

JUSTITIEOMBUDSMANNENS
ÄMBETSBERÄTTELSE

AVGIVEN TILL RIKSDAGEN

ÅR 1951

STOCKHOLM 1951

IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

502775

INNEHÅLL.

Justitieombudsmannens ämbetsberättelse.

	Sid.
Inledning	7
I. Redogörelse för åtal, anställda mot nedannämnda tjänstemän:	
1) landsfiskalen E. Berggren för felaktigt förfarande i utmättningsärende (ämbetsberättelsen 1950 s. 19)	8
2) tingsdomaren B. Sandgren för felaktigt förfarande genom att föreslå parterna i ett mål att hänskjuta uppkomna tvistefrågor till avgörande av skiljenämnd samt föreslå sig själv till skiljenämndens ordförande	11
3) stadsfiskalen F. Åreskog för felaktigt förfarande med avseende å meddelade straff-förelägganden	35
4) stadsfiskalen J. Dahl i fråga om olaga anhållande	42
—————	
II. Redogörelse för ärende, som föranlett åtgärd för disciplinär bestraffning mot nedannämnde tjänsteman:	
1) styresmannen vid fängvårdsanstalten i Norrköping A. Larsson för kvarhållande av brev, som intagen velat avsända, utan att denne underrättats därom	55
—————	
III. Redogörelse för vissa ärenden, som ej föranlett åtgärd enligt I eller II.	
1) Felaktigt beslut av rådhusrätt om hämtning av för brott misstänkt person till häktningförhandling	55
2) Fråga om tidpunkten då ett av sjötekniske konsulenten i kommerskollegium avgivet yttrande till kollegium må tillhandahållas allmänheten	60
3) Felaktigt förfarande av mantalsskrivningsförrättare vid utsändande av anmaningar enligt 44 § folkbokföringsförordningen	68
4) Underlåtenhet av landsfiskal att före utfärdandet av intyg enligt tillämpningskungörelsen till lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet verkställa noggrann undersökning rörande de förhållanden, som avses med intyget	77
5) Begränsningar i olika hänseenden av möjligheten att genom införsel uttaga underhållsbidrag (6 och 8 §§ införsellagen)	87
6) Fråga om prästs skyldighet att avgiftsfritt besvara frågor från särskild förundersökare i brottmål samt i tjänsteväg lämna upplysningar ur kyrkoböckerna till enskild person. Tillika fråga om tjänstebrevsrättens omfattning	91
7) Underlåtenhet av chef för centralt ämbetsverk att till sammanträde för avgivande av utlåtande över besvär, som anförts över ett av verket meddelat beslut, kalla byråchef såsom ordinarie ledamot av verksstyrelsen	113
8) Felaktigt förfarande vid försäljning av utmätt lös egendom. Sätt och tid för kungörande av auktion	119

9) Felaktigt uttagande av ersättning för en hos statens rättskemiska laboratorium begärd undersökning, vilken av tjänsteman därstädes betraktats såsom ett åt honom privat lämnat uppdrag	127
10) Felaktigt förfarande vid kyrkoskrivning av utländsk medborgare, vilken adopterats av svensk undersåte	134
11) Felaktigt beslut om återkallelse av utfärdade kompetensbevis för besiktningsmän, som uppnått viss ålder	137
12) Underlåtenhet av åklagare att meddela domstol om ett efter stämning lämnat erkännande av åtalat brott i sådan tid, att utfärdad kallelse å vittne kunnat återkallas före huvudförhandlingen	145
13) Fråga om stadsfogdes skyldighet att underrätta utmätningssökande om brist, som vidlåder ansökan om utmätning. Tillika fråga om rätt att betinga sig arvode för översändande till sökanden av slutredovisning och handlingar med posten	152
14) Förordnande av offentlig försvarare i fall, då därtill föreslagen advokat förberett försvaret av den misstänkte innan framställning om förordnande gjorts	157
15) Vissa frågor rörande förfarandet i brottmål, då den tilltalade uteblivit	163
16) Fråga om rätt för den, som för undersökning intagits å sinnessjukavdelning vid fångvården, att företaga rättshandlingar och för sådant ändamål avsända brev	169
17) Felaktig behandling av ärende rörande intagande av en person å allmän alkoholistanstalt	178
18) Felaktigt förfarande vid tillämpning av bestämmelserna om strafföreläggande	219
19) Fråga om utdömmande av ersättning för rättegångskostnad i lagsökningmål	222

IV. Framställningar till Konungen.

1) Ang. ändrade bestämmelser för utfärdande av kungörelse i vissa fall rörande ansökan om lagfart å fång till fast egendom	227
2) › åtgärder till säkerställande av att den, som genom myndighets försorg skall inställas till förhandling inför domstol, beredes nödig vila före rättsförhandlingen	235
3) › upphävande av skyldigheten för fångvårdsanstalter m. fl. att avlämna fångförteckningar	239

V. Anmärkningar angående lagskipningen m. m.

1) Utredning rörande beskaffenheten av arrestlokalerna i riket	250
2) Iakttagelser rörande vissa missförhållanden vid verkställighet av straffarbete och fängelse i slutna anstalt	261

VI. Inspektionsresor under år 1950

VII. Under år 1950 handlagda klagomål och anställda åtal m. m.

Bilagor till justitieombudsmannens ämbetsberättelse.

- I. Tabell över samtliga av 1950 års riksdag avlätna skrivelser m. m. i nummerföljd enligt riksdagens protokoll 291
- II. Förteckning över de av 1950 års riksdag till Konungen avlätna skrivelser jämte uppgifter om de åtgärder, som under nämnda år vidtagits i anledning av samma skrivelser: 293
- 1) Justitiedepartementet 293
 - 2) Utrikesdepartementet 297
 - 3) Försvarsdepartementet 300
 - 4) Socialdepartementet 303
 - 5) Kommunikationsdepartementet 307
 - 6) Finansdepartementet 309
 - 7) Ecklesiastikdepartementet 320
 - 8) Jordbruksdepartementet 324
 - 9) Handelsdepartementet 328
 - 10) Inrikesdepartementet 332
 - 11) Civildepartementet 336
 - 12) Folkhushållningsdepartementet 337
- III. Särskild förteckning över sådana i förteckningen under bilaga II upptagna ärenden, som vid utgången av år 1950 ännu voro i sin helhet eller till någon del på Kungl. Maj:ts prövning beroende 338
- IV. Förteckning över ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från riksdagen före år 1950 men vid samma års början voro i sin helhet eller till någon del oavgjorda, jämte uppgifter om den behandling dessa ärenden undergått under år 1950: 344
- 1) Justitiedepartementet 344
 - 2) Utrikesdepartementet 355
 - 3) Försvarsdepartementet 356
 - 4) Socialdepartementet 356
 - 5) Kommunikationsdepartementet 364
 - 6) Finansdepartementet 366
 - 7) Ecklesiastikdepartementet 379
 - 8) Jordbruksdepartementet 385
 - 9) Handelsdepartementet 388
 - 10) Inrikesdepartementet 394
 - 11) Civildepartementet 401
 - 12) Folkhushållningsdepartementet 404
- V. Förteckning över ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från justitieombudsmannen före den 1 januari 1950 och vari under år 1950 åtgärd vidtagits eller vilka vid samma års slut ännu voro på Kungl. Maj:ts prövning beroende, jämte kortfattad uppgift om ärendenas behandling 405

Till RIKSDAGEN.

Jämlikt 14 § i den för riksdagens justitieombudsman gällande instruktionen får jag härmed avlämna berättelse angående justitieombudsmans-ämbetets förvaltning under år 1950. Jag får därvid meddela, att jag begagnat mig av semester under tiden den 26 juni—den 25 juli samt att under nämnda tid min av riksdagen utsedde ställföreträdare lagmannen Alfred Bexelius förestått ämbetet.

Berättelsen kommer enligt vedertagen ordning att först innehålla redogörelse för sådana mot tjänstemän för fel eller försummelse i tjänsten anställda åtal, vilka under året blivit slutligen avgjorda eller i någon instans prövade.

I. Redogörelse för anställda åtal.

1. Felaktigt förfarande i utmättningsärende.

I 1950 års ämbetsberättelse (s. 19 o. f.) redogöres för ett av mig, efter klagomål av Arvid Osvald Andersson i Malmö, anbefallt åtal mot landsfiskalen Erik Berggren för felaktigt förfarande i utmättningsärende. Av redogörelsen framgår, att åtalet mot Berggren anhängiggjorts vid Östra och Medelsta domsagas häradsrätt, där vederbörande statsåklagare till utveckling av åtalet anförde: I egenskap av landsfiskal i Kristianopels distrikt hade Berggren den 28 november 1944 till gäldande av klaganden påförda oguldna utskylder jämte indrivningsavgifter, tillhopa 2 664 kronor 36 öre, tagit i mät en hos klagandens moder Amanda Andersson i Hallarum förvarad klaganden tillhörig motbok med Jämjö sparbank med innestående 4 588 kronor 96 öre jämte ränta. Sedan utmätningen vunnit laga kraft, hade Berggren den 20 december 1944 med företeende av motboken i banken lyft det utmäta beloppet. Den 21 december 1944 hade till Berggren inkommit restlängd å kronoutskylder för år 1944 inom Jämjö socken, upptagande klaganden påförda oguldna utskylder till belopp av 448 kronor 45 öre. Den 12 april 1945 hade till Berggren inkommit restlängd å värnskatt för budgetåret 1944/45, upptagande klaganden påförd ogulden dylik skatt till belopp av 257 kronor. Den 3 maj 1945 hade fjärdingsmannen i Jämjö sockens polisdistrikt efter uppdrag av Berggren till gäldande av dessa skattebelopp jämte indrivningsavgift, 28 kronor 20 öre, utmätt 733 kronor 65 öre av då innestående medel å förenämnda sparbanksbok, vilken alltjämt förvarats å Berggrens kontor i Jämjöslätt. Sedan denna utmätning vunnit laga kraft och det utmäta beloppet lyfts i banken, hade Berggren den 2 juni 1945 återställt motboken. Visserligen kunde det med hänsyn till Berggrens arbetsbörda icke läggas denne till last såsom försummelse att han ej återställt motboken samma dag det första utmättningsärendet slutförts eller den 20 december 1944, och då Berggren påföljande dag erhållit en ny restlängd, i vilken klaganden varit restförd för kronoutskylder, hade det varit fullt riktigt av Berggren att därefter behålla motboken tills även dessa utskylder hunnit uttagas. Emellertid hade det ålegat Berggren att verkställa utmätning för desamma snarast möjligt, på det att klaganden icke skulle längre än nödvändigt vara berövad möjligheten att förfoga över motboken. Genom att — i syfte att säkerställa möjligheten att uttaga värnskatten, vilken Berggren misstänkt skola bliva restförd — dröja med utmätningen för kronoutskylderna och återställande av motboken till efter den 12 april 1945, då restlängd å värnskatten inkommit, hade Berggren överskridit sin befogenhet och visat oförstånd i tjänsten. På grund därav påstode

åklagaren ansvar å Berggren jämlikt 25 kap. 17 § strafflagen i dess lydelse före den 1 januari 1949.

I dom den 25 maj 1949 hade häradsrätten lämnat åklagarens ansvarstalan utan bifall, varjämte av klaganden förd ersättningstalan ogillats. Såsom domskäl hade häradsrätten anfört följande: Häradsrätten funne väl, att Berggren förfarit felaktigt i det av åklagaren angivna hänseendet. I målet hade emellertid icke ens påståtts, att därav uppkommit någon skada. Med hänsyn till denna och övriga omständigheter funne häradsrätten vad i målet lagts Berggren till last icke skäligen böra medföra ansvar. — För klagandens ersättningsyrkande saknades fog.

Hovrätten över Skåne och Blekinge, där statsåklagaren på anmodan av mig fullföljt talan mot häradsrättens dom under yrkande att Berggren måtte fällas till ansvar, hade i dom den 27 september 1949 utlåtit sig: Berggren hade väl förfarit felaktigt på sätt häradsrätten funnit. Emellertid funne hovrätten följande böra beaktas. Då ifrågavarande tjänsteåtgärder vidtagits, hade klaganden sedan flera år tillbaka icke fullgjort sin skattskyldighet. Vid tiden för tjänsteåtgärderna hade rått avspärrning till följd av krig. Klaganden hade vistats utanför spärren i sjöfart, varför postförbindelserna med honom varit synnerligen långsamma och oregelbundna. Berggren hade den 28 november 1944 uppsatt en till klaganden ställd skrivelse, vari Berggren underrättat klaganden om den samma dag skedda utmätningen samt rått honom, bland annat, att giva någon hemmavarande anhörig fullmakt att så förfoga över honom tillhöriga penningmedel, att hans skatter i fortsättningen bleve guldna efter hand som de förfölle till betalning. Skrivelsen, som syntes hava överlämnats till någon av klagandens hemmavarande anhöriga, hade sedermera — om än efter åtskillig tidsutdräkt — kommit klaganden tillhanda. Berggren hade enligt egen uppgift ansett sig kunna förmoda, att skrivelsen skulle föranleda någon klagandens åtgärd till främjande av frivillig skattebetalning. Med hänsyn till vad nu anförts och till att Amanda Andersson visat sig ovillig att medverka till skatternas erläggande kunde Berggrens dröjsmål med motbokens återställande i någon mån synas förklarlig, helst som Berggren syntes hava räknat med att klagandens broder Torvald Andersson skolat förehålla klaganden att betala sina skatter frivilligt. Utredningen i målet visade, att Amanda Andersson, åt vilken klaganden uppdragit att förvara boken, under hela den tid Berggren omhänderhaft boken saknat fullmakt att göra uttag på densamma. Amanda Andersson hade såsom vittne vid häradsrätten uppgivit, att varken hon eller klaganden haft någon praktisk olägenhet av att Berggren ej förrän så sent som skett återställt boken. Med beaktande såväl av vad här anförts som av Berggrens genom ifrågavarande åtgärder visade, i och för sig förtjänstfulla nit vid beivrandet av vad han — sannolikt ej utan skäl — ansett vara ett försök att undandraga det allmänna skatt och hans samtidigt

ådagalagda omsorg att söka övertyga klaganden om det riktiga och lämpliga i att godvilligt betala sina skatter funne hovrätten vad i målet förts Berggren till last icke böra medföra ansvar. Hovrätten fastställde häradsrättens domslut.

Mot hovrättens dom hade jag fullföljt talan under yrkande att högsta domstolen måtte, med ändring av domen, bifalla den av åklagaren i målet förda talan.

Kungl. Maj:t har i dom den 9 februari 1950 yttrat följande.

I målet är utrett, att Berggren, efter att den 28 november 1944 hava utmätt en del av tillgodohavandet å klagandens motbok med sparbanken, under de i åtalet närmare angivna omständigheterna behållit motboken till den 2 juni 1945.

Det måste, oaktat något uttryckligt stadgande därom ej meddelats, anses regelmässigt åligga utmätningsman att, när utmätning av dylikt tillgodohavande skett, utan uppskov självmant återställa motboken till vederbörande, sedan det utmätta beloppet blivit lyft.

Klaganden vistades vid tiden i fråga utomlands. Han har icke själv eller genom ombud, innan Berggren återställde motboken, för denne givit tillkänna att han behövde densamma. Det kan därför i förevarande fall hava syntts mindre angeläget, att motboken omedelbart återställdes; någon skada har ej heller uppkommit genom dröjsmålet.

Berggren har den 28 november 1944, på sätt hovrätten angivit, uppsatt en till klaganden ställd skrivelse, vari Berggren underrättade klaganden om utmätningen samma dag samt rådde honom att giva någon hemmavarande anhörig fullmakt att så förfoga över honom tillhöriga medel att hans skatter i fortsättningen bleve guldna efter hand som de förfölle till betalning, och Berggren har såsom skäl till att han behållit motboken och ej heller omedelbart företagit utmätning för ytterligare förfallna skatter särskilt åberopat, att han ville avvakta svar på skrivelser, vilken överlämnats till en av klagandens anhöriga för vidare befordran till denne.

Med hänsyn till vikten av att utmätningsman självmant så snart som möjligt redovisar för vad han omhändertagit kan det icke anses, att nyss angivna omständigheter utgjort giltig anledning för Berggren att göra undantag från regeln.

Att Berggren funnit ett sådant undantag vara tillåtligt kan emellertid under föreliggande förhållanden icke anses innebära, att han gjort sig skyldig till oförstånd som medför ansvar för tjänstefel.

På grund av det anförda prövar *Kungl. Maj:t* lagligt fastställa hovrättens domslut.

2. Felaktigt förfarande av ordförande i häradsrätt genom att föreslå parterna i ett mål att hänskjuta uppkomna tvistefrågor till avgörande av skiljenämnd samt föreslå sig själv till skiljenämndens ordförande.

I en till mig inkommen klagoskrift anförde direktören Sture Lithzéus i Stockholm, bland annat, följande.

Tingsdomaren Bertil Sandegren hade i egenskap av ordförande i Södra Roslags domsagas häradsrätt handlagt ett mål mellan klaganden, å ena, samt hans syster, juris kandidaten Ruth Lithzéus i Stockholm, å andra sidan, angående ansvar och skadestånd, men sedermera förmått parterna att återkalla sin talan i målet och i stället hänskjuta målets avgörande till en av Sandegren föreslagen skiljenämnd, bestående av honom själv såsom ordförande och två ledamöter av domstolen såsom bisittare i skiljenämnden. Vid denna tidpunkt hade målet varit moget för överlämnande till huvudförhandling. Såsom en sammanfattning av sin ståndpunkt finge klaganden uttala, att en svensk domare icke under angivna förhållanden ägde att konstituera sig själv såsom ensam jurist i fråga om ett viktigt juridiskt avgörande. I varje fall hade Sandegren icke varit berättigad att, som i den sedermera meddelade skiljedomen skett, tillerkänna sig själv ett avsevärt arvode. Detta måste anses till en väsentlig mån belöpa å Sandegrens arbete såsom domare i statstjänst. För detta arbete hade Sandegren erhållit gottgörelse av statsmedel, och klaganden hade icke varit skyldig att gälda någon ersättning därför. Över nittio procent av målets handläggning hade ägt rum inför häradsrätten. Den ringa del av handläggningen, som ägt rum inför skiljenämnden, hade dessutom varit att beteckna allenast såsom en avslutande finslipning av de yrkanden, som tidigare grundligt genomgåts inför häradsrätten. — Såsom förklaring till att klaganden icke motsatt sig ett skiljemannaförfarande finge klaganden meddela, att Sandegren då uppträtt med ett förbindligt leende och dunkat klaganden i ryggen under det han sagt: "Det skall gå bra det här." Likaledes hade Sandegren sagt, att det skulle bli mycket dyrbart att i rättegången inkalla och höra en massa vittnen. Skiljenämnden skulle kunna under hand tala med alla vittnena och då på ett billigare sätt få reda på detsamma som vid ett vittnesförhör inför häradsrätten. Detta löfte hade Sandegren ingalunda uppfyllt. Såsom av skiljedomen framginge hade endast två personer blivit föremål för förfrågan från skiljenämndens sida. Hade andra vittnen hörts, så hade resultatet blivit för klaganden förmånligare. Klaganden hade påkallat förhör med ett tiotal personer, vilka kunnat styrka befogenheten av hans talan i dess helhet. Det vore givetvis olämpligt, att en domare på detta sätt satte sin auktoritet såsom domare till insats för att gentemot lekmän tillvälla sig oberättigade ekonomiska fördelar och döma efter sitt eget huvud med åsidosättande av de villkor, som legat till grund för hans utseende till skilje-

nämndens ordförande. — Klaganden finge därför till JO:s prövning hänskjuta frågan, huruvida icke Sandegren gjort sig skyldig till tjänstefel och blivit pliktig att till klaganden utgiva skadestånd.

Vid klagoskriften voro förutom andra handlingar fogade dels Södra Roslags domsagas häradsrätts protokoll i det i klagoskriften omförmälda målet, dels ock en av Sandegren ävensom häradsdomaren Arvid Eriksson i Täby och nämndemannen Erik Jansson i Lidingö den 6 mars 1948 meddelad skiljedom i en till dem hänskjuten tvist mellan klaganden samt Ruth Lithzéus jämte en till skiljedomen hörande bilaga.

Av handlingarna inhämtades följande.

Klaganden hade till häradsrättens sammanträde den 15 mars 1947 erhållit stämning å Ruth Lithzéus under yrkande om ansvar och skadestånd för falsk angivelse och ärekränkning i ett flertal fall. Enligt klagandens i målet gjorda påståenden skulle Ruth Lithzéus under många år i ett stort antal fall ha hos olika myndigheter och eljest falskeligen angivit eller beskyllt klaganden för mened, anstiftan av mened, förfalskning, förskingring, stöld, bedrägeri och ett flertal andra brott samt jämväl i övrigt uttalat sig grovt ärekränkande om klaganden. Sedan målet, vari Ruth Lithzéus bestred ansvar och skadeståndsskyldighet, under Sandegrens ordförandeskap handlagts vid rättegångstillfällen den 15 mars, den 10 april, den 8 maj, den 5 juni, den 4 september och den 3 oktober 1947, hade parterna den 4 oktober 1947, till vilken dag målets fortsatta handläggning uppskjutits, ingått skriftligt skiljeavtal, enligt vilket parterna nedlade målet samt hänsköto alla däri uppkomna tvistefrågor, frågan om ersättning för rättegångskostnaderna inbegripen, till avgörande av Sandegren, Eriksson och Jansson såsom skiljemän. Målet hade därefter blivit av häradsrätten avskrivet. Sedan parterna enats om att till skiljemännen hänskjuta vissa ytterligare tvistefrågor samt skiljemännen berett parterna tillfälle att i önskad omfattning muntligen och skriftligen utföra sin talan ävensom på därom framställd begäran inhämtat yttranden från två personer, hade skiljemännen den 6 mars 1948 meddelat skiljedom i tvisten. Skiljemännen hade därvid av anförda skäl funnit Ruth Lithzéus skadeståndsskyldig i vissa fall samt förpliktat henne att till klaganden utgiva ett skadestånd å 2 500 kronor. Emellertid hade skiljemännen samtidigt förpliktat klaganden att till Ruth Lithzéus i ersättning för del av hennes kostnader vid häradsrätten och inför skiljemännen utgiva ett belopp av 2 000 kronor. Slutligen hade fastställts ersättning för skiljemännens arbete och kostnader att utgå till Sandegren med 1 250 kronor och till envar av Eriksson och Jansson med 125 kronor, vilka ersättningsbelopp skulle utgivas av parterna solidariskt. Därvid skulle parterna inbördes taga del i ersättningsbeloppens gäldande med hälften vardera.

Klaganden upplyste, att han till Stockholms rådhusrätt instämt Sandegren med yrkande, i första hand att klaganden måtte helt befrias från skyl-

dighet att utgiva ersättning till Sandegren i dennes egenskap av skiljeman, och i andra hand att ersättningen, såvitt det ankom på klaganden att betala densamma, måtte nedsättas. I stämmningsansökningen i sistnämnda mål — varav en avskrift ingavs till mig — hade klaganden anført bland annat följande. Sandegren hade avbrutit handläggningen av målet mellan klaganden samt Ruth Lithzéus med en paus, under vilken Sandegren på allt sätt animerat parterna att nedlägga målet och hänskjuta samtliga tvistefrågor till en skiljenämnd. På klagandens invändning att dylikt förfarande skulle åsamka klaganden onödiga kostnader hade Sandegren rekommenderat sig själv som ordförande i nämnden och därjämte föreslagit, att Sandegren skulle få utse två nämndemän till skiljemän. Vidare hade Sandegren mycket förledande och insmickrande framhållit, att han och nämndemännen ej alls skulle bli dyra, då de alla tre vore helt insatta i målet. Sandegren hade tillagt, att klaganden genom skiljemannaförfarande skulle spara en hel del vittnesersättningar, enär skiljemännen kunde höra vittnena under hand, att klaganden på detta sätt fortast möjligt skulle erhålla största möjliga skadestånd samt att Ruth Lithzéus därigenom skulle undgå ansvarspåföljd, vilket klaganden av familjeskäl ansett vara att rekommendera. Sedan Ruth Lithzéus fått klart för sig vilka påföljder hon haft att vänta, varom hon tydligen blivit upplyst efter det Sandegren talat med henne i enrum, hade hon, sedan man sprungit efter vatten åt henne och hon fått en längre stund att hämta sig på, kommit ut med rödgråtna ögon och utan vidare skrivit under det skiljeavtal, som Sandegren under tiden utformat. Klaganden hade sålunda helt bibringats den uppfattningen, att skiljemännen på allt sätt skulle söka åstadkomma ett för klaganden välvilligt soulagerande skadestånd, och hade därav förletts att underteckna skiljeavtalet.

Sedan jag i anledning av klagoskriften anmodat Sandegren att inkomma med yttrande, anförde Sandegren i avgivet utlåtande, såvitt nu är i fråga, följande.

Skiljeavtalet hade tillkommit på Sandegrens förslag, och han vore ansvarig för skiljemännens handläggning av saken och för skiljedomens innehåll. Ett sådant förfarande av en domare kunde givetvis lätt misstänkliggöras såsom otillbörligt och tedde sig måhända därför i allmänhet olämpligt med hänsyn till angelägenheten för en domare att, även utom ämbetsutövningen, undvika allt som, om ock med orätt, kunde framstå såsom otillbörligt. Denna synpunkt hade föranlett Sandegren till stor tvekan, men han hade slutligen stannat vid den ståndpunkten, att en domare icke av sin ämbetsplikt borde se sig hindrad att, när särskilda skäl talade därför, göra en personlig insats utanför det vanliga, blott därför att åtgärden mer eller mindre lätt kunde framställas som otillbörlig och därför som allmänt handlingsmönster förefölle diskutabel eller olämplig. De skäl, som föranlett Sandegren till ifrågavarande åtgärd, hade härrört uteslutande av omsorg

om parterna, och Sandegren förmenade, att omständigheterna i detta fall varit sådana, att åtgärden ur allmänna synpunkter finge anses ha varit tillåten. — Klagandens ifrågavarande anmälan vore i allt väsentligt osannfärdig eller eljest oriktig samt fullständigt obefogad. Vad i saken i verkligheten förekommit vore i korthet följande. När den ifrågavarande rättegången, väsentligen genom klagandens förvållande, trots ett flertal sammanträden icke nått längre än till ett förberedande stadium, varifrån slutet ännu icke kunde skönjas, hade Sandegren erbjudit parterna sina bona officia för att i annan ordning, snabbare, med mindre kostnader och utan de psykiska påfrestningar, som rättegången medförde för parterna, bringa såväl föreliggande tvistefrågor som övriga tvistefrågor, som parterna skulle vilja hänskjuta till Sandegren, till slutligt avgörande. Detta erbjudande hade det stått parterna fritt att antaga eller förkasta. Efter att ha blivit av Sandegren i erforderlig grad insatta i formerna för det tillämnade förfarandet och påvisade såväl dess fördelar som dess konsekvenser, hade parterna emellertid tacksamt antagit erbjudandet och slutit skiljeavtalet. — Klaganden och hans syster hade efter moderns frånfälle i maj 1943 ständigt eller så gott som ständigt legat i process med varandra. Rättegångarna, vilka börjat vid Södra Roslags domsagas häradsrätt, hade å ömse sidor förts med stor bitterhet och regelmässigt av förlorande part dragits under högre rätts prövning. Den allvarliga motsättningen mellan syskonen hade slutligen utmynnat i anhängiggörandet från klagandens sida av den rättegång, som vore i fråga i förevarande ärende. Vissa av de tidigare rättegångarna hade i häradsrätten handlagts under Sandegrens ordförandeskap, och det hade enligt den vid domsagan gällande arbetsfördelningen ankommit å Sandegren att tjänstgöra som ordförande i häradsrätten vid handläggningen även av nu ifrågavarande mål. På grund av den befattning Sandegren direkt tagit med vissa av de tidigare, jämförelsevis omfattande målen och den inblick han genom samarbetet med övriga i häradsrätten tjänstgörande ordförande fått jämväl i övriga mål mellan samma parter hade Sandegren haft en ganska ingående kännedom såväl om syskonen Lithzéus personligen som om förhållandena dem emellan. Å andra sidan hade syskonen Lithzéus haft tillfälle att även bilda sig en uppfattning om Sandegrens personliga egenskaper och kvalifikationer som domare. — Sandegren hade i handläggningen eftersträvat en anpassning efter den nya rättegångsbalkens principer, eller sålunda en uppdelning i noggrann förberedelse och koncentrerad huvudförhandling med tillämpning i största möjliga utsträckning av muntlighet och omedelbarhet. Klaganden hade i huvudsak själv fört sin talan. På grund av klagandens bristande juridiska kunskaper och obekantskap med reglerna för förfarandet ävensom oförmåga att rätt fatta och följa givna anvisningar hade handläggningen berett stora svårigheter, och rättegången hade, trots alla ansträngningar från Sandegrens sida att leda förhandlingarna, utvecklats på ett synnerligen otillfredsställande

sätt. Klaganden hade ådagalagt stor osäkerhet och obeständighet, gång efter annan ändrat ståndpunkt samt icke kunnat sammanhålla och på ett ordnat sätt framlägga det omfattande materialet. Då och då hade förekommit antydningar om att han ämnade utvidga rättegången med nya yrkanden. I stor utsträckning hade han förfallit till argumentation och plädering, som icke hörde till förberedelsestadiet, varemot det brustit i stringens och följdriktighet vid angivandet av de faktiska omständigheter han önskat åberopa och sambandet mellan åberopade omständigheter och yrkade rättsföljder. Åtskilligt för målets behöriga prövning nödvändigt material, såsom åberopade polisrapporter och rättegångsprotokoll, hade han över huvud taget icke kunnat framskaffa. Efter åtskilliga rättegångstillfällena hade slutet av förberedelsen ännu knappast kunnat skönjas, och det hade med erfarenheterna från hållna sammanträden varit svårt att föreställa sig hur klaganden över huvud taget skulle kunnat genomföra något, som ens i någon mån liknat en koncentrerad, muntlig huvudförhandling. Påståendet att Ruth Lithzéus vitsordat det väsentliga i varje punkt av målet vore alldeles oriktigt. Tvärtom hade parterna i åtskilliga punkter ännu icke kommit fram till det väsentliga, de omständigheter som vid sakens prövning hade avgörande betydelse. — Sådant hade i verkligheten processläget varit i målet, när Sandegren väckt förslaget om sakens hänskjutande till avgörande av skiljemän och nedläggande av rättegången. Detta hade icke skett vid något för ändamålet gjort avbrott i förhandlingarna utan före förhandlingarnas början den 4 oktober 1947.

Sandegren anförde vidare: Enligt 42 kap. 17 § rättegångsbalken borde, där saken vore sådan att förlikning därom vore tillåten, rätten, om det funnes lämpligt, söka förlika parterna. Det anförda lagrummet gällde tvistemål, men motsvarande syntes även utan särskilt stadgande gälla jämväl enskilt åtal och enskilt anspråk på grund av brott, varom talan fördes i samband med åtal. Det hade i förevarande fall otvivelaktigt varit lämpligt att söka förlika parterna, och Sandegrens förslag hade utgjort ett sådant förlikningsförsök, ehuru av praktiska skäl — eftersom ifrågavarande före nya rättegångsbalkens ikraftträdande hållna förberedelse ägt rum inför fullsuttan rätt — företaget av Sandegren personligen utom förhandlingen inför rätten. Fullständig förlikning hade med hänsyn till den bittra motsättningen mellan parterna i detta fall varit helt utesluten, men ett skiljeavtal hade utan tvivel utgjort ett steg i samma riktning. Sandegrens erbjudande att tillika själv fungera som skiljeman hade betingats av de ytterligare fördelar en sådan anordning medförde för parterna. — Vad anginge omständigheterna vid skiljeavtalets tillkomst vore det fullkomligt sanningslöst, när klaganden sökte göra gällande, att Sandegren på något sätt skulle ha förlett honom att ingå skiljeavtalet eller satt sin "auktoritet som domare till insats för att gent emot lekmän tillvälla sig oberättigade ekonomiska fördelar och döma efter sitt eget huvud med åsidosättande av de villkor,

som legat till grund för hans utseende till skiljenämndens ordförande” eller annat dylikt. Sandegren hade för egen del icke haft något som helst intresse av om parterna förliktes eller fortsatte rättegången utan hade allenast för deras skull påtagit sig ökat arbete och en ömtålig uppgift. Vid samma tid hade vid häradsrätten varit anhängigt ett annat mål, som ävenledes handlagts av Sandegren och som varit av den omfattning, att Sandegren, om den ifrågavarande rättegången mellan syskonen Lithzéus fortsatt, skulle ha erhållit befrielse från skyldigheten att handlägga detta mål för att helt ägna sig åt det andra målet. För detta senare måls skull hade Sandegren under återstoden av hösttinget åtnjutit befrielse från all annan skyldighet att tjänstgöra som ordförande i häradsrätten. — Det vore givet, att parterna icke av sig själva kunnat vare sig få idén till eller vidare utforma en sådan anordning som den av Sandegren föreslagna. Initiativet hade enligt sakens natur måst komma från Sandegren och anordningen hade varit helt beroende av hans medverkan. Några som helst påtryckningar, falska förespeglingar eller något gynnande av endera parten framför den andra hade icke förekommit. Klaganden hade icke något stöd i verkligheten för den uppfattning, som han sade sig ha erhållit, att skiljemännen på allt sätt skulle söka åstadkomma ett för honom välvilligt soulagerande skadestånd. Sandegren hade icke förespeglat någondera av parterna någon fördel, som icke i alldeles lika grad skulle tillfalla den andre. Då Sandegren i enlighet med den arbetsmetod, som han trodde vara den rätta, avhållit sig från att under förberedelsen ingå i någon sakprövning, hade Sandegren icke ens kunnat ana sig till utgången. Detta hade Sandegren meddelat parterna. När dessa därvid uttalat farhågor, att utgången kunde bli beroende på en mer eller mindre ytlig skälighetsprövning av skiljemännen, hade Sandegren försäkrat, att skiljemännen skulle efter samvetsgrann prövning avgöra till dem hänskjutna tvistefrågor efter alldeles samma grunder som de hade att tillämpa i häradsrätten. Parterna syntes ha fäst stort avseende vid denna försäkran. — Det skiljemannauppdrag, Sandegren sålunda åtagit sig, hade han utfört fullständigt opartiskt och, såvitt han förstode, fullt rättsenligt. — Förfarandet hade gestaltat sig som ett helt vanligt skiljemanna-förfarande. Ett antal sammanträden hade hållits dels för behandling av vissa förberedande frågor inför allenast Sandegren såsom ordförande och dels inför hela skiljenämnden för behandling av själva saken, varjämte i synnerhet klaganden stått i livlig kontakt med Sandegren såväl telefonledes som genom personliga besök. Tillfälle hade beretts parterna att i full utsträckning utföra sin talan, varvid yrkandena och grunder för desamma i görligaste mån fixerats, bevismaterial ingivits och upplysningar inhämtats i de fall, där klaganden så begärt, samt parterna framfört sina argument. Förhör med någon inför nämnden eller vittnesförhör vid domstol hade befunnits ändamålslost och ej påfordrats. — Klaganden anmärkte i sin skrift särskilt på att inga vittnen hörts av skiljemännen. I denna fråga förhölle

det sig på följande sätt. Ett av klagandens syften med rättegången hade varit att däri få till stånd utredning i vissa frågor, som icke rörde själva målet utan redan förut genom lagakraftvunna domar avgjorda mål, i ändamål att därmed vinna stöd för ansökningar om resning i berörda mål. För detta syfte hade han önskat höra en del personer som vittnen. Sedan han emellertid fått klart för sig, att sådan utredning icke kunde upptagas i förevarande tvist, vare sig vid häradsrätten eller inför skiljemännen, hade han så småningom avstått från att vidare påkalla dessa personers hörande. Under hela förfarandets gång hade rätt det bästa samförstånd mellan parterna, Ruth Lithzéus mestadels företrädd av ombud, å ena, och Sandegren, å andra sidan, och ej en antydning hade förekommit därom, att någon av parterna av Sandegren förletts att nedlägga processen och sedermera ångrat sig.

Vidkommande ersättningen till skiljemännen anförde Sandegren: Han hade icke beräknat något arvode för det arbete, som föranletts av målets handläggning vid häradsrätten. Denna handläggning hade från häradsrättens sida uteslutande varit av förberedande natur och Sandegren hade därunder, som förut nämnts, helt avhållit sig från att ingå i sakprövning. Handläggningen vid sammanträdena inför skiljemännen hade givetvis varit mindre omfattande. Sandegrens väsentliga arbete som skiljeman hade emellertid icke avsett den relativt obetydliga handläggningen vid sammanträdena utan studiet av det omfattande materialet, den vanskliga prövningen därav och avfattandet av skiljedomen. Detta arbete hade icke till någon del varit undångjort vid handläggningen inför häradsrätten. Arvodet vore såväl för Sandegren som för de övriga skiljemännen en fullständigt betydelslös fråga. För egen del hade Sandegren lika gärna kunnat avstå från arvode. Han hade också övervägt att göra detta men haft ett intryck av att hans åtgärder i saken genom ett sådant avstående skulle erhålla ett drag av välörenhet, som tedde sig omotiverat.

Sandegren framhöll slutligen, att klaganden genom förevarande anmälan till JO:s prövning hänskjutit frågan, huruvida Sandegren gjort sig skyldig till tjänstefel och blivit pliktig att till klaganden utgiva skadestånd. Såvitt Sandegren kunde finna, vore detta icke fallet, så mycket mindre som de påtalade åtgärderna icke av Sandegren vidtagits i tjänsten, om ock i visst nära samband med denna. Att Sandegren skulle kunna anses pliktig att gälda klaganden skadestånd funne Sandegren helt uteslutet, och i den mån hans förfarande ur allmän synpunkt kunde te sig anmärkningsvärt, ansåge Sandegren detsamma rättfärdigat av omständigheterna i saken. — För den ytterligare utredning, som kunde finnas erforderlig, finge Sandegren i första hand hänvisa till tingssekreteraren Ivan Wallenberg, vilken tjänstgjort vid protokollet vid häradsrättens sammanträden den 3 och den 4 oktober 1947, samt Ruth Lithzéus' ombud i målet, juris kandidaten Claës Palme.

Med anledning av vad Sandegren anfört inhämtade jag yttranden av Wallenberg och Palme.

Wallenberg anförde, bland annat, följande.

Under tiden från början av september 1946 till och med den 31 december 1947 hade Wallenberg tjänstgjort som extra tingssekreterare i Södra Roslags domsaga och därvid i betydande utsträckning suttit vid protokollet i mål, som handlagts under ordförandeskap av Sandegren. Under handläggningen vid häradsrätten av nu ifrågavarande mål hade Wallenberg biträtt såsom protokollförare den 5 juni samt den 3 och den 4 oktober 1947. Då Wallenberg först fått taga befattning med målet, hade detta befunnit sig i ett förberedande skede. Det hade tidigare handlagts vid ett flertal tillfällen, och skrifter hade växlats mellan parterna. Emellertid hade det så småningom visat sig omöjligt att slutföra målet inom ramen för den ordinarie tingsordningen. I avsikt att under erforderligt antal dagar slutföra förberedelsen av målet hade häradsrätten sammanträtt å Stockholms läns västra domsagas tingsställe med början den 3 oktober. Det hade därvid visat sig vara synnerligen svårt att nå det avsedda syftet. Anledningen därtill hade enligt Wallenbergs bestämda uppfattning varit att söka hos parterna, till övervägande del hos klaganden. Vad Sandegren i sitt yttrande anfört angående klagandens uppträdande i rättegången vore enligt Wallenbergs mening väsentligen tillämpligt även beträffande vad som förekommit vid sammanträdet den 3 oktober. Vid nämnda sammanträde hade förberedelsen, såvitt Wallenberg kunde erinra sig, icke kunnat helt avslutas på någon väsentlig punkt. Klagandens påstående, att Ruth Lithzéus vid sammanträdet slutligen vitsordat det väsentliga i varje ansvars- och skadeståndspunkt samt att det i detta skede endast återstått för klaganden att instämma sina vittnen till huvudförhandlingen, vore uppenbart oriktigt. Sandegrens uppgift, att rättegången icke nått längre än till ett förberedande stadium, varifrån slutet ännu ej kunnat skönjas, syntes Wallenberg däremot väl motsvara det verkliga processläget, såsom Wallenberg uppfattat detsamma. — Angående omständigheterna vid skiljeavtalets tillkomst kunde Wallenberg ej lämna några närmare upplysningar, då han ej varit närvarande vid de överläggningar som föregått avtalet. Överläggningarna hade ägt rum i rättens för- rum inför Sandegren och troligen även de båda nämndemän, som sedermera utsetts att jämte Sandegren vara skiljemän. Under tiden hade Wallenberg uppehållit sig i rättssalen tillsammans med de övriga nämndemännen. Överläggningarna hade ägt rum på morgonen den 4 oktober, innan några förhandlingar börjat inför rätten. Efter en tidrymd, som Wallenberg numera icke kunde med bestämdhet angiva men som torde ha omfattat omkring en timme, hade Sandegren kallat på Wallenberg för att bevittna parternas namnunderskrifter å skiljeavtalet, som då förelåg färdigt. Några särskilda iakttagelser angående parternas sinnesförfattning hade Wallenberg ej gjort. I varje fall kunde han numera icke erinra sig något därom.

I anslutning till vad Wallenberg anfört antecknades, att förhandlingen inför häradsrätten den 4 oktober 1947, vilken syntes ha varit avsedd att börja klockan 10, enligt förda memorialanteckningar avslutats klockan 11.15 samt att under förhandlingen icke syntes ha förekommit annat än parternas anmälan om att de träffat avtal om målets nedläggande.

Palmes yttrande var av följande innehåll.

Klagoskriften vore i allt väsentligt missvisande och felaktig. Däremot kunde Palme vitsorda riktigheten i sak av Sandegrens förklaring i alla de delar, som avsåge för Palme kända förhållanden. Härjämte önskade Palme understryka följande. Rättegången mellan klaganden och Ruth Lithzéus hade redan från början omfattat ett vidlyftigt material. Detta hade tenderat att ytterligare öka i omfattning genom dels en tilläggsstämning och dels antydanden om nya yrkanden. Huvudgrunderna till klagandens skadeståndsanspråk hade utgjorts av årslånga rättegångar och oändliga tvistigheter mellan syskonen. Materialet hade därför varit oöverskådligt och svårt att hantera. Själv hade Palme nödgats nedlägga flera veckors arbete på att sätta sig in i saken. Målet hade också av nu anförda skäl blivit ytterst komplicerat i processuellt hänseende, särskilt då det handlagts enligt nya rättegångsordningen. Då klaganden föredragit att nästan uteslutande uppträda inför rätten utan juridiskt biträde och, såvitt Palme kunde bedöma, själv avfattet flertalet av sina stämningar och övriga till rätten ingivna skrifter, hade förhandlingarna blivit avsevärt fördröjda av rent processuella frågor. Klaganden hade nämligen haft märkbara och för processens genomförande olyckliga svårigheter att få sin talan i processbart skick. Sålunda hade lång tid åtgått för att söka komma fram till preciserade krav från hans sida, en tid som ytterligare förlängts därav, att klaganden på detta förberedande stadium regelbundet sökt motivera och plädera sina olika krav och påståenden. Då klaganden påfordrat sin systers personliga närvaro vid rättegångstillfällena, hade därtill ej sällan uppstått hetsiga meningsutbyten mellan parterna. Sandegren hade, enligt Palmes förmenande, nedlagt stort intresse på att förhjälpa klaganden att precisera sina krav samt bistått honom i olika processuella frågor. Oaktat målet förekommit till förberedelse vid ett flertal rättegångstillfällen, hade knappast hälften av det material rättegången omfattat hunnit genomgås, utan att klagandens krav för den skull klart preciserats. Förfarandet hade i hög grad fördröjts av klagandens obekantskap med den processuella gången samt dessutom därav, att klaganden under handläggningen stundom blivit mycket upprörd, vid ett tillfälle i sådan grad, att Sandegren nödgats avbryta förhandlingen för en stund. Det hade stått klart för Palme, att förberedelsen skulle komma att draga ut ytterligare under obestämd tid samt att huvudförhandlingen finge beräknas taga minst en veckas tid i anspråk, troligen mera. Enär klaganden syntes ämna fortsätta att avstå från juridiskt biträde, hade det förefallit Palme gåtfullt, huru rättegången över huvud taget skulle kunna genomföras

i nya rättegångsordningens anda. Såsom nämnts hade Sandegren redan under förberedelsen måst hjälpa klaganden till den grad, att Sandegren stundom förefallit att uppträda i en dubbelroll såsom rättens ordförande och klagandens rättegångsbiträde. Vid detta skede i målet hade Sandegren föreslagit, att målet av praktiska skäl borde hänskjutas till skiljenämnd. Sandegren hade i detta sammanhang förklarat sig villig att i sådant fall åtaga sig ordförandeskapet i skiljenämnden. Normalt hade väl ett dylikt förslag från en tjänstgörande domare förefallit Palme något egendomligt, och med all sannolikhet hade Palme ansett sig icke kunna biträda det-samma. Den nu ifrågavarande rättegången hade emellertid varit av så speciell karaktär, att hänsyn måst tagas därtill. Klagandens bristande förmåga att själv föra sin talan hade såsom redan nämnts medfört icke endast, att rättegången fördröjts i det oändliga, utan det hade över huvud taget syntts problematiskt, om den skulle kunna slutföras. Från denna utgångspunkt måste det därför vara fördelaktigt, att tvisten hänskjutits till avgörande av skiljenämnd. För klaganden hade det skolat medföra, att hans praktiska möjligheter att kunna slutföra sin talan och få tvisten avgjord inom rimlig tid avsevärt ökats; för Ruth Lithzéus hade det likaledes varit en avgjord fördel, att förfarandet förkortats dels emedan hennes nervsystem haft svårt att utstå påfrestningarna med den utdragna rättegången och dels när hennes rättegångskostnader därigenom förbilligats. Palmes uppfattning vore således, att rättegångens ersättande med ett skiljemanna-förfarande varit till fördel för båda parter.

I yttrandet anförde Palme vidare.

Vad anginge Sandegrens erbjudande att åtaga sig ordförandeskapet i skiljenämnden önskade Palme understryka målets komplicerade natur med dess djungel av rättegångsprotokoll, polisrapporter, stämningar, brevsamlingar, vittnesintyg, pantkvitton etc. Såvitt Palme hade sig bekant funnes det endast en person, som kunde anses i målet ojävig och som innehade tillräcklig kunskap om materialet och övriga omständigheter för att inom en någotsånär rimlig tid kunna slutföra uppdraget såsom ordförande i en skiljenämnd, nämligen Sandegren. Denne hade under sin tjänstgöring i Södra Roslags domsaga handlagt flertalet av de mål, vars protokoll åberopades i den nu pågående tvisten, samt hade i övrigt varit insatt i de tvistigheter och gräl, som förekommit mellan syskonen Lithzéus. Av nu anförda skäl hade därför Sandegren syntts såsom den i och för sig lämpligaste för ordförandeskapet i skiljenämnden. Det förefölle Palme för övrigt i detta sammanhang osannolikt, att en person, kompetent att utföra uppdraget, kunnat uppdrivas, som varit villig att åtaga sig ordförandeskapet. Därest annan ordförande stått att uppdriva, hade denne dessutom med säkerhet förbehållit sig mycket betydande arvodesbelopp. Sandegrens erbjudande att åtaga sig ordförandeskapet hade enligt Palmes uppfattning tillkommit uteslutande i parternas intresse; det hade här icke varit fråga om att söka

tillskansa sig något utan endast en önskan från Sandegrens sida att till båtad för båda parter söka få tvisterna avgjorda så snart som möjligt. Ett skiljemannaförfarande med Sandegren själv såsom ordförande i nämnden hade förefallit att vara den avgjort bästa, kanske den enda möjliga, utvägen att uppnå ett sådant resultat. På grund av nu relaterade omständigheter hade Palme ansett sig böra tillråda Ruth Lithzéus att biträda Sandegrens förslag. Ruth Lithzéus hade icke, som klaganden påstode, utsatts för någon övertalning i enrum från Sandegrens sida. Såvitt Palme erinrade sig händelseförloppet vid skiljeavtalets tillkomst, hade Sandegren före handläggningens början den 4 oktober i tingssalen först vänt sig till Palme och inhämtat hans mening rörande lämpligheten av ett skiljemannaförfarande. Sedan Palme för sin del förklarat sig vilja medverka därtill, hade Sandegren i ett förrum en kort stund talat med klaganden, varvid denne, enligt vad Palme av det följande kunnat förstå, visat sig preliminärt intresserad av en sådan lösning som den föreslagna. I Palmes och parternas samtidiga närvaro hade Sandegren därefter redogjort för den rättsliga innebörden av ett hänskjutande av tvistigheterna till avgörande av skiljenämnd och för hur ett skiljemannaförfarande tekniskt fungerade, varvid Sandegren på ett enligt Palmes mening fullt riktigt sätt klarlagt såväl fördelarna som konsekvenserna av en sådan anordning. Därvid hade även kostnaderna för skiljemannaförfarandet varit flyktigt på tal, i samband varmed dock endast konstaterats att förfarandet skulle komma att gestalta sig väsentligt billigare än att fortsätta processen. Klaganden hade förefallit mycket belåten med sakernas vändning. De skiljaktigheter, som målets hänskjutande till skiljenämnd medförde, såsom att straffrättsligt ansvar för motparten bortföle samt att skiljedomen icke kunde överklagas, hade klaganden sagt sig förstå, och klaganden hade uttryckligen förklarat, att han icke hade något att invända däremot. Även Ruth Lithzéus hade glatt sig åt möjligheten att på denna väg få ett snabbt och sakligt godtagbart slut på tvisten. Påfrestningen på hennes nerver hade emellertid varit så stark, att hon fallit i gråt och för en stund måst draga sig tillbaka till ett annat rum, där Palme och en tillstädesvarande väninna till Ruth Lithzéus sökt lugna henne. Därvid hade även Sandegren kommit in i rummet och hört sig för rörande Ruth Lithzéus' tillstånd samt visat sitt deltagande och talat lugnande till henne. Någon som helst övertalning eller påtryckning hade därvid icke förekommit. Sedan Ruth Lithzéus återvunnit sin självbehärskning, hade de återvänt till det rum, där klaganden under tiden uppehållit sig. Därvid hade överenskommelsen om målets nedläggande och tvistigheternas hänskjutande till den föreslagna skiljenämnden bekräftats, varefter skiljeavtalet utskrivits genom Sandegrens försorg och undertecknats av parterna i bästa samförstånd. Under något skede av förhandlingarna hade jämväl de båda andra skiljemännen tillkallats, blivit insatta i vad saken gällde och förklarat sig villiga att medverka. Därefter hade målet upptagits till behand-

ling i häradsrätten, varvid parternas överenskommelse anmälts och målet avskrivits. — Förfarandet inför skiljenämnden hade genomförts snabbt och i god sämja. Klaganden hade beretts tillfälle att inkomma med den utredning han ansett vara av vikt; han hade i alla händelser förklarat, att han nu framlagt det material han önskade åberopa. Klagandens påstående, att målet, då det hänskjutits till avgörande av skiljemännen, varit moget för överlämnande till huvudförhandling, vore oriktigt. Förberedelsen hade då endast påbörjats och det hade legat i vida fältet, inom vilken tid den skulle kunnat slutföras.

Därefter inkom Ruth Lithzéus till mig med en skrift jämte tolv därvid fogade bilagor, bland dem en av Ruth Lithzéus författad redogörelse för bland annat omständigheterna vid ingåendet av skiljeavtalet.

Redogörelsen var i hithörande delar av följande innehåll: Sedan handläggningen vid häradsrätten av målet mellan klaganden samt Ruth Lithzéus den 3 oktober 1947 pågått från klockan 10 till omkring klockan 17.30 med avbrott för lunch, hade bestämts att handläggningen skulle fortsätta på följande dag. På morgonen den 4 oktober hade Ruth Lithzéus av Sandegren ställts inför följande alternativ: skiljedomsförfarande med dom före oktober månads utgång eller ett oöverskådligt antal ändlösa rättegångsförhandlingar med klaganden — vilken önskade vittnesförhör med ett tjugotal vittnen — som agerande part, inför en irriterad domare och en uttröttad och uttråkad nämnd, som skulle giva Ruth Lithzéus skulden för den utdragna processen, om hon ej ginge med på skiljedom. Det hade vidare uppgivits, att Ruth Lithzéus gjort ett oväntat gott intryck vid handläggningen den 3 oktober och att hon icke skulle fördärva den "good will", som hon förvärvat genom sitt uppträdande dagen förut, eller förtaga verkan av dessa intryck. Därutöver hade framhållits, att klaganden icke skulle kunna ytterligare förlänga processen genom överklaganden, samt påpekats de oerhörda kostnaderna för vittnesmålen och protokollslösen etc. Ruth Lithzéus hade alltså i praktiken icke haft något val. Hon hade vid skiljeavtalets under-tecknande ansett sig försatt i en sådan situation, att hon icke kunde säga nej — hur gärna hon än velat — då hennes eget ombud tyvärr understött Sandegrens förslag. Det rättsskydd, som offentlig förhandling och möjlighet att överklaga innebure, hade hon alltså nödgats avstå ifrån. En bidragande, ja nära nog avgörande orsak till att Ruth Lithzéus undertecknat skiljeavtalet hade varit, att Sandegren utlovat skiljedom i slutet av oktober månad 1947.

Ruth Lithzéus anhöll i sin skrift att för eventuellt erforderlig ytterligare utredning få hänvisa till sin väninna fru Gudrun Nordström i Norrköping, vilken var närvarande den 4 oktober 1947, "då Sandegren i en av — eller båda — nämndemännens närvaro övertalat Ruth Lithzéus att gå med på skiljedomsförfarande, eftersom Sandegren i likhet med Ruth Lithzéus ansett

klaganden vara så 'sjuk' att processförfarandet icke kunde fortskrida'. Gudrun Nordström kunde vitsorda Ruth Lithzéus' uppgift att skiljedomen skulle avkunnas redan samma oktober månad som skiljeavtalet kom till stånd.

Härjämte upplyste Ruth Lithzéus, att Palme för det biträde han lämnat henne under ärekränkingsprocessen och skiljemannaförfarandet betingat sig ett arvode av 5 300 kronor.

Från den hit överlämnade akten i det av klaganden vid Stockholms rådhusrätt mot Sandegren anhängiggjorda målet inhämtades — utöver vad ovan upptagits — följande. Klaganden återopade till grund för sitt yrkande om befrielse från skyldighet att utgiva ersättning till Sandegren eller i vart fall om nedsättning av ersättningens belopp bland annat, att Sandegren under skiljedomsförfarandet begått fel, bestående i att han uraktlåtit att höra vissa personer, som klaganden önskat återropa som vittnen, samt att skiljedomen icke, trots utfästelse därom från Sandegrens sida, meddelats under oktober månad 1947 utan flera månader senare. Sandegren bestred käromålet. På begäran av klaganden hördes i målet som vittne — jämte annan person — advokaten Gösta Gunnar Ekelund i Stockholm, vilken tidvis biträtt klaganden i målet mot Ruth Lithzéus, varjämte förekom förhör under sanningsförsäkran med klaganden och Sandegren.

Ekelund uppgav i sitt vittnesmål, att han hade ett minne av att målet i stort sett varit klart till huvudförhandling vid den tid, då Ekelund sista gången uppvaktade i häradsrätten. Han hade ett minne av att några punkter möjligen varit oklara. Emellertid hade Ekelund varken då eller sedermera haft tillgång till häradsrättens protokoll. Ekelund hade en känsla av att motparten i målet "svävat ut" för mycket.

Hörd under sanningsförsäkran berättade klaganden rörande omständigheterna vid skiljeavtalets ingående följande: Den 4 oktober 1947, innan rättegångsförhandlingarna i ärekränkingsmålet börjat för dagen, hade Sandegren i parternas närvaro bragt på tal frågan om att saken skulle avgöras genom skiljedom. Detta hade skett i ett förrum till rättssalen i huset Kungsgatan 35. Därvid hade varit tillstädes båda parterna, Palme samt Gudrun Nordström. Under samtalet hade Sandegren framhållit, att fortsatta processer skulle medföra stora kostnader och att skiljedomsförfarande skulle bli billigare. Han hade vidare sagt, att det skulle gå snabbare med förfarandet och att klaganden förty skulle kunna omedelbart utfå det skadestånd, vartill han komme att anses berättigad. Sandegren hade påpekat, att målet, om det fortsatte rättegångsvägen, skulle gå igenom alla instanserna. Klaganden hade sagt till Sandegren, att han icke ansåge sig ha råd med skiljedomsförfarandet. Sandegren hade svarat, att det skulle bli väsentligt billigare än att föra rättegång. Sandegren hade föreslagit två nämndemän att jämte honom utgöra skiljenämnd och framhållit, att

nämndemännen icke skulle påfordra högt arvode. De båda nämndemännen hade uttalat sig gynnsamt i förhållande till skiljedomsförfarandet. Klaganden mindes icke, om dessa uttalanden skett före eller efter det skiljeavtalet undertecknats, men han mindes i varje fall, att hans ställningstagande till frågan om skiljeavtal ej påverkats av uttalandena. Klaganden hade vid tillfället till Sandegren överlämnat åtskilliga intyg från personer, som skulle kunnat vittna i målet. Sandegren hade förefallit välvilligt stämd mot klaganden. Sandegren hade vid tillfället ställt i utsikt att han, enär han vid tiden ifråga icke hade så mycket att göra, skulle kunna få skiljedomen klar redan i oktober och framhållit, att skiljedomen i så fall skulle vinna laga kraft före jul, så att klaganden skulle få lyfta pengarna före julen. Sandegren hade vidare framhållit, att om målet handlades inför skiljenämnd, kunde klaganden få skadestånd utan att hans syster behövde dömas till ansvar. Det hade upprättats ett avtal om skiljedom, som klaganden och Ruth Lithzéus skrivit under.

Vid förhöret med Sandegren anförde denne följande: Den av klaganden lämnade redogörelsen för omständigheterna vid skiljeavtalets tillkomst vore i huvudsak riktig men färglagd. Som exempel därpå ville Sandegren framhålla, att det visserligen vore rätt att han varit välvillig mot klaganden, men att han varit lika välvillig mot Ruth Lithzéus. Sandegren hade föreslagit skiljemannaförfarande och klargjort för parterna innebörden och konsekvenserna därav. — Sedan klaganden vid förhöret erinrat, att Ruth Lithzéus i en skrift till JO anfört att Sandegren i samband med skiljeavtalets tillkomst för Ruth Lithzéus förklarat, att klaganden vore psykiskt sjuk, och att klaganden därför icke kunde föra någon process, anförde Sandegren: Han mindes icke, om han fällt ett sådant yttrande eller ej. Han ansåge det osannolikt, att han fällt yttrandet ifråga, med hänsyn till att Sandegren samtalat med båda parterna samtidigt närvarande hela tiden med undantag av ett tillfälle, då Ruth Lithzéus fått ett nervsammanbrott. — I anledning av klagandens uppgift, att Sandegren vid förhandlingarna om skiljeavtalet yttrat till Ruth Lithzéus, att hon skulle tänka på att behålla den "good will", som hon hade förvärvat under gårdagens handläggning, och att hon hade två alternativ att välja på — antingen skiljedomsförfarande eller också en oerhört lång process, under vilken klaganden skulle komma att höra ett tjugotal vittnen — förklarade Sandegren vid förhöret, att han icke till Ruth Lithzéus fällt något av dessa yttranden. — Klaganden begärde, att Sandegren skulle tillfrågas huruvida Ruth Lithzéus vid dessa förhandlingar fått klart för sig, att hon icke kunde undgå ansvars-påföljd, om målet fortsattes vid allmän domstol. Sandegren svarade, att han icke kunde yttra sig i vidare mån, än att han icke fällt något yttrande av sådan innebörd. — Sandegren anförde vidare: Det vore uteslutet, att han kunde ha sagt till klaganden, att denne skulle kunna få lyfta pengarna till jul, därför att Sandegren vid tillfället ifråga icke hade prövat saken och

icke haft någon uppfattning om hur målet skulle avgöras. Likaså ansåge Sandegren det vara uteslutet, att han yttrat till klaganden, att denne kunde få skadestånd utan att Ruth Lithzéus dömdes till ansvar.

Rådhusrätten meddelade dom i målet den 9 maj 1949 och lämnade därvid käromålet utan bifall. I domskälen yttrade rådhusrätten, bland annat, följande: Sandegrens åtgärd att taga initiativ till skiljeavtalet och föreslå sig själv såsom ordförande i skiljenämnden vore icke av beskaffenhet att lagligen kunna befria klaganden från skyldighet att utgiva ersättning till Sandegren. Vad klaganden gjort gällande såsom fel i skiljedomsförfarandet funne rådhusrätten icke vara av betydelse vid bedömandet i förevarande sammanhang av frågan om Sandegrens rätt till ersättning och ej heller beträffande frågan om ersättningens storlek. Det hade icke blivit styrkt, att Sandegren gjort någon utfästelse rörande tid för skiljedomens meddelande. Gentemot vad vid rådhusrätten blivit utrett rörande omfattningen av det arbete, Sandegren i egenskap av skiljeman nedlagt å målet, hade klaganden icke visat, att den av Sandegren fordrade ersättningen vore oskäligen, även om hänsyn toges till att Sandegren redan vid tiden för skiljeavtalets tillkomst haft viss kännedom i saken.

Över rådhusrättens dom hade klaganden fullföljt talan, därvid han, under påstående att han blivit av rådhusrätten på väsentliga punkter missuppfattad, anhållit att bliva ånyo hörd under sanningsförsäkran.

Slutligen inkom klaganden den 27 juni 1949 hit med en skrift, däri klaganden anförde bland annat följande: Inför rådhusrätten hade klaganden fått yttra sig under sanningsförsäkran allenast om vad som *direkt* rörde arvodesfrågan. I en rättegång mot Sandegren angående hans förfarande i övrigt kunde klaganden däremot under sanningsförsäkran betyga, att Sandegren genom ett inställsamt sätt sökt övertala klaganden att återkalla sin talan, att då detta icke hjälpt, Sandegren utlovat dom med detsamma, att Sandegren ytterligare frestat klaganden genom att utlova att klaganden kunde hämta pengarna redan till jul, att Sandegren vidare vädjat till klagandens ekonomiska sinne genom att tillägga: "Vi kan höra vittnena under hand. Det blir samma värde, men direktören spar de dyra vittnesersättningarna.", att Sandegren slutligen, då klaganden alltjämt varit fundersam och undrat om klaganden ej först borde rådgöra med sitt ombud, som annars kanske skulle känna sig förbigången, om han ej fått tillfälle att diskutera saken och själv fått föreslå några av honom rekommenderade skiljemän, blivit märkbart irriterad och forcerat övertalningen med att yttra: "För all del, för mig och nämndemännen gör det precis detsamma, ty vi sitta lika gärna här under en långrandig fortsättning som ute vid Haga, men dessa nämndemän äro de billigaste skiljemän direktören kan få.", att till slut, sedan Sandegren gått in i det rum, där Ruth Lithzéus i motsats till klaganden givits tillfälle att enskilt rådgöra med sitt ombud, samt Sandegren

efter en lång stund återkommit och med belåten min omtalat, att Ruth Lithzéus gått med på förfarandet, klagandens betänkligheter givit vika för tron på att Sandegren ville klagandens bästa. Därtill hade bidragit, att Sandegren framhållit, att Ruth Lithzéus blivit så irriterad, att hon fått nervsammanbrott och måst få en stund att ta igen sig på, sedan man sprungit efter vatten åt henne. Av det hela hade klaganden bibringats den uppfattningen, att skiljemannaförfarandet måst vara till större båtнад för klagandens berättigade ersättnings- och skadeståndskrav än för Ruth Lithzéus' försvarstalan, oaktat hon sluppe ansvarspåföljd och straff.

I en den 2 augusti 1949 till riksåklagarämbetet avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius följande.

I förevarande ärende får anses utrett, *att* — sedan klaganden erhållit stämning å sin syster Ruth Lithzéus till Södra Roslags domsagas häradsrätts sammanträde den 15 mars 1947 under yrkande om ansvar och skadestånd för falsk angivelse och ärekränkning i ett flertal fall samt målet, vari Ruth Lithzéus bestred ansvar och skadeståndsskyldighet, därefter under Sandegrens ordförandeskap handlagts vid häradsrätten vid sex rättegångstillfällen — Sandegren den 4 oktober 1947, före målets företagande vid rätten, i ett förrum till rättens sessionssal i huset Kungsgatan 35 i Stockholm föreslagit parterna att hänskjuta samtliga i målet uppkomna tvistefrågor till avgörande av en skiljenämnd samt erbjudit sig att själv vara skiljenämndens ordförande, *att* parterna, av vilka endast Ruth Lithzéus vid tillfället var åtföljd av juridiskt biträde, efter förhandlingar med Sandegren under omkring en timmes tid, vilka förhandlingar vid ett tillfälle måst avbrytas av den anledningen att Ruth Lithzéus fallit i gråt, ingått skiljeavtal på de av Sandegren föreslagna villkoren, *att*, sedan målet här efter avskrivits av häradsrätten, skiljemannaförfarande kommit till stånd i enlighet med avtalet, *att* förfarandet avslutats genom skiljedom den 6 mars 1948, *samt att* skiljemännen i skiljedomen tillerkänts ersättning för kostnader och arbete, Sandegren med 1 250 kronor och envar av de två övriga skiljemännen med 125 kronor, vilka ersättningsbelopp skulle av parterna slutligt gäldas med hälften vardera.

Sandegren har i infordrad förklaring gjort gällande, att hans påtalade åtgärder icke vidtagits i tjänsten om ock i visst nära samband med denna. Till försvar för sitt handlingssätt har Sandegren anført följande. Hans förslag om rättegångens ersättande med skiljemannaförfarande hade härrört uteslutande av omsorg om parternas bästa. Sådant förfarande finge nämligen anses ha i förevarande fall varit lämpligare än fortsatt rättegång. Genom skiljemannaförfarandet hade tvistefrågorna — vilkas avgörande vid häradsrätten fördröjts av parternas och i synnerhet klagandens oförmåga

att klart precisera sina ståndpunkter — kunnat bringas till slutligt avgörande snabbare, med mindre kostnader och utan de psykiska påfrestningar, som vore förenade med en rättegång. Sandegrens erbjudande att själv fungera som skiljeman hade varit betingat av de ytterligare fördelar, som en sådan anordning medfört för parterna.

Vad först angår Sandegrens invändning, att de klandrade åtgärderna icke vidtagits av Sandegren i tjänsten, så är det visserligen klart att hans verksamhet som skiljeman icke innefattat någon tjänsteåtgärd. Det är emellertid enligt min mening uppenbart, att Sandegren — även om hans medverkan vid skiljeavtalets ingående icke ägde rum inför sittande rätt utan skedde vid en formlös förhandling mellan honom och parterna — därvid handlade i sin egenskap av häradsrättens ordförande.

Vad därefter angår frågan om Sandegren bort på sätt som skett taga initiativ till skiljemannaförfarandet må till en början erinras, att domare enligt 20 kap. 2 § äldre rättegångsbalken, vilken var gällande vid den tidpunkt då skiljeavtalet ingicks, skulle, ändå att saken var kommen för rätta och under skärskådan, råda parterna att sig förena, om saken var sådan, att det kunde tillåtas. Stadgandet, vars kategoriska avfattning kritiserats av processlagberedningen (se SOU 1938: 44 s. 437), torde i varje fall under senare tid icke ha tillämpats efter sin ordalydelse. Kallenberg (Svensk Civilprocessrätt, andra bandet s. 512) uppfattar ej heller stadgandet så, som om förlikningsmäkling vore ett obligatoriskt led i det processuella förfarandet. För tvistemålens del motsvaras stadgandet i den nu gällande rättegångsbalken av bestämmelsen i 42 kap. 17 §, att, om saken är sådan, att förlikning därom är tillåten, rätten bör, om det finnes lämpligt, under förberedelsen söka förlika parterna. Ehuru någon motsvarande bestämmelse icke upptagits för brottmålen, torde ej heller i dessa mål något hinder möta mot att rätten, där så i särskilda fall finnes lämpligt, söker verka för en förlikning mellan de enskilda parterna.

De skäl som motivera stadgandet om att domaren, om så finnes lämpligt, bör söka förlika parterna kunna icke, såsom Sandegren synes göra gällande, åberopas till stöd för att domaren bör, där förlikning icke kan åstadkommas, råda parterna att hänskjuta målet till avgörande genom skiljedom. Ett måls hänskjutande till skiljemannaförfarande bringar icke tvisten ur världen. Ett sådant förfarande är därjämte icke omgärdat med samma garantier för ett riktigt avgörande som det noga reglerade rättegångsförfarandet inför domstol. Genom att parterna ha att ersätta skiljemännen för deras kostnader och arbete kan skiljemannaförfarandet även ställa sig dyrbarare för parterna. Det är därför naturligt att lagen saknar bestämmelser, enligt vilka domaren bör medverka till måls hänskjutande till avgörande genom skiljedom. Lagens tystnad på denna punkt innebär emellertid icke att hinder i varje situation skulle möta för domaren att taga initiativ till rättegångs ersättande med skiljemannaförfarande. Det finnes otvivelaktigt mål,

vilka lämpa sig bättre för ett avgörande genom skiljedom än i vanlig rättegångsväg och i vilka det icke kan anses otillåtet eller olämpligt, om domaren föreslår skiljemannaförfarande. Så kan vara fallet exempelvis i mål, där för båda parterna ett skyndsamt avgörande är av nöden, och mål om husbyggnad, där ett stort antal poster äro tvistiga, vilkas avgörande icke är beroende av en rättsfråga.

Om redan vid försök att åvägabringa förlikning mellan parterna domaren av hänsyn till sin ställning måste iakttaga den största försiktighet och urskillning, så är framställandet från domarens sida av förslag om rättegångens ersättande med skiljemannaförfarande en åtgärd av än mera grannliga natur. Konsekvenserna för parterna av ett sådant förfarande kunna icke på förhand överblickas, och det är uppenbart att en domare icke får råda parterna till en processuell åtgärd, som icke kan antagas vara till övervägande gagn för dem. Härtill kommer att en domare vid framställande av förslag om rättegångs ersättande med skiljemannaförfarande städse måste beakta, att han därigenom lätt kan ådraga sig misstanken att vilja undandraga sig det arbete och det besvär handläggningen av målet skolat medföra. Initiativ till sådant förfarande bör därför icke tagas av domaren i andra mål än där det är uppenbart att rättegångens ersättande av skiljemannaförfarande skulle för båda parterna innebära påtagliga fördelar.

Kan nu det till häradsrätten instämnda målet mellan syskonen Lithzéus anses ha varit av sådan beskaffenhet? Om man bortser från ansvarsfrågan, vilken genom skiljeavtalet får anses ha förfallit, och frågan om ersättning för kostnader, har det i målet gällt att avgöra *dels* huruvida Ruth Lithzéus begått de av klaganden påstådda gärningarna, *dels* huruvida hon genom de gärningar till vilka hon bleve förvunnen ådragit sig skadeståndsskyldighet, ett avgörande som med hänsyn till de påstådda gärningarnas art förutsatte prövning av frågan om gärningarna varit brottsliga, *dels ock* frågan om det eventuella skadeståndets belopp. Stadgandet i 1 § lagen om skiljemän torde visserligen icke utgöra något hinder för skiljemän att i skadeståndstvist pröva fråga om visst brott blivit begånget (se dock Alexanderson i Norstedts Juridiska Handbok s. 1061; jfr å andra sidan NJA 1929 avd. II s. 9 o. f.; Trygger i Tidskrift for Retsvidenskab 1895 s. 16; Dillén, Bidrag till läran om skiljeavtalet s. 77 o. f.; Frey, Skiljemannainstitutet enligt finsk civilprocessrätt s. 88 not. 2; Granfelt, Skiljemannaförfarandet, tredje upplagan, s. 15 o. f.; Hjejle, Frivillig Voldgift s. 41 och Lindboe, Privat rettergang s. 31 o. f.). Det synes mig dock uppenbart att skiljemannaförfarandet icke är lämpligt för avgörande av fråga, huruvida — såsom här får anses vara fallet — brott av mera allvarlig beskaffenhet blivit begånget. Det kan visserligen icke utan fog hävdas, att det varit fråga om en mellan två syskon uppkommen tvist och att det kan vara lämpligt att en sådan tvist undandrages offentlig insyn. Motsättningarna mellan syskonen Lithzéus äro emellertid mångåriga och mycket djupgående. Klaganden har genom målets

instämmande även avsett att vinna upprättelse för vad han uppfattat såsom ytterst nedsättande angivelser och beskyllningar. Sådan upprättelse kan icke i samma grad vinnas genom en skiljedom som genom ett domstolsavgörande.

Vad Sandegren anfört därom, att i förevarande fall skiljemannaförfarandet varit lämpligare än fortsatt rättegång av det skälet, att parterna och då särskilt klaganden haft svårt att precisera sina ståndpunkter och förebringa erforderlig utredning samt att av denna orsak det legat i vida fältet när rättegången kunnat avslutas, verkar föga övertygande. Den äldre rättegångsbalken tillät lika litet som den nya, att part — allra minst i mål av nu ifrågavarande beskaffenhet — genom försummelse i fråga om precisering av sin talan eller förebringande av utredning fördröjde målets avgörande i det oändliga. Givet är, att skäligt rådrom skulle beredas parterna, men om part, som åtnjutit upprepade anstånd, det oaktat icke förmådde klart bestämma sin talan eller förebringa erforderlig utredning, kunde och borde målet efter givet varsel företagas till avgörande i befintligt skick. I målet, som vid tiden för ingåendet av skiljeavtalet redan förekommit vid sex rättegångstillfällen, hade i vart fall klaganden redan åtnjutit allt det anstånd, vartill han skäligen kunnat anses berättigad. Med målets avgörande hade sålunda icke behövt dröja någon längre tid. Härtill kommer, att även i ett skiljemannaförfarande uppenbarligen måste krävas, att parterna klagöra sina ståndpunkter och förebringa utredning, samt att ökade möjligheter härvidlag icke torde vinnas genom att handläggningen av ett mål överflyttas från domstol till skiljemän. Av handlingarna synes för övrigt framgå, att handläggningen av målet vid häradsrätten nått betydligt längre än till begynnelsestadiet och att den ytterligare förberedelse som ägde rum inför skiljemännen icke var av så stor omfattning.

Sandegrens invändning, att skiljemannaförfarandet ställt sig billigare för parterna än en fortsatt rättegång, går ej heller fri från erinran. Vad Sandegren i sin förklaring anfört synes giva vid handen, att i en fortsatt rättegång ej kommit i fråga att på klagandens framställning höra andra vittnen än de två personer, från vilka yttranden inhämtades under skiljemannaförfarandet. Då dessa två personer voro bosatta i Stockholms omedelbara närhet, är det tydligt, att vittneslönerna ej kommit att uppgå till något högre belopp. Därest vidare klaganden, som anlitat biträde av jurist allenast vid vissa tidigare rättegångstillfällen i målet, även i fortsättningen av rättegången fört sin talan utan biträde, synas i vart fall klagandens rättegångskostnader — även om målet förts vidare genom instanserna — ha kunnat hållas vid en relativt blygsam summa.

Sandegren hade därför enligt min mening redan på grund av målets beskaffenhet bort avhålla sig från att taga initiativ till målets hänskjutande till avgörande genom skiljedom. Härtill kommer, att Sandegren — enligt vad som framgår av hans egen förklaring — måste ha ägt sådan kannedom

om parternas personer och de djupgående motsättningarna mellan dem, att han, då han föreslog skiljemannaförfarande, haft skäl att fråga sig om parterna vore mäktiga att objektivt bedöma förslagets innebörd och konsekvenser.

Även om det i enlighet med det förut sagda understundom kan anses tillåtet, att domaren söker verka för ett skiljeavtal mellan parterna, får det emellertid icke under några förhållanden förekomma, att domaren därvid föreslår sig själv till skiljeman. Ett sådant förslag från domarens sida försätter nämligen lätt parterna i ett tvångsläge. Part, som icke önskar antaga förslaget, kan med rätt eller orätt få den uppfattningen, att ett avslag från hans sida kommer att väcka domarens misshag och därigenom försätta parten i ett ofördelaktigt utgångsläge i en fortsatt process vid domstolen. Härtill kommer, att domaren, om han ej förklarar sig vilja avstå från ersättning för skiljemannauppdraget, svårligen kan undgå att bliva utsatt för misstanken att söka förskaffa sig obehörig vinning. I betraktande av att domaren genom den befattning han tagit med målet vid rätten redan förvärvat en viss inblick i parternas mellanhavande måste det vid bedömning av skäligheten av en av domaren för skiljemannauppdraget fordrad ersättning ställa sig svårt att utreda, hur stor del av domarens arbete med saken varit av beskaffenhet att böra ersättas av parterna. Till följd härav kan ett ersättningskrav från domarens sida — även om det i och för sig icke är oskäligt — lätt möta gensaga från parterna, något som icke kan undgå att menligt inverka på domarens auktoritet och rubba tilltron till hans objektivitet.

Genom den befattning Sandegren såsom ordförande i häradsrätten tagit såväl med nu ifrågavarande mål som med vissa andra tvistigheter mellan samma parter har Sandegren förvärvat sådan inblick i parternas mellanhavanden, att han haft lättare än någon annan, som kunnat komma ifråga som skiljenämndens ordförande, att sätta sig in i och bedöma processmaterialet. Detta förhållande får väl antagas ha kommit parterna på det sätt tillgodo, att den till skiljenämndens ordförande utgående ersättningen härigenom blivit mindre än vad eljest skolat utgå. Emellertid har målet ingalunda varit av vare sig den storlek eller den svårhetsgrad, att det skulle mött några oöverstigliga hinder att vinna någon lämplig utomstående person för uppdraget att vara ordförande i skiljenämnden. I vart fall kan den fördel för parterna, som må ha följt av Sandegrens erbjudande att själv tjänstgöra som skiljenämndens ordförande, icke uppväga det ur andra synpunkter oriktiga i Sandegrens förfarande. Vad Sandegren i sin förklaring i denna del anfört kan därför icke lända honom till ursäkt.

Det ligger i sakens natur att framställandet av förslag om skiljemannaförfarande i de fall, där initiativ härtill från domarens sida kan anses påkallat, icke får ha karaktär av övertalning. Det är vidare av vikt att domaren, om han tager ett dylikt initiativ, icke förespeglar parterna att ett

skiljemannaförfarande skulle för dem medföra fördelar, som icke med säkerhet äro för handen. Slutligen torde böra framhållas, att ett skiljemannaförfarande icke får från domarens sida framdrivas så, att parterna icke få tillräckligt rådrum att taga ställning till förslag härom.

Genom vad som framkommit vid ärendets utredning härstädes kan väl icke anses styrkt, att Sandegren utövat direkta påtryckningar å parterna att ingå skiljeavtalet eller vilselett dem med avseende å förutsättningarna därför. Det är dock tydligt, att Sandegren visat alltför stor iver, när det gällt att övertyga parterna om lämpligheten av sitt förslag. Redan den omständigheten att — såsom av det ovan upptagna framgår — klaganden sedermera ansett sig vilseledd och Ruth Lithzéus påstår sig ha varit utsatt för påtryckningar visar, att Sandegren i sina förhandlingar med parterna icke iakttagit den takt och återhållsamhet som böra präglade en domares uppträdande. Enär Sandegren, då han föreslog skiljemannaförfarande, icke kunde med säkerhet bedöma om detta skulle ställa sig billigare än målets handläggning vid domstol, särskilt i betraktande av att målet i häradsrätten handlades enligt äldre rättegångsbalken och även i högre rätt sannolikt skulle ha kommit att handläggas enligt samma rättegångsordning, hade Sandegren icke bort förespegla parterna att skiljemannaförfarandet skulle ställa sig billigare. Utredningen visar vidare, att Sandegren icke låtit parterna få tillräckligt rådrum för att taga ställning till Sandegrens förslag. Tillfälle hade sålunda bort beredas klaganden, som vid tillfället icke biträdades av jurist, att samråda med sådant biträde. Jag kan icke heller undgå att finna det anmärkningsvärt, att Sandegren lät Ruth Lithzéus, låt vara att hon vid tillfället biträdades av en jurist, omedelbart efter ett gråtanfall, som Sandegren själv betecknat som nervsammanbrott, utföra en så pass betydelsefull rättshandling som undertecknandet av ett skiljeavtal innebär.

Sandegrens åtgärd att i förevarande fall taga initiativ till skiljemannaförfarande är väl — om ock vittnande om mindre gott omdöme — i och för sig icke att anse såsom tjänstefel. Genom att föreslå sig själv till skiljemännens ordförande och genom sina åtgöranden i övrigt i samband med skiljeavtalets ingående har Sandegren emellertid visat en sådan grad av oförstånd vid utövandet av sitt domarämbete, att hans förfarande — även om det får antagas, att Sandegrens handlingar varit förestavade av omsorg om parternas bästa — icke kan undgå beivran.

På grund av vad sålunda anförts uppdrog JO åt riksåklagarämbetet att utföra talan om ansvar å Sandegren, vilken då tjänstgjorde såsom tillförordnad revisionssekreterare, jämlikt 25 kap. 17 § strafflagen i lagrummets lydelse före den 1 januari 1949 för tjänstefel. Tillfälle borde beredas klaganden och Ruth Lithzéus att föra talan i målet.

Svea hovrätt, varest åtalet väcktes samt klaganden yrkade åläggande för Sandegren att till honom i skadestånd utgiva dels högst 250 kronor, mot-

svarande det arvode som han och Ruth Lithzéus i den meddelade skiljedomen ålagts utgiva till de två skiljemännen Eriksson och Jansson, dels 2 000 kronor såsom ersättning för att skiljedomen, såvitt angick kostnaderna för rättegången och skiljemannaförfarandet, var av lagstridigt innehåll ävensom ersättning för rättegångskostnaderna m. m., yttrade i dom *den 14 mars 1950* följande.

Det är i målet ostridigt att Sandegren vid ifrågavarande tillfälle den 4 oktober 1947, då häradsrättens ledamöter samlats för fortsatt handläggning av det vid häradsrätten anhängiga målet mellan klaganden, käre, och Ruth Lithzéus, svarande, om ansvar och skadestånd för ärekränkning m. m., sedan parterna tillstädeskommit, före handläggningens början för dem framlagt förslag att de skulle nedlägga rättegången och med bortseende från däri framställda ansvarsyrkanden hänskjuta samtliga tvistefrågor dem emellan till avgörande av skiljenämnd. Det är vidare utrett att Sandegren därvid föreslagit sig själv till skiljenämndens ordförande.

Hovrätten finner dessa Sandegrens åtgöranden ha av honom vidtagits i hans tjänst såsom häradsrättens ordförande.

Domarens rätt att söka förlika parter, som dragit en tvist inför domstolens prövning, vilken rätt i 20 kap. 2 § äldre rättegångsbalken fastställts som en skyldighet, har alltsedan äldre tid varit allmänt erkänd i svensk rättstillämpning. Även i nya rättegångsbalken har i 42 kap. 17 § uttryckligt stadgande givits därom, att rätten, om saken är sådan att förlikning därom är tillåten och det finnes lämpligt, bör under förberedelsen söka förlika parterna. Den domarens förlikningsverksamhet, som de angivna lagrummen förutsätta, torde dock icke åsyfta åstadkommandet av skiljeavtal, varigenom tvistefrågorna icke avgöras utan endast undandragas domstolens handläggning och avgörande. En verksamhet i sådant syfte, som till viss grad innefattar ett underkännande av rättegångsförfarandet vid den egna domstolen enligt därom i lag givna regler, måste i och för sig anses olämplig, även om, såsom åklagaren förutsatt, fall kunna förekomma, då åstadkommandet av en förlikning av sådan art må anses försvarligt.

På sätt i förarbetena till nya rättegångsbalkens nyssnämnda lagrum uttryckligen framhållits är det uppenbart, att domaren, då han söker förlika parterna, bör förfara med stor varsamhet, så att icke parterna utsättas för obehörig påtryckning eller domaren inblandas på sådant sätt, att tilltron till hans opartiskhet rubbas.

Ehuru Sandegrens nu ifrågavarande förfarande, i vad det avsett allenast att åstadkomma ett skiljeavtal mellan parterna varigenom den vid häradsrätten anhängiga tvisten hänskjutits till skiljemäns avgörande, med hänsyn till omständigheterna må, på sätt åklagaren funnit, anses icke innefatta fel i domarämbetet av beskaffenhet att föranleda ansvar, finner hovrätten dock Sandegren genom sin åtgärd att föreslå sig själv som ordförande i den skiljenämnd, till vilken tvisten enligt skiljeavtalet skulle hänskjutas, ha

åsidossatt den varsamhet, som på sätt ovan sagts ålegat honom, då han sökte ena parterna att ingå avtalet.

Sandegren har emellertid till sitt fredande åberopat de svårigheter för målets förberedelse, som föranleddes av parternas djupgående oenighet och, särskilt klagandens, oförmåga att med erforderlig klarhet framställa sina yrkanden och angiva grunderna för dem, svårigheterna för parterna att på ett tillfredsställande sätt genomföra en koncentrerad huvudförhandling samt de fördelar för parterna som Sandegrens ordförandeskap innebar.

Vad Sandegren sålunda anfört bekräftas även av innehållet i häradsrättens protokoll med därtill hörande handlingar samt av vad Ruth Lithzéus, då hon hörts i anledning av åklagarens talan, och Palme, hörd såsom vittne i målet, i förevarande hänseenden uttalat.

Det har vidare icke gjorts gällande att Sandegren framställt sitt ifrågasvarande förslag i syfte att undandraga sig ämbetsåligganden eller förskaffa sig ekonomisk vinning. Tvärtom måste i målet anses utrett att förslaget av Sandegren gjorts i den övertygelsen att det skulle vara till parternas bästa.

Nu anförda omständigheter kunna emellertid icke, såsom Sandegren gjort gällande, ehuru synnerligen förmildrande, föranleda därtill att hans ifrågasvarande åtgärd kan anses försvarlig.

Hovrätten finner förty Sandegren genom att föreslå sig själv till ordförande i skiljenämnden ha gjort sig skyldig till oförstånd i sitt domarämbete.

Åklagaren har ytterligare gjort gällande, att Sandegren vid förhandlingarna med parterna rörande skiljeavtalet visat alltför stor iver, då det gällt att övertyga dem om lämpligheten av sitt förslag, och sålunda icke iakttagit den takt och återhållsamhet, som böra präglå en domares upptrådande, samt att Sandegren även genom vissa av åklagaren särskilt angivna åtgöranden i samband med skiljeavtalets ingående gjort sig skyldig till oförstånd i ämbetet.

Visserligen har Ruth Lithzéus uppgivit, att Sandegren varit angelägen om att avtalet skulle komma till stånd och att hon känt sig nervös av nödvändigheten att då fatta ståndpunkt, och Gudrun Nordström, som hörts såsom vittne i målet, har sagt sig ha fått samma uppfattning.

De ha emellertid vidare anfört,

Ruth Lithzéus att Sandegren framställt sitt förslag på ett ålskvårt sätt, att hon icke skulle antagit detsamma om icke Palme tillrätt det, att hon ansett det självfallet att ett skiljemannaförfarande skulle bli billigare än en rättegång och att det var överdrivet att kalla hennes gråtanfall för nervsammanbrott, samt

Gudrun Nordström att hennes omvittnade uppfattning allenast grundade sig på den omständigheten att Sandegren framställt förslaget och att hon inkallats för att deltaga i förhandlingarna samt att Ruth Lithzéus grät en hel del, men hade mycket lätt för att gråta.

Palme har såsom vittne uppgivit, att Sandegren noggrant och samvetsgrant lämnat en orientering om skiljemannaförfarandet, att det var uppenbart att han personligen ansåg att förslaget var en klok lösning och att han icke verkade angelägen, ej heller "låg i och upprepade samma saker flera gånger", att det icke var tal om någon betänketid, att det på Ruth Lithzéus' fråga, om hon skulle "bestämma det genast", svarats att det inte var så bråttom att det behövde göras med detsamma, att Ruth Lithzéus under det hon betänkte sig blev upprörd och grät, men att hon gråtit många gånger, när Palme varit med, "så det var i och för sig inget ovanligt".

Det är slutligen upplyst att förhandlingarna rörande skiljeavtalet pågått omkring en timme.

Hovrätten, som finner vad klaganden i nu ifrågavarande hänseenden anfört icke förtjäna beaktande, finner genom vad i förevarande del av målet sålunda och i övrigt förekommit icke styrkt att Sandegren i därutinnan åtalade hänseenden gjort sig skyldig till tjänstefel.

Vad härefter angår den av klaganden förda skadeståndstalan, så enär hans yrkande om ersättning med 2 000 kronor för att skiljedomen beträffande rättegångskostnaderna vore av lagstridigt innehåll icke grundats å omständigheter, som åberopats till stöd för åklagarens i målet förda talan, finner hovrätten yrkandet icke kunna upptagas till prövning;

och då vidare vad angår klagandens i övrigt förda skadeståndstalan, avseende utbekommande av ersättning för vad han kunde nödgas utgiva i arvode till Sandegrens medskiljemän, den omständigheten att betalningskyldighet i sådant hänseende genom skiljedomen ålagts honom icke kan anses stå i sådant orsakssammanhang till vad i målet lagts Sandegren till last som tjänstefel, att därigenom för klaganden uppkommit rätt till skadestånd i det avseende han yrkat, finner hovrätten klagandens talan i denna del icke kunna bifallas.

Hovrätten dömer Sandegren jämlikt 25 kap. 17 § strafflagen i lagrummets före den 1 januari 1949 gällande lydelse för oförstånd i ämbetet att till kronan utgiva 15 dagsböter å 15 kronor.

Den av klaganden förda skadeståndstalan upptages såvitt avser beloppet å 2 000 kronor icke till prövning och lämnas i övrigt utan bifall.

Vid denna utgång av målet i skadeståndsfrågan skall klaganden, som ej fört ansvarstalan, själv vidkännas sina kostnader å målet.

Advokaten Sture Grufberg tillerkännes för klaganden i målet lämnat biträde arvode av allmänna medel med 400 kronor.

Vad av allmänna medel utgivits i ersättning till vittnet Gudrun Nordström skall stanna å statsverket.

Mot hovrättens dom fullföljde klaganden talan under yrkande om bifall till den av honom förda talan om skadestånd m. m.

Kungl. Maj:t har i dom den 24 november 1950 yttrat följande.

Kungl. Maj:t prövar lagligt fastställa hovrättens dom.

Klaganden förpliktas ersätta Sandegren hans kostnader hos *Kungl. Maj:t* med 50 kronor.

För det biträde, Grufberg lämnat klaganden vid målets fullföljd till *Kungl. Maj:t*, tillerkännes Grufberg jämlikt lagen om fri rättegång arvode av allmänna medel med 100 kronor.

3. Felaktigt förfarande av åklagare med avseende å meddelade strafförelägganden.

Vid en av mig den 4 november 1949 verkställd inspektion å stadsfiskalskontoret i Lidingö fann jag anledning till anmärkning beträffande vissa av stadsfiskalen Folke Åreskog meddelade strafförelägganden.

Enligt tillgängliga handlingar hade Åreskog den 16 augusti 1949 utfärdat följande

”Strafföreläggande.

Namn: Löfberg, Margit Elsa Maria. Född den 28/8 1924.

Boende Sagavägen 8, Lidingö

Titel l. yrke, anställd hos: fru

Förseelse (med angivande av tid och plats): Fru Löfberg har den 27 juni 1949 å Lidingöbron framfört personbilen B 15952 med en hastighet av 37,9 kilometer i timmen. Högsta medgivna hastigheten är 25 kilometer i timmen.

Följande lagrum åberopas: Vägtrafikstadgan §§ 12 och 39.

Härigenom förelägges Eder följande

straff: 10 dagsböter om 10 kronor — öre (tillhopa 100 kronor — öre).

Om Ni erkänner förseelsen och underkastar Eder det straff och den påföljd, som härigenom förelagts, skall Ni teckna godkännande av föreläggandet på exemplar 2 och återställa det till undertecknad senast inom fyra dagar från mottagandet (det kan insändas med posten). Exemplar 3 må behållas av Eder.

Även om Ni ej godkänner föreläggandet, bör Ni teckna på exemplar 2 att Ni mottagit föreläggandet samt återsända det till undertecknad inom den angivna tiden. Ni kan då lämpligen också uppge varför Ni ej vill godkänna föreläggandet.

Lämnas ej godkännande inom angivna tid, kan Ni åtalas för ovan nämnda förseelse.

Lidingö den 16/8 1949.

Folke Åreskog
stadsfiskal.”

Exemplar 2 av föreläggandet var försett med följande godkännande:

”Jag erkänner förseelsen och underkastar mig det straff och den påföljd som förelagts mig. Lidingö den 17 aug. 1949.

Margit Löfberg.

Bevittnas: Emil Cederlund, stämmningsman förordn. av S. Roslags H:tt.”

Vidare hade Åreskog den 17 augusti 1949 utfärdat ett så lydande
”Strafföreläggande.

Namn: Wittbom, Lars Gunnar. Född den 7/9 1915.

Boende: Värtavägen 57, Sthlm

Titel l. yrke, anställd hos: försäljare

Förseelse (med angivande av tid och plats): Wittbom har den 27 juni 1949 å Lidingöbron framfört personbilen A 34711 med en hastighet av 34,2 kilometer i timmen. Högsta medgivna hastigheten är 25 kilometer i timmen.

Följande lagrum åberopas: Vägtrafikstadgan §§ 12 och 39.

Härigenom förelägges Eder följande

straff: 10 dagsböter om 10 kronor — öre (tillhopa 100 kronor — öre).

Om Ni erkänner förseelsen och underkastar Eder det straff och den påföljd, som härigenom förelagts, skall Ni teckna godkännande av föreläggandet på exemplar 2 och återställa det till undertecknad senast inom fyra dagar från mottagandet (det kan insändas med posten). Exemplar 3 må behållas av Eder.

Även om Ni ej godkänner föreläggandet, bör Ni teckna på exemplar 2 att Ni mottagit föreläggandet samt återsända det till undertecknad inom den angivna tiden. Ni kan då lämpligen också uppge varför Ni ej vill godkänna föreläggandet.

Lämnas ej godkännande inom angivna tid, kan Ni åtalas för ovan nämnda förseelse.

Lidingö den 17/8 1949

Folke Åreskog
stadsfiskal.”

Å exemplar 2 av föreläggandet fanns tecknat följande godkännande:

”Jag erkänner förseelsen och underkastar mig det straff och den påföljd som förelagts mig. Stockholm den 22/8 1949.

G. Wittbom.

Bevittnas: Josef Johansson. Polisman i Stockholm.”

Vid inspektionen antecknades i fråga om föreläggandet för Margit Löfberg, att meddelande om godkännandet expedierats till länsstyrelsen i Stockholms län den 24 augusti 1949 för intagande i körkortsregistret samt att Åreskog den 30 augusti 1949 jämkat dagsbotens storlek till 5 kronor. Sistnämnda belopp hade antecknats i saköreslängden.

På given anledning förklarade Åreskog, vilken var tillstädes vid inspektionen, att Margit Löfberg och hennes man infunnit sig hos Åreskog och förklarat, att de ansåge böterna för höga och att Margit Löfberg ej fått tillräcklig betänketid för godkännande av strafföreläggandet. På grund därav hade Åreskog funnit sig böra nedsätta dagsbotsbeloppet.

Beträffande föreläggandet för Wittbom befanns diariet innehålla följande anteckning: "22/8 begärdes ny dagsbotsutredn. 26/8 inkom ny dagsbotsutredn. Samma dag beslut: dagsbotens storlek jämkad till 4 kr."

Till förklaring av nämnda förhållande anförde Åreskog: Wittbom hade efter godkännandet per telefon meddelat, att den dagsbotsutredning, som legat till grund för föreläggandet, måste vara felaktig. I anledning därav hade Åreskog beslutat ny utredning, som visat att Wittbom hade en förut ej uppgiven banksskuld å 17 000 kronor. Åreskog hade därför funnit sig böra nedsätta dagsbotsbeloppet till 4 kronor.

Sedan jag med överlämnande av det vid inspektionen förda protokollet anmodat Åreskog att till mig inkomma med yttrande över de gjorda anmärkningarna, anförde Åreskog följande.

Vad till en början anginge strafföreläggandet för Margit Löfberg hade detta godkänts av henne den 17 augusti 1949. Omedelbart efter det föreläggandet återkommit från stämmingsmannen med påtecknat godkännande av Margit Löfberg hade hennes make, bankjuristen J. H. Löfberg, per telefon satt sig i förbindelse med Åreskog och framhållit, att Margit Löfberg varit ensam hemma i bostaden då föreläggandet delgivits henne. Till följd därav hade Margit Löfberg av förbiseende och helt förhastat tecknat godkännande å föreläggandet för att slippa från allt obehag. Hon hade nämligen tidigare aldrig varit i delo med rättvisan och hade ansett t. o. m. delgivningsförfarandet ganska obehagligt. Löfberg hade vidare framhållit, att med hänsyn till sambeskattningen den sammanlagda skattebördan för makarna Löfberg bleve så stor, att vid domstolsförfarande säkerligen den allra största hänsyn därtill skolat tagas vid bestämmande av dagsbotsbeloppet. Förseelsen vore vidare att tillskriva rent förbiseende från Margit Löfbergs sida, varför även på denna grund dagsbotens storlek skäligen bort jämkas ganska avsevärt. Sedan Åreskog hos lokala skattemyndigheten telefonledes kontrollerat det sammanlagda skattetrycket för makarna Löfberg och därvid erhållit den uppgiften att detta uppginge till cirka 45 procent av deras sammanlagda årsinkomst, hade Åreskog den 30 augusti 1949 jämkat dagsbotsbeloppet till 5 kronor för varje dagsbot. Därvid hade Åreskog tagit hänsyn särskilt till den omständigheten att godkännandet av föreläggandet närmast tillkommit genom ett missförstånd från Margit Löfbergs sida. Meddelande om denna jämkning hade den 30 augusti lämnats till länsstyrelsen i Stockholms län, som utfärdat körkort för Margit Löfberg. Åreskog medgäve, att det till synes kunde betecknas såsom mindre

välbetänkt att företaga denna jämkning eftersom Åreskog faktiskt var i besittning av godkännande från Margit Löfbergs sida. För Åreskog hade emellertid till sist den avgörande synpunkten blivit den, att det måste anses obilligt från hans sida att strikt formellt hålla fast vid detta godkännande, som tillkommit genom förbiseende och av oförstånd. Margit Löfberg uppgåve sig i alla angelägenheter söka råd hos sin make, som ju vore jurist, men i detta fall hade denne ej varit anträffbar per telefon just då stämningssmannen besökt Margit Löfberg. Åreskog hade starkt övervägt att helt bortse från det formellt givna godkännandet och i stället anställa åtal vid domstol, för att den misstänkta vid domstolsförhandling skulle erhålla möjlighet att närmare utveckla sina ovan angivna synpunkter. Detta förfarande hade Åreskog emellertid slutligen ansett alltför stelt och byråkratiskt, varför han av rent praktiska skäl tillgripit jämningsförfarandet. Den misstänkta hade förklarat sig nöjd med jämningsförfarandet. Såsom ursäkt för såväl sitt som Margit Löfbergs mindre hårda fasthållande vid det rent formella önskade Åreskog slutligen framhålla, att anordningen med strafföreläggande endast rätt kort tid använts, i följd varav osäkerhet vid tillämpningen kunnat uppstå. För framtiden skulle Åreskog icke låta komma sig till last liknande förfarande.

Beträffande strafföreläggandet för Wittbom — anförde Åreskog vidare — hade detta den 17 augusti 1949 översänts till poliskammaren i Stockholm för delgivning med Wittbom. Efter det Wittbom genom ordonnanspolisen i Stockholm telefonledes erhållit underrättelse om att föreläggandet översänts för delgivning, hade Wittbom per telefon satt sig i förbindelse med Åreskog och begärt att få kontrollera uppgifterna i dagsbotsutredningen. Därvid hade befunnits, att några uppgifter om skulder icke upptagits i den för Åreskog tillgängliga dagsbotsutredningen. Då Wittbom i telefon upplyst att han hade ganska stora skulder, hade Åreskog sagt, att ny dagsbotsutredning skulle av honom begäras genom poliskammaren i Stockholm samt att Wittbom i avvaktan på denna nya utredning icke skulle godkänna föreläggandet utan endast teckna erkännande av delgivningen. Ny dagsbotsutredning hade av Åreskog omedelbart begärts, och den nya utredningen hade visat en tidigare icke upptagen skuld till bank å 17 000 kronor. Denna utredning vore dagtecknad den 23 augusti 1949. I den försändelse, varmed utredningen översänts till Åreskog, hade även föreläggandet återkommit med påtecknat godkännande från Wittbom, dagtecknat den 22 augusti 1949. Då detta godkännande uppenbarligen tillkommit under den förutsättningen, att den av Åreskog utlovade nya dagsbotsutredningen av honom skulle beaktas, hade Åreskog den 26 augusti 1949, om än med viss tvekan, företagit jämkning av dagsbotens storlek till 4 kronor. Åreskog medgåve, att detta förfarings sätt rent formellt kunde giva anledning till anmärkning, men syftet hade endast varit att så rättvist och smidigt som möjligt taga hänsyn till de uppgifter, som

framkommit vid den nya dagsbotsutredningen. Till sin ursäkt önskade Åreskog framhålla, att osäkerhet vid tillämpningen av strafförelägganden kunnat uppstå eftersom någon längre tids erfarenhet icke stått till buds. För framtiden skulle Åreskog icke göra sig skyldig till något förfarande av påtalande slag.

I en senare hit inkommen skrivelse anförde Åreskog vidare: Innan institutet strafföreläggande införts hade av Åreskog i ett flertal fall årligen åtal utförts för förseelser mot då gällande hastighetsbegränsning å Lidingöbron (35 km i timmen). Södra Roslags domsagas häradsrätt hade brukat utdöma 10 dagsböter, i något fall 5 dagsböter, särskilt då förseelsen begåtts av person, som varit bosatt å avlägsen ort eller av annan orsak icke kunnat förutsättas ha ägt vetskap om hastighetsbegränsningen. Med ledning av dessa straffmätningar hade Åreskog regelmässigt brukat förelägga ett straff om 10 dagsböter för fortkörning å Lidingöbron. Vidkommande de 20 rapporterade förseelserna från kontrollen den 27 juni 1949 hade också av Åreskog i 18 fall förelagts ett straff om 10 dagsböter samt 5 dagsböter i allenast 2 fall, i ena fallet då förseelsen begåtts av en i Mariefred bosatt person samt i andra fallet då förseelsen begåtts av en hemmafru, som enligt egen uppgift endast i ringa omfattning brukade föra bil.

Efter att ha ifrågasatt huruvida icke rättelse av de förelupna felen kunde ske genom expedierande av tillägg till saköreslängden för augusti 1949 med upptagande av ytterligare bötesbelopp för Margit Löfberg med 50 kronor och för Wittbom med 60 kronor, vilka belopp Åreskog själv skulle inbetala till statsverket, hemställde Åreskog, att jag måtte, med hänsyn till den korta tid under vilken bestämmelserna om strafförelägganden tillämpats och den ringa erfarenhet som därunder kunnat vinnas av deras praktiska tillämpning, låta bero vid en av Åreskog på angivna sätt vidtagen rättelse.

I en till landsfogden i Stockholms län avlåten skrivelse anförde jag där-
efter följande.

I 48 kap. 1 § rättegångsbalken stadgas, att om allmänt åtal skall äga rum för brott, vara allenast böter kunna följa, dock ej normerade böter, äger åklagaren, i stället för att väcka åtal, till godkännande förelägga den misstänkte det straff åklagaren anser brottet förskylla. Ej må strafföreläggande avse dagsböter utöver 20. Är brottet förenat med egendomsförverkande eller annan sådan påföljd, skall ock den påföljden föreläggas den misstänkte till godkännande.

I vissa i lagrummet angivna fall må strafföreläggande ej användas.

Enligt 2 § samma kapitel skall strafföreläggande avfattas skriftligen

och däri angivas, bland annat, det straff och den påföljd, som föreläggas den misstänkte.

I 3 § heter det, att godkännande av strafföreläggande skall göras skriftligen å föreläggandet och skall innehålla, att den misstänkte erkänner gärningen och att han underkastar sig det straff och den påföljd, som förelagts honom. Godkännes ej föreläggandet omedelbart, skall det delgivas den misstänkte på sätt om stämning i brottmål är stadgat med tillkännagivande att han har att inom viss av åklagaren utsatt tid, högst två veckor, från dagen för delgivningen till åklagaren återställa föreläggandet försett med godkännande vid påföljd att åtal eljest må äga rum.

Enligt 4 § skall strafföreläggande, som godkänts, under vissa betingelser underställas rättens prövning.

I 5 § stadgas, att strafföreläggande, som fastställts av rätten eller, då rättens fastställelse ej erfordras, godkänts av den misstänkte, gäller som dom, vilken vunnit laga kraft.

Genom denna lagstiftning, som saknar motsvarighet i svensk rätt före nya rättegångsbalkens ikraftträdande, har en synnerligen ansvarsfull uppgift blivit lagd i åklagarmyndighetens händer. Förvisso är det av största vikt, att uppfattningen om ett riktigt och oväldigt utövande av åklagarmyndighetens nya dömande funktion befastes hos allmänheten, så att det nya institutet vinner tillit hos denna. Det är därför också angeläget, att handhavandet av uppgiften ifråga redan från början kommer i rätt spår och att inga avvikelser från givna eller allmängiltiga regler tillåtas.

För bestämmandet av de straff, som i de särskilda fallen böra av åklagaren utsättas i strafförelägganden, har i förarbetena till lagen åklagarna anvisats att följa den praxis, som förut tillämpats vid domstolarna vid bestämmandet av straff för sådant brott varom fråga är. Till ledning härutinnan torde statsåklagarna också ha tillställt distriktsåklagarna material. Straffmätningen torde på grund härav redan ha hunnit vinna en viss stadga, och de utmätta straffen torde i regel vara väl avvägda. Men i fråga om formerna för institutets handhavande har det på en del håll brustit i vissa hänseenden. Dessa ha dock i regel rört expeditionella åtgärder och ej själva föreläggandet i och för sig.

Vid användandet av ifrågavarande institut måste man såsom en hörnsten i detsamma anse dess egenskap av ett domsavgörande. Såsom av det ovan återgivna stadgandet i 48 kap. 5 § rättegångsbalken framgår gäller ett strafföreläggande, i fråga om vilket icke erfordras fastställelse av rätten, såsom laga kraftvunnen dom i och med att detsamma godkänts av den misstänkte. Härav torde följa, att ett godkänt föreläggande icke får av åklagaren ändras vare sig till den misstänktes förmån eller till hans nackdel. Vid denna regel måste man utan undantag hålla fast. I annat fall skulle med säkerhet hela institutet råka i vanrykte och åklagarna många gånger komma i situationer av beskaffenhet att ge sken av bris-

tande oväld. För åklagarens del måste det vid fasthållande av angivna ståndpunkt också vara till en fördel att vid försök till påverkan efter strafföreläggandets godkännande kunna avvärja en sådan med allenast en hänvisning till föreläggandets karaktär av laga kraftvunnen dom.

Vad förevarande fall angår så är till en början upplyst, att sedan Åreskog den 16 augusti 1949 för förseelse mot 12 § vägtrafikstadgan förelagt Margit Löfberg ett straff av 10 dagsböter om 10 kronor, Margit Löfberg den 17 augusti godkänt detta föreläggande. Meddelande därom har också i vederbörlig ordning den 24 augusti expedierats till länsstyrelsen för anteckning i körkortsregistret. Efter framställning av Margit Löfbergs make har emellertid Åreskog den 30 augusti 1949 ändrat det redan godkända föreläggandet såtillvida, att dagsbotens belopp nedsatts till 5 kronor, varom meddelande lämnats länsstyrelsen samma dag.

Vidare är upplyst, att Åreskog den 17 augusti 1949 för liknande förseelse mot vägtrafikstadgan förelagt Wittbom ett straff av 10 dagsböter om 10 kronor, vilket föreläggande av Wittbom godkänkts den 22 i samma månad. Efter förnyad dagsbotsutredning har emellertid Åreskog den 26 augusti 1949 ändrat föreläggandet sålunda, att dagsbotsbeloppet bestämts till allenast 4 kronor.

I båda de angivna fallen ha strafföreläggandena i och med att de godkänkts av Margit Löfberg och Wittbom erhållit giltighet såsom laga kraftvunna domar. I enlighet med vad jag ovan utvecklat ha dessa förelägganden alltså bort stå fast och Åreskog har icke ägt befogenhet att däri göra ändring av något slag. Icke desto mindre har Åreskog i båda fallen ändrat de i föreläggandena bestämda dagsbotsbeloppen genom nedsättning av desamma. Härigenom har Åreskog gjort sig skyldig till tjänstefel.

Vad Åreskog i de särskilda fallen anfört till försvar för sitt berörda handlande kan icke lända honom till ursäkt. Även om någon skada icke tillskyndats någon enskild person genom Åreskogs förfarande, synes mig detta vara av sådan beskaffenhet att det icke kan undgå beivran.

Jag uppdrog därför åt landsfogden att vid vederbörlig domstol i laga ordning väcka och utföra åtal mot Åreskog för tjänstefel i anmärkta hänseende. Ansvar borde yrkas enligt 25 kap. 4 § strafflagen.

Södra Roslags domsagas häradsrätt, varest åtalet väcktes, yttrade i dom den 27 april 1950 följande.

Åreskog har erkänt, att han begått de påstådda gärningarna, samt vidgätt, att han därigenom förfarit felaktigt.

Han har emellertid bestritt åtalet på den grund att felen vore ringa och därför icke av beskaffenhet att föranleda ansvar.

Åreskogs förfarande att ändra de i ifrågavarande godkända strafföreläg-

ganden bestämda dagsbotsbeloppen genom nedsättning av desamma bedömer häradsrätten såsom tjänstefel.

Vad Åreskog till sitt fredande anfört finner häradsrätten icke kunna för honom medföra ansvarsbefrielse.

Häradsrätten dömer Åreskog jämlikt 25 kap. 4 § samt 4 kap. 1 och 2 §§ strafflagen för tjänstefel att till kronan utgiva 12 dagsböter om 12 kronor.

Häradsrättens dom har vunnit laga kraft.

4. Fråga om olaga anhållande.

Av handlingarna i ett genom klagomål av konstnären Gunnar Melkersson härstädes anhängiggjort ärende framgår följande.

Klaganden hade — enligt vad han själv uppgivit — den 26 mars 1949 från klockan 15 till klockan omkring 19 tillsammans med en bekant, kullagerarbetaren Axel Pettersson, förtärt sprit, brännvin och konjak blandat med sockerdricka. För sin del hade klaganden troligen förtärt sammanlagt omkring 40 centiliter alkohol. Därefter hade klaganden och Pettersson begivit sig till Stadshotellet i Katrineholm för att äta samt dricka mer sprit. Klaganden hade vid denna tidpunkt känt sig ganska berusad. Vid deras ankomst till hotellet hade tamburvaktmästaren Carl Nilsson nekat Pettersson inträde. Klaganden hade emellertid önskat en närmare förklaring, varför Pettersson icke fått komma in. Nilsson hade i stället för att lämna en sådan knuffat in klaganden i ett hörn av vestibulen. Samtidigt därmed hade Nilsson kallat på polisvakten. I anledning därav hade ordningsvakten Robert Cederberg anlant efter en kort stund. Cederberg hade först ett ögonblick stått och väntat för att se vad som stod på. Därefter hade Cederberg sagt till klaganden, vilken tidigare under ett år arbetat på Stadshotellet som servitör och därför väl känt såväl Nilsson som Cederberg: ”Du, som känner lagar och förordningar, skall väl inte försöka tvinga till dig tillträde.” Klaganden hade då bett Cederberg bevisa, att han kände till dessa förordningar. Därefter hade Cederberg tagit livtag bakifrån klaganden. Då Cederberg på detta sätt skolat föra ut klaganden, hade denne blivit förbittrad och därför spjärnat emot och gjort motstånd genom att ta tag i dörrar och dylikt. Klaganden hade icke avsiktligt sparkat någon. I trappan mellan vestibulen och ytterdörren hade Cederberg brutit eller vridit till en tumme för klaganden. Genom detta Cederbergs handlingssätt hade klaganden blivit ännu mer förbittrad och spjärnat emot allt vad han kunnat samt fattat tag i handtaget till ytterdörren på Stadshotellet. Klaganden hade nu med all kraft sökt komma fri. Han hade sålunda krängt med kroppen och nickat bakåt med huvudet upprepade gånger. Vid dessa nickningar hade klaganden känt, att det tagit emot, när han träffat Cederbergs ansikte.

Strax därefter hade en privatperson kommit till platsen. Då denne tagit Cederbergs parti och hjälpt honom, hade klaganden blivit ytterligare förbittrad. Sålunda hade klaganden sparkat mot denne person och jämväl spottat på honom. — Klaganden hade även skrikit och väsnats. Han hade därpå blivit avhämtad av polismän. Därvid hade han gjort våldsamt motstånd mot poliskonstaplarna Martin Lindh och Torsten Larsson. Under färden till polisstationen hade klaganden dels spottat i Larssons ansikte och dels spottat på Cederbergs rock.

Sedan klaganden införts å polisstationen i Katrineholm, blev han där insatt i förvaringsarrest. Påföljande morgon anställdes förhör med honom av biträdande polisöverkonstapeln Harry Nilsson. Efter förhörets avslutande fick klaganden, som var boende Storgatan 6 i staden, lämna polisstationen klockan 9.50. Polisundersökningen fortsattes följande dagar genom förhör med Cederberg och andra personer, varefter förundersökningsprotokoll i saken upprättades den 31 mars 1949.

Den 11 april 1949 meddelade stadsfiskalen Johan Dahl för delgivning med klaganden en resolution, enligt vilken förundersökningsprotokollet överlämnades till klaganden och denne tillika anmodades att inom fem dagar efter delfåendet göra de erinringar eller åberopa den ytterligare bevisning, vartill han kunde finna skäl. I resolutionen, som innehöll en sammanfattning av vad som framkommit vid utredningen, meddelades tillika, att ansvar komme att yrkas på klaganden enligt vissa uppgivna lagrum, däribland 10 kap. 1 § strafflagen.

Resolutionen överlämnades till poliskonstapeln Birger Norell, vilken i skrivelse till klaganden anmodade denne att infinna sig å polisstationen för att taga del av resolutionen, vars innehåll jämväl meddelades i skrivelsen.

Sedan klaganden, vilken vid tiden ifråga vistades i Stockholm, fått till sig eftersänd Norells skrivelse, skrev klaganden till Norell ett så lydande brev: ”Stockholm den 13 april 1949.

Poliskonstapel Birger Norell, Katrineholm.

Bekräftar härmed mottagandet av bilagda skrivelse och önskar meddela, att jag sedan någon tid är bosatt i Stockholm, och tager mig, med anledning härav, friheten fråga, huruvida möjligheter finnes att skriftligen få ’göra de erinringar vartill jag kan finna skäl’. Eller om detta låter sig göra pr telefon, eller genom inställelse hos polisen härstädes. Önskemålet av ovan anförda, föranledes av ekonomiska skäl. Vore synnerligen tacksam, om detta önskemål kunde villfaras, och avvaktar Edert meddelande härom.

Vördsamt

Gunnar Melkersson

Adr. Poste restante. Stockholm I.”

På begäran av Dahl greps sedermera klaganden den 17 april 1949, påskdagen, av kriminalpolisen i Stockholm och överfördes samma dag, såsom anhalten, till polisstationen i Katrineholm.

Sedan Dahl den 18 april 1949 till Oppunda och Villåttinge domsagas häradsrätt avlatit framställning om häktning av klaganden, hölls den 21 april häktningförhandling. Klagandens försvarare bestred därvid, att häktningsskäl föreläge och att klaganden sökt undandraga sig lagföring, enär klaganden dels frågat polisen, när målet skulle komma före inför häradsrätten, dels hållit sin i Katrineholm bosatta fästmö underrättad om sin bostad och icke förbjudit henne att omtala, var han befann sig, och dels omgående besvarat en skrivelse från polisen i Katrineholm. Dahl, som till rätten inlämnade klagandens brev den 13 april 1949 till Norell, framhöll, att den begångna misshandeln vore synnerligen grov, att klaganden genom att begiva sig till Stockholm sökt undandraga sig lagföring och straff, att han saknade fast bostad och att han ej hållit polisen underrättad om sin bostad.

Sedan Dahl efter ytterligare förhandling förklarar sig medgiva, att klaganden försattes på fri fot, därest man med säkerhet visste att klaganden komme att inställa sig till huvudförhandling i målet, meddelade häradsrätten följande beslut: Häradsrätten funne väl, att klaganden vore på sannolika skäl misstänkt för våld mot tjänsteman, varå straffarbete kunde följa, men enär det, på grund av vad i målet vid häradsrätten förekommit, icke skäligen kunde befaras, att han avveke eller annorledes undandroge sig lagföring eller straff, funne häradsrätten häktningssyrkandet ej kunna bifallas. Klaganden skulle förty omedelbart frigivas.

Den 17 maj 1949 hölls därefter huvudförhandling, varvid klaganden inställde sig personligen. Häradsrätten — som fann utrett, att klaganden gjort sig förfallen till ansvar för våld å tjänsteman, men med hänsyn till de relativt obetydliga skador, som uppstått genom våldet, fann det av klaganden sålunda begångna brottet vara att anse såsom ringa — dömde samma dag klaganden jämlikt 10 kap. 1 och 4 §§ samt 11 kap. 10 och 11 §§ och 4 kap. 1 och 2 §§ strafflagen att för våld å tjänsteman, våldsamt motstånd, fylleri och förargelseväckande beteende till kronan utgiva 120 dagsböter å 5 kronor. Därjämte förpliktades klaganden att till Cederberg utgiva skadestånd med 100 kronor.

I en sedermera hit ingiven skrift anförde klaganden, förutom annat som jag ej funnit föranleda någon min vidare åtgärd, följande.

Vid tiden för ovan omförmälda uppträdde å Stadshotellet hade klaganden haft för avsikt att flytta till Stockholm. Av den anledningen hade han försålt en mindre affärsrörelse, vilken han ägde, samt vidtagit vissa åtgärder för en flyttning. Omkring en månad efter uppträdet hade klaganden flyttat till Stockholm, ehuru klaganden då ej lyckats få någon bostad där. Klaganden hade gjort adressanmälan på posten, varvid klaganden använt sig av posterestante-adress, då han varit hänvisad till att bo på hotell och man i regel ej finge bo på samma hotell mer än en vecka. Efter någon tid hade klaganden erhållit en skrivelse från polisen i Katrineholm,

vilken skrivelse varit adresserad till klagandens bostad i Katrineholm men genom posten vidarebefordrats till posterestante-adressen. I skrivelsen hade klaganden anmanats att infinna sig å polisstationen i Katrineholm för att avge förklaring angående ifrågavarande uppträde. Då klaganden av ekonomiska skäl varit förhindrad resa till Katrineholm, hade klaganden omedelbart skrivit till polisen därstädes och hövligt frågat, om förklaringen kunde ordnas skriftligen, per telefon eller genom inställelse hos polisen i Stockholm. Klaganden hade meddelat, att han befunne sig i Stockholm, och uppgivit sin posterestante-adress. Svaret på klagandens brev hade kommit i form av ett par poliskonstaplar, vilka på påskdagens morgon hämtat klaganden på hotellet, där han bodde. Klaganden hade förts till kriminalpolisstationen i Stockholm och senare vidarebefordrats till Katrineholm. Vid framkomsten dit hade klaganden endast fått veta, att han lämnat staden utan att ha frågat om lov och att Dahl skulle begära att klaganden häktades. Därefter hade klaganden insatts i arrest, där han suttit i fem dygn i avvaktan på rättens sammanträde. Klaganden ansåge, att den drastiska åtgärden med hämtningen varit helt omotiverad, då klaganden självmant och omedelbart svarat på polisens skrivelse och därigenom visat att han ej haft för avsikt att hålla sig undan. Före hämtningen hade polisen i Katrineholm fått veta klagandens dåvarande adress genom klagandens fästmö i staden, med vilken klaganden haft ständig kontakt. Klaganden hade tidigare gjort sig skyldig till fylleri tre gånger samt olovlig befattning med spritdrycker en gång — detta under en tidsrymd av 10 år — men hade i övrigt icke blivit straffad.

I ett med anledning av klagoskriften infordrat yttrande anförde Dahl i hithörande delar följande.

Polisrapporten rörande klagandens brott vore dagtecknad den 31 mars 1949 och torde ha kommit Dahl tillhanda några dagar senare. Dahl hade icke någon bestämd uppgift därom. Den 11 april 1949 hade Dahl tagit ställning till åtalsfrågan och utfärdat ovan omförmälda resolution. Den 14 april hade polisen lämnat Dahl hindersbevis. Dahl hade då hänvisat polisen till klagandens fästmö för erhållande av upplysning om adressen till klaganden. Genom henne hade man fått veta, att klaganden bodde på ett visst hotell i Stockholm och att hans post skulle skickas poste restante. Om klaganden visste Dahl för övrigt, att han till yrket vore servitör men att han på grund av påstådd klenhet, ”dåliga nerver”, icke arbetade som servitör. Han hade en kortare tid arbetat som servitör i Katrineholm men övergått till att måla tavlor, vilka dock syntes ha varit svårsålda. Inkomsten hade i varje fall icke räckt till att betala barnuppfostringsbidrag, som Dahl såsom stadsfogde hade att indriva. Att klaganden vidtagit några åtgärder tidigare för att flytta från staden hade icke varit Dahl eller polisen bekant. Klaganden hade försvunnit just då han kunnat vänta åtal och aldrig uppsökt polisen.

Meningen hade synts Dahl vara, att klaganden skulle försvinna i storstaden och undandraga sig följderna av sitt handlingssätt. Dahl hade tråkiga erfarenheter i dylika fall. Den nya rättegångsordningen hade icke gjort saken bättre. Förbrytare försvunne i storstaden, och dess otillräckliga polis finge icke tag i dem. Dahl hade begärt klaganden anhållen i Stockholm den 15 eller den 16 april 1949. Klaganden hade tagits i Stockholm på eftermiddagen den 16 april och förts till Katrineholm den 17 april, då Dahls förenämnda resolution delgivits honom. Dahl hade också talat med klaganden, möjligen först den 18 april. Sistnämnda dag hade Dahl gjort häktningsframställning. Den 21 april hade klaganden försatts på fri fot av häradsrätten, churu rätten förklarar, att det funnits fog för häktningsframställningen. Klaganden hade emellertid fått tillbringa en mycket lugn och stilla påsk, vilket grämde honom.

På anmodan verkställde därefter landsfogden i Södermanlands län ytterligare utredning i ärendet, varjämte han avgav eget utlåtande.

Vid denna utredning, som innefattas i ett av landsfogden den 24—den 26 augusti 1949 upprättat undersökningsprotokoll, hördes bland andra Norell, f. d. polisöverkonstapeln Carl Hilding Sannefors och klagandens fästmö textilarbeterskan Margareta Maria Viktoria Dahlberg ävensom Dahl.

Norell uppgav: Sedan han erhållit Dahls resolution av den 11 april 1949, hade han avsänt kallelse å klaganden att taga del av densamma under klagandens i resolutionen angivna adress Storgatan 6, Katrineholm. I dylika fall brukade man avvakta den kallades inställelse å polisstationen under cirka två veckor; komme han ej då, söktes han i bostaden. I förevarande fall hade Norell emellertid icke behövt söka klaganden, enär denne någon dag senare till Norell sänt det omförmälda brevet av den 13 april 1949. Omedelbart efter mottagandet av brevet hade Norell överlämnat det till Sannefors. Möjligt vore, att brevet kommit med morgonposten och att Sannefors därefter mellan klockan 11 och 12 under sitt dagliga besök hos Dahl överlämnat brevet till denne. — Kort tid efter det Norell avsänt kallelsen till klaganden hade han av Sannefors erhållit i uppdrag att tillfråga fröken Dahlberg, var klaganden kunde anträffas. Norell mindes icke, om han erhållit denna order efter det han lämnat Sannefors klagandens brev, men toge för givet, att så vore förhållandet. Han hade anträffat fröken Dahlberg per telefon och omedelbart erhållit den upplysningen av henne att klaganden bodde på ett hotell i Stockholm, vars namn Norell icke nu kunde erinra sig. Norell hade därefter redovisat sitt delgivningsuppdrag med hindersbevis.

Norells hindersbevis hade följande lydelse:

”Hindersbevis.

I här närslutna resolution och undersökningsprotokoll omförmälde målaren Erik Adolf Gunnar Melkersson, född den 23 november 1922 samt skri-

ven och boende Storgatan 6 i Katrineholm, har för närvarande lämnat staden. Den upplysningen har emellertid erhållits, att Melkersson för närvarande är tillfälligt boende å hotell Viking, Bryggaregatan 3 i Stockholm, telefon 23 21 25, där han troligen kommer att kvarbo endast en kort tid. Katrineholm i poliskontoret den 14 april 1949.

Birger Norell
Poliskonstapel.”

Sannefors berättade: Han erinrade sig, att han till Dahl överlämnat klagandens brev av den 13 april 1949. Detta hade troligen skett påskaftonen mellan klockan 11 och 12. Sannefors mindes vidare, att Dahl efter genomläsningen av brevet uttryckt den åsikten att klagandens adress, poste restante Stockholm 1, icke vore mycket värd ur polisens synpunkt samt att Dahl givit Sannefors order att begära klaganden gripen av polisen i Stockholm.

Fröken Dahlberg lämnade följande upplysningar: På grund av att klaganden haft det svårt ställt i ekonomiskt avseende hade han redan från början av år 1949 sökt anställning som servitör utanför Katrineholm. Den 7 april 1949 hade han flyttat till Stockholm för att söka sådan plats. Klaganden hade yttrat, att han hade efterräkningar att vänta på grund av att han varit i delo med en ordningsvakt i Katrineholm, och han hade sålunda icke haft någon tanke på att söka undgå dessa efterräkningar. Det kunde därför icke antagas, att klaganden flyttat till Stockholm av sådant skäl, särskilt som han ju redan före uppträdet bestämt sig för att flytta. Den 9 april hade klaganden ringt och omtalat, att han bodde på hotell Viking. Den 14 april hade fröken Dahlberg per telefon tillfrågats av polisen i Katrineholm om klagandens adress. Hon hade därvid omedelbart upplyst om att klaganden bodde på hotell Viking. På påskaftonen hade fröken Dahlberg rest till Stockholm för att hälsa på klaganden. Därmed hade hon förut per brev underrättat denne. Detta brev hade hon sänt poste restante, enär klaganden begärt detta. Anledningen till denna begäran kunde hon icke uppgiva. Vid ankomsten till Stockholm hade hon meddelat klaganden, att polisen under skärtorsdagen frågat efter honom. Klaganden hade då omtalat, att han för någon dag sedan fått ett brev från polisen, vilket han omedelbart besvarat.

Dahl yttrade: Skärtorsdagen den 14 april 1949 hade Sannefors anmält, att klaganden försvunnit från staden. Dahl hade meddelat Sannefors, att han av en händelse hade reda på att klaganden sällskapade med en flicka Dahlberg samt hade hänvisat Sannefors att hos fästmän söka utröna klagandens vistelseort. Påskaftonen den 16 april hade Dahl genom Sannefors erhållit kännedom om att polisen av klagandens fästmö erfarit, att klaganden tillfälligt bodde å ett hotell i Stockholm och att hans adress uppgivits vara poste restante Stockholm. Dahl hade därvid för Sannefors förklarat, att klaganden måste gripas, och givit order åt Sannefors att föranstalta

därom. Påföljande morgon vid 10-tiden hade Sannefors per telefon meddelat, att klaganden gripits i Stockholm. Dahl kunde icke minnas, huruvida Sannefors före klagandens anhållande visat eller för honom föredragit klagandens brev till Norell av den 13 april. Dahl hade endast ett minne av att han efter häktningsframställningens avlåtande haft brevet i handom. Ej heller Norells hindersbevis hade Dahl fått del av förrän efter häktningsframställningen. Det torde vara möjligt, att nämnda båda handlingar inlagts i delgivningsärendet och först sedan Dahls resolution av den 11 april 1949 den 19 i samma månad delgivits klaganden upplämnats till Dahl jämte övriga handlingar i delgivningsärendet. Angående skälen till anhållandet av klaganden ville Dahl slutligen, utöver vad han anfört i sitt yttrande till JO, framhålla, att han av det han före anhållningsåtgärden sett av klaganden fått intrycket att denne icke vore pålitlig.

I sitt utlåtande anförde landsfogden: Av utredningen finge anses framgå följande. Sedan klaganden den 27 mars 1949 hörts i saken och därefter frigivits, hade Dahl den 11 april 1949 utfärdat en resolution, varigenom förundersökningsprotokollet överlämnades till klaganden med föreläggande för denne att inom fem dagar efter delfåendet göra de erinringar mot protokollet och åberopa den ytterligare bevisning, vartill han kunde finna skäl. Troligen samma dag hade Dahl överlämnat resolutionen till ordningspolisen i Katrineholm för delgivning med klaganden. Norell hade därvid upprättat en kallelse å klaganden att snarast infinna sig å poliskontoret för att taga del av resolutionen. Norell, som i kallelsen angivit vad resolutionen avsåg, hade i brev sänt kallelsen till klagandens förutvarande adress Storgatan 6, Katrineholm, varifrån klaganden avflyttat den 7 april 1949. Enär klaganden å postkontoret i Katrineholm begärt, att hans post skulle eftersändas till Stockholm, dit han avrest för att söka arbete, hade han inom kort mottagit kallelsen. Han hade då sänt sitt brev av den 13 april 1949 till Norell, vilket mottagits av Norell sannolikt påföljande dag. Norell sade sig ha överlämnat brevet till Sannefors. Tydligt på förmans order hade Norell satt sig i förbindelse med klagandens fästmö i Katrineholm, som varit känd för polisen därstädes, och erhållit upplysningen att klaganden vore tillfälligt boende å hotell Viking i Stockholm. Norell hade den 14 april i delgivningsärendet avgivit hindersbevis. Dahl hade den 16 april 1949 (påskaftonen) beslutat, att klaganden skulle gripas. Denne hade därvid efterspanats genom stockholmspolisen, som meddelat att klaganden bodde å hotell Viking. På anmodan av Dahl hade Sannefors hos kriminalpolisen i Stockholm begärt, att klaganden skulle gripas. Den 17 april (påskdagen) på förmiddagen hade klaganden anträffats i Stockholm och senare under dagen överförts till polisstationen i Katrineholm, där han klockan 17.20 efter att ha underrättats av Sannefors om anledningen till anhållandet insatts i cell. På middagen följande dag hade Dahl lämnat klaganden meddelande om att han komme att begära dennes häktande. Häktningsframställ-

ning hade avlåtits samma dag. Häktningförhandlingen hade ägt rum den 21 april, då klaganden av rätten försatts på fri fot.

Vad först anginge anhållandet — anförde landsfogden vidare — hade Dahl uppgivit, att han haft den uppfattningen att klaganden, som begått brott varå straffarbete kunde följa, skäligen kunnat befaras undandraga sig lagföreling och straff. Såsom grund för sin uppfattning hade Dahl angivit, förutom hans rent personliga uppfattning om klagandens opålitlighet, att klaganden saknade arbete och kort tid efter brottet avrest från Katrineholm till Stockholm, där han endast uppgivit posterestante-adress. Med hänsyn vidare till att klaganden försörjt sig ömsom såsom servitör och ömsom med annat arbete hade Dahl förmodat, att det kunde medföra stora svårigheter att förhindra att klaganden undandroge sig lagföreling och straff. Enligt klagoskriften måste det emellertid av klagandens brev den 13 april 1949 anses framgå, att han icke hade för avsikt att undandraga sig påföljderna av brottet. Ehuru väl klagandens brev åtminstone teoretiskt kunde tänkas ha avlåtits för att vilseleda åklagaren om klagandens avsikter, stöddes klagandens påstående av att han icke förbjudit fästmän att yppa var han befann sig och att hon på förfrågan genast meddelat polisen uppehållsplatsen. Hade Dahl haft kännedom om klagandens brev den 13 april, syntes hans beslut att anhålla klaganden få anses förhastat. Av utredningen hade emellertid icke kunnat med säkerhet fastställas, att Dahl erhållit brevet förrän efter häktningframställningen. Vid sådant förhållande torde man icke kunna påstå, att anhållningsbeslutet under de förhandenvarande omständigheterna fattats utan skäl, även om man väl icke syntes kunna bortse från att Dahl måhända bort verkställa en något noggrannare undersökning angående den sannolika anledningen till att klaganden avflyttat från Katrineholm. På grund av vad sålunda anförts hemställde landsfogden, att klagomålen icke måtte föranleda vidare åtgärd.

I en till landsfogden i Södermanlands län avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I 24 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken stadgas att, om någon på sannolika skäl misstänkes för brott, varå straffarbete kan följa, må han häktas, om med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet skäligen kan befaras, att han avviker eller annorledes undandraget sig lagföreling eller straff eller genom undanröjande av bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning, eller ock anledning förekommer, att han fortsätter sin brottsliga verksamhet.

I 24 kap. 5 § stadgas att, om mot någon förekomma skäl till häktning, må han i avbidan på rättsens beslut därom anhållas. Äro ej fulla skäl till häktning, må den misstänkte dock anhållas, om det finnes vara av synner-

lig vikt, att han i avbidan på ytterligare utredning tages i förvar. Beslut om anhållande meddelas av undersökningsledaren eller åklagaren.

Anhållande enligt sistnämnda lagrum är att anse som en förberedande åtgärd för häktning och kan sålunda komma till användning allenast i sådana fall, då med hänsyn till brottets beskaffenhet häktning kan tänkas ifrågakomma.

I 10 kap. 1 § strafflagen stadgas att, om någon förgriper sig med våld eller hot därom å innehavare av ämbete eller annan befattning, varmed ämbetsansvar är förenat, då denne är i tjänsteutövning eller för att tvinga honom till tjänsteåtgärd, hindra honom därifrån eller hämnas därför, skall han dömas för våld eller hot mot tjänsteman till straffarbete i högst fyra år eller fängelse; är brottet ringa, vare straffet böter. Vad sålunda stadgas om befattning, varmed ämbetsansvar är förenat, skall ock gälla befattning, med vilken enligt Konungens förordnande samma skydd skall vara förenat.

I 4 § samma kapitel heter det, att den som, utan att fall är för handen som förut i kapitlet är sagt, genom att sätta sig till motvärn eller eljest med våld söker hindra utövningen av befattning som avses i 1 §, dömes för våldsam motstånd till fängelse eller böter.

För fylleri är straffet enligt 11 kap. 10 § strafflagen böter högst 500 kronor, och förargelseväckande beteende skall enligt 11 § samma kapitel likaledes straffas med böter högst 500 kronor.

Enligt den av Dahl den 11 april 1949 meddelade resolutionen hade klaganden vid ifrågakomna tillfälle gjort sig skyldig till brott, som borde straffas enligt ovannämnda lagrum i strafflagen. Av de brott, som klaganden gjort sig skyldig till, kunde det mot Cederberg föröfvade våldet enligt tillämpligt lagrum förskylla straffarbete. Jämlikt 24 kap. 1 § rättegångsbalken skulle följaktligen häktning av klaganden, som hade stadigt hemvist, kunna ske, därest bland annat skäligen kunde befaras att han skulle avvika eller annorledes undandra sig lagföring eller straff. Då Dahl fått kännedom om att hans resolution icke kunnat delgivas klaganden, när denne avflyttat från sin bostad i Katrineholm till Stockholm utan att uppgiva annan adress för expediering av postförsändelser än posterestante-adress, har Dahl genom polismyndigheten i Stockholm låtit gripa klaganden den 17 april 1949. Sedan klaganden samma dag av Dahl förklarats anhållen samt därefter överförs till Katrineholm, har Dahl påföljande dag till häradsrätten avlåtit framställning om hans häktande. Denna framställning blev av häradsrätten avslagen den 21 april, varpå klaganden försattes på fri fot.

Såsom skäl för gripandet och anhållandet av klaganden har Dahl anført, att klaganden uppenbarligen velat undandra sig lagföring och straff för de begångna brotten. Enligt min mening ha sannolika skäl för ett sådant antagande icke förelegat. Även om Dahl vid tiden för beslutet om klagandens anhållande icke skulle ha ägt kännedom om innehållet i klagandens

brev den 13 april 1949 till Norell, vilket brev oförtydligt talat emot ett dylikt antagande, hade det emellertid enligt min mening ålegat Dahl att söka förskaffa sig visshet om klagandens uppsåt att undandraga sig lagföring, innan Dahl under påskhelgen vidtog åtgärder för hans gripande och insättande i arrest. Dahl själv ägde ju kännedom om att erforderliga upplysningar om klaganden kunde erhållas genom hans i Katrineholm bosatta fästmo. Väckandet av åtal för klagandens ifrågakomna brott var uppenbarligen icke av så brådskande beskaffenhet, att icke en snabb undersökning, huruvida tillräckliga skäl för ett anhållande voro för handen, kunnat ske utan olägenhet. Då klaganden under påskdagen överförts till polisstationen i Katrineholm, hade Dahl också haft tillfälle att genom förhör med klaganden skaffa sig upplysningar om klagandens påstådda uppsåt. Något förhör synes Dahl icke ha hållit med klaganden i sagda fråga. Utan tvivel skulle därvid ha framkommit upplysningar om klagandens brev till Norell och därigenom ha styrkts, att klaganden alls icke hade för avsikt att undandraga sig lagföring. Därest en undersökning verkligen företagits av Dahl, hade säkerligen resultatet av denna ej kunnat bliva annat än att laga skäl för anhållande icke voro för handen. I stället för att förfara på angivna sätt har Dahl påföljande dag endast meddelat honom, att Dahl skulle avlåta häktningsframställning. Enligt min mening har Dahl härigenom gjort sig skyldig till ett allvarligt övergrepp mot klaganden. Då denne därigenom berövats friheten under tiden intill dess häradsrätten hunnit meddela beslut om hans frigivande, har skada genom Dahls förfarande tillskyndats klaganden. Med hänsyn härtill och då Dahl ej ens velat medgiva, att hans förfarande varit felaktigt, finner jag Dahl icke kunna undgå åtal för detsamma.

I enlighet med vad jag sålunda anfört uppdrog jag åt landsfogden att vid vederbörlig domstol i laga ordning väcka och utföra åtal mot Dahl för tjänstefel i anmärkta hänseende. Ansvar borde yrkas enligt 15 kap. 10 § jämfört med 25 kap. 5 § strafflagen. Tillfälle borde beredas klaganden att i målet föra talan.

Oppunda och Villåttinge domsagas häradsrätt, varest åtalet väcktes samt klaganden yrkade skadestånd av Dahl för personligt lidande med 300 kronor och ersättning för rättegångskostnad, ogillade i dom den 24 oktober 1950 den mot Dahl i målet förda talan.

Såsom domskäl anförde häradsrätten följande.

Dahl har vid huvudförhandlingen uppgivit: Sedan han den 11 april 1949 utfärdat den förut omförmälda resolutionen hade Sannefors vid föredragning på förmiddagen den 14 april av dagens ärenden för Dahl anmält, att klaganden ej kunde delges resolutionen. Dahl hade ej frågat Sannefors hur han fått kännedom härom. Sannefors hade, såvitt Dahl kunde minnas, icke överlämnat klagandens brev. Brevet hade Dahl med säkerhet icke fått i sin

hand förrän efter häktningframställningens avsändande, vilket skett på eftermiddagen den 18 april, annandag påsk. Dahl hade vid Sannefors' anmälan erinrat sig att klaganden hade en i Katrineholm bosatt fästmo och beordrade Sannefors att låta hos henne efterhöra klagandens adress. Påskaftonens förmiddag, den 16 april, hade Sannefors lämnat Dahl det begärda beskedet om klagandens adress och enligt detta skulle klaganden bo på hotell Viking i Stockholm med adress poste restante. Dahl, som med hänsyn till vad han kände till om klaganden ansett det vara tydligt, att denne avvikit i syfte att hålla sig undan från lagföring och straff, hade då beordrat Sannefors att föranstalta om klagandens gripande genom stockholmspolisens försorg. Dahl hade menat skyndsamhet vara påkallad — man kunde aldrig veta hur länge en person med så "lös existens" som klaganden ämnade stanna på ett hotell i Stockholm. Klagandens brott vore så grovt att det med säkerhet komme att förskylla frihetsstraff och Dahl måste hålla polisen om ryggen. Dahl hänvisade i övrigt till de skäl för sitt beslut han angivit i sitt yttrande till JO. På påskdagens morgon hade Sannefors ringt Dahl i dennes bostad och meddelat, att klaganden nu hade gripits i Stockholm på det uppgivna hotellet. Dahl hade då givit order till Sannefors att klaganden skulle anhållas i Stockholm och snarast överföras till Katrineholm. Följande dag, annandagen, hade Dahl besökt polisstationen och haft ett kort samtal med klaganden, därvid Dahl meddelat att han komme att begära klaganden häktad. Dahl hade icke hållit något förhör rörande klagandens avsikt med uppehållet i Stockholm. Det hade icke varit tal om klagandens brev under samtalet. Dahl ville påminna sig att klaganden vid tillfället varit något förtretad och det vore ej omöjligt att klaganden påstått, att han icke hade för avsikt att hålla sig undan polisen. Senare under dagen hade Dahl avfattat häktningframställningen till häradsrätten och samma dag avsänt den. Dahl kunde icke närmare angiva den tidpunkt, då han fått del av klagandens brev. Han kunde likväl svårligen inse, att detta på det dåvarande stadiet bort föranleda honom att återkalla häktningframställningen. I och med denna hade han fullföljt sitt syfte att trygga lagföringen av klaganden och det vore nu domstolens sak att avgöra frågan om klaganden borde frigivas. Klagandens brev visade i och för sig intet om hans verkliga avsikter. Dahl hade fattat sitt beslut i rättsvårdens intresse och hade icke haft någon önskan att skada klaganden. Dahl ville framhålla, att det vore lättare att sitta efteråt med alla handlingarna framför sig och bedöma saken än att fatta besluten hastigt.

Såsom vittnen i målet hava hörts, bland andra, Sannefors, Norell och Margareta Maria Viktoria Dahlberg.

Sannefors har uppgivit: Han kunde icke erinra sig, huruvida han redan den 14 eller den 16 april till Dahl överlämnat klagandens brev till Norell. Han hade icke heller något bestämt minne av på vad sätt klagandens bortovaro från Katrineholm kommit på tal mellan honom och Dahl. Uppgiften

om klagandens adress i Stockholm trodde Sannefors sig minnas ha framkommit genom Norell, som fått ett brev därom från klaganden och möjligen dessutom haft kontakt med hans fästmö. Sannefors mindes bestämt, att det fanns en adress på klaganden på påskaftonen. Sannefors ville minnas, att Dahl motiverat sitt beslut att gripa klaganden med hänsyn till brottets beskaffenhet samt med att klaganden icke hade fast bostad utan bodde på ett hotell och att han kunde flytta när som helst.

Norell har uppgivit: Han hade svårt att erinra sig vad som förekommit. Han ville dock minnas, att han fått resolutionen av den 11 april till delgivning med klaganden, men att denne ej anträffats i Katrineholm. Efter någon dag, den 14 april, hade Norell skrivit hindersbeviset i delgivningsärendet, och å beviset hade han därvid med ledning av uppgifter, som han tidigare fått genom fröken Dahlberg, antecknat klagandens nya adress i Stockholm. Först sedan Norell redovisat ärendet med detta hindersbevis — redovisningen brukade ske genom att handlingarna lades i en omslagspärm för färdiga ärenden — hade han, efter vad han mindes, tagit del av klagandens brev och därefter lämnat brevet till Sannefors. Sannefors hade brukat lämna pärmen med de färdiga ärendena till Dahl följande förmiddag. I detta fall hade uppgiften om klagandens adress, med hänsyn till att följande dag var en helgdag, troligen lämnats Dahl på påskaftonens förmiddag, den 16 april. Norell mindes, att han på eftermiddagen sistnämnda dag, troligen på uppdrag av Sannefors, fått ringa till stockholmspolisen och beordra klagandens gripande.

Fröken Dahlberg har uppgivit: Hon och klaganden hade känt varandra sedan 1947. Klaganden hade i början av 1949 begynt tala om att resa till Stockholm för att få arbete. Någon tid efter händelserna den 26 mars — av vilka klaganden sagt sig vänta påföljder i form av böter — hade klaganden beslutit företaga stockholmsresan. Före avresan hade klaganden tillsagt fröken Dahlberg att sända posten under poste restante, emedan han då icke vetat var han komme att bo. Kort tid efter ankomsten till Stockholm hade klaganden meddelat, att han tills vidare bodde på hotell Viking. Den 14 april hade fröken Dahlberg på telefonförfrågan för polisen i Katrineholm uppgivit klagandens adress i Stockholm.

Av vad vid huvudförhandlingen förekommit är icke utrett, att Dahl fått del av klagandens brev till Norell förr än Dahl själv uppgivit, eller tidigast den 18 april efter det Dahl avsänt häktningsframställningen till häradsrätten.

Enligt bestämmelserna i 24 kap. 1 § rättegångsbalken må häktning ske av den, som på sannolika skäl är misstänkt för brott varå straffarbete kan följa, om med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller annan omständighet skäligen kan befaras att han avviker eller annorledes undandrager sig lagföring eller straff. Avvikande torde innebära, att den misstänkte i avsikt att undkomma förflyttar sig från sin boningsort

så att hans inställande omöjliggöres eller försvåras. Enligt bestämmelse i 24 kap. 5 § rättegångsbalken må den, mot vilken förekomma skäl till häktning, anhållas i avbidan på rättens beslut därom. Ett av de brott, som föranlett klagandens anhållande, nämligen våld mot tjänsteman, har kunnat medföra straffarbetsstraff. Med hänsyn härtill har ett anhållande av klaganden varit befogat, därest övriga i förstnämnda lagrum angivna förutsättningar varit för handen. I detta avseende har Dahl gjort gällande, att såväl beskaffenheten av klagandens brott, vilka han ansett med säkerhet komma att förskylla frihetsstraff, som hans vistelse i storstaden Stockholm utan stadigt hemvist och under allenast posterestante-adress som ock vad Dahl hade sig bekant om klagandens uppförande samt ostadiga yrkes- och försörjningsförhållanden utgjort bärande skäl för Dahls antagande att klaganden företagit resan från boningsorten Katrineholm i avsikt att undkomma. Enligt häradsrättens uppfattning får Dahl, som enligt vad ovan sagts ännu vid tiden för beslutet om klagandens anhållande icke ägt kännedom om dennes brev till Norell, anses hava haft goda skäl att misstänka, att klaganden avvikit. Försiktigheten hade dock krävt, att Dahl sökt förvissa sig om att hans antagande var riktigt genom att före anhållningsbeslutet antingen hålla förhör med klagandens fästmö eller låta hos polisen i Stockholm anställa förhör med honom själv. Den omständigheten att han underlåtit detta bör dock enligt häradsrättens mening icke tillräknas Dahl — vilken tydligen varit fullt övertygad om att klaganden avvikit — såsom fel i tjänsten.

Häradsrätten finner det förty icke styrkt, att Dahl saknat laga skäl, då han lät gripa och anhålla klaganden, till följd varav Dahl icke kan fällas till ansvar för vad av åklagaren lagts honom till last i målet.

Med denna utgång i ansvarsfrågan kan klaganden icke anses berättigad till ersättning till följd av skada genom åtalade gärningen.

I en den 14 november 1950 i obetalt brev till domsagens kansli ankommen vadeinlaga förklarade sig klaganden fullfölja talan mot häradsrättens dom. Genom beslut den 17 november 1950 avvisade häradsrätten den i inlagan avsedda vadetalan såsom icke inom rätt tid fullföljd. Mot detta beslut har klaganden fullföljt talan.

II. Redogörelse för ärende, som föranlett åtgärd för disciplinär bestraffning.

1. Felaktigt förfarande av styresman vid fångvårdsanstalt genom kvarhållande av brev, som intagen velat avsända, utan att denne underrättats därom.

Av 1950 års ämbetsberättelse (s. 54 o. f.) framgår, att jag, efter klagomål av Thore Stocksäter, vidtagit åtgärd för disciplinär bestraffning av t. f. direktören vid fångvårdsanstalten i Norrköping Anders Larsson för det han kvarhållit brev, som å anstalten intagen velat avsända, utan att underrätta den intagne därom. Fångvårdsstyrelsen hade i beslut den 19 november 1949, då Larsson genom sagda förfarande gjort sig skyldig till tjänstefel, jämlikt 54 § 2 punkten instruktionen den 21 juni 1946 för fångvårdsstyrelsen och fångvårdsanstalterna, jämfört med 34 § fjärde stycket lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m., härför tilldelat Larsson varning. Över fångvårdsstyrelsens beslut hade Larsson anfört besvär.

Kungl. Maj:t har genom utslag den 20 februari 1950 ej funnit skäl att göra ändring i fångvårdsstyrelsens beslut.

III. Redogörelse för vissa ärenden, som ej föranlett åtgärd enligt I eller II.

För nedbringande av tryckningskostnaderna för berättelsen har jag, i likhet med vad tidigare skett, under denna avdelning intagit redogörelse för allenast ett mindre antal under år 1950 behandlade ärenden.

1. Felaktigt beslut av rådhusrätt om hämtning av för brott misstänkt person till häktningsförhandling.

I en den 19 juni 1948 till rådhusrätten i Kristianstad ingiven ansökan anhöll t. f. stadsfiskalen Harald Malm om stämning å sjömannen Sven Yngve Reinhold Nilsson, enligt uppgift boende i Olsgården, Fjälkinge, med yrkande om ansvar å honom jämlikt 14 kap. 12 § strafflagen för misshandel. Nilsson, som vid förundersökningen erkänt brottet, hade upplyst, att han inom den närmaste tiden komme att söka hyra på något fartyg.

Rådhusrätten kallade Nilsson i samma dag utfärdad stämning till huvudförhandling den 8 juli 1948, då Nilsson vid vite av 50 kronor skulle inställa sig personligen.

Då målet å utsatt dag företogs till handläggning, inställde sig såsom åklagare stadsfiskalen Ruben Stenvik. Nilsson uteblev.

Enligt det vid förhandlingen förda protokollet anförde Stenvik följande: Nilsson hade icke kunnat anträffas för delgivning av stämningen. Han hade emellertid för göteborgspolisen uppgivit, att han skulle inställa sig frivilligt vid rätten denna dag. Då han icke gjort detta, funnes anledning antaga, att han komme att undandraga sig lagföring och straff.

Rådhusrätten, i vilken t. f. borgmästaren Nils Kamph tjänstgjorde såsom ordförande, meddelade därefter följande beslut: "Nilsson skall efterspanas genom åklagarens försorg samt då han anträffas gripas och inställas för häktningsförhandling inför rådhusrätten. I avvaktan härpå skall målet vila."

Den 9 juli 1948 inställde sig Nilsson å stadsfiskalskontoret i Kristianstad under uppgift att han, som av göteborgspolisen endast muntligen anmodats att inställa sig vid rådhusrätten, uppfattat nämnda dag såsom inställelседag. Nilsson uppgav vidare, att han ämnade bo i Fjälkinge under två veckor. Med anledning av rådhusrättens beslut blev emellertid Nilsson kvarhållen å polisstationen.

Påföljande dag, den 10 juli 1948, höll rådhusrätten häktningsförhandling med Nilsson, som då var personligen tillstädes. Jämte det tid utsattes för huvudförhandling i målet meddelade rådhusrätten — enär Nilsson erkänt att han förövat sådan misshandel, varå frihetsstraff kunde följa, och då det med hänsyn till Nilssons förhållande skäligen kunde befaras, att han avveke, men anledning eljest ej förekomme att häkta honom — Nilsson förbud att utan tillstånd lämna sin vistelseort Fjälkinge, till dess målet mot honom företagits till huvudförhandling.

Den 15 juli 1948 hölls under ordförandeskap av t. f. borgmästaren H. Marmén huvudförhandling i målet, därvid Nilsson dömdes jämlikt 14 kap. 13 § strafflagen att för misshandel utgiva 50 dagsböter om 5 kronor. Nilsson ålades tillika att till målsäganden gälda skadestånd och ersättning för rättegångskostnaderna.

Med anledning av att rådhusrätten genom sitt beslut den 8 juli 1948 förordnat, att Nilsson skulle efterspanas genom åklagarens försorg samt, då han anträffats, gripas och inställas för häktningsförhandling inför rådhusrätten, anmodade jag Kamph att till mig inkomma med förklaring.

I avgivet yttrande anförde Kamph i huvudsak följande.

Kamph vitsordade oförbehållsamt, att ett förbiseende förelupit vid meddelandet av ifrågavarande beslut och att han såsom rådhusrättens ordförande vore ansvarig för detsamma. Såsom i viss mån betydelsefulla ville

Kamph emellertid framhålla följande omständigheter. Han hade icke erhållit något meddelande på förhand om att Nilsson icke komme att inställa sig vid rätten. Om så skett, hade nämnden icke kallats till sammanträdet och hade rättegångsförfarandet inställts. Nu hade den uppfattningen bibringats Kamph att Nilsson väl ej delgivits stämningen i Fjälkinge, varest han vid den tiden enligt uppgift tillfälligt vistades, utan av polismyndigheten i Göteborg, ehuru bevis därom ännu ej inkommit. Stenvik hade nämligen upplyst, att Nilsson inför göteborgspolisen förklarat, att han skulle "inställa sig frivilligt vid rätten". Detta uttalande kunde näppeligen givas annan tolkning, än att polismyndigheten i Göteborg delgivit Nilsson stämningen i målet. Än mera övertygad därom hade Kamph blivit, då Stenvik, sedan han lämnat den omförmälda upplysningen, yrkat, att rådhusrätten måtte förordna att Nilsson skulle efterspanas och hämtas för inställande till häktningsförhandling inför rådhusrätten, och samtidigt hemställt, att beslutet omedelbart måtte meddelas och tillställas Stenvik för vidarebefordran till polismyndigheten i Göteborg för verkställighet. Stenvik hade till stöd för yrkandet framhållit, att Nilsson, enligt vad Stenvik inhämtat, hade för avsikt att gå till sjöss för att på så sätt undandra sig lagföring och straff. Det förfarande, som under dessa förhållanden bort tillämpas, omförmäldes i 46 kap. 15 § rättegångsbalken. På grund av brådskan hade emellertid tillräckligt rådrom för övervägande av situationen icke beretts Kamph. Det hade omedelbart beslutats, att Nilsson genom åklagarens försorg skulle hämtas och inställas för häktningsförhandling inför rådhusrätten.

Vid förklaringen fogade Kamph yttranden av Stenvik och t. f. assessorn T. Landahl, vilken tjänstgjort såsom protokollförare vid beslutets meddelande.

Stenvik anförde, att han vid förhandlingen den 8 juli 1948, enligt vad hans anteckningar gäve vid handen, hade yrkat "häktning eller hämtning". Därest rådhusrätten ej förordnat på sätt som skett, hade Stenvik ej tvekat att låta efterspana, gripa och anhålla Nilsson, enär dels å brottet syntes kunna följa ansvar enligt 14 kap. 12 § strafflagen, dels ock Nilsson saknat fast bostad och arbetsanställning, haft för avsikt att gå till sjöss samt visat sig opålitlig.

Landahl anförde följande: Då delgivningsbevis avseende Nilsson ej inkommit dagen före rättegångsdagen, hade Landahl frågat Stenvik, om denne ansåge att huvudförhandlingen borde inställas, men fått det beskedet att göteborgspolisen upplyst att Nilsson vore anträffad och troligen skulle inställa sig. Vid huvudförhandlingen hade emellertid Nilsson uteblivit. Stenvik hade då yttrat, att det med hänsyn till att Nilsson förde en ambulerande tillvaro vore lämpligt att Nilsson häktades, enär det vore föga troligt att han skulle inställa sig frivilligt. Stenvik hade därför yrkat, att rådhusrätten måtte meddela beslut att Nilsson skulle efterlysas och gripas för att in-

ställas till häktningsförhandling. En felaktighet hade förelupit i så måtto, att detta yrkande ej upptagits i protokollet. Detta hade måhända sin förklaring i att Stenviks begäran ej tydligt och klart formulerats såsom ett yrkande. Stenviks ståndpunkt hade varit den att, då delgivning skett genom rättens försorg och denna delgivning lyckats, rätten borde genom ett formellt beslut giva åklagaren en anmodan om att tvångsmedel skulle användas för den tilltalades inställande.

I en till Kamph avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Det av rådhusrätten den 8 juli 1948 meddelade beslutet, att Nilsson skulle efterspanas genom åklagarens försorg samt, då han anträffats, gripas och inställas för häktningsförhandling inför rådhusrätten, är i åtskilliga hänseenden felaktigt.

Med efterspanande och gripande av misstänkt har rätten icke att taga befattning. Spaningsarbetet åligger undersökningsledaren såsom självständig uppgift; något direktiv härutinnan kan rätten icke giva. Om gripande stadgas i 24 kap. 7 och 8 §§ rättegångsbalken; något utrymme för medverkan från rättens sida lämna dessa lagrum icke.

Vad åter angår det tredje ledet i beslutet — att Nilsson skulle inställas för häktningsförhandling inför rådhusrätten — föra ordalagen närmast tanken på förfarandet i sådana fall, då misstänkt som är anhållen eller häktad skall inställas till förhandling inför rätten. En sådan situation förelåg icke i målet.

Av vad som anförts i de till mig avgivna yttrandena synes man emellertid kunna draga den slutsatsen, att rådhusrättens beslut är att i sin helhet förstå som ett förordnande om hämtning av Nilsson. Hämtningsförfarandet innebär också rent faktiskt att vederbörande efterspanas, gripes och inställas inför rätten. Härvid må emellertid till en början påpekas, att det icke ankommer på domstol att meddela föreskrifter i fråga om verkställigheten av hämtningsbeslut; polismyndighet har att på eget ansvar effektuera beslutet. Vidare må erinras om att det stadgande i rättegångsbalken, 24 kap. 17 §, som reglerar förfarandet vid häktningsförhandling, då den misstänkte ej är anhållen, icke upptager någon bestämmelse om att den misstänkte kan hämtas till förhandlingen. I motsats till vad förhållandet är i fråga om vite — vilket tvångsmedel rätten enligt 9 kap. 7 § rättegångsbalken, om ej särskild föreskrift är meddelad, generellt kan tillgripa för att förmå part eller annan att inställa sig vid förhandling — äger rätten icke någon allmän befogenhet att förordna om hämtning. Domstol saknar därför rätt att förordna om hämtning av misstänkt till häktningsförhandling.

Av det anförda följer emellertid icke, att rådhusrätten skulle ha saknat

möjlighet att tillgripa tvångsmedel mot Nilssons person för att säkerställa dennes lagföring. Vid bedömning av de åtgärder, som rådhusrätten kunnat tillgripa i den situation som förelåg den 8 juli 1948, bör inledningsvis påpekas, att Nilsson då ännu icke erhållit del av stämningen i målet. Vid sådant förhållande mötte hinder mot att hålla huvudförhandling i Nilssons frånvaro. I 46 kap. 15 § andra och tredje styckena rättegångsbalken talas visserligen om olika fall, då mål kan avgöras utan hinder av att den tilltalade uteblivit. I de fall, som avses i andra stycket, underförstås emellertid, att den tilltalade icke blott erhållit del av stämningen utan även blivit kallad till förhandlingen. För tillämpning av tredje stycket fordras åter, att den tilltalade blivit stämd och därefter avvikit. Huruvida förutsättningar i övrigt förelegat för tillämpning av dessa lagrum skall icke här beröras. — Det må för fullständighetens skull tilläggas, att den omständigheten att stämningen icke tidigare delgivits Nilsson ej hade behövt utgöra hinder för huvudförhandling, om han blott inställt sig vid rätten. Stämningen hade nämligen kunnat delgivas honom där och, då Nilsson vid förundersökningen erkänt brottet, vilket genom hans och målsägandens berättelser blivit fullt klarlagt, och han uppenbarligen var medveten om att åtal kunde väntas, vill det synas som om Nilsson icke skulle ha varit i behov av anstånd för förberedande av försvaret. Då nu Nilsson uteblev och möjlighet uppenbarligen saknades att omedelbart hämta honom till rätten, måste den utsatta huvudförhandlingen inställas.

För målets fortsatta handläggning har rådhusrätten kunnat utsätta ny huvudförhandling och därvid — om rådhusrätten ansett anledning förekomma att Nilsson icke skulle ställa sig ett vitesföreläggande till efterrättelse — jämlikt 45 kap. 15 § rättegångsbalken förordna om hans hämtande till förhandlingen.

Rådhusrätten synes emellertid ha ansett, att Nilssons lagförande borde säkerställas genom häktning. Laga grund för tillgripande av detta tvångsmedel har också förelegat. Nilsson var sålunda misstänkt för brott, varå kunde följa straffarbete, och i dåvarande läge fanns fullgod anledning att befara att han skulle avvika. Även om det närmare innehållet i Stenviks yrkande icke blivit klarlagt, är det tydligt, att även Stenvik ansett, att tvångsmedel och då närmast häktning borde tillgripas gentemot Nilsson. Då fråga om häktning sålunda får anses ha varit väckt — varvid det må lämnas därhän huruvida initiativet kommit från rådhusrätten eller från Stenvik — har rådhusrätten haft att företaga häktningsförhandling. Något ovillkorligt hinder mot att utsätta denna förhandling till senare tidpunkt — eventuellt i samband med huvudförhandlingen — har visserligen icke förelegat. Jag vill emellertid påpeka, att den omständigheten att Nilsson icke erhållit del av stämningen i målet och ej heller blivit kallad till förhandlingen icke omöjliggjort för rådhusrätten att skrida till häktningsförhandling omedelbart. Vad angår det förhållandet att Nilsson ännu icke var

stämmd må erinras om att delgivning av stämning icke utgör någon förutsättning för att häkningsfråga skall kunna upptagas av rätten. Enligt 24 kap. 17 § rättegångsbalken kan nämligen undersökningsledaren eller åklagaren redan före åtalet väcka fråga om häktning. Efter åtalet äger rätten på yrkande av målsäganden så ock själmant upptaga fråga härom. Åtalet anses, enligt vad i 45 kap. 1 § rättegångsbalken stadgas, väckt då stämmningsansökan inkommit till rätten. Endast om åklagaren själv utfärdat stämning — en situation som icke förelåg i förevarande fall — fordras för att åtal skall anses väckt, att stämningen delgivits den misstänkte. Vad därefter angår den uteblivna kallelsen stadgas i 24 kap. 17 § rättegångsbalken att, om den misstänkte kallats till förhandlingen eller om anledning förekommer att han avvikit eller eljest håller sig undan, hans utevaro icke utgör hinder för förhandlingen. I sist avsedda fall erfordras alltså icke någon kallelse. Med hänsyn till de upplysningar Stenvik lämnat om Nilsson synes rådhusrätten ha haft goda skäl för antagande att Nilsson höll sig undan. — I fråga om tidpunkten för häkningsförhandlingen må vidare erinras om bestämmelsen i det nyss åberopade lagrummet, att sådan förhandling skall hållas så snart ske kan, sedan fråga om häktning väckts. Vid dessa förhållanden och då syftet med ett eventuellt häkningsbeslut uppenbarligen skulle ha varit att förhindra, att Nilsson genom att avvika undandrog sig lagföring och straff, har rådhusrätten haft all anledning att omedelbart skrida till häkningsförhandling. Det må tilläggas, att om rådhusrätten därvid beslutat häktning, verkställigheten av beslutet ankommit på polismyndigheten.

Av det anförda följer, att rådhusrätten den 8 juli 1948 med laga fog kunnat häkta Nilsson eller ock förordna om hans hämtande till huvudförhandling. Därest rådhusrätten tillgripit något av dessa tvångsmedel, torde Nilsson ha kommit att få vidkännas ett ingrepp i sin frihet, vilket lär ha blivit av minst lika stor omfattning som den frihetsförlust han till följd av rådhusrättens beslut blev utsatt för. Vid sådant förhållande finner jag mig — trots de ovan påpekade felaktigheterna i beslutet — kunna låta bero vid dessa mina uttalanden.

Ärendet var därmed av mig slutbehandlat.

2. Fråga om tidpunkten då ett av sjötekniske konsulenten i kommerskollegium avgivet yttrande till kollegium må tillhandahållas allmänheten.

I anledning av maskinhaverier, som drabbat det Abraham Rydbergs stiftelse för danande av skickliga sjömän tillhöriga skolfartyget Sunbeam under fartygets vinterexpedition 1948—1949, hölls i vederbörlig ordning sjöförhör, varefter kommerskollegium på förekommen anledning föranstäl-

tade om kompletterande sådant förhör. Sedan protokoll över sistnämnda förhör inkommit till kollegium, överlämnades ärendet för granskning till kollegiets sjötekniske konsulent. Denne upprättade ett tjänstememorial i ärendet och återställde därefter detta för fortsatt handläggning å sjöfartsbyråns administrativa sektion.

Den 5 oktober 1949 innehöll Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning under rubriken "Varför mörklägges Sunbeam-målet?" en artikel, däri anfördes bland annat följande:

"Sjöförhöret ang. Rydbergska stiftelsens skolfartyg Sunbeam i våras ledde till ett smärtsamt nederlag för stiftelsen. — — — — —"

Efter sjöförhöret tillkännagav stiftelsens ordförande att sjötekniske konsulenten skulle överta handlingarna för att granska dem ur sin synpunkt. Det hade varit känt att denna undersökning sedan länge varit klar men den har dock icke på vanligt sätt blivit offentligt tillgänglig som det vederfares andra liknande mål, så snart konsulenten avslutat sitt arbete. Med viss motivering har kommerskollegium sökt mörklägga ärendet, trots sin vetskap om att både den anklagade maskinchefen, Svenska Maskinbefälsförbundet och pressen väntade på att få ta del av sjötekniske konsulentens resultat. Detta är nämligen var mans rätt. Det har sagts att ytterligare undersökningar skulle göras innan målet vore avslutat. Det behövdes en uppvaktning hos JO för att maskinbefälsförbundets ordförande skulle få tillfälle att för egen räkning ta del av sjötekniske konsulentens utredning. För pressen är den fortfarande förborgad.

Man frågar sig efter bevekelsegrunderna för kommerskollegii mörklägning."

Med en den 25 oktober 1949 hit inkommen skrift överlämnade ledamoten av riksdagens andra kammare Carl Lindberg ett urklipp rörande sagda tidningsartikel för den åtgärd jag kunde anse påkallad.

Sedan jag med anledning av innehållet i tidningsartikeln anmodat kommerskollegium att till mig inkomma med yttrande i ärendet, anförde kollegium i avgivet utlåtande följande.

En framställning under hand från en dagstidning att få taga del av sjötekniske konsulentens ovanberörda memorial hade av den tjänsteman hos kollegium, som hade den närmaste befattningen med handlingarna i ärendet, besvarats nekande under hänvisning till bestämmelserna i då gällande 1812 års tryckfrihetsförordning, § 2 mom. 2 jämfört med mom. 1. Emellertid hade på framställning av ordföranden i Svenska Maskinbefälsförbundet Anders Söre, som uppgivit sig vara ombud för maskinchefen å Sunbeam, ansetts skäligt, att Söre i sin sistnämnda egenskap finge taga del av memorialet, vilket han även fått. Söre hade även låtit verkställa en avskrift av detsamma. Enligt § 2 mom. 2 tryckfrihetsförordningen skulle envar svensk medborgare äga fri tillgång till alla i 1 mom. samma paragraf

omförmälda allmänna handlingar, som hos stats- eller kommunalmyndighet förvarades. Dessa allmänna handlingar vore enligt 1 mom. alla till stats- eller kommunalmyndighet inkomna och därifrån utfärdade handlingar, hos sådan myndighet förda diaries, journaler, register och andra dylika förteckningar, därstädes hållna justerade protokoll samt alla andra där upprättade handlingar, såvitt de hänförde sig till mål eller ärenden som av myndigheten slutbehandlats. Gången av handläggningen inom kollegium av sjöolycksärenden, däri sjöförhör hållits, vore i stora drag följande. När sjöförhørsprotokoll inkommit till kollegium, överlämnades ärendet till sjötekniske konsulenten för granskning ur sjöteknisk synpunkt. Över den verkställda granskningen upprättade konsulenten ett memorial, varefter ärendet företogs till fortsatt handläggning å sjöfartsbyråns administrativa sektion. Handläggningen avsåge på detta stadium i en del fall sådant införskaffande av ytterligare utredning, som eventuellt kunde föränledas av vad konsulenten i memorialet anført. Sedan ärendet sålunda i förekommande fall kompletterats, överlämnades det till sjöåklagaren, vilken i första hand hade att taga ställning till frågan, huruvida åtal skulle väckas. Väckte sjöåklagaren åtal i saken, kunde ärendet bli föremål för slutligt beslut av kollegium först sedan kollegium erhållit avskrift av laga kraftvunnen dom. Funne sjöåklagaren icke anledning till åtal, återställde han ärendet till sjöfartsbyråns kansli med förslag till åtgärd — ofta endast med besked att ärendet icke föränlett någon åtgärd. Först sedan så skett, kunde ärenden av sistnämnda kategori slutligt avgöras av kollegium. Sjötekniske konsulenten vore ordinarie tjänsteman hos kollegium. Enligt verkets instruktion ålæge det honom bland annat att över verkställd granskning av sjöförhørsprotokoll ” — — — med noggrannhet och tillbörlig skyndsamhet till kollegium avgiva skriftligt yttrande — — —”. Genom detta stadgande hade vissa arbetsuppgifter inom kollegium lagts på konsulenten; formuleringen avsåge icke att fastställa, att sjötekniske konsulenten skulle i förhållande till kollegium intaga annan ställning än vilken som helst av övriga hos ämbetsverket anställda tjänstemän. Det syntes kollegium med hänsyn till vad ovan anförts obestriddigt, att sjötekniske konsulentens memorial i sjöolycksärenden vore hänförliga till sådana hos en myndighet upprättade handlingar, som bleve offentliga först då det ärende, vartill de hörde, slutligen avgjorts. Till belysande av sådana handlingars ställning till offentlighetsprincipen ville kollegium åberopa vad vederbörande departementschef anført i proposition nr 140 till 1936 års riksdag (s. 34). Efter att beträffande hos myndighet upprättade handlingar ha uttalat, att offentlighet i och med upprättandet syntes böra inträda endast i fråga om protokoll, diaries, journaler, register och andra dylika förteckningar, sade departementschefen i vad anginge övriga hos myndighet upprättade handlingar följande: ”Andra hos myndighet upprättade handlingar än de nyss nämnda synas icke böra vara underkastade offentlighetsregeln förrän de

utfärdats eller det mål eller ärende vartill de höra hos myndigheten slutbehandlats. Detta torde böra gälla även handlingar som upprättas jämlikt lag eller författning. Intet berättigat offentlighetsintresse lär härigenom åsidosättas; och det synes mindre tillfredsställande att för sådana handlingar giva särskilda regler, då det naturligen i allmänhet varit helt andra synpunkter än de ur vilka offentligheten bör regleras, som föranlett att föreskrifter i lag eller författning lämnats om att vissa handlingar skola upprättas." Ifrågavarande proposition hade av riksdagen antagits, och hade därigenom §§ 1 och 2 tryckfrihetsförordningen kommit att erhålla sin år 1949 gällande lydelse. Under återopande av vad sålunda anförts hemställde kollegium, att ärendet icke måtte till någon min åtgärd föranleda.

Kollegium meddelade därjämte, att i handläggningen av det remitterade ärendet deltagit generaldirektören Axel Gjores, t. f. kommerserådet Bernt Vilhelm Lindskog och adjungerade ledamoten e. förste byråsekreteraren Torgny Asplund, föredragande.

I en sedermera hit inkommen skrivelse förklarade Asplund, att det varit han som enligt vad i kollegiets yttrande uppgåves vägrat utlämna tjänstememorialet rörande Sunbeam.

I en till kommerskollegium avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I § 2 mom. 1 tryckfrihetsförordningen den 16 juli 1812 enligt dess senast gällande lydelse stadgades, att det skulle vara envar svensk medborgare tillåtet att, med undantag som i mom. 6 sades, i tryck utgiva alla till stats- eller kommunalmyndighet inkomna och därifrån utfärdade handlingar, hos sådan myndighet förda diariier, journaler, register och andra dylika förteckningar, därstädes hållna justerade protokoll, så ock alla andra där upprättade handlingar, såvitt de hänförde sig till mål eller ärenden som av myndigheten slutbehandlats.

Enligt mom. 2 samma paragraf skulle envar svensk medborgare i därefter angiven ordning äga fri tillgång till alla i mom. 1 omförmälda allmänna handlingar, som hos stats- eller kommunalmyndighet förvarades. I den sålunda stadgade rätten skulle allenast gälla vissa angivna inskränkningar, och skulle i särskild av Konungen och riksdagen samfällt stiftad lag noga angivas de fall, då allmänna handlingar enligt nämnda grunder skulle hemlighållas.

I § 2 mom. 3 stadgades, att allmän handling, som ej efter vad i mom. 2 sades skulle hållas hemlig, skulle, när det äskades, hos stats- eller kommunalmyndighet genast eller så snart det kunde ske utlämnas för läsning och avskrivning på stället utan avgift eller i bestyrkt avskrift mot vederbörlig avgift.

Såsom av de anförda bestämmelserna framgår skola regelmässigt alla

hos statsmyndighet förvarade handlingar, vilka icke på grund av särskilda stadganden skola vara hemliga, på begäran hållas tillgängliga för envar. Rätten att utbekomma allmän handling inträder, då handlingen inkommit till myndigheten eller då den blivit av myndigheten upprättad. En handling anses inkommen, då den avlämnats till myndigheten eller till viss befattningshavare. Frågan när en handling skall anses upprättad har varit föremål för diskussion i flera sammanhang. Senast har frågan berörts i det av 1944 års tryckfrihetssakkunniga den 30 oktober 1947 avgivna betänkandet med förslag till tryckfrihetsförordning (SOU 1947: 60). I motiven till 2 kap. 5 § andra stycket i det framlagda förslaget till ny tryckfrihetsförordning, som till viss del motsvarade § 2 mom. 1 i den gällande tryckfrihetsförordningen, anförde de sakkunniga följande.

Den tidpunkt då en handling skulle anses upprättad hade, liksom i gällande rätt, angivits för skilda slag av handlingar. Vissa jämkningar i förtydligande syfte hade därvid gjorts. Diarier, journaler, register och andra sådana förteckningar borde anses upprättade, så snart de färdigställts för anteckning eller införing, och följaktligen, i den mån de vore offentliga, hållas tillgängliga, även om någon införing ej skett. Skedde anteckning eller införing, bleve handlingen i denna del att anse som upprättad, så snart anteckningen eller införingen verkstälts. Protokoll borde, liksom i gällande rätt, anses upprättade, då de justerats. Skedde ej justering, borde de anses upprättade, då de eljest blivit färdigställda. Vad som sagts om protokoll borde även gälla därmed jämförliga anteckningar. I fråga om andra handlingar, som hänförde sig till visst mål eller ärende, hade föreskrivits att handling, som expedierades, ansåges upprättad, då expedition skett, och handling, som ej expedierades, då myndigheten slutbehandlat målet eller ärendet. Handling torde få anses expedierad, då en för annan än myndigheten avsedd utskrift färdigställts och antingen avsänts från myndigheten eller hos myndigheten hölles tillgänglig för avhämtning. I regel syntes handlingar hos myndighet hänföra sig till ett eller flera mål eller ärenden. Det vore dock icke uteslutet att även handlingar funnes, vilka så allmänt anginge myndighetens verksamhet att de icke kunde anses hänförliga till mål eller ärende. Sådana handlingar finge, utan att detta behövde uttryckligen angivas i lagtexten, anses upprättade, då de färdigställts.

I överensstämmelse härmed har 2 kap. 5 § i den därefter år 1949 antagna tryckfrihetsförordningen, vilket stadgande enligt vad som anfördes vid tillkomsten av samma förordning i allt väsentligt ansluter sig till vad redan tidigare gällde, erhållit följande lydelse:

”Handling skall anses inkommen till myndighet, då den avlämnats till myndigheten eller till befattningshavare, som har att mottaga handlingen eller eljest taga befattning med mål eller ärende, till vilket handlingen hänför sig.

Diarier, journaler, register eller andra sådana förteckningar skola anses upprättade, då de färdigställts för anteckning eller införing. Protokoll och därmed jämförliga anteckningar skola anses upprättade, då de av myndigheten justerats eller eljest blivit färdigställda. Andra handlingar, som hänföra sig till visst mål eller ärende, skola anses upprättade, då de expedierats eller, om expedition ej äger rum, då målet eller ärendet blivit av myndigheten slutbehandlat.”

I förevarande fall har den sjötekniske konsumenten hos kommerskollegium avgivit skriftligt yttrande till kollegium i fråga om ovan omförmälda motorfartyget Sunbeams haveri. I anledning av en framställning från en representant för en tidning att få taga del av nämnda yttrande har Asplund å kollegiets vägnar förklarat sig icke kunna bifalla denna framställning. Enligt vad som framgått av det till mig avgivna yttrandet har kollegium delat Asplunds mening i sagda fråga.

I det till mig avgivna yttrandet har kommerskollegium gjort gällande, att den sjötekniske konsumenten i förhållande till kollegium icke intager annan ställning än vilken annan befattningshavare som helst inom ämbetsverket och att hans yttrande över sjöförhöret alltså bör betraktas såsom en hos myndighet upprättad handling, vilken icke är offentlig, förrän ärendet ifråga blivit slutbehandlat av kollegium.

Såsom kommerskollegium antytt måste den sjötekniske konsumentens ställning i förhållande till kollegium vara av avgörande betydelse vid bedömandet av det föreliggande spörsmålet. Rörande befattningens tillkomst och de arbetsuppgifter, som ankomma på den sjötekniske konsumenten, må därför erinras om följande.

Inom sjöfartskretsar hade vid upprepade tillfällen framhållits, att den granskning av verkställda undersökningar angående inträffade sjöolyckor, som enligt sjölagen åläge kommerskollegium, i anseende till bristande sakkunskap inom kollegium i sjötekniska frågor icke kunnat av kollegium behörigen fullgöras utan erhållit en huvudsakligen formell karaktär, i följd varav syftet med sjölagens stadganden därutinnan väsentligen förfelats. Dessa anmärkningar hade föranlett krav därpå, att en särskild, sjötekniskt bildad tjänsteman måtte förordnas att hos kommerskollegium granska inkommande sjöförklaringar och biträda kollegium med andra sjötekniska frågor. Med avseende härå föreslog den av Kungl. Maj:t den 1 juli 1898 tillsatta kommittén för behandling av vissa sjöfartsnäringen och den utrikes handeln rörande frågor i sitt den 11 december 1900 avgivna betänkande nr VI, att inom kommerskollegium skulle anställas en i sjötekniska frågor sakkunnig person med praktisk utbildning i sjöväsendet. Huvudgöromålet för denne tjänsteman skulle enligt kommitténs förslag vara granskningen av sjöförklaringar.

I ett över kommitténs betänkande avgivet yttrande biträdde kommerskollegium förslaget om anställande inom kollegium av ett i sjötekniska

frågor sakkunnigt biträde samt yttrade vidare bland annat: Ett dylikt sjötekniskt biträde borde ha till åliggande att verkställa granskning av till kollegium inkommande sjöförklaringar samt över varje sådan sjöförklaring till kollegium avgiva yttrande. Efter det sådant yttrande avgivits, syntes det böra ankomma på kollegium att, efter prövning av omständigheterna i varje fall, avgöra huruvida och i vad mån de av biträdet ifrågasatta åtgärderna borde vidtagas.

I överensstämmelse med av Kungl. Maj:t framlagd proposition anvisade 1905 års riksdag på extra stat ett anslag att utgå såsom arvode till ett sjötekniskt biträde hos kommerskollegium.

Enligt för biträdet den 15 december 1905 särskilt utfärdad instruktion (SFS nr 76 s. 4) hade biträdet, som lydde närmast under chefen för kommerskollegiets byrå för ärenden angående utrikes handeln och sjöfarten, till åliggande att med noggrannhet och tillbörlig skyndsamhet, efter granskning av varje sjöförklaring som inkom till kollegium, avgiva skriftligt yttrande angående dels den timade sjöolyckans art, dels orsaken till olyckan, i den mån orsaken kunde med ledning av sjöförklaringens innehåll bedömas, dels huruvida anställande av ny undersökning rörande olyckan borde påkallas och, för dylikt fall, varest den nya undersökningen lämpligen borde äga rum och i vilka hänseenden ytterligare utredning erfordrades, dels ock huruvida fog kunde finnas för anhängiggörande av talan mot vederbörande om ansvar enligt sjölagen. Biträdet skulle vidare övervaka, att vederbörliga undersökningar i anledning av sjöolyckor komme till stånd och att handlingar rörande undersökningarna insändes till kollegium, ävensom tillhandagå åklagare vid utförandet av talan i anledning av sjöolycka. I övrigt hade biträdet att, då sådant befanns erforderligt, tillhandagå kollegium med utredning rörande eljest förekommande sjötekniska frågor. Biträdet skulle i avseende på tjänstgöringen ställa sig till efterrättelse de ytterligare föreskrifter, som av kollegium eller vederbörande förmän honom meddelades.

Befattningen som sjötekniskt biträde, vilken ej var förenad med bestämmd tjänstgöringstid, innehades de första åren såsom bisyssla av en person, som jämväl var anställd i enskild försäkringsanstalt. Biträdet fick sedan ökade arbetsuppgifter. Särskilt var detta fallet genom den år 1914 genomförda sjöfartssäkerhetslagstiftningen, varigenom — samtidigt med att sjöförklaring erhöll större betydelse — i fråga om sjöolyckor av svårare art infördes s. k. sjöförhör. Sedan år 1920 har befattningen upptagits på kommerskollegiets ordinarie utgiftsstat, varjämte befattningshavarens åligganden intagits i kommerskollegiets instruktion. År 1929 ändrades befattningens benämning till sjöteknisk konsulent.

Enligt nu gällande instruktion för kommerskollegium den 27 juni 1929 (SFS nr 222) har sjötekniske konsulenten till åliggande att skyndsamt ur sjöteknisk synpunkt granska varje sådan rapport, som i 40 § sjölagen om-

förmäles och till kollegium inkommer, samt inkomna sjöförhørsprotokoll och andra handlingar om sjöolyckor. Över verkställd granskning av sjöförhørsprotokoll åligger det honom, där han finner sådant erforderligt efter samråd med sjöåklagaren, att med noggrannhet och tillbörlig skyndsamhet till kollegium avgiva skriftligt yttrande med angivande av dels den timade sjöolyckans art, dels orsaken till olyckan, i den mån orsaken kan med ledning av sjöförhørsprotokollets innehåll bedömas, dels ock huruvida anställande av nytt sjöförhör rörande olyckan bör påkallas och, för dylikt fall, var det nya sjöförhöret lämpligen bör äga rum och i vilka hänseenden ytterligare utredning erfordras. Konsulentens övriga arbetsuppgifter motsvara i det närmaste vad som enligt 1905 års instruktion för det sjötekniska biträdet ålåg detta.

Betydelsen av sjöteknisk sakkunskap har gjort, att andra ämbetsverk och myndigheter i stor utsträckning anlita sjötekniske konsulentens sakkunskap, vilken påkallas genom remisser eller underhandsframställningar. Sådana yttranden ha begärts av högsta domstolen, JO, generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, lotsstyrelsen och sjökarteverket m. fl. myndigheter.

Av vad sålunda anförts synes mig framgå, att den sjötekniske konsulenten intager en fullt självständig ställning i förhållande till kommerskollegium, åtminstone vad angår honom enligt instruktionen åliggande åtgärder med anledning av en timad sjöolycka. Det yttrande därom, som han har att avgiva till kollegium, lämnas uteslutande på hans eget ansvar. Rörande yttrandets innehåll äger varken kollegium eller någon annan myndighet att giva honom något som helst direktiv. Yttrandet utfärdas också av den sjötekniske konsulenten i hans eget och icke i kommerskollegiets namn. Liknande inom ämbetsverken anställda befattningshavare med självständig, vid sidan av ämbetsverket utövad verksamhet äro icke ovanliga i den svenska förvaltningen. Ett av en sådan befattningshavare avgivet memorial eller yttrande måste enligt min mening betraktas såsom en hos myndighet upprättad handling, vilken expedieras genom handlingens överlämnande till det ämbetsverk, inom vilket befattningshavaren är anställd, eller till annan myndighet som begärt yttrandet.

Den självständiga ställning, som den sjötekniske konsulenten sålunda intager, måste medföra, att hans ifrågavarande skriftliga yttrande rörande motorfartyget Sunbeams haveri är att i tryckfrihetshänseende anse såsom ett till kollegium avgivet särskilt yttrande av myndighet, vilken genom yttrandets expediering till kollegium avslutat sin befattning med ärendet. Yttrandet har följaktligen genom expedieringen blivit offentligt. Hos kollegium synes i sådant fall handlingen närmast vara att jämföra med inkommen handling, av vilken envar äger taga del så snart den inkommit till myndigheten.

I enlighet härmed synes mig den av kollegium uttalade uppfattningen

att ifrågakomna yttrande av sjötekniske konsulenten icke borde tillhandahållas envar för läsning förrän ärendet rörande Sunbeams haveri slutbehandlats av collegium icke stå i överensstämmelse med tryckfrihetsförordningens bestämmelser i ämnet. Jag finner alltså, att Asplund förfarit felaktigt genom att vägra tillhandahålla handlingen, då framställning gjordes om utlämnande av densamma för genomläsning på stället.

Med hänsyn till att ifrågavarande handling i allt fall på begäran tillhandahållits Söre såsom ombud för maskinchefen å Sunbeam ävensom till vad collegium anfört i fråga om collegiets uppfattning om den sjötekniske konsulentens ställning som tjänsteman hos collegium och collegiets därpå grundade tolkning av hithörande bestämmelser, såvitt angår tidpunkten för skyldigheten att tillhandahålla handlingen för envar, har jag funnit mig kunna låta bero vid att giva collegium del av min ovan uttalade mening under förväntan att densamma i framdeles förekommande fall av liknande beskaffenhet skall vinna beaktande.

Ärendet var därmed av mig slutbehandlat.

3. Felaktigt förfarande av mantalsskrivningsförrättare vid utsändande av anmaningar enligt 44 § folkbokföringsförordningen.

I en hit inkommen skrift anförde Nordmarkens Ortsförbund av RLF genom förbundets ordförande Paul Zetrens i Hajom, Beted, följande.

Under mantalsskrivningen 1948 hade — såsom väl icke vore alltför ovanligt — en hel del personer försummat att avlämna föreskriven uppgift till mantalsskrivningen. Ojämförligt största antalet av dessa försummelse syntes dock ha haft sin grund däri, att det var första året som mantalsuppgift skulle avlämnas för juridiska personer. Denna nya bestämmelse hade tydligen ännu ej blivit tillräckligt känd. Sedan häradsskrivaren i Nordmarks fögderi Gunnar Egeman utfärdat anmaningar till de försumliga, hade han utsänt anmaningarna till landsfiskalerna och hemställt om delgivning genom polisens försorg. Detta hade medfört, att ett mycket stort antal personer, troligen ett tusental, fått betala 5 kronor för en påminnelse om försummelsen. Såvitt klaganden kunde förstå förutsatte gällande bestämmelser i folkbokföringsförordningen, att anmaning av ifrågavarande slag skulle tillställas den försumlige i rekommenderat brev. Visserligen anvisades även utvägen med delgivning genom polisen, men detta skulle ske ”då så anses påkallat”. Nu frågade sig befolkningen i Nordmarks härad, om förhållandena verkligen påkallat den av Egeman vidtagna åtgärden att utan vidare begära delgivning genom polisen av tusentals anmaningar. Vore det månne icke att tillgripa större våld än nöden krävde. Såvitt klaganden hade sig bekant rekommenderades numera delgivning genom postverket av betyd-

ligt viktigare handlingar än anmaningar att avlämna mantalsuppgift. Förordningens bestämmelse ”då så anses påkallat” måste väl anses avse exempelvis sådana fall, då delgivning genom postverket icke kunnat ske, d. v. s. adressaten icke anträffats eller dylikt. I sådana fall vore ju icke annan utväg att tillgripa än delgivning genom polisen. Men att helt enkelt avstå från att försöka den anvisade utvägen med brev måste väl bedömas såsom felaktigt. Att klaganden vände sig till JO med detta vore dock ej för att blott och bart påpeka en åtgärd, som klaganden ansåge felaktig. Konsekvensen av Egemans metod, som faktiskt upprört folket i bygden, vore att massor av människor för denna i och för sig ringa försummelse, som dessutom säkerligen många gånger kunde bedömas såsom ursäktlig, måst punga ut med ett ”bötesbelopp” på 5 kronor, en utgift som för många inneburit en uppoffring. Därtill komme, att många människor, som med anledning av det inträffade hänvänt sig till Egeman, blivit bryskt avvisade med olika motiv för åtgärden, bland annat att det skulle vara så dåligt ställt med uppgiftslämnandet inom fögderiet att en bättring på något sätt måste åstadkommas. Egeman hade till och med vid dylik förfrågan såsom skäl uppgivit, att han icke hade tid att skriva ut brev till de försumliga. Vore åtgärden med delgivning av anmaningarna genom polisen dikterad av sådana motiv, hade Egeman icke haft förmåga att rätt tolka folkbokföringsförordningens bestämmelser i hithörande stycken, ty det vore med all säkerhet icke sådant, som avsåges med uttrycket ”då så anses påkallat”. Klaganden anhölle, att JO efter nödig utredning i saken gäve Egeman den tillrättavisning, som enligt klagandens mening vore nödvändig för att denne icke ett kommande år skulle vidtaga liknande åtgärd.

I ett med anledning av klagoskriften infordrat yttrande anförde Egeman följande.

Då Egeman tidigare upprättat stommar till fastighetstaxeringslängderna, hade han funnit, att han till stor del måste frångå anteckningarna i upprättade fastighetstaxeringslängder och helt grunda stommarna på beviljade lagfarter i enlighet med Nordmarks domsagas fastighetsböcker. Följden hade blivit, att vid skiljaktigheter mellan taxeringslängd och fastighetsbok den lagfarne ägaren ofta ej kunnat identifieras, framförallt i de fall då fastigheter icke upptagits i taxeringslängd, då fastighet förvärvats av annan person men denne underlåtit att söka lagfart eller då i förvärvshandling icke antecknats samtliga förvärvade fastigheter och tidigare ägare sålunda i fastighetsboken kvarstode såsom ägare till övriga fastigheter. Detta vore endast exempel, som kunde mångfaldigas. Egeman hade nedlagt ett oerhört arbete för att få klarhet i sådana fall, men mycket vore tyvärr fortfarande ogjort. Adressanteckningarna å utom kommunen boende ägare vore jämväl i ett stort antal fall obefintliga eller föråldrade, beroende på att den aktu-

ella adressen för ägaren, genom underlåtenhet av den uppgiftsskyldige att insända mantalsuppgift eller annorledes, icke anmälts till Egeman. Fastighetstaxeringslängder jämte fastighetsförteckningar och fastighetsdebetsedlar skulle numera tryckas genom länsstyrelsens försorg. Enligt utfärdade bestämmelser skulle därvid, såvida en fastighet vore taxerad såsom en taxeringsenhet men ägdes av flera delägare, endast en av delägarna antecknas såsom skattskyldig, varjämte förhållandet att fastigheten ägdes av flera ägare skulle angivas genom beteckningen "flä". Av flera orsaker hade Egeman emellertid ansett, att dessa anteckningar icke vore tillfyllest, utan hade han fört särskilda anteckningar upptagande jämväl meddelägarnas namn. Den stora arbetsbörda, som numera åvilade arbetspersonalen å häradskrivarkontoren, hade orsakat, att Egeman tyvärr ej medhunnit att i dessa särskilda anteckningar ens utsätta ägarnas bostadsorter eller adresser. Genom JO:s erinringar till två häradskrivare angående sättet för utfärdande av fastighetsdebetsedlar, vari angivits att särskild debetsedel skulle utfärdas för varje skattskyldig ägare till fastighet, syntes ha aktualiserats en ändring av fastighetslängdernas uppställning. För att en sådan ändring skulle kunna ske hade Egeman ansett nödvändigt att så snabbt som möjligt försöka rätta till de brister, som enligt vad ovan anförts vidlådde såväl fastighetstaxeringslängderna som de särskilda anteckningarna. En sådan rättelse hade emellertid icke varit möjlig utan att mantalsuppgifter i den utsträckning författningen angäve avgivits. Det hade emellertid trots den propaganda som förts för avlämnande av dessa mantalsuppgifter såväl i radio som i dagspressen befunnits, att av andra än i kommunen mantalskrivna fysiska personer mantalsuppgifter lämnats i anmärkningsvärt ringa omfattning, och hade fördenskuil 1 605 anmaningar måst utskrivas. En mycket stor procent av dessa uppgiftsskyldiga hade icke kunnat nås per post av orsaker varom tidigare nämnts. Att å häradskrivarkontoret bedriva erforderliga efterspaningar eller att överhuvudtaget ytterligare öka arbetspersonalens arbetsuppgifter hade vid denna tid varit omöjligt, enär arbetspersonalen redan var ansträngd till bristningsgränsen. Extra personal vore i Årjäng omöjligt att anskaffa. Egeman hade icke funnit möjligt att under dessa omständigheter kunna delgiva de försuimliga anmaningar på annat sätt än genom polismyndighet, som jämväl, utom i ett distrikt, förklarar sig villig att biträda därmed. Inom detta distrikt hade anmaningar ännu ej kunnat utsändas. I detta sammanhang ansåge Egeman sig böra nämna, att poliserna ofta nedlagt ett betydande spaningsarbete för att kunna delgiva vederbörande. De hade dock uttryckt sin tillfredsställelse över att kunna bidra till tillrättaläggande av de i många fall inom fögderiet rådande kaotiska förhållandena. Enär Egeman vore väl medveten om att delgivning av anmaningar, utom i särskilda undantagsfall, icke borde ske annorledes än genom rekommenderat brev, men i föreliggande fall omständighete-

terna varit sådana att detta tillvägagångssätt icke *kunnat* komma till användning, hemställde Egeman, att klagomålen icke måtte föranleda någon min åtgärd.

I avgivna påminnelser framhöll klaganden, att de flesta av de 1 605 anmanade personerna kunnat nås per post. Klaganden ansåge, att envar delgiven person, som så önskade, borde berättigas att på begäran återfå erlagda 5 kronor av Egeman.

Sedan jag därefter anhållit att länsstyrelsen i Värmlands län måtte avgiva utlåtande i ärendet, anförde länsstyrelsen följande.

Länsstyrelsen bekräftade riktigheten av Egemans påpekande att beträffande Nordmarks fögderi förefintliga anteckningar om fastigheternas ägare och deras adresser i hög grad lede av bristande överensstämmelse med faktiska äganderätts- och adressförhållanden. Tillika vitsordade länsstyrelsen, att Egeman till följd därav allt sedan sitt tillträde av befattningen som häradsarkivarie i fögderiet den 1 juli 1946 verkställt ett förtjänstfullt utredningsarbete för att bringa reda och ordning i fögderiets fastighetsförhållanden. Vidare ville länsstyrelsen framhålla, att inom Nordmarks fögderi i jämförelse med övriga fögderier inom länet ett anmärkningsvärt stort antal oskiftade dödsbon förekomme och att det varit Egeman angeläget utreda, huruvida dessa dödsbon alltjämt fortbestode, enär denna kategori juridiska personer från och med år 1949 skulle upptagas i länsbyråns plåtkartotek. Även om dessa särskilda förhållanden i fögderiet givit Egeman grundad anledning förmoda, att beträffande åtskilliga personer svårighet föreläge att nå dem med postförsändelse, ansåge länsstyrelsen dock, att anmaning att avlämna mantalsuppgift bort tillställas vederbörande i rekommenderat brev och att delgivning genom polismyndighet bort anlitas först då nämnda tillvägagångssätt visat sig gagnlöst. Egemans ådagalagda nit och intresse att åstadkomma utredningar och därigenom tillförlitliga och riktiga registreringar inom fögderiet vore i och för sig värda erkännande och kunde förklara, att han framgått med kraft då det gällt att införskaffa mantalsuppgifter. Enär det vore länsstyrelsens uppfattning, att Egemans tillämpning av delgivningsförfarandet hade sin grund i ovarsamhet samt att Egeman hädanefter komme att begagna delgivning genom polismyndighet endast då omständigheterna så krävde, hemställde länsstyrelsen, att anmärkta förfarandet icke måtte föranleda annan åtgärd än en allvarlig erinran.

I förnyade påminnelser anmärkte klaganden, att konsekvensen av det påtalade, felaktiga förfarandet blivit för omfattande för att man skulle kun-

na slå sig till ro med konstaterande att ett fel begåtts. Klaganden vidhöll, att Egeman borde gottgöra de personer, som genom hans felaktiga förfarande åsamkats onödiga kostnader.

Enligt 38 § 1 mom. folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946 åligger det envar fysisk person, som ej skall av annan i mantalsuppgift upptagas, samt envar juridisk person att årligen lämna skriftlig uppgift till mantalskrivningen i det distrikt, varest vederbörande skall mantalsskrivas.

I 2 mom. samma paragraf förordnas, att fysisk eller juridisk person, som äger, besitter eller brukar fast egendom eller idkar rörelse inom annat distrikt än det, varest vederbörande skall mantalsskrivas, åligger att jämväl till mantalsskrivningen i förstnämnda distrikt avlämna uppgift enligt fastställt formulär angående egendomen eller rörelsen med därtill hörande personal.

I 44 § stadgas att, om uppgift, varom i bland annat 38 § förmäles, ej inom föreskriven tid avlämnats eller avlämnad uppgift är ofullständig, bör den försumlige, om han finnes inom orten, av mantalsskrivningsförrättaren i den ordning 63 § stadgar skriftligen anmanas att inom viss tid efter delfäendet av anmaningen vederbörligen fullgöra sin skyldighet. Finnes den försumlige ej inom orten, må för skyldighetens utkrävande anlitas biträde av länsstyrelsen.

Omförmälda 63 § folkbokföringsförordningen har följande lydelse:

”Anmaning, varom i 16 §, 21 §, 24 § 4 mom. eller 44 § förmäles, bör, där omständigheterna ej till annat föranleda, tillställas vederbörande i rekommenderat brev. Då så anses påkallat, må polismyndighet anlitas för delgivningen. Infordrad handling må avlämnas till den, som verkställer delgivningen. Hörsammas icke anmaningen, må för skyldighetens utkrävande anlitas biträde av länsstyrelsen, som äger förelägga den försumlige lämpligt vite.

Polisman, som verkställer delgivning av anmaning, äger att därför av den försumlige undfå gottgörelse med 5 kronor för varje förrättning.

Rörande indrivning av gottgörelse som här avses är särskilt stadgat.”

Beträffande tillkomsten av ifrågavarande stadganden må erinras följande.

Enligt den intill år 1947 gällande kungl. förordningen den 6 augusti 1894 angående mantalsskrivning ålåg det envar, som ej skulle mantalsskrivas hos annan, att årligen vid mantalsskrivningen avlämna uppgift enligt fastställt formulär angående personliga förhållanden m. m. I § 15 i förordningen, som erhållit sin senaste lydelse genom förordning den 15 juni 1944, meddelades bestämmelser om förfarandet då uppgiftspliktig uraktlåtit att avgiva mantalsuppgift eller avgivit ofullständig sådan uppgift. Enligt dessa bestämmelser borde den uppgiftsskyldige, om han fanns inom orten, av mantalsskrivningsförrättaren anmanas att inom viss tid efter delfäendet

fullgöra sin uppgiftsskyldighet. Anmaning kunde genom polismyndighetens försorg tillställas den försumlige. Polisman ägde för anmaningens delgivning undfå gottgörelse av den försumlige med 5 kronor.

I ett av folkbokföringskommittén den 7 november 1944 avgivet betänkande med förslag till bland annat förordning angående folkbokföringen i riket m. m. (SOU 1944:52) voro i 3 kap., omfattande 111—145 §§, intagna bestämmelser rörande mantalsskrivning. I 120 § meddelades föreskrifter om uppgiftsskyldighet vid mantalsskrivning, i huvudsak överensstämmande med de ovan återgivna bestämmelserna i nu gällande folkbokföringsförordning. Enligt 124 § i förslaget borde, om uppgiftspliktig uraktlåtit att inom föreskriven tid avgiva mantalsuppgift eller avgivit ofullständig sådan, den försumlige, om hans funnes inom orten, av mantalsskrivningsförrättaren skriftligen anmanas att fullgöra sin skyldighet. Dylik anmaning skulle, enligt 152 §, bevisligen tillställas den som anmanades. För delgivning finge polismyndighet anlitas. Polisman, som verkställde delgivning av anmaning, ägde att därför av den försumlige undfå gottgörelse med 10 kronor för varje förrättning. Slutligen skulle enligt förslaget (151 §) försummelse att avlämna mantalsuppgift för juridisk person eller uppgift angående fastighet eller rörelse i annan kommun än mantalsskrivningsorten straffas med böter högst 300 kronor.

I motiven till 124 § hänvisade folkbokföringskommittén allenast till bestämmelserna i § 15 mantalsskrivningsförordningen. Beträffande påföljden för underlåtenhet att avlämna mantalsuppgift anfördes (s. 373 o. f.) följande.

I 1861 års mantalsskrivningsförordning hade stadgats bötespåföljd för underlåtenhet att avlämna mantalsuppgift. Det år 1889 avgivna betänkande, som sedermera efter överarbetning kom att ligga till grund för 1894 års mantalsskrivningsförordning, hade icke innehållit någon föreskrift om bötespåföljd i förevarande avseende utan allenast ett stadgande angående skyldighet för pastor eller mantalsskrivningsförrättare att låta infordra vederbörlig mantalsuppgift. De i ämnet tillkallade sakkunniga hade anført: "Komiterade hafva för sin del icke kunnat annat än finna det oegentligt, att bötesstraff stadgas för en försummelse af ifrågavarande beskaffenhet, och erfarenheten har också ådagalagt, att de nu föreskrifna böterna, särskildt de för underlåtenhet att aflemna flyttningsbetyg, i verkligheten icke så ofta utdömas, hvilket förhållande naturligen föranledts, bland annat, af vederbörande pastorers motvilja för att anmäla sina församlingsbor till bötesstraff. Det synes komiterade för öfrigt vara af mindre vigt att en person blir straffad för det han underlåtit att aflemna en för mantalsskrifningen nödig handling än att denna handling verkligen kommer till någon nytta vid förrättningen." I propositionen 1894 hade däremot förslagits ett stadgande om bötespåföljd för underlåtenhet att avlämna mantalsuppgift, varjämte den i betänkandet föreslagna bestämmelsen om ute-

blivna mantalsuppgifters infordrande bibehållits. Departementschefen hade anfört, att det här gällde icke blott att avhjälpa följderna av den försummade uppgiftsskyldigheten utan lika mycket att förebygga själva försummelsen. I detta avseende syntes det näppeligen kunna betvivlas, att böteshotet, helst i förening med ersättningskyldighet för infordrandet av felande uppgift, skulle verka kraftigare än endast risken att få betala sistnämnda ersättning. Departementschefen hade vidare erinrat om att kammarrätten i avgivet utlåtande över mantalsskrivningskommitténs förslag, vari bötesbestämmelser likaledes blivit borttagna, avstyrkt förslaget av nu angivna skäl och därvid framhållit, att ifrågavarande bötesbestämmelser icke kunde anses mera oegentliga än bestämmelserna om straff för överträdelse av andra ordningsföreskrifter. I riksdagen hade det emellertid ansetts olämpligt att stadga bötesstraff för en försummelse av förevarande beskaffenhet. Folkbokföringskommittén, för vilken det ifrågavarande spørsmålet vore aktuellt icke blott med avseende å uppgiftsskyldigheten vid mantalsskrivning utan även i vissa andra hänseenden, anslöte sig i princip till den åsikt, som i propositionen uttalats av departementschefen. I vissa fall, då på grund av tillräckliga kontrollmöjligheter försummelse svårligen kunde undgå upptäckt och dess menliga verkan sålunda i huvudsak torde inskränka sig till att skyldigheten måste särskilt utkrävas, hade kommittén dock, för att så mycket som möjligt begränsa användningen av straff, ansett infordrandet och den därmed under vissa förutsättningar förbundna ersättningskyldigheten kunna göra tillfyllest jämväl som preventivreaktion. Angelägenheten av att försummelse förebyggdes syntes nämligen i dylika fall framstå med något mindre styrka än eljest, och för övrigt syntes den förebyggande verkan, sedan insikten om att försummelse städse måste tvångsvis gottgöras väl trängt igenom i det allmänna medvetandet, icke bli mindre trots den mindre strängheten. Förslaget upptog därför icke böter för försummelse, som föranledde anmaning enligt 152 §, utom såvitt anginge den mera svårkontrollerade uppgiftsskyldigheten enligt 121 § 2 mom. (uppgift från juridisk person och uppgift angående fast egendom och rörelse i annat mantalsskrivningsdistrikt).

Över folkbokföringskommitténs förslag inhämtades yttrande av, bland andra, statspolisintendenten, vilken framhöll, att anmaning i första hand borde tillställas vederbörande i rekommenderat brev och att endast i andra hand delgivning genom polismyndighet borde ifrågakomma. Föreskriften om gottgörelse vid delgivning hade viss karaktär av sportel. Sportelsystemet vore emellertid på avskrivning. Däremot syntes ett "bötesbelopp" om 10 kronor böra utkrävas, vilket belopp borde tillfalla statsverket.

Statens kriminaltekniska anstalt anförde liknande synpunkter.

I den proposition, nr 255, vari förslag till folkbokföringsförordning förelades 1946 års riksdag, upptogs efter omarbetning bestämmelser om upp-

giftsskyldighet och anmaningsförfarande på sätt förut omförmäls i 38, 44 och 63 §§.

Vid propositionens avlåtande anförde chefen för finansdepartementet, efter att ha framhållit att den, som trots påminnelse försummat att för kyrkobokföring anmäla barns födelse eller namn, borde av pastor anmanas att inom viss tid efter delfåendet av anmaningen fullgöra sin skyldighet och att länsstyrelsen borde äga befogenhet att förelägga den försumlige vite, om anmaningen ej hörsammades, följande:

”Beträffande tillvägagångssättet i övrigt vid anmaning stadgar kommittéförslaget, att anmaningen skall bevisligen tillställas den som anmanas och att polismyndighet må anlitas för delgivning. Statspolisintendenten har i sitt yttrande häröver anført, att anmaningen i första hand borde tillställas vederbörande i rekommenderat brev och att polismyndighets medverkan endast i andra hand borde anlitas. Emellertid torde det vara lämpligt, att pastor erhåller möjlighet att efter omständigheterna i varje särskilt fall avgöra vilket av nämnda tillvägagångssätt som bör komma till användning. I de bestämmelser som utfärdas torde dock böra uttryckligen framhållas, att anmaning där så finnes lämpligt bör tillställas vederbörande i rekommenderat brev.

Polisman som verkställer delgivning av anmaning äger enligt kommittéförslaget rätt att av den försumlige erhålla gottgörelse härför med 10 kronor för varje förrättning. Liknande bestämmelser finnas för närvarande i bland annat kyrkobokföringsförordningen, mantalsskrivningsförordningen och taxeringsförordningen, dock att gottgörelsen enligt dessa författningar utgår med endast 5 kronor för varje förrättning. I ett par remissyttranden har emellertid framhållits, att gottgörelsen hade viss karaktär av sportel och att sportelsystemet vore på avskrivning. Med hänsyn härtill har i yttrandena föreslagits, att i stället ett ’bötesbelopp’ om 10 kronor borde utkrävas, vilket belopp borde tillfalla statsverket. Frågan om en revidering av de hittills tillämpade principerna i förevarande hänseende synes emellertid böra upptagas till behandling först i sammanhang med en omprövning av andra liknande spørsmål. För närvarande torde därför bestämmelser i ämnet böra utfärdas i huvudsaklig överensstämmelse med kommitténs förslag, dock att någon höjning av ersättningsbeloppet utöver vad nu gäller icke torde böra ske.”

Vad angick frågan om tvångsmedel vid försummelse att fullgöra uppgiftsskyldighet till mantalsskrivningen förklarade sig departementschefen biträda kommittéförslaget, vilket byggde på att för anmaningsförfarandet vid mantalsskrivning skulle gälla samma bestämmelser som i fråga om anmaning att göra anmälan till kyrkobokföringen.

Andra särskilda utskottet, som avgav utlåtande över propositionen och däri med en redaktionell ändring i 63 § första stycket tillstyrkte det framlagda förslaget i hithörande delar, anförde vid denna paragraf följande:

”Enligt 63 § andra stycket äger polisman, som verkställer delgivning av anmaning, att därför av den försumlige undfå gottgörelse med 5 kronor för varje förrättning.

I ett par remissyttranden angående kommitténs motsvarande förslag, enligt vilket gottgörelsen dock skulle utgå med 10 kronor för varje förrättning, har framhållits, att gottgörelsen hade viss karaktär av sportel och att sportelsystemet vore på avskrivning. Med hänsyn härtill har i yttrandena föreslagits, att i stället ett bötesbelopp om 10 kronor borde utkrävas, vilket belopp borde tillfalla statsverket.

Departementschefen, som erinrar om att liknande bestämmelser för närvarande finnas i vissa andra författningar, anför i anslutning härtill, att frågan om en revidering av de hittills tillämpade principerna i förevarande hänseende syntes böra upptagas till behandling först i sammanhang med en omprövning av andra liknande spørsmål.

Med hänsyn till vad departementschefen sålunda anført anser sig utskottet böra godtaga vad i denna del i propositionen föreslagits.”

Propositionen antogs i här ifrågakomna delar av riksdagen med den av utskottet föreslagna ändringen.

Vad sålunda förekommit synes mig giva vid handen, att bestämmelsen om att anmaning i första hand skall ske genom rekommenderat brev tillkommit mindre i allmänhetens intresse än för att polismyndigheten borde i största möjliga utsträckning befrias från delgivningsuppdrag av detta slag. Hur därmed än må förhålla sig bör emellertid vid prövningen av frågan vilken delgivningsform, som skall anlitas, tillbörlig hänsyn städse tagas till att den försumlige icke i onödan betungas med kostnad för delgivningen. Polismyndighet bör följaktligen icke anlitas för delgivning i andra fall än då det visat sig svårt att nå vederbörande genom postverkets försorg, exempelvis på grund av ofullständiga adressuppgifter, eller då han underlåter att utlösa rekommenderat brev. Vilketdera sättet som skall anlitas för anmaningens delgivning måste prövas från fall till fall.

I ärendet är upplyst, att Egeman, med anledning av att ett mycket stort antal uppgiftspliktiga personer försummat att till 1948 års mantalsskrivning avgiva i 38 § folkbokföringsförordningen stadgade uppgifter, jämlikt 44 § samma förordning utfärdade anmaningar till dessa personer att fullgöra sin uppgiftsskyldighet. Dessa anmaningar hade Egeman låtit tillställa vederbörande genom polismän, vilka för sitt arbete därmed uppburit ersättning med 5 kronor för varje delgivningsuppdrag. Genom att på sätt som skett utan prövning av lämpligheten i det särskilda fallet överlämna så gott som samtliga utfärdade anmaningar till polismyndigheten för delgivning hade Egeman i enlighet med vad jag ovan anført förfarit felaktigt. På grund av upplysta omständigheter syntes det mig emellertid, såsom länsstyrelsen också uttalat, kunna antagas, att Egeman därvid felat av ovarsamhet och utan vrång avsikt.

Med hänsyn till sistnämnda förhållande och till vad som förekommit vid tillkomsten av ifrågakomna stadganden i folkbokföringsförordningen syntes Egeman näppeligen kunna förpliktas gälda den kostnad, som genom det tillämpade förfarandet åsamkats de anmanade personer, som möjligen skulle låtit sig rätta genom en anmaning per post. På grund därav fann jag mig böra låta i saken bero vid mina ovan gjorda uttalanden, vilka jag upptog i en till Egeman avlåten skrivelse, under förväntan att han i framtiden förekommande fall av liknande beskaffenhet skulle hava dem i minnet.

Ärendet var därmed av mig slutbehandlat.

4. Underlåtenhet av landsfiskal att före utfärdandet av intyg enligt tillämpningskungörelsen till lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet verkställa noggrann undersökning rörande de förhållanden, som avses med intyget.

Handlingarna i ett genom klagomål av tillsyningsmannen vid arméns underofficersskola Vilhelm Stenklyft i Uppsala härstädes anhängiggjort ärende utvisa bland annat följande.

Genom köpehandling den 29 juni 1948 försålde fru Svea Lindholm i Smålands Taberg till direktören Hugo Källkvist i Nordantjäl för 160 000 kronor fastigheterna 1 1/4 seland Nordantjäl 4²⁶ i Ramsele socken i Ramsele landsfiskalsdistrikt samt en fjärdedel av dels 4 1/2 seland Sunnansjö 5² och dels 11/18 seland Kråkbränna 1¹² i Fjällsjö socken inom Hotings landsfiskalsdistrikt.

Då lagen den 21 december 1945 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet, med hänsyn till beskaffenheten och värdet av ifrågasvarande fastigheter, måste anses tillämplig å Källkvists förvärv, utfärdade Källkvist i överensstämmelse med innehållet i 2 § kungl. kungörelsen den 21 december 1945 rörande tillämpning av nämnda lag en skriftlig försäkran att han icke var ägare till annan fastighet med jordbruk än de inköpta samt att han hade för avsikt att själv ägna sig åt jordbruket å dem.

På begäran av Källkvist utfärdade därefter den 29 juni 1948 landsfiskalen i Ramsele distrikt A. Lundin och landsfiskalen i Hotings distrikt Hj. Grundberg intyg, som avses i 2 § kungörelsen den 21 december 1945, att Källkvists försäkran i ovan omnämnda hänseende förtjänade tilltro och att anledning ej föreläge till antagande att fastigheten skulle bliva vanskött i Källkvists ägo eller att denne med förvärvet huvudsakligen åsyftade att utan nytta för visst jordbruk i orten tillgodogöra sig skogstillgång, som vore behövlig såsom stöd för ortens jordbruk, eller att bereda sig vinst genom snar avyttring av fastigheten, del av densamma eller andel däri eller

genom bortförande av byggnader, kreatur, inventarier eller annat som tarvades för fastighetens brukande.

Med förmälan, bland annat, att de villkor som omförmäldes i 5 § tredje stycket jordförvärvslagen icke vore uppfyllda med avseende å Källkvists förvärv, förde sedermera Svea Lindholm vid Ångermanlands västra domsagas häradsrätt talan mot Källkvist angående giltigheten av ovannämnda fång. I målet yrkade hon, att Källkvist måtte förklarats vara skyldig att i enlighet med bestämmelserna i nämnda lag söka förvärvstillstånd hos Kungl. Maj:t vid äventyr att fångtet vore ogillt.

Sedan Källkvist därefter den 4 augusti 1948 under åberopande av köpebrevet den 29 juni 1948 samt ovannämnda försäkran och intyg av Lundin och Grundberg hos inskrivningsdomaren i samma domsaga sökt lagfart å fångtet, förklarade inskrivningsdomaren genom beslut samma den 4 augusti ansökningen vilande, därvid såsom skäl anfördes att säljarens åtkomst icke vore styrkt och att tvist rörande fångeshandlingens giltighet vore anhängig-gjord.

Uti dom i målet mot Källkvist den 23 september 1948 yttrade häradsrätten, att det genom däri förebragt utredning vore gjort tvivelaktigt, huruvida innehållet i Källkvists försäkran och ovanberörda intyg i vissa angivna hänseenden överensstämde med verkliga förhållandet, samt att därå förty icke kunde grundas den befrielse från sökande av tillstånd, som avsåges i 5 § tredje stycket jordförvärvslagen. På grund därav och av andra anförda skäl förklarade häradsrätten Källkvist icke lagligen ha kunnat undgå att hos Kungl. Maj:t söka tillstånd till förvärven.

Mot domen fullföljdes å ömse sidor talan i hovrätten för Nedre Norrland. Sedan parterna emellertid träffat ett förlikningsavtal, enligt vilket Svea Lindholm återkallade sina i målet framställda yrkanden och förband sig att medverka till att Källkvist erhöle lagfart å fastigheterna, fastställde hovrätten genom dom den 1 juni 1949, med undanröjande av häradsrättens dom, den mellan parterna ingångna förlikningen.

Källkvist fullföljde därefter hos inskrivningsdomaren sin lagfartsansökan i vad den avsåg Nordantjäl 4²⁶.

I lagfartsärendet hade emellertid Grundberg i skrivelse den 22 juli 1948 till inskrivningsdomaren, ”på förekommen anledning och sedan det visat sig att Källkvist, trots försäkran, jämväl vore ägare till annan fastighet med jordbruk”, anhållit, att det av Grundberg den 29 juni 1948 utfärdade intyget i vad det avsåg fastigheter inom Fjällsjö socken icke finge åberopas av Källkvist vid ansökan om lagfart.

Inskrivningsdomaren yttrade i beslut den 3 augusti 1949, att med beaktande av de omständigheter, som anförts i häradsrättens dom, och med hänsyn till att landsfiskalen i Hotings distrikt återtagit sitt intyg, vilket förhållande även syntes minska värdet av det intyg landsfiskalen i Ramsele distrikt avgivit, funne inskrivningsdomaren, att Källkvist icke lagligen hade

kunnat undgå att söka Kungl. Maj:ts tillstånd till det ifrågavarande förvärvet. I avvaktan på att Kungl. Maj:ts tillstånd, vilket redan sökts, erhöles, förklarade inskrivningsdomaren lagfartsansökningen alltjämt vilande.

Sedan Källkvist fullföljt talan mot nämnda beslut, yttrade hovrätten för Nedre Norrland i beslut den 8 november 1949 följande: Källkvist hade i samband med sin lagfartsansökan den 4 augusti 1948, vilken gjorts inom tre månader från det fångat skett, hos inskrivningsdomaren företett sådan försäkran och sådant intyg, som omförmäldes i 2 § tillämpningskungörelsen. Det tillkomme icke inskrivningsdomaren att pröva riktigheten av innehållet i berörda försäkran och intyg. Vid sådant förhållande hade Källkvist på föreskrivet sätt visat, att anledning till antagande som i 3 § första stycket jordförvärvslagen sades ej föreläge samt att han hade för avsikt att själv ägna sig åt jordbruket å fastigheten och att han icke vore ägare till annan fastighet med jordbruk. Särskilt tillstånd av Kungl. Maj:t till förvärvet vore följaktligen jämlikt 5 § tredje stycket jordförvärvslagen ej erforderligt. Enär hinder för lagfart förty icke mötte i det av inskrivningsdomaren angivna hänseendet, prövade hovrätten lagligt att, med upphävande av överklagade beslutet, visa ärendet åter till inskrivningsdomaren, som hade att detsamma ånyo utan anmälan upptaga och därmed vidare lagligen förfara.

Inskrivningsdomaren beviljade därefter den 23 november 1949 lagfart för Källkvist å 1 1/4 seland Nordantjäl 4²⁶.

Sedan Källkvist därefter återkallat sin hos Kungl. Maj:t gjorda ansökan om tillstånd att förvärva ifrågavarande fastigheter, avskrevs ärendet i jordbruksdepartementet.

I en den 26 april 1949 hit inkommen klagoskrift anförde klaganden Stenklyft, som är broder till Svea Lindholm, klagomål bland annat däröver, att Lundin och Grundberg utan tillräcklig undersökning utfärdat ovan omförmälda intyg enligt 2 § kungörelsen den 21 december 1945. Klaganden framhöll, att Källkvists förvärv av ifrågavarande fastigheter vore ett typfall, då enligt jordförvärvslagen Kungl. Maj:ts tillstånd till förvärvet skulle vara erforderligt. Källkvist vore direktör i och ägare till Övre Ådalens Trafikaktiebolag, som bedreve en omfattande linjetrafik med bussar, och han hade uteslutande sysslat med affärsverksamhet. För att kunna underteckna ovanberörda försäkran hade han nödgats avyttra en annan honom tillhörig jordbruksfastighet i Ramsele socken till sin moder.

Sedan jag med anledning av innehållet i klagoskriften anhållit att länsstyrelsen i Västernorrlands län måtte efter inhämtande av yttrande från vederbörande avgiva utlåtande, inkom länsstyrelsen med yttranden från Lundin och Grundberg ävensom med eget utlåtande.

Vid länsstyrelsens utlåtande voro fogade handlingar uti ett av lantbruksnämnden i länet hos länsstyrelsen anhängiggjort ärende rörande Lundins och Grundbergs ifrågakomna intyg. Av dessa handlingar framgick följande.

I skrivelse den 16 oktober 1948 till länsstyrelsen hade lantbruksnämnden, under ordförandeskap av landshövdingen Ragnar Stattin, anmält, att Lundin och Grundberg enligt nämndens uppfattning handlat i strid mot lagens bestämmelser vid utfärdandet av intygen rörande Källkvists förvärv av omförmälda fastigheter. Till stöd härför hade lantbruksnämnden anfört bland annat: "I inkomstlängden för år 1948 har Källkvist taxerats för en inkomst av tjänst på 16 300 kronor. Tjänsten utgör bland annat direktörskapet för dels Ådalens trafikaktiebolag dels Näsåkers trafikaktiebolag. Vid sidan av dessa tjänster äger Källkvist en bensinstation i Ramsele samt sysslar med bilaffärer. Dessutom äger han fastigheten Edsbacken 1³² i Junsele socken samt 1/5 i ett stärbhus, som äger fastigheten Nordantjäl 1³ i Ramsele socken. Till den 28 juni 1948 ägde han även jordbruksfastigheten Stenviksstrand 1⁴. Nämda datum sålde han emellertid denna fastighet till sin moder, som nu erhållit lagfart på fastigheten. Källkvist synes vara en dugande och driftig affärsman och företagsledare med omfattande merkantila intressen, som han hittills vetat att med stor skicklighet bevaka. Han är jordbrukarson och lär även i yngre dagar ha genomgått någon lantmannaskola, varför han icke helt torde sakna insikter i jordbruk. Sedan han kommit till mogen ålder har han icke ägnat sig åt jordbruk, och inägor och byggnader på den jordbruksfastighet i Stenviksstrand, som han nu ägt en fem sex år, äro i dåligt skick. Angående skötseln av skogsmarken på fastigheten i Stenviksstrand finnes så vitt nämnden är bekant icke anledning till anmärkning. Den fastighet, som Källkvist äger i Junsele socken i Edsbackens by, är en ren skogsfastighet, där han lär ha avverkat tämligen hårt. Källkvist har tidigare även ägt fastigheter inom Granvågs by i Sollefteå och inom Meåfors by i Ramsele socken, vilka han emellertid numera avyttrat. Man måste på grund därav bland annat räkna med att han icke är främmande för att genom köp och försäljning av jordbruksfastigheter bereda sig vinning. På grund av vad ovan andragits finner lantbruksnämnden, att landsfiskalerna Lundin och Grundberg vid utfärdande av intyg jämlikt 2 § i Kungl. Maj:ts kungörelse rörande tillämpningen av lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet dels icke bort ha anledning eller möjlighet att sätta tilltro till sökandens försäkran att han hade för avsikt att själv ägna sig åt jordbruket å förvärvsfastigheterna, dels icke, med kännedom om Källkvists tidigare verksamhet, bort ha möjlighet att intyga att förvärvet icke skett i sådant spekulationssyfte, som avses i 3 § 1 stycket 1945 års lag om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet. . . Sökanden kan icke vara bosatt på två ställen och ingen kan uppfylla lagens krav på att själv ägna sig åt jordbruk beträffande två brukningsdelar samtidigt, när det inbördes avståndet dem emellan är så stort som 2 1/2 mil. Fastighetsdelarna i Sunnansjö och Kråkbränna ha, som tidigare nämnts, riklig tillgång på avverkningsbar skog, varjämte skogsarealen är stor i förhållande till inägoarealen. Hela brukningsdelen innehåller så-

lunda 375 hektar skogsmark under det att åkerarealen är endast 5 hektar. Då därtill kommer att inägorna äro vanhävdade och byggnaderna i mycket dåligt skick, är brukningsdelens värde i allt väsentligt att hänföra till skogen. Anledning att antaga att förvärvet här skett i spekulationsssyfte föreligger därför i hög grad. I och med att Källkvist förvärvar 1/4 av Sunnansjö 5² och Kråkbränna 1¹² kan han utan tillståndsprovning förvärva de återstående 3/4 av dessa jordbruksfastigheter, vilka säkerligen kunna uppskattas ha ett värde om cirka 400 000 kronor. Att Källkvist skulle ha för avsikt att övergiva sina nu innehavda företag och befattningar jävas av det förhållandet att han gör kraftiga ansträngningar för att utvidga sina företag. Fallet utgör enligt nämndens mening ett typexempel å sådana förvärv, som lagen avsett att förhindra. Lantbruksnämnden har i ärendet förhört sig med representanter för kommunalnämnderna i Fjällsjö och Ramsele socknar, med lantbruksnämndens ortsombud därstädes ävensom med enskilda personer i övrigt inom kommunerna. En mycket samstämmig uppfattning om att Källkvist icke är en sådan person, som bör kunna få tillstånd att förvärva jordbruksfastighet, har därvid framkommit. Den allmänna meningen kan sammanfattas sålunda, att lyckas direktör Källkvist genomföra sitt förvärv, är det ingen mening med att lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet finnes. Tack vare landsfiskalernas intyg kan förvärvet nu måhända icke hindras, och den fortsatta jordpolitiska verksamheten inom stora delar av länet kommer på grund av förevarande ärendes stora publicitet att råka i vanrykte. Landsfiskalerna Lundin och Grundberg ha icke före avgivandet av sina intyg varit i förbindelse med kommunalnämnderna eller med någon av de övriga personer, lantbruksnämnden haft tillfälle att sammanträffa med.”

I en till länsstyrelsen avgiven förklaring över lantbruksnämndens anmälan hade Lundin anfört följande: Den 29 juni 1948 hade Källkvist inställt sig å Lundins kontor och anhållit om ett intyg, berättigande honom att förvärva Nordantjäl 4²⁶. I enlighet med formulärets uppställning hade Källkvist på heder och samvete försäkrat, att han icke vore ägare till annan fastighet med jordbruk än nämnda Nordantjäl 4²⁶. Intyget hade utfärdats samtidigt med att Källkvists moder erhållit intyg rörande fastigheten i Stenviksstrand, som hon köpt av Källkvist. Att sistnämnda fastighetsförvärv skulle vara ett skenköp hade Lundin icke haft någon möjlighet att pröva. Ingen torde heller kunna bevisa, att skenköp förelåg. Riktigheten av Källkvists försäkran hade Lundin icke betvivlat, och Lundin vore fortfarande av den uppfattningen att den vore riktig. Den fastighet Källkvist ägde i Edsbacken, Junsele socken, om vars existens Lundin vid intygets utfärdande icke ägt någon kännedom, vore nämligen en skogsfastighet, sak samma vad olika längder därom förtäljde. Delägarskap i ett stärbhus torde, enligt vad Lundin från tillförlitligt håll inhämtat, icke utgöra hinder för erhållande av s. k. jordbruksintyg. Lantbruksnämnden gjorde gällande,

att Lundin icke bort ha anledning eller möjlighet att sätta tilltro till Källkvists försäkran att han hade för avsikt att själv ägna sig åt jordbruket å förvärvsfastigheten. Gentemot detta ville Lundin framhålla, att Lundin verkligen haft sådan tilltro. Hans tilltro i det avseendet hade heller icke jävats, ity att Källkvist redan reparerat gården och med sin familj flyttat dit samt plöjt åkern och inköpt fem kor, småkreatur och höns för egen användning å fastigheten. Om Källkvist sedan själv eller med anlitan av lejd arbetskraft bearbetade jorden syntes vara egalt. Av lagens ordalydelse framginge icke heller, att en person, som erhöle tillstånd till förvärv av jordbruksfastighet, personligen skulle vara nödsakad att själv gräva i jorden för jordbrukets skötsel. Beträffande spekulationssyftet stode lantbruksnämndens påstående mot Lundins tankegång. Lundin förmodade, att det bleve svårt för lantbruksnämnden att bevisa, att Lundin vid intygets utfärdande insett att Källkvist köpt fastigheten i spekulationssyfte. Beträffande skogstillgången — det vore väl denna som skulle kunna bli föremål för den förmenta spekulationen — torde väl Källkvist liksom fallet vore med andra personer icke kunna uttaga mera än vad de skogsvårdande myndigheterna tilläte. Lantbruksnämnden förebrådde Lundin för att han icke före intygets utfärdande varit i förbindelse med kommunalnämnden eller med någon av de övriga personer, som lantbruksnämnden sammanträffat med. Vilka personer lantbruksnämnden sammanträffat med kände Lundin icke till. Att vända sig till kommunalnämnden i ett ärende, som Lundin i både det ena och det andra avseendet ägde lika god kännedom om, hade Lundin icke funnit nödvändigt. Därtill komme, att Ramsele kommun själv var spekulant å fastigheten och därför torde få anses jävig att yttra sig om andra spekulanter. Hela det bråk, som pågått den gångna sommaren angående Nordantjäl 4²⁶ i form av påtryckningar från olika håll, hotelser med anmälan till JO och skrivelser rörande intyget, hade sin rot i den omständigheten, att säljarna kommit underfund med att de sålt fastigheterna i både Ramsele och Fjällsjö för billigt. Det förvånade Lundin, att han icke även blivit beskylld för att vara upphovet till denna fatalitet. Lundin hemställde, att lantbruksnämndens anmälan icke måtte föranleda till någon länsstyrelsens åtgärd. Skulle länsstyrelsen anse att tjänstefel vore begånget, hemställde Lundin, att handlingarna i ärendet måtte överlämnas till landsfogden i länet för åtal inför Ångermanlands västra domsagas häradsrätt.

Grundberg hade i avgiven förklaring anfört följande: Innan Grundberg utfärdat ifrågakomma intyg hade Grundberg haft ett längre samtal med Källkvist, därvid denne, som Grundberg då icke närmare kände personligen, redogjort för sin avsikt med fastighetsförvärvet och även hur han ämnade bygga och odla å fastigheterna ifråga. Därefter hade Grundberg haft ett telefonsamtal med Lundin, vilken tidigare undertecknat intyget. Denne, som mycket väl kände Källkvist, hade för Grundberg uppgivit, att det

icke föreläge någon tvekan om att icke Källkvists allvarliga mening vore att ägna sig åt jordbruket å fastigheterna m. m. Samtidigt hade Grundberg erhållit upplysning om att fastigheterna tidigare sambrukats av två makar Olsson. Därefter hade Grundberg undertecknat intyget i full förvisning om att detsamma vore riktigt. Någon av dagarna före den 22 juli 1948 hade Grundberg fått telefonsamtal dels från en rådman i Alingsås och dels från en person i Sollefteå såsom ombud för klaganden, därvid dessa velat göra gällande, att Källkvists försäkran icke kunde förtjäna tilltro. Bland annat hade uppgivits, att Källkvist skulle vara ägare till andra fastigheter med jordbruk. Med anledning därav hade Grundberg den 22 juli haft ett telefonsamtal med domsagens kansli och därvid talat med tingsnotarien Karl-Erik Larsson. Denne hade vitsordat, att Källkvist vore lagfaren ägare till andra fastigheter med jordbruk. En av dessa fastigheter hade han emellertid enligt uppgift försålt till sin moder någon dag före den 29 juni 1948. Med anledning därav hade Grundberg samma den 22 juli skriftligen återkallat det av honom undertecknade intyget. Grundbergs motiv därtill hade närmast varit det, att om Källkvist, som sålunda vore ägare till annan fastighet med jordbruk, på heder och samvete kunnat försäkra, att han icke vore ägare till annan fastighet med jordbruk än de som avsåges i intyget, så kunde Grundberg icke längre sätta tilltro till Källkvists försäkran att han hade för avsikt att själv ägna sig åt jordbruket å egendomen ifråga, närmast då de inom Fjällsjö socken belägna fastigheterna.

I de i anledning av min remiss avgivna yttrandena över klagomålen härstädes förklarade sig Lundin och Grundberg åberopa vad de anfört i de ovan återgivna förklaringarna över lantbruksnämndens anmälan.

Länsstyrelsen anförde i det till mig avgivna utlåtandet följande.

Sedan målet mellan Svea Lindholm och Källkvist dragits under hovrättens prövning, hade länsstyrelsen ansett sig böra avvakta hovrättens dom i målet, innan länsstyrelsen toge slutlig ställning till lantbruksnämndens anmälan. I domen den 1 juni 1949 hade hovrätten endast med undanröjande av häradsrättens dom stadfäst den träffade förlikningen. Då emellertid frågan huruvida landsfiskalerna handlat i överensstämmelse med gällande bestämmelser vid utfärdandet av intygen nu vore föremål för JO:s prövning, hade länsstyrelsen ansett riktigast att avvakta JO:s beslut i frågan, innan länsstyrelsen avgjorde det av lantbruksnämnden anhängiggjorda ärendet. Länsstyrelsen överlämnade därför för JO:s kännedom jämväl handlingarna i sistnämnda ärende tillika med en upprättad föredragningspromemoria. För egen del funne länsstyrelsen, att landsfiskalernas handläggning av ärendet syntes brista såtillvida att de, innan de utfärdat intygen ifråga, bort verkställa noggrannare undersökning rörande de förhållanden, som avsåges med intygen. Vad som lagts landsfiskalerna till last syntes emellertid enligt läns-

styrelsens förmenande icke böra föranleda någon annan åtgärd än att landsfiskalerna erinrades om vikten av att för framtiden i liknande ärenden verkställa så noggrann utredning, som vore möjlig.

I en till länsstyrelsen i Västernorrlands län avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

I 1 § lagen den 21 december 1945 om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet, vilken lag gällde intill den 1 juli 1948 och då ersattes av lagen den 17 juni 1948 i samma ämne, stadgades, att utan Konungens tillstånd fick ej någon, där annat icke följde av vad i lagen vidare stadgades, genom köp eller byte förvärva jordbruksfastighet, vars värde översteg 5 000 kronor.

Tillstånd skulle enligt 2 § sökas inom tre månader från det fånget skedde. Söktes icke tillstånd inom nämnda tid eller avslogs ansökningen, skulle fånget vara ogillt. Hade lagfart meddelats å fång, kunde den omständigheten att tillstånd ej sökts eller ansökan därom ej bifallits icke inverka å fångets giltighet.

I 3 § första stycket stadgades förbud mot tillstånds meddelande i vissa fall, såsom då anledning förelåg till antagande att fastigheten skulle bli vanskött i sökandens ägo eller att sökanden med förvärvet huvudsakligen åsyftade att bereda sig vinst genom snar avyttring.

Enligt 5 § skulle tillstånd ej vara erforderligt såfram förvärvare, i samband med lagfartsansökan som gjordes inom tre månader från det fånget skedde, på sätt Konungen bestämde visade, att anledning till antagande som i 3 § första stycket sades ej förelåg samt att han, där förvärvet avsåg fastighet med jordbruk, hade för avsikt att själv ägna sig åt detta och icke var ägare av annan dylik fastighet eller att förvärvet komme att medföra lämplig utvidgning av honom tillhörig fastighet, vars jordbruk antingen utgjorde hans enda eller huvudsakliga förvärvskälla men icke hade tillräcklig bärkraft för att giva honom och hans familj full bärgning eller beredde honom och hans familj sysselsättning och tillskott till försörjningen vid sidan av annat förvärvsarbete.

Beträffande tillämpningen av lagen meddelades bestämmelser i en den 21 december 1945 utfärdad kungörelse. Enligt 2 § i denna kungörelse skulle för åtnjutande av sådan befrielse som ovan omförmälts erfordras, att förvärvaren i lagfartsärendet företedde *antingen* en av förvärvaren på heder och samvete avgiven skriftlig försäkran att han, där förvärvet avsåg fastighet med jordbruk, hade för avsikt att själv ägna sig åt detta och icke vore ägare av annan dylik fastighet, ävensom, därest fastigheten var belägen på landet, av landsfiskalen i orten och, om fastigheten låg i stad, av ledamot av magistraten eller, beträffande stad utan magistrat, av kommunalborg-

mästaren utfärdat intyg a) att förvärvarens försäkran i förstnämnda hänseende förtjänade tilltro och b) att anledning ej föreläge till antagande att fastigheten skulle bli vanskött i förvärvarens ägo eller att denne med förvärvet huvudsakligen åsyftade att utan nytta för visst jordbruk i orten tillgodogöra sig skogstillgång, som vore behöflig såsom stöd för ortens jordbruk, eller att bereda sig vinst genom snar avyttring av fastigheten, del av densamma eller andel däri eller genom bortförande av byggnader, kreatur, inventarier eller annat som tarvades för fastighetens brukande *eller* intyg av vederbörande egnahemsnämnd av närmare angivet innehåll.

I 3 § samma kungörelse stadgades, att det skulle åligga den, på vilken det ankom att utfärda intyg som i 2 § omförmäldes, att innan intyg utfärdades verkställa noggrann undersökning rörande de förhållanden, som med intyget avsåges. Där så funnes erforderligt, skulle yttrande från sakkunnig myndighet inhämtas. Intyg, avfattat enligt fastställt formulär, skulle utfärdas utan ersättning.

Motsvarande bestämmelser återfinnas numera i kungörelsen den 17 juni 1948 rörande tillämpning av den samma dag utfärdade nya lagen om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet.

I en av häradshövdingen Å. Braunstein på uppdrag av chefen för jordbruksdepartementet utarbetad promemoria rörande 1945 års lagstiftning om inskränkning i rätten att förvärva jordbruksfastighet anfördes vid 3 § tillämpningskungörelsen följande: "I allmänhet torde de intyg, som innefattas i avd. II i formulären A och B kunna utfärdas av intyggivaren redan på grund av den kännedom om ifrågavarande förhållanden som han själv äger eller lätteligen kan förskaffa sig. Sålunda synes t. ex., då landsfiskalen är intyggivare, nödiga upplysningar kunna inhämtas från församlingspräst, fjärdingsman eller kommunal förtroendemän. För den händelse i särskilt fall speciell insikt i jordbruksfrågor skulle krävas, får biträde av sakkunnig myndighet anlitas. Myndigheter, vilkas hörande närmast kan komma i fråga, är skogsvårdsstyrelse, hushållningssällskaps förvaltningsutskott, egnahemsnämnd och jordbrukskommission ävensom överlantmätare och distriktslantmätare. Stundom kan det för intygsutfärdaren vara nödvändigt att innan intyg utfärdas inhämta erforderliga uppgifter hos myndighetsperson å ort, där förvärvaren tidigare varit bosatt. . . Ehuru intyggivaren skall verkställa noggrann undersökning rörande de förhållanden, som med hans intyg avses, torde i de flesta fall intyg kunna utfärdas utan alltför stor omgång och tidsutdräkt."

Av förarbetena till 1945 års lagstiftning i förevarande ämne framgår, att jordförvärvslagen tillkommit för att förhindra sådana förvärv av jordbruks- och skogsfastigheter, som ur det allmännas synpunkt måste anses olämpliga. Tanken har varit, att jorden borde bevaras åt den jordbruksidkande befolkningen, och man har därför avsett att främst hindra spekulations- och

kapitalplaceringsköp. För att icke göra den härför erforderliga kontrollen alltför besvärande har man emellertid för vissa fall medgivit det i 5 § jordförvärvslagen angivna förfarandet, enligt vilket förvärvaren av en jordbruksfastighet skulle kunna undgå att söka Kungl. Maj:ts eljest erforderliga tillstånd till förvärvet genom avgivande av försäkran av det innehåll, som i lagen och tillämpningskungörelsen närmare omförmäles. Ur kontrollsynpunkt har det emellertid ansetts erforderligt, att förvärvarens uppgifter för att kunna tagas för goda verifierades av myndighet. Då för den skull landsfiskal anförtrots att med sitt intyg bestyrka förvärvarens uppgifter, har man utgått från att intyg i dylikt hänseende skulle utfärdas allenast i sådana fall, då landsfiskalen ansåge sig äga full visshet om riktigheten av de förhållanden som med intyget avsågos. Till yttermera visso har i tillämpningskungörelsen ålagts vederbörande att verkställa noggrann utredning om förhållandena, innan intyg utfärdas. Såsom i ovannämnda promemoria uttalats är dock särskild undersökning icke obligatorisk, därest förhållandena äro landsfiskalen själv bekanta.

Vad förevarande fall angår har Lundin uppgivit, att han ägde god kännedom om Källkvists förhållanden. Denna uppgift motsäges emellertid i viss mån av Lundins upplysning, att han ej haft vetskap om att Källkvist ägde en fastighet i Edsbacken. Vad lantbruksnämnden anfört till stöd för sin förmodan att Källkvist ämnade förvärva de ifrågavarande fastigheterna i spekulationssyfte och icke för att själv ägna sig åt jordbruket å dem synes mig vara av sådan beskaffenhet, att en särskilt ingående undersökning från Lundins sida varit nödvändig, innan han utfärdade intyget. Att utan en sådan undersökning förlita sig på en avgiven försäkran måste betecknas såsom oförsiktigt. Även om Lundins uppfattning att Källkvist ämnade själv ägna sig åt egendomens skötsel icke jävats av vad senare förekommit, kan därför enligt min mening Lundins förfarande i det påtalade hänseendet icke helt undgå anmärkning.

Beträffande Grundbergs intyg synes Grundberg ha så gott som helt förlitat sig på de upplysningar han erhållit av Lundin. Ehuru Grundberg otvivelaktigt haft skäl att fästa stort avseende vid Lundins uppfattning i saken, synes det mig dock med hänsyn till intygets vikt ha bort vara Grundberg angeläget att söka vinna bekräftelse på riktigheten av denna uppfattning genom att närmare sätta sig in i de förhållanden, om vilka han hade att yttra sig. Att Grundberg underlåtit att ägna det ifrågavarande ärendet tillbörlig omsorg framgår av att han — sedan han fått höra att Källkvist skulle vara ägare av andra fastigheter med jordbruk — betvivlat riktigheten av vad han intygat och i anledning därav sökt hos inskrivningsdomaren "återkalla" sina i intyget gjorda uttalanden.

Då Lundins och Grundbergs åtgöranden, i den mån de enligt vad jag ovan utvecklat kunna göras till föremål för anmärkning, i allt fall före-

tagits utan vrång avsikt, låter jag i denna del bero vid mina ovan gjorda uttalanden och en erinran om vikten därav att vid utfärdande av intyg av förevarande beskaffenhet föreskriften om noggrann undersökning av de förhållanden, som med intyget avses, i erforderlig grad iakttagas.

5. Begränsningar i olika hänseenden av möjligheten att genom införsel uttaga underhållsbidrag (6 och 8 §§ införsellagen).

Handlingarna i ett genom klagomål av förrådsarbetaren Josef Blomgren, Gästrikegatan 15 i Stockholm, hos mig anhängiggjort ärende utvisa, bland annat, följande.

Genom utslag den 11 juni 1945 dömde Sollentuna och Färentuna domsagas häradsrätt till hemskillnad mellan klaganden och hans hustru Elin Blomgren i Sundbyberg. I sammanhang därmed förpliktade häradsrätten klaganden att till hustrun, som skulle ha vårdnaden om makarnas barn, förskottsvis för kalendermånad utgiva bidrag till deras underhåll med 35 kronor för en var av Arne Joel, född den 28 juni 1931, Ulla Viola, född den 1 september 1933, Aina Ingegärd, född den 15 maj 1935, och Gerd Ingrid Irene, född den 21 augusti 1938, dock ej för längre tid än tills barnet fyllt 16 år.

För gäldande av detta underhållsbidrag meddelade utmätningssmannen B. Björnesten på ansökan av Elin Blomgren den 16 augusti 1945 införsel i klaganden tillkommande avlöning från Aktiebolaget Sieverts Kabelverk i Sundbyberg. Därvid förordnade Björnesten, att av avlöningen skulle vid varje avlöningstillfälle innehållas 45 kronor intill dess bidraget till fullo guldits, dock att klaganden skulle förbehållas varje gång 50 kronor, så att innehållande finge ske endast i den mån avlöningen översköte nämnda belopp. Enligt ansökningen var underhållsbidraget oguldet från och med den 14 juni 1945.

Den 8 februari 1946 jämkades införselbeslutet såtillvida, att existensminimum höjdes till 60 kronor per vecka.

Den 28 juni 1947 fyllde Arne Joel 16 år, varmed klagandens skyldighet att utgiva bidrag till honom upphörde.

Genom beslut den 4 oktober 1947 företog Björnesten ånyo, denna gång med Elin Blomgrens medgivande, jämkning av införselbeslutet, varvid det klaganden förbehållna beloppet höjdes till 85 kronor i veckan.

Utöver vad som uttagits genom införsel erlade klaganden under tiden efter den 1 juli 1947 enligt hustruns uppgift direkt till henne eller barnen i olika poster sammanlagt 245 kronor, enligt av klaganden senare avgiven förklaring avsedda att avräknas å löpande bidrag.

I en den 19 april 1949 hit inkommen skrift anförde klaganden klagomål däröver, att Björnesten i ovanberörda införselärende uttog för högt belopp

för gäldandet av det utdömda underhållsbidraget, särskilt som det äldsta av barnen redan för länge sedan fyllt 16 år.

I infortrat yttrande bestred Björnesten, att för högt belopp uttoges, och lämnade han i sammanhang därmed en sammanställning av förfallna bidragsbelopp och uttaget underhåll. Enligt denna sammanställning hade till och med maj månad 1949 förfallit till betalning underhållsbidrag till ett belopp av 5 842 kronor 66 öre och genom införsel uttagits till och med april månad 1949 sammanlagt 4 712 kronor. Då klaganden direkt till hustrun erlagt 245 kronor, utgjorde klagandens skuld enligt Björnestens beräkning 885 kronor 66 öre.

Sedan klaganden avgivit påminnelser samt Björnesten inkommit med avskrift av den av honom förda införseldagboken, anmodade jag Björnesten att inkomma med nytt yttrande, däri borde angivas för vilka tider de månatliga underhållsbidragen guldits med de genom införsel uttagna beloppen samt upplysning lämnas om ställningen i införselärendet den 1 juli 1949 med hänsyn tagen även till av klaganden frivilligt erlagda belopp.

Med anledning därav avgav Björnesten nytt yttrande, varvid fogades en sammanställning av influtna belopp med uppgifter om de underhållsbidrag som därmed guldits och om vissa preskriberade belopp, utvisande en skuld för klaganden per den 7 juli 1949 av 227 kronor.

Klaganden inkom med ytterligare en skrift, varvid fanns fogat i bestyrkt avskrift ett kvitto å 30 kronor, som hans hustru erhållit den 29 maj 1948 men vilka icke inräknats i den upprättade sammanställningen.

Sedan jag därefter under hänvisning till 1 kap. 10 § utsökningslagen anhållit, att KB i Stockholms län måtte efter verkställd utredning inkomma med utlåtande, inkom KB med utredning och yttrande från Björnesten ävensom med eget utlåtande.

I det till KB avgivna yttrandet anförde Björnesten — under hänvisning till en ny slutlig sammanställning av influtna belopp och guldna underhållsbidrag, utvisande ett skuldsaldo per den 1 september 1949 av 365 kronor 3 öre — följande.

Rörande den bristande överensstämmelsen mellan den förut uppgjorda avräkningen per den 7 juli 1949 och den slutliga sammanställningen hade den delvis sin grund i att Björnesten på grund av anhopning av tjänstegöromål efter inkorporering och under semestertid icke underkastat avräkningen den detaljgranskning, som tydligen varit önskvärd. Men den hade icke enbart haft sin grund i missuppfattning av gällande bestämmelser utan även i de ganska invecklade bestämmelserna i införsellagen, som gjorde att tolkningsfrågor faktiskt kunde uppstå. Den första sammanställningen hade varit en ren avskrift av införseldagboken. — Björnesten ville emeller-

tid fastslå, att de begångna formfelen ej medfört någon inverkan i sak. Lika litet hade någon skada genom desamma uppstått för någondera parten. Framhållas borde, att den fastställda dagboksblanketten icke gäve möjlighet att på ett överskådligt och tydligt sätt uppfylla sitt ändamål att ange det underhållsbidrag som guldits, i vad därmed avsåges å vilken tid bidraget belöpte samt i vad mån löpande bidrag och eventuellt skuldbelopp erlagts. Man komme ej ifrån, att skuldbeloppen vid jämkningar och då något barn bleve överårigt måste omräknas. Vid sidan om dagboken måste man därför uppgöra särskilda avräkningar och sammanställningar. Ett oeftergivligt villkor för att övervaka ärendet vore, att man varje förfalldag kunde se skuldställningen, men kolumn för skuldbelopp saknades helt å blanketten. Numera hade dagboksblanketterna hos Björnesten genom linjering kompletterats med skuldkolumn. — Efter vad som förekommit i detta ärende hade Björnesten sökt noggrant instruera vederbörande tjänstebiträde i hithörande ämnen och undersökt, att avräkningarna vore korrekta i andra ärenden av ifrågavarande slag. Till sist ville Björnesten framhålla, att han i detta mål som i andra sökt taga skälig hänsyn till båda parternas berättigade intressen.

KB anförde i sitt utlåtande följande.

I sin anmälan syntes klaganden vilja göra gällande, att Björnesten vid handläggningen av införselärendet förfarit med onödig hårdhet. Ehuru klaganden erhållit del av vederbörande införselbeslut med därå tecknad besvärshänvisning, hade klaganden icke hos KB anført besvär för att få beslutet prövat i vanlig ordning, vilken utväg väl eljest legat närmast till hands, om klaganden ansett beslutet kränka hans berättigade intressen. En granskning av de i ärendet föreliggande omständigheterna syntes icke giva belägg för klagandens påstående. KB bekräftade, att Björnestens arbetsbörda med hänsyn till rådande förhållanden vore betydande, samt ville framhålla, att Björnesten i sin tjänsteutövning gjort sig känd för ansvars känsla och omdöme. På grund därav ville KB för sin del uttala, att vad i ärendet förekommit icke syntes påkalla vidare åtgärd.

Klaganden inkom därefter med förnyade påminnelser.

Enligt lagen den 14 juni 1917 om införsel i avlöning, pension eller livränta äger den, som enligt vad i lagen närmare utvecklas är berättigad till bidrag för underhåll av barn m. fl., därest förfallet bidrag icke betalas, erhålla införsel i den underhållsskyldige tillkommande avlöning för tjänst eller annan arbetsanställning till gäldande av såväl förfallet belopp som bidraget i övrigt i den mån det förfaller till betalning.

Då i enlighet härmed, på ansökan av den underhållsberättigade, efter föreskriven kommunikation utmätningsmannen beviljar införsel, skall denne förordna, huru stort belopp av avlöningen skall, i den mån den förfaller,

innehållas till gäldande av underhållsbidraget. Underrättelse härom skall genom utmätningmannens försorg delgivas såväl arbetsgivaren, som har att till utmätningssmannen redovisa innehållna belopp, som borgenären och gäldenären på sätt i lagen närmare angives.

Möjligheten att genom införsel uttaga underhållsbidrag är emellertid i vissa hänseenden begränsad. Till en början må sålunda erinras, att enligt 6 § införsellagen införsel ej må beviljas till gäldande av bidragsbelopp, som förfallit till betalning tidigare än ett år innan beslutet meddelas. Såvitt angår det efter ansökningen först meddelade införselbeslutet torde frågan om från vilken tid förfallna bidrag skola uttagas genom införseln icke behöva vålla några svårigheter. Föreskriften är emellertid icke inskränkt till att gälla allenast i fråga om räckvidden av ett dylikt första beslut på den underhållsberättigades ansökan. I 8 § införsellagen stadgas, att om, efter det förordnande om införsel givits, anledning yppas till jämkning i de därvid meddelade bestämmelser, äger utmätningssmannen utan hinder av det förra beslutet förordna om sådan jämkning. Då ett jämningsbeslut är att jämställa med ett nytt beslut om införsel, kommer ovannämnda stadgande i 6 § rörande omfattningen av de äldre underhållsbidrag som få uttagas genom införsel att bliva tillämpligt på jämningsbeslutet. Detta medför alltså, att de outtagna bidrag, som förfallit till betalning mer än ett år före beslutet, komma att hänföras till den bidragsgrupp, för vilken förfallotiden hindrar uttagande genom införsel.

Uttagande av underhållsbidrag till barn är även begränsad genom föreskrift i 8 § införsellagen att beslut om införsel icke vidare skall äga tillämpning sedan underhållsskyldigheten upphört, ändå att den underhållsskyldige häftar för oguldet underhållsbidrag. Därest införselbeslut omfattar bidrag till flera barn och underhållsskyldigheten såvitt angår det äldsta barnet upphör på grund av barnets inträde i därför föreskriven ålder, kommer, om införselbeloppet ej jämkas nedåt, vad som uttages för gäldande av äldre underhållsbidrag följaktligen, med uteslutande av det äldsta barnets fordran, att i sin helhet tillgodoföras de återstående barnen. Vad som återstår oguldet av bidragen till det äldsta barnet kan därefter icke uttagas genom införsel och bortfaller vid beräkningen av det belopp, som i införselärendet skall upptagas såsom gäld på grund av förfallna men ej guldna bidrag.

För bestämmande av gälden kan det, om frivilliga inbetalningar å underhållsbidragen verkställas direkt till den underhållsberättigade, även vara av betydelse, att dessa inbetalningar bringas till utmätningssmannens kännedom med upplysning tillika huruvida gäldenären avsett att därmed gälda vissa bestämda bidrag. Om ej annat sagts, torde böra antagas, att inbetalning avsett löpande bidrag. Av arbetsgivaren samtidigt innehållna belopp får då, i den mån det ej tages i anspråk för löpande bidrag, avräknas å sådana äldre bidrag, som kunna vara föremål för införsel.

Vad förevarande fall angår har Björnesten vid beräkningen av de belopp, som i de i anledning av mina remisser uppgjorda sammanställningarna upptagits såsom skuld för klaganden, icke beaktat de ovan angivna omständigheterna, som kunna utöva inverkan å möjligheten att genom införsel uttaga bidrag. Hänsyn har sålunda icke tagits till att jämkningen den 4 oktober 1947 medförde, att vissa oguldna bidrag, som förfallit till betalning mer än ett år dessförinnan, icke längre kunde uttagas införselvägen och alltså ej heller borde upptagas såsom klagandens gäld i införselärendet. Björnesten har ej heller i dessa sammanställningar beaktat, att vad som utestod oguldet av bidragen för Arne Joel, då denne fyllde 16 år, därefter ej borde betraktas såsom införselbar gäld. De frivilliga betalningarna ha ej ansetts utgöra betalning för löpande bidrag utan avräknats å den restförda gälden i allmänhet. De tillämpade principerna ha medfört, att den återstående gälden i de uppgjorda sammanställningarna blivit felaktigt beräknad.

I den slutliga omräkning, som skett efter min remiss till KB, hade tillbörlig hänsyn tagits till ovan angivna faktorer och rättelse kommit till stånd i fråga om bokföringen i införselärendet.

Då någon skada genom Björnestens förfarande icke tillskyndats klaganden, lät jag bero vid mina ovan gjorda uttalanden, vilka jag upptog i en till Björnesten avlåten skrivelse, under förväntan, att Björnesten i framtiden förekommande fall av liknande beskaffenhet skulle hava dem i minnet.

**6. Fråga om prästs skyldighet att avgiftsfritt besvara frågor från särskild förundersökare i brottmål samt i tjänsteväg lämna upplysningar ur kyrkoböckerna till enskild person.
Tillika fråga om tjänstebrevsrättens omfattning.**

I en den 19 november 1949 till mig inkommen skrift anförde häradshövdingen H. Fagerström följande.

Till Folkungabygdens domsagas häradsrätt hade den 17 september 1949 från landsfiskalen i Boxholms distrikt inkommit ansökan om stämning å lantbrukaren Helge Fransson, Flaskarp, Blåvik, varigenom åtal väckts å Fransson för olovligt förfogande. Häradsrätten hade därefter förordnat tingsnotarieaspiranten i domsagan Bengt Svenson att jämlikt lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål verkställa sådan undersökning i målet. För fullgörande av detta uppdrag hade Svenson av kyrkoherden Anders Andræ såsom präst i Franssons födelseförsamling — Vimmerby landsförsamling — begärt upplysningar om Fransson till ledning vid förundersökningen. Svenson hade sedermera från Andræ fått mottaga en med 15 kronor postförskottsbelagd försändelse, som Svenson utlöst. Försändel-

sen hade visat sig innehålla av Andrä lämnade upplysningar om Fransson, upptecknade å ett av Svenson uppsatt frågeformulär. Svenson hade sedermera till häradsrätten inkommit med redogörelse över förundersökningen ävensom med begäran om ersättning för sitt uppdrag enligt räkning, vari upptagits bland annat en post å 15 kronor, avseende utlägget till Andrä.

Vid skriften voro fogade bestyrkta avskrifter av dels den av Svenson till Andrä avlätna skrivelsen — avfattad å tryckt, av fångvårdsstyrelsen tillhandahållen blankett — dels ock ett vid skrivelsen fogat, av Svenson uppsatt och av Andrä ifyllt frågeformulär. Handlingarna voro av följande lydelse.

”Folkungabygdens domsagas häradsrätt.

Mjölby den 27 september 1949.

Svar bör adresseras till: Notarie Svenson, Tingshuset, Mjölby.

Till Herr Kyrkoherde Anders Andrä, Vimmerby.

Lantbrukaren Helge Erik Valdemar Fransson, Flaskarp, Blåvik, född den 19/3 1921 samt son till lägenhetsägaren Robert Larsson och h. h. Helga Larsson, f. Gustafsson, Rosenborg, Källsåkra, Vimmerby landsförsamling, har tilltalats för olovligt förfogande.

Undertecknad, som förordnats att i målet verkställa förundersökning angående den tilltalade, får härmed anhålla, att Ni benäget ville lämna (införskaffa) så fullständiga upplysningar som möjligt om den tilltalades karaktär och personliga förhållanden i övrigt samt rörande omständigheter, som eljest kunna vara av betydelse för bedömande av vilka åtgärder som kunna anses lämpligast för hans rättande. Särskilt anhålles om upplysningar rörande hans omdömesförmåga, ambition, ärlighet och skötsamhet.

(Den tilltalade har enligt egen uppgift döpts och konfirmerats av Eder.)

Bengt Svenson.”

”Folkungabygdens domsagas häradsrätt.

Ang. Helge Fransson.

Vore tacksam för svar också å följande frågor:

Föräldrarnas sociala och ekonomiska ställning? Svag ekon. Fadern, f. 1885 (skomakare) Modern f. 1889.

Har någon av dem avlidit? Nej.

Om skilda, av vad anledning? Ej skilda.

Syskonens antal och ålder? 7) ff. —07, —11, —18, —22, —25, —26, —29.

Arbetslösa eller ej? Nej.

Skötsamma eller ej m. m.? I stort sett — med undantag för den åtalade.

Kriminalitet, alkoholism m. m.? Nej; dock är han själv angelägen om sprit.

Förhållandena i hemmet? Föga trivsamt.

Har den tilltalade visat vanart? Flera utredningar om brott för vilka han misstänkts.

Uppförande och flit under konfirmationsundervisningen? Konfirmationsbetyg B. Intet anmärkningsvärt.

Dåliga anlag eller karaktärsfel? Ja, från fadern; Modern skötsam.

Försummad uppfostran? Fadern har varit en dagdrivare och påverkat sonen i ogynnsam riktning. Fadern har bytt hästar och klockor. Han vill nu ej ha sonen hemma, eftersom denne misskött sig. Sonen har ej på flera år haft ordnat arbete. Värdet av villkorlig dom ifrågasättes.

Vimmerby d. 28/9 1949

Anders Andræ

Kyrkoherde.

Lösen Kr. 15: — (Femton).”

Vidare åberopade Fagerström kopia av en av honom den 28 oktober 1949 till Andræ expedierad skrivelse ävensom ett av Andræ till svar därå avlätet brev.

I skrivelsen framhöll Fagerström — jämte det han påpekade, att svarsporto medföljt Svensons skrivelse — att det under hans trettioåriga domartid icke någon gång förekommit, att en präst eller ens en privatperson fordrat ersättning för det besvär han haft med att lämna av en förundersökare begärda upplysningar. Fagerström hemställde därför, att Andræ ville meddela honom, vad som föranlett Andræ att uttaga ersättning i detta fall och huruvida han tidigare i liknande fall begärt och fått ersättning.

Till svar å Fagerströms skrivelse anförde Andræ följande.

Andræ vore väl medveten om att det uppdrag att företaga förundersökningen, som Svenson erhållit, vore officiellt, men han trodde sig å andra sidan också väl veta, att Svenson för dylik undersökning uppbure ett ganska rundligt arvode utöver sin lön. För egen del hade Andræ tidigare flera gånger fungerat som förundersökare och därvid erhållit ersättning med lägst 50 kronor. I den mån Andræ icke ur egna källor kunnat erhålla de önskade uppgifterna, hade han givetvis betalat skälig ersättning till sina medhjälpare. Rent principiellt sett kunde han icke finna något hinder för att också en präst skulle ha rätt att fordra ersättning för ett åtagande, låt vara i andra hand, som beredde honom besvär och omsorg. Hade Svenson exempelvis samma arvode för sin förundersökning som Andræ själv haft för omkring 10 år sedan, eller 50 kronor, finge han väl skriva räkning på 65 kronor i stället, så att han icke behövde för Andræ skull vidkännas något avdrag på sitt arvode. En jurist med kostbara studier måste givetvis leva, och det måste ju också en präst. Prästernas löner vore icke större än att de nog med tacksamhet begagnade de tillfällen, som gäves, att kunna förtjäna något extra. Med hänsyn till det sjunkande penningvärdet syntes det av Andræ begärda beloppet icke vara oskäligt. I varje fall kunde det väl icke vara meningen, att en förundersökare skulle på andra personers bekostnad göra en god förtjänst, allra minst genom att anlita en annan tjänsteman, som ju kunde vara strängt upptagen av rent ordinarie uppgifter. Givetvis stode

prästerna gärna till tjänst både som förundersökare, förundersökares medhjälpare och övervakare. Men nog borde ett hyggligt arvode utgå för dylika besvär. Bäst vore ju om det kunde i lag fastställas, vilket arvode som kunde anses skäligt, eller om uppdragsgivaren gäve notarien eller den som eljest finge uppdraget direktiv i detta hänseende, så att han icke behövde mötas av den obehagliga överraskning, som ett postförskott understundom brukade innebära. Det kunde icke vara rent spel, att förundersökaren infordrade alla slags uppgifter och helt bekvämt förde in dessa i ett formulär och sedan för egen del utkvitterade arvodet. Att endast skicka ett svarsporto syntes Andræ vara tecken på sannskyldig undervärdering av prästens arbete.

Sedan jag i anledning av innehållet i klagoskriften anmodat Andræ att inkomma med yttrande, anförde denne följande.

Lagstiftarens tankegång syntes otvetydigt ha varit den, att de som besvärades i förundersökningsärenden skulle erhålla gottgörelse såväl för direkta utgifter som ock för omaket i övrigt. Genom 1 § kungl. kungörelsen den 26 september 1947 om ersättning av allmänna medel till personer som höras under förundersökning i brottmål hade fastställts, att jämväl ersättning för tidsspillan skulle lämnas. Redan i 7 § lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål stadgades, att förundersökaren åtnjöte ersättning för nödvändiga utgifter. En förundersökning i brottmål kunde sålunda på grund av anförda lagrum på intet sätt betraktas som en prästerlig tjänsteåtgärd. Detta bestyrktes än mera av innehållet i 3 § kungl. kungörelsen den 1 oktober 1943 med vissa bestämmelser angående tillämpningen av lagen den 22 juni 1939, där föreskrift lämnades, att förundersökare ägde hänvända sig till statens skyddskonsulent, då den tilltalade bodde på annan ort. — Ofta nog hade Andræ brukat lämna begärda upplysningar i liknande fall utan ersättning, även då de ej varit att hänföra direkt till tjänsten, särskilt om någon i Vimmerby boende notarie per telefon gjort förfrågningar. I blankett- och folkbokförings-Sverige vore man dock så överhopad med skrivelser och pappersexercis, att man nödgades begära ersättning i fall, där man uppenbarligen hade rätt till sådan. De uppgifter, som i tjänsten skulle lämnas av pastorsämbetena, vore närmare preciserade i kungl. kungörelsen den 9 april 1926 om uppgifter från prästerskapet i och för utredning angående brott liksom givetvis också i folkbokföringsförordningen den 28 juni 1946. I förevarande fall kunde ju uppgifterna beträffande den tilltalades föräldrar, deras födelseår och den tilltalades konfirmationsförhållanden ha officiellt vitsordats per tjänstepost. Svensons framställning hade emellertid huvudsakligen innehållit en begäran om att Andræ skulle lämna, respektive införskaffa, så fullständiga uppgifter som möjligt om den tilltalades karaktär och personliga förhållanden i övrigt. Särskilt hade anhållits om upplysningar rörande hans omdömesförmåga,

ambition, ärlighet och skötsamhet. Dylika uppgifter stode givetvis icke pastor till buds utan tidsödande och omsorgsfulla efterforskningar genom samtal med personer, som kunde tänkas närmare känna den åtalade. Med sådana hade Andræ givetvis satt sig i förbindelse för att få de utförliga upplysningar, av vilka förundersökaren sålunda skulle använda sig för att få en grund för sitt omdöme. Det vore uppenbart, att just dessa uppgifter utgjorde kärnan i förundersökarens material, och redan därav syntes alldeles självklart följa, att pastor icke utan ersättning skulle avkrävas ett dylikt arbete i tjänsten, så mycket mera som det tydligen varit förundersökarens skyldighet att därvidlag anlita skyddskonsulenten eller måhända, då ju denne bodde långt ifrån Vimmerby, någon social myndighet i Vimmerby landsförsamling såsom fattigvårdsstyrelsen, kommunalnämnden eller hälsovårdsnämnden. Till yttermera visso kunde det förtjäna framhållas, att Svenson medsänt svarsporto. Medvetet eller omedvetet måste Svenson därvidlag ha utgått från den tankegången, att Andræ skulle lämna svaret såsom privatperson, möjligen såsom präst i svenska kyrkan, men icke såsom kyrkoherde i Vimmerby. Hade Andræ skolat lämna svaret å tjänstens vägnar, hade han ju helt visst kunnat göra detta med användande av tjänstebrevsrätten; det hade givetvis också varit endast i Andræns egenskap av kyrkoherde i Vimmerby som han haft den rent formella möjligheten att på grund av tillgång till församlingsboken m. m. lämna de begärda uppgifterna. Någon som helst skyldighet att lämna uppgifter för förundersökning i brottmål syntes icke lagligen kunna påvisas för en eventuellt privat praktiserande präst utan officiell tillgång till pastorsexpeditionens handlingar och än mindre för en präst rätt och slätt i hans egenskap av privatperson. En ersättning med 15 kronor för arkivforskning — den åtalades syskon, sju till antalet, hade ingalunda stått samlade i en och samma församlingsbok — samt för skrivning och expedition i ärendet måste anses synnerligen moderat och skälig. Mot beloppets storlek hade Fagerström heller icke haft någon erinran, utan han syntes endast ifrågasätta Andræns rätt att uttaga ersättning för uppdraget.

Andræ hänvisade vidare till en i Svensk Kyrkotidning årgång 1949 s. 612 införd artikel med rubriken "Ersättning för upplysningar ur kyrkoböckerna". I artikeln upplystes, att frågan om pastors rätt till särskild ersättning för sådana upplysningar ur kyrkoböckerna, som närmast kunde betecknas som arkivforskning, behandlats vid ett sammanträde med samtliga kyrkobokföringsinspektörer inför chefen för riksbyrån för folkbokföringen. Vid sammanträdet hade man enhälligt beslutat göra ett uttalande i frågan. Artikelförfattaren framhöll, att detta uttalande visserligen endast vore av rådgivande karaktär, men dock syntes kunna göra anspråk på att vara i viss mån auktoritativt. Uttalandet hade följande innehåll.

"1. Av myndighet i tjänsten begärd upplysning skall pastor alltid lämna utan särskild ersättning. Då kungl. utrikesdepartementet begär upplysning

för att bevaka arvsrätten efter i utlandet avliden svensk person, kan pastor merendels påräkna skälig ersättning, om han tillskriver departementet där-om, för så vitt nämligen arv finnes att lyfta.

2. Då enskild person begär upplysning ur kyrkoböckerna under sådana förhållanden, att särskild efterforskning icke erfordras eller är obetydlig, samt upplysningen avser honom själv eller anförvant, bör densamma lämnas utan krav på särskild ersättning.

3. Begär annan än myndighet upplysning om person i annat fall än vad nyss sades, bör pastor noga överväga, om han har rätt att lämna densamma. Har han sådan rätt och är det endast fråga om en enstaka upplysning, bör pastor lämna den utan krav på särskild ersättning.

4. Begäres upplysningar om en hel serie personer, bör pastor kunna begära ersättning med 15—50 öre för varje person, varom upplysning lämnas. Det kan dock ifrågasättas, om icke pastor bör gratis lämna upplysning i sådana fall, då förfrågan uppenbarligen gjorts exempelvis i rent studie- och medicinskt intresse.

5. Då annan än myndighet begär pastors medverkan vid verklig arkiv- eller släktforskning, kan pastor skäligen betinga sig en ersättning av tre kronor för varje påbörjad halvtimme, som arbetet kräver.

6. I de fall, då det kan förutsättas, att det gäller större undersökningar, eller förhållandena eljest förmodas föranleda tvist angående ersättningsbeloppet, bör pastor, samtidigt som han förklarar sig villig att utföra det ifrågasatta arbetet, på förhand söka att med den, som påkallar hans biträde, överenskomma om ersättningens storlek.”

I yttrandet anförde Andrä vidare: Enligt Andrä's mening vore de i utlandet uppdragna riktlinjerna alltför oprövade och allmänt hållna för att icke säga svävande för att kunna tillmätas någon större auktoritativ betydelse. Under hänvisning till vad han i sitt yttrande framhållit vore Andrä fast övertygad om att han handlat i enlighet med gällande bestämmelser. Han hemställde därför, att Fagerströms anmälan måtte lämnas helt utan avseende såsom alldeles ogrundad och obefogad. Skulle jag icke desto mindre gentemot de av Andrä åberopade lagrummen finna författningens- ligit stöd för den slutsatsen, att pastor vore skyldig att utan ersättning lämna skriftliga utredningar av ifrågavarande omfattande och tidsödande karaktär, anhölle Andrä om hänvisning till tillämplig bestämmelse, varpå det omtvistade beloppet komme att återställas till Svenson.

I en den 22 november 1949 hit inkommen skrift anförde vidare advokaten Curt Ekdahl i Gävle, såsom delägare i advokatfirman Arthur Rydins Advokatbyrå Ekdahl & Malmsten, att han nödgats med 3 kronor 55 öre utlösa en med postförskott belagd försändelse, innehållande en från Andrä begärd, synnerligen enkel upplysning, vilken Ekdahl förmenade att Andrä varit skyldig att utan ersättning lämna å tjänstens vägnar.

Vid skriften var fogat ett den 8 november 1949 dagtecknat, av Ekdahl å advokatfirmans vägnar till pastorsämbetet i Vimmerby avlåtet brev, vari Ekdahl anhöll att få veta, huruvida fru Helga Majvor Alice Wiklund, född Sjöström, som var född den 13 december 1920 och som 1947 varit kyrkoskriven under adress Byfogden 8 i Vimmerby, fortfarande vore kyrkoskriven där eller, om så icke vore fallet, vart hon uttagit flyttningsbetyg.

Å brevet hade Andrä tecknat följande besked: "Svar: Viklund utfl. d. 17/9 1947 till Köping, Vstm.l., under adress Stora gatan 20 B, Köping. Vimmerby den 10/11 1949. Anders Andrä. Kyrkoherde, Vimmerby."

Sedan jag anmodat Andrä att inkomma med yttrande i anledning av innehållet i Ekdahls skrift, anförde Andrä i avgiven förklaring följande.

Arthur Rydins advokatbyrå vore icke någon offentlig myndighet och hade sålunda ingen officiell rättighet att avfordra ett pastorsämbete upplysningar angående sina klienter. Visserligen vore den begärda upplysningen av ringa omfattning; den krävde dock ett genomsökande av utflyttningsregistret för de senare åren liksom av församlingsboken för kontrollens skull. Andrä hade givetvis kunnat följa det direktiv, som innefattades i punkt 3 av kyrkobokföringsinspektörernas här ovan intagna uttalande. Där stode det emellertid "bör" men icke "måste". Anvisningen gäve heller icke vid handen, om pastor skulle skicka upplysningen medelst tjänstepost eller sätta frimärke på försändelsen. Man frågade sig då, om pastor själv skulle bekosta portot, när den som begärde upplysningarna icke medsände frimärken. Pastor kunde näppeligen vara skyldig att själv betala kostnaden för porto. Då den frågande icke vore en officiell myndighet, hade pastor säkerligen icke rätt att bruka sin tjänstebrevsrätt i ett fall som det föreliggande. — Ingen advokat i landet gjorde sina klienter några tjänster utan ersättning från deras sida. Det syntes då vara en rimlig fordran, att advokaten gäve pastor skäligt arvode även för en mycket ringa upplysning. Ekdahl talade om denna "synnerligen enkla upplysning", vilken dock för honom varit absolut nödvändig för hans fortsatta arbete. Det skulle till många advokaters och advokatbyråers heder framhållas, att de ofta brukade sluta sina skrivelser med en uppmaning till pastor att belägga svaret med postförskott, givetvis inkluderande portokostnad. Ekdahl hade icke ens sänt porto, än mindre förhandsarvode i frimärken, vilket också ofta förekomme. Ekdahls tillvägagångssätt utgjorde sålunda ett av de få undantagen från gällande praxis. Enär den upplysning, som pastor hade rätt och kunde befinnas vara villig att lämna, vore av värdefull natur, hyste man i 95 fall av 100 den uppfattningen, att pastor borde ersättas med skäligt belopp. Ett ersättningsbelopp å 3 kronor, givetvis exklusive porto, ansåges även av folkbokföringsinspektörerna och riksbyrån som skäligt, då det gällde verklig arkiv- eller släktforskning, i vilket fall arvode finge uttagas med 3 kronor för varje påbörjad halvtimme. Att i detta stycke draga en gräns mellan

”verklig arkiv- och släktforskning” å ena sidan och å den andra en ”synnerligen enkel upplysning”, som dock skulle kontrolleras, nedskrivs och postas vid sidan om pastors ofrånkomliga, numera synnerligen betungande tjänsteplikter på sin folkbokföringsexpedition, syntes överstiga också inspektörernas och riksbyråns förmåga. Man torde här få döma från fall till fall. Lämnade pastor upplysningen gratis, vore han hygglig och tillmötesgående, så mycket mera som dylika upplysningar på en större pastorexpedition kunde avfordras honom varje vecka och kanske oftare. Toge pastor betalt för sitt besvär, kunde icke heller ett sådant förfaringssätt sägas utgöra tecken på bristande tillmötesgående från hans sida. Om en advokat finge från någon pastorexpedition mottaga en försändelse belagd med så stort postförskott, att advokaten ej ville lösa försändelsen, eller om han över huvud taget ansåge det obefogat, att försändelsen belagts med postförskott, ginge det ju väl för sig att i ett nytt brev förfråga sig hos pastor rörande orsaken till det pålagda arvodet. Advokatbyrån gjorde ju icke sitt arbete gratis, och i analogi därmed syntes icke heller pastor kunna åläggas att tillgodose jurister av något slag utan ersättning, så framt det icke klart kunde fastslås, att pastor i tjänsten vore skyldig att tillmötesgå med uppgifter av officiell natur, såsom då en häradshövding eller hans kommissionär infortrade uppgifter i ämbetsbrev med tjänstepost. På grund av det anförda hemställde Andrä, att Ekdahls anmälan måtte såsom ogrundad lämnas utan avseende. Vidare anhölle Andrä i anledning av sakens mera vittfamnande och prejudicerande betydelse, att jag måtte i samråd med kyrkolagsexperter och andra tänkbara sakkunniga utfärda så klara direktiv som möjligt i föreliggande avseende, så att svenska kyrkans prästerskap icke behövde utsättas för det obehag, som anmälningar av föreliggande natur måste innebära såväl till personlig skada genom den publicitet, som genom pressen gäves åt dylika ting, som ock med hänsyn till prästernas anseende såsom i grund och botten tjänstvilliga och tillmötesgående kyrkans tjänare.

Sedan jag därefter anhållit om statistiska centralbyråns yttrande i anledning av Fagerströms och Ekdahls anmälningar, inkom centralbyrån med utlåtande jämte därvid fogade yttranden, som infordrats från kyrkobokföringsinspektörerna kontraktsprosten Allan Qvarnström, kyrkoherden Alfred Wihlborg och komministern Oscar Ryberg.

Såvitt rör Fagerströms anmälan innehöllo yttrandena följande.

Qvarnström anförde, att de av Andrä lämnade upplysningarna endast till en mindre del vore hämtade ur kyrkoböckerna, varför ärendet knappast kunde bedömas ur synpunkten av skyldighet att lämna uppgifter ur dessa.

Wihlborg yttrade: Andrä kunde icke anses ha utfärdat intyget om Fransson såsom ett tjänsteåliggande. Såvitt av handlingarna framginge hade Andrä icke heller försett intyget med pastorsämbetets stämpel. I intyget funnes uppgifter av fullkomligt privat natur och grundade på förhållanden,

varom pastor måst förskaffa sig kännedom genom att rådfråga vänner och bekanta. Pastor kunde emellertid icke anses skyldig att såsom ett tjänsteåliggande lämna andra meddelanden angående en person än sådana, som författningsenligt skulle finnas antecknade i kyrkobokföringsurkund eller andra officiella handlingar, som vore för pastor tillgängliga å hans expedition. Sådant intyg, varom här vore fråga, finge icke avsändas i tjänstebrev. Rekvirenten hade varit medveten därom och i sin rekvisition bilagt postporto. Därmed hade han även tillkännagivit sin mening att det icke vore fråga om ett tjänsteärende, då han hos Andræ anhållit om detta intyg. Rekvirenten av intyget kunde icke anses ha i detta ärende handlat i egenkap av myndighet. Till förundersökare skulle domaren förordna "lämplig och villig person". Förundersökaren åtnjöte skäligt arvode för utfört arbete samt ersättning för nödvändiga utgifter. Det vore alldeles ovidkommande, om förundersökaren innehade allmän tjänst eller ej. Såsom förundersökare vore han att betrakta allenast såsom privatperson. Enär Andræ, enligt vad sålunda visats, i detta ärende handlat i egenkap av privatperson, stode det honom fritt att begära skälig ersättning för sitt arbete. Mot beloppets storlek i och för sig syntes tvist icke råda. Wihlborg finge alltså som sin bestämnda mening uttala, att Fagerströms anmälan icke borde leda till någon som helst åtgärd.

I Rybergs yttrande anfördes, att avgivandet av de uppgifter utöver data från församlingsboken, som lämnats om Fransson, icke kunde anses som ett ovillkorligt tjänsteåliggande för pastor. Lämnandet av sådana upplysningar tillhörde icke heller hans åliggande som arkivvårdare. Huruvida avgivandet av dylika uppgifter, utan att vara en legal skyldighet, likväl — som i praktiken eljest syntes vara fallet — borde anses ingå i en normal prästerlig funktion i församlingstjänst, torde vederbörande domkapitel vara närmast att yttra sig om.

Statistiska centralbyrån anförde i denna del följande.

Enligt 3 § första stycket kungl. kungörelsen den 1 oktober 1943 med vissa bestämmelser angående tillämpningen av lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål hade förundersökare bland annat att inhämta upplysningar från personer, som på grund av sin ställning och verksamhet kunde förväntas lämna tillförlitliga uppgifter, ävensom från myndigheter, föreningar och anstalter. Det torde kunna antagas, att Svensons hänvändelse till Andræ skett med stöd av denna bestämmelse. Mindre troligt förefölle det, att hänvändelsen skett med stöd av andra stycket i samma paragraf, enligt vilket förundersökaren, om den tilltalade hade sin bostad på annan ort, ägde hänvända sig till myndighet därstädes för erhållande av nödig utredning; Franssons bostadsort syntes vara Blåvik, ej Vimmerby. Frågan huruvida den, som sålunda anlätades av förundersökare, vore berättigad till ersättning för sitt besvär fölle icke inom det rättsområde, som

omfattades av statistiska centralbyråns ämbetsförvaltning. Centralbyrån ansåge sig därför icke böra göra något uttalande i denna del av ärendet.

Beträffande Ekdahls anmälan anförde kyrkobokföringsinspektörerna följande.

Qvarnström: Han ville till en början erinra om den genomgripande förändring, som förhållandet mellan allmänheten, å ena, samt ämbetsverk och ämbetsmän, å andra sidan, under de senaste decennierna undergått. Bland annat hade denna förändring visat sig i en utvidgad användning av tjänstebrevsrätten. Demokratiseringen på detta område syntes ännu icke kunna betraktas som avslutad. Läget vore sålunda i någon mån flytande. I ärenden, som hörde till pastorsexpeditionen, medförde detta osäkerhet hos både prästerna och allmänheten. En och annan ansåge sig kunna ställa hur stora krav på pastors tjänstvillighet som helst, under det att flertalet toge för självfallet att skälig gottgörelse skulle lämnas för en tjänst. Somliga bifogade porto, andra icke. De senare förmenade, att pastor kunde använda sin tjänstebrevsrätt. Qvarnström trodde, att det icke innebure någon förhävelse att säga, att prästerskapet i allmänhet visat stor tjänstvillighet och föga snikenhet. Förefintliga bestämmelser om ersättning hade tillämpats med stor generositet. För att råda bot på den osäkerhet, som prästerskapet ådagalagt bland annat genom talrika förfrågningar, hade kyrkobokföringsinspektörerna vid sitt senaste sammanträde sökt och lyckats att vinna enighet om ett vägledande uttalande. Detta hade varit avsett att lämna hjälp till en praktisk lösning av uppdykande problem av denna art. Där emot hade ingen juridisk lösning av problemen kunnat givas utom i vissa speciella fall. Andra hade i sin förklaring åberopat punkt 3 i nyssnämnda uttalande. Det där givna rådet vore förestavat av den uppfattningen att en präst borde undvika skenet av att vara sniken eller brista i tjänstvillighet. Därför borde han i tvivelaktiga fall avstå från krav på ersättning. Där emot avsåge rådet icke, såsom nyss framhållits, att vara ett uttalande om pastors lagliga skyldighet. Pastor vore en pastoratets ämbetsman, som helt avlöndes av pastoratet, om än med understundom avsevärda bidrag från kyrkofonden. Givetvis vore han skyldig att, där ej annorlunda vore eller bleve föreskrivet, utan ersättning lämna myndigheter uppgifter ur kyrkoböckerna. Han vore vidare skyldig att utan ersättning åt medlem i församlingen utfärda prästbetyg, som styrkte förhållanden, som utan särskild efterforskning framginge av kyrkoböckerna. Ätminstone i vissa fall syntes han även vara skyldig att utfärda sådant prästbetyg angående person, som tidigare varit kyrkobokförd i församlingen. I andra än nu nämnda fall syntes pastors skyldighet att lämna uppgifter ur kyrkoböckerna böra bedömas efter kungl. stadgan den 8 september 1924 angående vissa offentliga arkiv. Även de i bruk varande kyrkoböckerna tillhörde ju arkivet. I § 9 mom. 2 i stadgan föreskreves, att arkivvårdaren, då avskrift eller uppgift krävde särskild

efterforskning eller resa eller, i anseende till svårigheten att tolka arkivhandling, särskilt arbete, ägde uppbära skälig gottgörelse. Den springande punkten syntes Qvarnström i här föreliggande fall vara, om särskild efterforskning varit erforderlig för att besvara Ekdahls förfrågan. Därest den omfrågade personen återfunnits i församlingsboken under den uppgivna fastigheten, hade så uppenbarligen icke varit fallet. Av Andræs förklaring syntes dock framgå, att vederbörande först återfunnits efter genomgång av utflyttningsboken. Då personen uppgivits ha varit bosatt i Vimmerby år 1947 och utflyttat just detta år, måste det dock vara en betydlig överdrift, när Andræ påstode, att det krävts "ett genomsökande av utflyttningsregistret för de senare åren liksom ock av församlingsboken för kontrollens skull". Sökandet borde rimligen ha begynt i 1947 års utflyttningsbok och sedan vederbörande återfunnits där, hade Andræ endast behövt gå till det uppslag i församlingsboken, vartill utflyttningsboken hänvisade. Efterforskningen kunde alltså ej gärna ha varit synnerligen tidsödande. — Enligt generalpoststyrelsens skrivelse till Kungl. Maj:t den 22 juni 1937 ägde pastor i ett fall som detta icke rätt att för lämnande av uppgift använda sin tjänstbrevsrätt. Då porto icke bifogats, hade Andræ alltså haft att uttaga portokostnaden medelst postförskott, vilket ju också skett. Om han för besväret därmed tillgodoräknat sig ett mindre belopp, syntes detta icke kunna betecknas som oskäligt. Vid prövning av beloppets skälighet syntes hänsyn böra tagas till att uppgiften lämnats under den tid på året, då pastor vore som mest överhopad med arbete, och att pastor i Vimmerby icke haft skrivhjälp i erforderlig utsträckning till sitt förfogande. Besväret måste med andra ord bedömas som övertidsarbete. Med beaktande därav syntes kanske icke det utkrävda beloppet kunna anses uppenbarligen oskäligt. Ekdahl kunde ju gjort invändning hos Andræ eller jämlikt det åberopade momentet i arkivstadgan hänskjutit frågan till domkapitlet. På grund av det anförda hemställde Qvarnström, att statistiska centralbyrån måtte föreslå, att Andræs förfaringssätt icke skulle föranleda någon åtgärd.

Wihlborg: Såsom representant för Arthur Rydins advokatbyrå vore Ekdahl naturligtvis privatperson. Något annat hade Ekdahl ej heller satt i fråga. Det av honom rekvirerade prästbeviset finge icke avsändas i tjänstbrev. Endast om tvekan icke kunde råda angående sökandens identitet, skulle pastor på begäran med begagnande av tjänstbrevsrätt översända prästbevis under uppgiven adress. Med "sökandens identitet" menades givetvis, att sökanden och den som prästbeviset avsåge vore samma person, och först då kunde ett dylikt bevis sändas i tjänstbrev. Om en person rekvirerade ett prästbevis för annan person och därvid företedde fullmakt för denne, syntes pastor vara skyldig att utan ersättning och i tjänstbrev översända det begärda prästbeviset. Hade Andræ emellertid under förevarande omständigheter ansett sig böra avsända det av Ekdahl rekvirerade prästbeviset, finge Andræ göra detta men i så fall endast i betalt brev. Om

rekvirenten icke bilagt svarsporto — och det syntes han i detta fall icke ha gjort — hade Andræ uppenbarligen rätt att genom postförskott uttaga avgiften för av honom utlagt porto och övriga med försändelsen förenade kostnader. Huruvida 3 kronor 55 öre kunde anses vara ett skäligt belopp, kunde Wihlborg för närvarande icke yttra sig om.

Ryberg: Andræs förfarande att uttaga ersättning för översändandet av uppgiften till Ekdahl måste otvivelaktigt strida mot såväl andan som ordalydelsen i Kungl. Maj:ts cirkulär den 18 oktober 1946 till samtliga till statsförvaltningen hörande myndigheter angående skyldighet att tillhandagå allmänheten med översändande av expeditioner m. m. Genom cirkuläret ålades samtliga statsmyndigheter ökade förpliktelser i fråga om allmänhetens betjänande utan anlitande av kommissionär. Bland annat åläge det myndighet att från tillgängliga handlingar lämna sådana begärda upplysningar, som ej krävde särskild efterforskning. En följd av att en sådan uppgift vore en kostnadsfri tjänsteplikt vore, att densamma finge översändas som tjänstepost, varom också cirkuläret uttryckligen talade. Det borde tilläggas, att då vederbörande pastorsämbete vore den enda källa, varifrån uppgifter kunde inhämtas för tillgodoseende av ett legitimt behov av viss persons efterforskande, det ej kunde få bero på pastors godtycke, om och på vilka villkor sådan upplysning — såvida den ej strede mot sekretessbestämmelserna — borde givas. Vad Andræ anfört därom, att han för kontrollens skull i och för detta ärende behövt genomgå utflyttningsregistret för de senare åren liksom församlingsboken, måste anses vara en betydande överdrift, då Ekdahl lämnat så klart besked i fråga om innebörden av sin framställning. I varje fall kunde bestyret icke anses falla under arkivstadgans bestämmelser om ersättning för särskild efterforskning.

För egen del anförde statistiska centralbyrån följande.

Frågan om pastors skyldighet att lämna upplysningar på grundval av kyrkoböckerna hade varit föremål för regeringsrättens bedömande i ett mål, som refererats i regeringsrättens årsbok årgång 1942 under nr 18. Förhållandena i målet hade varit mycket lika dem som vore i fråga i nu förevarande fall. Ett bolag hade hos pastor begärt upplysning, huruvida en person, som vid viss tidpunkt uppgivit sig vara kyrkobokförd i församlingen, alltjämt vore där kyrkobokförd eller, om så icke vore fallet, till vilken ort han utflyttat. Regeringsrätten hade jämlikt 2 § 3 mom. i då gällande tryckfrihetsförordning ålagt pastorsämbetet att mot vederbörlig avgift lämna bolaget begärda uppgifter. I ett av domskälen hade uttalats, att uppgifterna kunde med ledning av de upplysningar bolaget lämnat utan särskild efterforskning meddelas genom utdrag ur kyrkoböckerna. Vad som i detta fall skulle förstås med vederbörlig avgift syntes tveksamt. I § 9 mom. 1 arkivstadgan talades endast om avskrift av arkivhandling, ej om uppgift ur sådan handling. I § 9 mom. 2 omnämndes förutom avskrift jämväl uppgift. Förutsättning för att gottgörelse skulle kunna krävas vore, att särskild efterforskning

erfordrades. Det syntes svårt att hänföra uppgift, varom här vore fråga, under någon av lösen- och stämpelförordningarnas rubriker. Man syntes sålunda komma till det resultatet, att dylik uppgift skulle lämnas utan kostnad, om den ej krävde särskild efterforskning. Vid tolkningen av regeringsrättens utslag i förevarande hänseende syntes två möjligheter stå öppna. Antingen hade regeringsrätten endast citerat ordalagen i det återopade författningsrummet i tryckfrihetsförordningen utan att taga ståndpunkt till frågan, huruvida i det aktuella fallet någon avgift vore vederbörlig, eller också hade regeringsrätten genom att anvisa utdrag ur kyrkoböckerna såsom form för uppgiftens lämnande velat göra en tillämpning av § 9 mom. 1 arkivstadgan möjlig. Antoges det sistnämnda, skulle pastor enligt stadgandets dåvarande lydelse ha ägt betinga sig förskott å "föreskrivna avgifter" jämte postpenningar och arvode i enlighet med vad beträffande kommissionärer vid vissa ämbetsverk funnes stadgat. Med "föreskrivna avgifter" torde avses lösen- och stämpelavgifter. Huruvida sådana avgifter skulle uttagas på pastorsämbetenas expeditioner syntes emellertid vara tveksamt; såvitt centralbyrån hade sig bekant syntes det icke förekomma i praxis. Att prästbevis vore stämpelfria vore dock stadgat. Av det refererade rättsfallet syntes ytterligare följande slutsatser kunna dragas: Pastors skyldighet att lämna ifrågavarande upplysningar grundade sig på tryckfrihetsförordningens bestämmelser om allmänna handlingars offentlighet. Meddelad uppgift av den beskaffenhet, varom i målet varit fråga, utgjorde icke prästbevis.

Centralbyrån fortsatte: Arkivstadgan hade i olika hänseenden ändrats genom en kungl. kungörelse den 14 juni 1946. Av intresse i förevarande sammanhang syntes vara att § 9 mom. 1 numera hade följande lydelse: "Begäres avskrift av arkivhandling, skall, där ej särskilda bestämmelser annat föranleda, avskriften av arkivets vårdare lämnas i enlighet med gällande föreskrifter." Bestämmelserna om rätt till bland annat arvode hade bortfallit. Ändringen syntes äga samband med den reform av kommissionärsväsendet, som genom lagstiftning samma år kommit till stånd. I motiven (SOU 1945: 34) s. 142—143 framhölls, att det här vore fråga om åtgärder, vilka enligt den nya ordningen generellt skulle vara tjänsteåligganden. I detta sammanhang borde erinras om det förut omförmälda cirkuläret den 18 oktober 1946 och däri förekommande föreskrifter, bland andra att expeditioner av alla slag som regel skulle tillställas vederbörande med anlitan av postverket samt att myndighet skulle från diariet eller andra hos myndigheten förvarade, för allmänheten tillgängliga handlingar lämna sådana begärda uppgifter, som ej krävde särskild efterforskning. Det torde därigenom vara klarlagt, att även uppgift ur kyrkobok, som ej krävde särskild efterforskning, skulle lämnas utan kostnad. Ej ens en ersättning för besväret med expedieringen torde vederbörande — såsom syntes vara ifrågasatt i Qvarnströms och Wihlborgs yttranden — äga tillgodoföra sig. Frågan huruvida Andrae ägt påföra Ekdahl gottgörelse för den lämnade uppgiften syntes

sålunda helt vara beroende av huruvida den krävt särskild efterforskning. Vad som menades med särskild efterforskning vore synnerligen tveksamt och de olika uppfattningar som här kunde förekomma vållade osäkerhet i rättstillämpningen. I § 9 mom. 2 arkivstadgan föreskrevs, att arkivvårdaren finge tillmötesgå begäran om uppgift, som krävde särskild efterforskning, i den mån hans tjänstegöromål det medgäve. Därav torde kunna slutas, att ett arbete av den storleksordning, att det föranledde tjänstemannen att överväga huruvida hans tjänstegöromål medgäve det, vore att anse som särskild efterforskning. Man kunde emellertid ej utesluta, att även ett mindre arbete kunde anses som sådant. I stället för cirkulärets ordalag "uppgifter, som ej kräva särskild efterforskning" hade i utkastet till cirkuläret (SOU 1945: 34 s. 13) förekommit uttrycket "begärda enstaka uppgifter". I motiveringen (s. 130) anfördes, att därmed åsyftades sådana besked, som omedelbart eller i allt fall utan egentlig efterforskning framginge av olika hos myndighet befintliga diarier, koncept eller andra handlingar. Sådana enstaka uppgifter kunde naturligtvis lämnas både muntligen och skriftligen. De muntliga uppgifterna, lämnade antingen såsom svar på telefonförfrågningar eller vid personliga besök, torde nog kunna förutsättas bliva de vanligast förekommande. Upprättande av sammanställningar, anställande av efterforskningar eller verkställande av utredningar vore att hänföra till typiska kommissionärsuppgifter. — Uppgifter, som krävde särskild efterforskning, skulle enligt det anförda till synes vara sådana, som ej kunde lämnas omedelbart under pågående telefonsamtal eller besök. Denna tolkningsmetod måste dock anses tvivelaktig med hänsyn till den ändring i terminologien, som förekommit vid cirkulärets utfärdande. Trots de invändningar, som kunde göras mot tolkningsmetoden, ansåge sig centralbyrån dock kunna ifrågasätta, om icke sanningen låge i närheten av de resultat den lett till. Med avseende å kyrkoböckerna syntes följande kunna antagas. Särskild efterforskning kunde ej anses ha ägt rum, därest den efterfrågade kunnat återfinnas direkt med ledning av den sökandes upplysningar, ej ens om dessa upplysningar lett till ett uppslag, där vederbörande visserligen vore införd men från vilket han med ledning av hänvisningar i boken måst följas till annat uppslag, där den för uppgiftens lämnande erforderliga anteckningen vore införd. Därest de av sökanden lämnade upplysningarna visserligen ej ledde direkt till uppslag i kyrkobok, där den efterfrågade vore upptagen, men dock vore så preciserade, att vederbörande kunde omedelbart återfinnas i hjälpregister som innehölle hänvisning till det ifrågavarande uppslaget eller hänvisande uppslag, ansåges ej heller särskild efterforskning ha ägt rum. Hade emellertid pastor ej fått något dylikt direkt ledande spår utan ställts inför uppgiften att söka på vinst och förlust inom en mer eller mindre obestämd grupp av personer, ansåges detta som särskild efterforskning. Ekdahl hade lämnat väl preciserade uppgifter om den efterfrågade personen, bland annat den adress, varunder

hon var kyrkoskriven. Då Andræ likväl icke kunnat utan genomgång av utflyttningsboken återfinna henne, syntes detta kunna bero på att adressuppgiften varit oriktig eller att församlingsboken icke förts efter bostad och ej heller alfabetiskt efter namn. Därom innehölle handlingarna ej uppgift; ej heller uppgåves, hur utflyttningsboken vore uppställd. Hade denna förts alfabetiskt efter namn, hade den givetvis varit ett enkelt hjälpmedel till personens återfinnande. Sannolikt vore emellertid att den, såsom torde vara vanligast, förts kronologiskt för år 1947. Ätminstone för åren 1948 och 1949 borde pastor ha haft alfabetiska avgångsregister jämlikt 31 § kyrkobokföringskungörelsen den 30 december 1946. Vidare borde han jämlikt 30 § samma kungörelse ha fört ett alfabetiskt församlingsregister över församlingens aktuella befolkning. Med tre enkla slagningar borde han ha kunnat förvissa sig om att den efterfrågade dels icke längre var kyrkobokförd i församlingen, dels ock icke avgått ur församlingen under åren 1948—1949. Därefter hade återstått att genomläsa 1947 års utflyttningsbok. Därest det varit en mycket stor församling, skulle centralbyrån ha varit benägen att beteckna detta som särskild efterforskning. Under förevarande omständigheter lutade centralbyrån, dock med viss tvekan, åt den motsatta uppfattningen. Andræ skulle sålunda icke kunna anses berättigad till gottgörelse för besväret.

Beträffande frågan om den av Ekdahl begärda uppgiften kunnat översändas i tjänstebrev anförde centralbyrån följande: Uppgift, för vilken icke föreläge rätt till gottgörelse, syntes enligt grunderna för cirkuläret den 18 oktober 1946 samt kungl. förordningen den 8 juni 1945 angående utgörandet av postavgifter för tjänsteförsändelser m. m. och generalpoststyrelsens kungörelse den 21 mars 1947 angående utnyttjandet av tjänstebrevsrätten m. m. få översändas i tjänstebrev. Tjänstebrevsrätt finge begagnas för postförsändelser i tjänsteärenden. I och med att det blivit ett tjänsteåliggande att tillhandagå allmänheten med uppgift, som ej krävde särskild efterforskning, torde översändandet av uppgiften få anses ske i tjänsteärende. Vad åter anginge uppgift, som krävt särskild efterforskning, syntes förhållandet vara ett annat, åtminstone så framt gottgörelse uttoges. Sådan uppgift torde motsvara kommissionärsärende, som avsåges i 3 § 6. kungl. kungörelsen den 18 oktober 1946 angående kommissionärer hos myndigheter tillhörande statsförvaltningen. Enligt cirkuläret den 18 oktober 1946 finge avgift enligt lösenförordningen uttagas medelst tjänstepostförskott oavsett att beloppet icke tillkomme statsverket. Såsom sådan avgift torde dock ej kunna anses gottgörelse enligt § 9 mom. 2 arkivstadgan, ehuru sådan gottgörelse omnämndes i § 5 lösenförordningen. Uppgift som här avsåges skulle sålunda översändas i frankerad försändelse. Gottgörelse skulle enligt § 9 mom. 2 arkivstadgan erläggas i förskott, därest arkivets vårdare så påfordrade. Det torde icke kunna anses oriktigt, att sådant krav på förskott framställdes genom att uppgiften översändes mot postförskott.

På grund av vad sålunda anförts uttalade statistiska centralbyrån såsom sin mening, att ifrågavarande uppgift bort av Andræ lämnas utan kostnad i tjänstebrev. — Vid bedömning av frågan huruvida Andræ i förevarande hänseende gjort sig förfallen till ansvar syntes emellertid enligt centralbyråns mening böra beaktas, att författningen i första hand överläte åt arkivvårdaren att bedöma, huruvida det behövlige arbetet vore att anse som särskild efterforskning och vad som skulle anses vara skäligen gottgörelse, samt att den sökande hade möjlighet att söka ändring därutinnan, i sista hand genom hänvändelse till domkapitlet.

Slutligen ville statistiska centralbyrån, då riksbyrån för folkbokföringen berörts i samband med vissa i ett nummer av Svensk Kyrkotidning återgivna uttalanden av kyrkobokföringsinspektörerna, meddela några uppgifter om hur detta ärende handlagts. Vid ett möte inför centralbyrån med kyrkobokföringsinspektörerna hade frågan upptagits på föredragningslistan för första dagen. Viss diskussion hade även förekommit och en delegation, bestående av de tre kyrkobokföringsinspektörer som yttrat sig i ärendet, hade utsetts att utarbeta ett förslag till uttalande. Det hade därvid varit meningen att detta skulle bli ett inspektörernas uttalande, utan att riksbyrån skulle ikläda sig något ansvar för innehållet. I samband med behandlingen på tredje mötesdagen av de delegerades förslag hade uppkommit fråga om hur uttalandet skulle bringas till prästernas kännedom. Svensk Kyrkotidning hade föreslagits. Emellertid hade även hemställts, att centralbyrån skulle intaga detsamma i ett av sina cirkulär. Denna hemställan hade föredragits i ämbetsverket den 6 oktober 1949 men ansetts icke kunna bifallas. Uttalandet hade därefter införts i kyrkotidningen genom Wihlborgs försorg.

I förnyat yttrande anförde Andræ därefter följande.

Enligt Rybergs yttrande ålåg det samtliga statsmyndigheter att jämlikt ordalydelsen i cirkuläret den 18 oktober 1946 påtaga sig "ökade förpliktelser i fråga om allmänhetens betjäning utan anlitande av kommissionär". Detta krav kunde givetvis icke bestridas, då det gällde jämväl pastorsämbetenas skyldigheter mot allmänheten. Den springande punkten vid tolkningen därav hade dock såväl Ryberg som övriga remissinstanser samt och synnerligen förbisett eller med berätt mod förbigått: affärsbyråer och advokater vore mellanhänder mellan den allmänhet, som skulle betjänas, och pastorsämbeten. Det kunde medgivas, att den uppgift, Ekdahl begärt beträffande Helga Majvor Alice Wiklunds kyrkoskrivning, icke varit så omfattande eller krävt så mycken tid, som Andræ's yttrande på den punkten kunde synas giva vid handen. Det avgörande i frågan vore dock den omständigheten, att det icke varit Helga Majvor Alice Wiklund själv såsom representant för allmänheten som vänt sig till pastorsämbetet utan hennes mellanhand. Det sakförhållandet, att Ekdahl sålunda av Andræ fått en

uppgift som för honom varit ytterst värdefull vid hans handläggning av uppdraget från Helga Majvor Alice Wiklund, vad det nu kunde ha gällt, syntes Andræ på allt sätt tala för rättmätigheten av det arvode å 3 kronor som han uttagit per postförskott. Det hade ju sålunda icke varit Helga Majvor Alice Wiklund — "allmänheten" — utan Ekdahl, som dragit nytta av Andræ's tjänst. Oberoende av om Helga Majvor Alice Wiklund fått erlägga ett större eller mindre arvode till Ekdahl, hade hon ju icke i sin egenkap av förutvarande vimmerbybo blivit gratis betjänad av Andræ — hon hade säkerligen fått betala Ekdahl samma arvode, även om Andræ lämnat honom den begärda uppgiften kostnadsfritt. Det måste sålunda anses fullkomligt obestriddigt, att en advokatbyrå, som handlat å sina klienters vägnar, icke kunde hänföras till den allmänhet, som pastorsämbetena vore skyldiga att kostnadsfritt betjäna, än mindre till de officiella myndigheternas kategori. — Begreppet "särskild efterforskning" syntes beträffande tolkningen ha berett författarna till de olika remissyttrandena vissa svårigheter. Det vore påtagligt, att — allt under det att statistiska centralbyrån anfört att ifrågavarande uppgift bort av Andræ lämnas utan kostnad i tjänstebrev — centralbyrån med särskild hänsyn till frågan huruvida Andræ gjort sig förfallen till ansvar yttrade, att det borde beaktas, att författningen i första hand överläte åt arkivvårdaren att bedöma, huruvida det behöfliga arbetet vore att anse som särskild efterforskning och vad som skulle anses vara skälig gottgörelse. Till sitt försvar toge Andræ fasta på den generositet beträffande tolkningen av begreppet "särskild efterforskning", som centralbyrån ådagalagt även beträffande prästerskapets förmåga att bedöma vad som i det ena eller andra fallet hörde dit eller icke. Han noterade också med tacksamhet centralbyråns uttalande, att den "dock med viss tvekan" lutade åt den uppfattningen, att det ifrågavarande ärendet icke kunde rubriceras som särskild efterforskning, därför att ärendet icke handlagts i en mycket stor församling. Tveksamheten hade måhända haft sin grund däri, att centralbyrån dock måste ha dragit sig till minnes, att Vimmerby pastorsexpedition betjänade en folkmängd, som vid senaste årsskifte utgjort drygt 7 000 personer. Låt vara att kyrkoherden hade biträde av komministern och även av skrivbiträde några timmar om dagen, men då pastorsexpeditionen vore belägen i kyrkoherdebostaden, fölle givetvis lejonparten av expeditonsarbetet, både det skriftliga och det telefonmässiga, på kyrkoherden. De rent ordinarie tjänstegöromålen bleve därigenom så mångfaldiga och tidsödande, att framställningar från förundersökare och advokater i ärenden, som icke direkt kunde hänföras till de ordinarie, måste göras på övertid och komma i andra hand. Centralbyrån hade uttalat, att ett arbete av den storleksordning, att det föranledde tjänstemannen att överväga huruvida hans tjänstegöromål medgäve det, vore att anse som särskild efterforskning. Man kunde emellertid ej utesluta, att även ett mindre arbete kunde anses som sådant. Mot bakgrunden av denna generösa

syn på saken syntes även Andræs ”enkla upplysning” till Ekdahl med god vilja kunna betraktas såsom ”särskild efterforskning” — den låge snarare på gränsen än utanför densamma. Under hänvisning till det anförda hemställde Andræ, att anmälningarna icke måtte föranleda vare sig åtal eller annan laglig åtgärd mot honom.

Vad först angår de av Fagerström anförda klagomålen, må till en början erinras om att den av Andræ åberopade kungl. kungörelsen den 26 september 1947 om ersättning av allmänna medel till personer som höras under förundersökning i brottmål har avseende allenast å den av åklagare eller polismyndighet ledda förundersökningen, icke å den särskilda förundersökning, varom förmåles i lagen den 22 juni 1939 om särskild förundersökning i brottmål.

Såsom också Andræ i sitt i denna del avgivna yttrande synes vilja framhålla, är det tydligt att vissa av de av Svenson begärda uppgifterna knappast kunnat lämnas av annan än den, som ägde tillgång till kyrkoböckerna för Vimmerby landsförsamling, där den tilltalade var född och där hans föräldrar alltjämt bodde. Uppgifterna hade med andra ord i denna del svårigen kunnat lämnas av annan än församlingens kyrkoherde eller annan prästerlig befattningshavare där. Övriga uppgifter åter kunde icke hämtas från kyrkoböckerna; de avsågo sådana förhållanden som den tilltalades föräldrars sociala och ekonomiska ställning, hans syskons skötsamhet, förekomsten av kriminalitet eller alkoholism i familjen, den tilltalades uppföstran m. m. Under fullgörandet av sina församlingsvårdande plikter kan emellertid pastor förutsättas vinna en viss inblick i sina församlingsbors förhållanden. I viss utsträckning torde det även böra anses som en tjänsteplikt för honom att förskaffa sig kunskap därom. Vanligt är även att präster i denna sin egenskap på olika sätt göra en insats inom den socialvårdande verksamheten. Under sådana omständigheter synes Svenson med fog ha kunnat antaga, att Andræ i sin egenskap av kyrkoherde i Vimmerby landsförsamling ägde eller lätteligen kunde förskaffa sig kunskap om de förhållanden, varom upplysning begärdes. Att Svenson hos Andræ hemställde om uppgift om den tilltalades uppförande och flit under konfirmationsundervisningen var uppenbarligen betingat av att Andræ varit den tilltalades konfirmationslärare. Under dessa omständigheter kan det enligt min mening icke råda någon tvekan om att Svensons framställning var riktad till Andræ i dennes tjänst.

Såsom förundersökare enligt 3 § lagen den 22 juni 1939 var Svenson att anse såsom den där förordnats att förrätta ämbete eller tjänsteärende, eller alltså såsom myndighetsperson. För fullgörande av sin uppgift hade Svenson enligt 3 § första stycket kungl. kungörelsen den 1 oktober 1943 med

vissa bestämmelser angående tillämpningen av nyssnämnda lag att sätta sig i personlig förbindelse med den tilltalade, besöka hans hem, inhämta upplysningar från hans familj och andra närstående m. m. Därefter hade Svenson att kontrollera och fullständiga det insamlade materialet, särskilt genom att skaffa upplysningar angående den tilltalade och hans familj från personer, som på grund av sin ställning och verksamhet kunde förväntas lämna tillförlitliga uppgifter, ävensom från myndigheter, föreningar och anstalter, vilka kunde antagas vara i stånd att lämna uppgifter därom. Enligt ett andra stycke av samma paragraf, vilket dock icke synes ha tillämpning å den till Andrä riktade framställningen, ägde Svenson, om den tilltalade hade sin bostad på annan ort, hänvända sig till statens skyddskonsulent i det distrikt där den tilltalade bodde eller annan myndighet därstädes för erhållande av utredning.

Mot rätten för förundersökare att begära uppgifter från myndigheter svarar en skyldighet för dessa att lämna dylika. Det må sålunda erinras om att i regeringsformen § 47 är stadgat, att rikets kollegier, lantregeringen tillika med alla andra verk samt högre och lägre ämbetsmän skola räcka varandra handen till fullgörande av Konungens bud och befallningar och av allt vad rikets tjänst utav dem fordrar. Tydligt är dock, att myndigheternas skyldighet att tillmötesgå varandra med utredning måste vara såtillvida begränsad, att fråga endast kan vara om att lämna uppgifter om förhållanden, som ligga inom området för vederbörande myndighets verksamhet och därför kunna lämnas utan större efterforskning. Att den hjälp, som myndigheterna sålunda ha att giva varandra, skall lämnas utan kostnad, synes knappast ens behöva påpekas.

Svensons framställning om erhållande av upplysningar från Andrä avsåg förhållanden, varom denne i sin egenskap av kyrkoherde i Vimmerby landsförsamling, eller alltså i sin tjänst, kunde förutsättas äga eller lätteligen kunna förskaffa sig kunskap. I betraktande av att Andrä synes ha lämnat svaret redan dagen efter den, då Svensons skrivelse var dagtecknad, eller alltså av allt att döma samma dag som han mottog densamma, måste man kunna utgå från att besvarandet av Svensons förfrågningar icke föranlett några omfattande efterforskningar från Andräns sida. För samma slutsats talar ock det relativt knapphändiga innehållet i det av Andrä lämnade svaret.

Av det ovan anförda följer, att det ålegat Andrä som en tjänsteplikt att lämna de av Svenson begärda uppgifterna. Någon rätt till ersättning för det därmed förenade besväret har Andrä alltså icke ägt.

Vad därefter angår den av Ekdahl gjorda anmälan, ligger saken såtillvida annorlunda till, att i detta fall var fråga om en upplysning som begärdes av en enskild person, icke av en myndighet. För spörsmålet, huruvida Andrä varit skyldig att lämna den begärda upplysningen utan kostnad, saknar

däremot den omständigheten betydelse att Ekdahl må ha begärt uppgiften icke för sin egen personliga räkning utan för en klient. Gällande författningsbestämmelser lämna icke stöd för någon åtskillnad härvidlag.

Enligt Kungl. Maj:ts cirkulär den 18 oktober 1946 till samtliga till statsförvaltningen hörande myndigheter angående skyldighet att tillhandagå allmänheten med översändande av expeditioner m. m. åligger det myndighet att från diaries eller andra hos myndigheten förvarade, för allmänheten tillgängliga handlingar lämna sådana begärda uppgifter, som ej kräva särskild efterforskning. Skriftlig uppgift om förhållande, beträffande vilket tidigare plägat utfärdas avgiftsbelagt bevis, såsom diariebevis, taxeringsbevis, mantalsskrivningsbevis eller registreringsbevis, skall dock alltjämt lämnas genom utfärdande av sådant bevis.

Av motsättningen mellan första och andra meningarna i de återgivna bestämmelserna följer, att begärd uppgift, som ej skall lämnas genom utfärdande av avgiftsbelagt bevis, skall under angiven förutsättning avgivas utan kostnad. Att så bör gälla framgår även av det förhållandet, att sådana uppgifter icke kunna inrymmas under någon rubrik i lösen- eller stämpelförordningen.

Uppgift av det slag som nu är i fråga avser icke förhållande, varom tidigare plägat utfärdas avgiftsbelagt bevis. Prästbevis, det enda slag av bevis som här kan tänkas, är sålunda icke belagt med särskild avgift. Vid sådant förhållande är alltså pastor — där hinder för uppgiftens avgivande icke möter med hänsyn till stadgandet i 13 § lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar, något som i förevarande fall icke satts i fråga — skyldig att utan kostnad lämna uppgiften, under förutsättning att den ej kräver särskild efterforskning.

För den händelse åter att begärd uppgift icke kan lämnas utan sådan forskning, skola bestämmelserna i § 9 mom. 2 kungl. stadgan den 8 september 1924 angående vissa offentliga arkiv äga tillämpning. Enligt dessa må arkivets vårdare, i den mån hans tjänstegöromål det medgiva, tillmötesgå av enskild person framställd begäran om uppgift, som kräver särskild efterforskning, och äger han därför uppbära skäligen gottgörelse, där ej för bestämt fall finnes annorlunda stadgat.

För frågan, huruvida Andræ varit skyldig att lämna den av Ekdahl begärda uppgiften utan kostnad, blir sålunda avgörande, om hans arbete därmed kan betecknas som särskild efterforskning eller icke. Tydligt är, att bedömandet av vad som i ett givet fall skall anses som särskild efterforskning kan vara förenat med viss svårighet. I fråga om uppgifter ur kyrkoböcker synes den lösning, som förordats i det av statistiska centralbyrån avgivna yttrandet, innefatta en rimlig och lämplig avvägning. Enligt centralbyrån kan särskild efterforskning icke anses ha ägt rum, om den efterfrågade kan återfinnas direkt med ledning av sökandens upplysningar, ej ens om dessa leda till ett uppslag, där vederbörande visserligen är införd,

men från vilket han med ledning av hänvisningar i boken måste följas till annat uppslag. Om lämnade upplysningar visserligen icke leda direkt till uppslag i kyrkobok men dock äro så preciserade, att vederbörande kan omedelbart återfinnas i hjälpregister, som innehåller hänvisning till erforderligt uppslag eller hänvisande uppslag, anses ej heller särskild efterforskning ha ägt rum. Sådan föreligger däremot, om pastor ej får något dylikt ledande spår utan ställes inför uppgiften att söka på vinst och förlust inom en mer eller mindre obestämd grupp av personer.

De upplysningar, som i det förevarande fallet lämnades av Ekdahl, voro väl preciserade och borde därför ha gjort det relativt lätt för Andræ att lämna den begärda uppgiften. Utredningen giver heller icke stöd för antagande, att uppgiftens avgivande krävt större möda från Andræs sida. I sitt i ärendet sist avgivna yttrande har Andræ ock medgivit, att uppgiften icke varit så omfattande eller krävt så mycken tid, som hans tidigare gjorda uttalande kunde synas giva vid handen. Uppenbart är vidare, att själva besväret med uppgiftens nedskrivande och översändande icke här kan beaktas. Under dessa förhållanden kan jag ansluta mig till den av statistiska centralbyrån uttalade meningen, att Andræs arbete å denna sak icke kan anses som särskild efterforskning. Därav följer, att Andræ enligt min mening icke ägt rätt att uttaga ersättning.

Slutligen vill jag med några ord beröra det i ärendena jämväl uppkomna spørsmålet, om Andræ ägt översända de av Svenson och Ekdahl begärda uppgifterna i tjänstebrev.

Enligt 7 § kungl. förordningen den 8 juni 1945 angående utgörandet av postavgifter för tjänsteförsändelser m. m. må som tjänsteförsändelser icke betecknas andra postförsändelser än sådana, som i tjänsteärenden avlämnas till postbefordran från de myndigheter m. fl., som erhållit tjänstebrevsrätt. Härtill ansluta sig bestämmelser av i huvudsak enahanda innehåll i generalpoststyrelsens kungörelse den 21 mars 1947 angående utnyttjandet av tjänstebrevsrätten m. m.

Avgörande blir sålunda huruvida den avsändande myndigheten äger tjänstebrevsrätt samt huruvida försändelsen avlämnas till postbefordran i tjänsten. Sistnämnda förutsättning lärer, såvitt rör myndighet, böra så förstås, att försändelsens överbringande till adressaten skall åligga avsändaren som en tjänsteplikt.

Tjänstebrevsrätt är medgiven kyrkoherdar. Fråga kan då alltså endast vara, om de ifrågavarande försändelserna bort avsändas i tjänsten.

Vad då först angår de av Andræ till Svenson lämnade uppgifterna, var det fråga om en expedition, som Andræ hade att i tjänsten utan kostnad tillställa en myndighetsperson. Att Andræ därvid ägde att begagna sig av tjänstebrevsrätt synes icke kräva någon närmare utläggning. Den omständigheten att Svenson medsänt svarsporto kan icke förklaras med annat än att Svenson saknat kännedom om gällande bestämmelser på området.

Beträffande den av Ekdahl begärda uppgiften får ledning ånyo hämtas från bestämmelserna i cirkuläret den 18 oktober 1946. Enligt dessa böra expeditioner av alla slag, så framt ej tillhandahållande i annan ordning begärts eller annat tillvägagångssätt är särskilt föreskrivet eller av omständigheterna påkallat, tillställas vederbörande med postverket, där hans adress är känd eller utan svårighet kan utrönas. I och med att det sålunda blivit en tjänsteplikt att översända expeditioner med posten äger tjänstebrevsberättigad myndighet sända dem som tjänsteförsändelse. Endast i vissa fall, då expeditionen är belagd med avgift, annan än lösen eller stämpel, får huvudregeln vidkännas undantag. I det förevarande fallet, där enligt det ovan anförda någon gottgörelse för arkivforskning eller annan ersättning icke bort uttagas, hade Andræ alltså kunnat begagna sig av tjänstebrevsrätten.

Det må i detta sammanhang påpekas, att de av Qvarnström åberopade uttalandena i generalpoststyrelsens skrivelse till Kungl. Maj:t den 22 juni 1937 — vari bland annat anfördes, att pastor icke ägde begagna sig av tjänstebrevsrätt för översändande av andra prästbevis än flyttningsbetyg — numera förlorat sin aktualitet. Redan år 1941 infördes sålunda i § 38 kungl. förordningen den 3 december 1915 angående kyrkoböckers förande — vilken författning, såvitt rör församlingar tillhörande svenska kyrkan, upphävdes i samband med kyrkobokföringsreformens genomförande — en bestämmelse att, om tvekan icke kunde råda angående sökandes identitet, pastor skulle på begäran med begagnande av tjänstebrevsrätt översända prästbevis med posten under uppgiven adress. Frågan om sättet för expeditioners översändande har därefter blivit generellt reglerad för statsförvaltningens myndigheter genom cirkuläret den 18 oktober 1946.

Det må vidare i anledning av vad Wihlborg anført därom, att visshet om sökandens identitet utgjorde en förutsättning för att prästbevis finge översändas i tjänstebrev, framhållas, att nyssnämnda bestämmelse i kungl. förordningen den 3 december 1915, å vilken Wihlborg uppenbarligen syftar, icke erhållit någon motsvarighet i de nya folkbokföringsförfattningarna. Förutsättningen att tvekan icke kunde råda om sökandens identitet torde för övrigt ha varit uppställd för att förhindra att prästbevis utlämnades till obehöriga och icke i första hand varit avsedd att utgöra någon begränsning i tjänstebrevsrättens utövande.

Ovan gjorda uttalanden upptog jag i en till Andræ avlåten skrivelse, däri jag sammanfattningsvis som min mening uttalade, att Andræ bort tillställa Svenson och Ekdahl de av dem begärda uppgifterna utan kostnad i tjänstebrev. Med hänsyn till omständigheterna lät jag dock bero vid dessa mina uttalanden.

7. Underlåtenhet av chef för centralt ämbetsverk att till sammanträde för avgivande av utlåtande över besvär, som anförts över ett av verket meddelat beslut, kalla byråchef såsom ordinarie ledamot av verksstyrelsen.

Av handlingarna i ett genom klagomål av byråchefen i rikets allmänna kartverk Percy Tham härstädes anhängiggjort ärende framgår, bland annat, följande.

I en till kartverket den 28 november 1949 ingiven ansökan anhöll kontorsbiträdet vid verket Aina Setterwall om tjänstledighet för enskilda angelägenheter under tiden den 12 december 1949—den 15 maj 1950 i och för antagande av anställning vid Skid- och friluftsförbundets turiststation Sälenstugan.

Vid sammanträde i kartverket den 3 december 1949 föredrog överdirektören Vilhelm Hernlund, i närvaro av byråcheferna E. O. Bratt, F. Jonasson, L. Asplund och Tham samt militärassistenten majoren K. Tåhlin, sagda ansökan, varvid kartverket beslöt att avslå densamma.

Från detta beslut var Tham skiljaktig. I sin skriftligen avfattade reservation anförde Tham bland annat, att ansökningen avsåg tjänstledighet för övergång till annan verksamhet, för vilken övergång provtjänstgöring vore önskvärd, att kartverket tidigare beviljat liknande tjänstledighetsansökningar samt att de arbetsuppgifter, som åvilade Aina Setterwall, utan nämnvärda svårigheter kunde övertagas och utföras av tillfälligt anställd arbetskraft.

Sedan Aina Setterwall hos Kungl. Maj:t anført besvär över kartverkets beslut, anbefalldes Kungl. Maj:t genom remiss den 7 december 1949 kartverket att senast den 14 i samma månad avgiva utlåtande över besvären.

Det sålunda remitterade ärendet föredrogs i kartverket den 12 december 1949 av Hernlund i närvaro av byråcheferna Bratt, Jonasson och Asplund samt kamreraren Sigrid Maria Elisabeth Bouveng, vilken vid ansökningsärendets behandling den 3 december 1949 av sjukdom var hindrad närvara. Därvid beslöt kartverket enhälligt avstyrka bifall till besvären samt anförde i avgivet utlåtande, bland annat, följande: Ifrågakomna tjänstledighet hade av Aina Setterwall begärts för anställning i enskild tjänst. Enligt 7 § 1 mom. statens allmänna avlöningsreglemente fordrades särskilt tillstånd för förening av bland annat ordinarie statstjänst med tjänstbefattning eller därmed jämförligt uppdrag i andra fall än i 6 § avlöningsreglementet avsåges. Under nämnda bestämmelse i 7 § avlöningsreglementet fölle varje slag av anställning i enskild tjänst. Tillstånd som nyss nämnts finge beviljas endast för så vitt innehavet av befattningen eller uppdraget prövades icke inverka hinderligt för utövande av den tjänst, varmed förening skulle ske. Därav syntes klart framgå, att i det förevarande fallet, som avsåg anställning i Sälen med hel bortovaro från den ordinarie statstjänsten, tillstånd icke kunde

meddelas till dylik förening, ty fullständig bortovaro från den ordinarie tjänsten icke endast inverkade hinderligt på utan omöjliggjorde helt utövan- det av tjänsten. Det syntes vidare böra framhållas, att även i sådana fall då tillstånd medgäves till förening av enskilt uppdrag med statstjänst för- utsattes, att dylikt uppdrag icke skulle menligt inkräkta på statstjänstens *utövande*, och att, såsom framginge av 7 § 2 mom. avlöningsreglementet, ”tjänstledighet för ändamål” endast tillfälligtvis kunde ifrågakomma. Fem månaders fortlöpande tjänstledighet, som i det föreliggande fallet begärts, kunde givetvis icke betraktas som tillfälligtvis beviljad ledighet. Aina Set- terwalls framställning till kartverket om tjänstledighet för att tjänstgöra hos Skid- och friluftsförbundet innehöll visserligen icke en formell an- hållan om tillstånd att med kontorsbiträdestjänsten få förena ifrågavarande enskilda anställning, men vid prövning av huruvida tjänstledighet skulle kunna beviljas måste givetvis tillses, att tjänstledighet icke beviljades för ett ändamål, som enligt avlöningsreglementet vore oförenligt med stats- tjänsten. Kartverket hade därför redan av ovan anförda författningsmäs- siga skäl funnit sig böra avslå Aina Setterwalls ansökan. Därtill komme, att även om tillstånd författningsenligt kunnat medgivas, kartverket skulle ha avslagit ansökningen om tjänstledighet för ifrågavarande ändamål. Kart- verkets allmänna avdelning (kamrerarkontoret) vore i personhänseende mycket liten i förhållande till verkets omfattning i övrigt. Arbetsbelast- ningen på avdelningen vore därför betydande, och svårigheter i arbetet uppstode, så snart någon av befattningshavarna vore frånvarande på grund av sjukdom, semester e. d. Vidare fordrades, att befattningshavarna vore väl intränade på sina arbetsuppgifter, för att avdelningens arbeten skulle medhinnas. Tjänstledighet för någon befattningshavare under längre tid bleve därför till väsentlig nackdel för avdelningens arbete och kunde icke medgivas utan tvingande skäl. När nu ombyte på kontorsbiträdestjänsten syntes bliva en följd av Aina Setterwalls anställning i enskild tjänst, borde den ordinarie tjänsten snarast tillsättas och, om såsom sannolikt vore ett av kartverkets extra ordinarie kontorsbiträden befordrades till ordi- narie, ett nytt icke-ordinarie kontorsbiträde anställas för att vederbörande så snart som möjligt skulle komma in i arbetsuppgifterna på avdelningen.

Härutöver yttrade sig kartverket i anledning av Thams i reservationen den 3 december 1949 gjorda uttalanden rörande tidigare meddelade tjänst- ledigheter för befattningshavare i kartverket samt om möjligheten att an- lita tillfällig arbetskraft å kamrerarkontoret.

Genom beslut den 16 december 1949 beviljade Kungl. Maj:t, med ändring av kartverkets beslut, Aina Setterwall tjänstledighet under tre månader.

I den hit inkomna klagoskriften anförde Tham, förutom annat som här ej är i fråga, följande.

Aina Setterwalls till kartverket remitterade besvär hade behandlats vid

ovanberörda sammanträde med kartverket den 12 december 1949. Till detta sammanträde hade Tham icke blivit kallad, trots att han vid tidpunkten för detsamma befunnit sig på sitt tjänsterum i verket. Jämlikt 21 § 1 mom. e) i den för kartverket utfärdade instruktionen skulle byråchef såvitt möjligt vara närvarande vid handläggning av besvär över av kartverket fattade beslut, och då Tham vid ärendets ursprungliga behandling reserverat sig, hade hans närvaro bort anses särskilt motiverad. Kartverkets remissyttrande hade emellertid avgivits utan Thams vetskap eller medverkan och översänts till jordbruksdepartementet sammanträdesdagen. Den 15 december 1949 hade Tham på omvägar fått kännedom om att kartverkets beslut den 3 december överklagats och att kartverket däröver avgivit yttrande. Med anledning därav hade Tham per telefon till expeditionschefen i jordbruksdepartementet anmält, att han icke deltagit i handläggningen av ifrågavarande besvärssärende, och redogjort för anledningen därtill. Vid sammanträde i kartverket den 20 december 1949 hade Tham begärt en förklaring, varför han icke kallats till sammanträdet den 12 december. Hernlund hade därtill svarat, att han icke ansett Thams närvaro nödvändig, eftersom Thams ståndpunkt i ärendet varit känd, samt att Hernlund underlåtit kalla Tham, emedan Hernlund föredroge att ordna plena så, att de ej skulle bli ”stormiga”. Tham hemställde, att JO måtte i anledning av vad som förekommit vidtaga den åtgärd förhållandena kunde anses påkalla.

I ett med anledning av klagoskriften infordrat yttrande anförde Hernlund i hithörande del följande.

Genom remissen den 7 december 1949 hade Kungl. Maj:t anbefallt kartverket att senast den 14 december avgiva utlåtande över besvärerna. Den korta remisstiden hade givetvis varit beroende på att tjänstledigheten begärts redan från den 12 december 1949. Såsom föredragande i ärendet — i kartverket fullgjorde överdirektören även en administrativ byråchefs funktion — hade Hernlund därför sökt påskynda ärendets behandling så mycket som möjligt. Sedan Hernlund den 11 december fått ett förslag till utlåtande färdigt i koncept, hade han den 12 december på morgonen sammankallat de ledamöter av kartverket som omfattat det överklagade beslutet jämte kamreraren, vilken vid beslutets fattande av sjukdom varit hindrad närvara men nu åter inträtt i tjänst och på vilkens avdelning Aina Setterwall var placerad. Orsaken till att Tham ej underrättats om sammanträdet hade varit den, att kartverket ansåge att besvär vore riktade mot det beslut, som överklagats, och att det därför vore de ledamöter, som stode bakom beslutet, som skulle avgiva utlåtande över besvärerna. I de fall, då en vikarie uppehållit byråchefstjänst vid ett överklagat besluts fattande, vore det vikarien, ej den ordinarie byråchefen, som plögade deltaga i besvärssärendets behandling i kartverket. Det syntes i det föreliggande besvärssärendet så

mycket naturligare att handla efter denna kartverkets praxis som Thams särskilda mening vid det överklagade beslutet bifogats besvärsskriften och åberopats av Aina Setterwall. Tham hade nu gjort gällande, att bestämmelserna i 21 § 1 mom. e) kartverkets instruktion stadgade en ovillkorlig skyldighet för Hernlund att kalla samtliga byråchefer att närvara vid besvärssärendes handläggning. Att under alla förhållanden så icke alltid vore avsett framginge därav att, då besvär anfördes hos kammarrätten (jfr 41 § 1 mom. instruktionen) över ett kartverkets beslut, förklaring eller yttrande infordrades endast från vederbörande som deltagit i det överklagade beslutet, varför i dylika fall som regel endast överdirektören och kamreraren handlade dylika besvärssärenden. Även om man emellertid, såsom Tham, tolkade 21 § 1 mom. instruktionen rent efter bokstaven, funnes givetvis ingenting som hindrade att de, som stode bakom ett överklagat beslut, ensamma överlade om hur de ville ha utlåtandet över besvären avfattat. Om ett formellt fel skulle anses begånget av Hernlund vid handläggningen av besvärssärendet, inskränkte sig detta till att icke ett formellt plenum sedermera hållits med Tham närvarande, så att han omedelbart fått del av förslaget till utlåtande och därmed beretts tillfälle att, om han så önskat, ytterligare utveckla sin redan angivna avvikande mening i tjänstledighetsärendet. Någon skillnad i besvärssärendets reella behandling torde emellertid därigenom icke ha uppstått. Såsom Tham anført hade det varit för Kungl. Maj:t känt, att Tham icke deltagit i besvärssärendets handläggning, detta icke endast genom Thams i skrivelsen omförmälda telefonsamtal med expeditionschefen i jordbruksdepartementet utan redan dessförinnan genom kartverkets utlåtande, i vilket angivits vilka ledamöter i kartverket som deltagit i besvärssärendets handläggning. Om ett formellt fel från Hernlunds sida skulle anses föreligga beträffande besvärssärendets handläggning, hade under alla förhållanden detta icke föranlett något uppskov med avgörandet av ärendet hos Kungl. Maj:t. Tydligen hade ej heller den omständigheten att Tham icke deltagit i besvärssärendets handläggning ansetts vara av den betydelse, att den erfordrat någon Kungl. Maj:ts särskilda åtgärd eller något påpekande i anledning av de åberopade bestämmelserna i den av Kungl. Maj:t utfärdade instruktionen för verket.

Kungl. Maj:t hade — anförde Hernlund vidare — med ändring av kartverkets beslut medgivit Aina Setterwall tre månaders tjänstledighet. Beslutet torde, enligt vad Hernlund erfarit, bero på att i praxis hinder icke ansetts möta att bevilja tjänstledighet med C-avdrag å lönen, även om ledigheten avsåges skola användas för anställning i enskild tjänst, och att något tillstånd enligt 7 § avlöningsreglementet icke i dylika fall erfordrades. Med anledning därav ville Hernlund endast framhålla, att kartverkets tolkning av avlöningsreglementets bestämmelser berott därpå, att kartverket ansett avlöningsreglementet böra tolkas såsom en enhet och att i motivering och kommentarer till avlöningsreglementet icke funnes angivet, att

7 § icke skulle vara tillämplig på all anställning i enskild tjänst. Kartverket hade funnit sin tolkning så mycket mer naturlig som för tjänstledighet för provtjänstgöring på lägre *statlig* aspiranttjänst krävdes medgivande av Kungl. Maj:t jämlikt 6 § avlöningsreglementet. Att avfattningen av 7 § avlöningsreglementet gäve anledning till den tolkning kartverket tillämpat torde även framgå därav, att då Hernlund — som förutsåg att Aina Setterwall hade för avsikt att vid avslag på hennes ansökan anföra besvär — under hand framställt förfrågan i riksräkenskapsverket, huruvida hans uppfattning att bestämmelserna i nämnda paragraf utgjorde hinder för bibehållande av statlig tjänst under tjänstledighet för anställning i enskild tjänst vore riktig, detta ansetts vara fallet att döma av paragrafens ordalydelse. — Hernlund hemställde slutligen, att Thams klagomål icke måtte föranleda någon JO:s åtgärd.

I avgivna påminnelser anförde Tham, bland annat, att vid sammanträdet den 3 december 1949 icke med ett ord berörts den sedermera åberopade 7 § avlöningsreglementet. Hernlund hade endast föreslagit avslag å Aina Setterwalls ansökan eftersom det gällt enskild tjänst. Detta hade av Tham icke kunnat tillerkännas betydelse som sakligt avslagsmotiv, eftersom enligt Thams uppfattning gällande avlöningsreglemente just i 7 § gäve kartverket befogenhet att både bevilja tillstånd till förening av innehavd tjänst med enskild tjänst och — i den omfattning arbetsförhållandena det medgäve — bevilja för fullgörande av sådan tjänst erforderlig tjänstledighet. Då vid ärendets behandling den 3 december 1949 ingenting nämnts om att rådande arbetsförhållanden lade hinder i vägen för den begärda tjänstledighetens beviljande, torde det kunna anses ofrånkomligt, att Hernlund vid ärendets föredragning icke framfört något bärkraftigt motiv för avslag. Först sedan Tham i sin reservation framhållit, att intet hinder för bifall kunde anses föreligga ur arbetssynpunkt, hade Hernlund — i det till Kungl. Maj:t avgivna remissyttrandet — tillgripit detta argument.

Vid ärendets avgörande gjorde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius följande uttalanden.

Enligt 11 § instruktionen den 21 juni 1946 (nr 468) för rikets allmänna kartverk och kartverkskommissionen äger överdirektören ensam beslutanderätt i alla de till kartverkets handläggning hörande ärenden, i vilkas prövning han deltagit, med undantag av ärenden rörande fel eller försummelse i tjänsten. Såsom allmän regel gäller därvid enligt 19 §, att ärende avgöres av överdirektören efter föredragning av vederbörande byråchef eller annan angiven eller särskilt förordnad befattningshavare.

I 21 § 1 mom. instruktionen stadgas, att i närvaro av överdirektören och byråcheferna skola såvitt möjligt handläggas vissa närmare angivna

ärenden, bland annat "frågor angående besvär över kartverkets åtgärder och beslut". I behandlingen av ärende, som berör kamrerarkontorets verksamhet, skall enligt 3 mom. samma paragraf kamreraren i verket delta.

I 23 § föreskrives, att därest överdirektören i ärende, som föredrages för honom, fattar beslut som strider mot föredragandens eller annan närvarande ledamots mening, åligger det denne att vid sammanträdet anmäla sin skiljaktiga mening för intagande i kartverkets protokoll.

I förevarande ärende är upplyst, att sedan kartverket vid sammanträde den 3 december 1949, däri Tham i egenskap av ordinarie byråchef deltagit, beslutat att avslå Aina Setterwalls ansökan om tjänstledighet för enskilda angelägenheter samt Tham reserverat sig mot detta beslut, Kungl. Maj:t efter besvär av Aina Setterwall anbefallt kartverket att avgiva utlåtande över besvären. För avgivande av detta utlåtande har Hernlund föranstaltat om sammanträde i verket den 12 december 1949 men underlåtit att till sammanträdet kalla Tham, ehuru denne vid tiden ifråga själv uppehöll sin byråchefstjänst. Efter föredragning av Hernlund har kartverket samma dag beslutat och även expedierat ovanberörda utlåtande till Kungl. Maj:t.

Hernlund har till förklaring av sin underlåtenhet att kalla Tham till sammanträdet främst anført, att det vore de ledamöter, som stode bakom det överklagade beslutet, som hade att yttra sig över besvären och att Thams mening redan förut var känd.

Av innehållet i nyssnämnda stadganden i instruktionen för kartverket framgår emellertid, att — även om överdirektören med visst undantag äger ensam beslutanderätt i verkets ärenden — frågor om besvär över verkets beslut skola handläggas i närvaro av verkets byråchefer och i vissa fall även andra ledamöter. Orsaken härtill är uppenbarligen, att man velat tillförsäkra dessa ärenden en så allsidig behandling som möjligt. Det är av detta skäl tydligt, att i den mån hinder icke möter samtliga byråchefer skola kallas till sammanträde för handläggning av dylika i 21 § instruktionen avsedda ärenden. Huruvida i fråga om besvärsärenden vederbörande förut deltagit i det överklagade beslutet torde därvid sakna betydelse. Det är nämligen, där ej annat angivits i remissbeslutet, ämbetsverket såsom sådant som har att yttra sig till besvärsinstansen, och ingalunda blott de ledamöter som äro ansvariga för beslutet. Det ligger för övrigt i sakens natur, att en ordinarie ledamot, som närvarit vid fattandet av ett överklagat beslut och därvid gjort gällande en från detsamma avvikande mening, bör — under förutsättning att han alltjämt är i tjänst — vid avgivande av yttrande från ämbetsverket över besvären få tillfälle att framföra sin mening om de nya synpunkter, som kunna ha anförts i besvären eller framkomma vid avgivandet av verkets yttrande.

I förevarande fall har kartverket i sitt utlåtande grundat sitt avstyrkande av besvären främst på en — för övrigt felaktig — tolkning av innehållet i 7 § statens allmänna avlöningsreglemente och sålunda på ett skäl, som icke

synes ha varit på tal vid sammanträdet den 3 december 1949. Det hade med hänsyn härtill varit så mycket mera angeläget, att tillfälle lämnats Tham att närvara och uttala sig om nämnda skäl för besvärens avstyrkande. Thams mening härom var icke känd. Att Thams reservation var bekant kan vid sådant förhållande icke rimligen ha utgjort anledning till att utestänga honom från deltagande i behandlingen av de remitterade besvären. Härtill kommer, att kartverket i sitt utlåtande över besvären yttrat sig om Thams reservation. Detta förhållande synes utgöra ett särskilt starkt skäl för att tillfälle bort beredas Tham att taga ställning till vad härutinnan yttrats och att i anledning härav, i den mån så funnits påkallat, närmare utveckla sin i reservationen framförda ståndpunkt.

Av nu anförda skäl måste Hernlund enligt min mening anses ha förfarit felaktigt genom att underlåta att till kartverkets handläggning av Aina Setterwalls besvär kalla Tham i hans egenskap av byråchef. Med hänsyn till innehållet i Kungl. Maj:ts beslut i besvärsmålet synes emellertid någon skada icke ha uppkommit genom det förelupna felet. Jag finner mig därför kunna låta bero vid vad i saken förevarit och mina ovan gjorda uttalanden.

De sålunda gjorda uttalandena upptog JO i en till Hernlund avlåtten skrivelse, och var ärendet därmed av JO slutbehandlat.

8. Felaktigt förfarande vid försäljning av utmätt lös egendom. Sätt och tid för kungörande av auktion.

Av handlingarna i ett av köpmannen Thure Nygren i Sundsvall härstädes anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Sedan stadsfogden i Sundsvall Å. Allenmark hos Nygren, vilken i huset nr 6 vid Sjögatan i staden driver affärsrörelse för försäljning av möbler, för fordran verkställt utmätning av viss lös egendom, däribland en soffa, ett kombinerat skåp och ett runt bord, utfärdade och överlämnade Allenmark den 20 januari 1950 för anslående i Sundsvalls kyrka till vederbörande pastorsämbete en auktionskungörelse, så lydande:

”Kungörelse.

Genom exekutiv auktion, som tisdagen den 31 januari 1950 klockan 14 förrättas hos Thure Nygren, Möbelfabrikernas Direktförsäljning, Sjögatan 6, Sundsvall, kommer att mot kontant betalning försäljas

1 st. sängskåp	1 st. soffa
1 » oljemålning 'Hägne'	1 » kombinerat skåp, 3 dörrars
1 » » 'Vigren'	1 » runt bord
1 » skrivmaskin	
1 » skinnsoffa	

Sundsvall i stadsfogdekontoret den 20 januari 1950.

Stadsfogden.”

I Sundsvalls Tidning infördes sedermera den 30 januari 1950 följande kungörelse:

”Kungörelse.

Genom exekutiv auktion, som tisdagen den 31 jan. 1950 kl. 14 förrättas i huset n:r 6 Tullgatan n. b. kommer att mot kontant betalning försäljas 1 soffa, 1 skåp och 1 runt bord.

Sundsvall den 28 jan. 1950.

Stadsfogden.”

I en den 11 februari 1950 hit inkommen klagoskrift anförde Nygren, bland annat, följande.

Strax före klockan 14 den 31 januari 1950 hade Allenmark kommit ensam till klagandens affärslokal och frågat, om det var klart för auktion. Därvid hade klaganden tackat Allenmark för hans vänlighet att icke hålla auktionen i affären, varvid Allenmark sett mycket undrande ut. Klaganden hade då påpekat, att fastigheten nr 6 vid Tullgatan, en tvärgata till Sjögatan, vore belägen ett par fastigheter från affärslokalen vid sistnämnda gata, samt uppgivit, att klaganden låtit bortföra möblerna till den utannonserade adressen och ställt dessa å gårdsplanen, när klaganden icke disponerade över något utrymme i fastigheten Tullgatan 6. Genom vicevärden i denna fastighet hade klaganden erhållit bekräftelse på att Allenmark vid 14-tiden nämnda dag besökt vicevärden och förklarat misstaget med annonseringen samt anhållit om tillstånd att förrätta auktionen där, vilket även beviljats. Klaganden ville framhålla, att om auktionen utlysts på ett korrekt och tydligt sätt och icke, som fallet varit, att hållas på två olika ställen, ett nytt skåp av mahogny med ett inköpspris av 385 kronor jämte fraktkostnad, säkerligen icke försålts för 95 kronor.

Sedan jag med anledning av innehållet i klagoskriften anmodat Allenmark att till mig inkomma med yttrande, anförde denne följande.

Efter det kungörelse om exekutiv auktion utsatts att förrättas i klagandens affärslokal den 31 januari 1950 samt anslagits av pastorsämbetet i Sundsvall, hade Allenmark i annat tjänsteärende besökt klaganden i hans affärslokal den 27 januari. Klaganden hade därvid synnerligen bevekande bett Allenmark, att auktionen vid kungörelse i ortstidningen måtte utsättas att hållas å annan plats än i klagandens affärslokal, när hans affärsverksamhet eljest skulle tillfogas skada. Med anledning därav hade Allenmark föreslagit, att auktionen skulle förrättas i klagandens lagerlokal, belägen intill hans affärslokal men med ingång från Tullgatan. Klagandens affärs- och lagerlokal vore nämligen belägen i hörnet av Sjögatan och Tullgatan. Söndagen den 29 januari 1950 hade Allenmark passerat förbi inkörsporten till nämnda lagerlokal och, då ovanför denna funnes angivet ”Nr 6”, hade Allenmark tagit för givet, att detta var rätta gatunumret, samt angivit det-

samma i den annons om exekutiv auktion, som han, ehuru annonsen vore dagteknad den 28 januari 1950, omedelbart därefter ringt in till Sundsvalls Tidning. Den 31 januari strax före klockan 14 hade han träffat klaganden i dennes affärslokal, varvid klaganden uttryckt sin stora tacksamhet över Allenmarks vänlighet att förrätta auktionen vid Tullgatan 6. Han hade samtidigt meddelat, att han låtit köra dit de möbler, som skulle försäljas. Av klagandens yttrande hade Allenmark förstått, att numret utanför klagandens lagerlokal vore felaktigt samt att Tullgatan 6 vore belägen cirka 100 meter från nämnda lagerlokal. I sällskap med sitt vittne, extra exekutionsbiträdet Melker Henriksson, hade Allenmark begivit sig till Tullgatan 6, där möblerna funnos uppställda inne på gården. Minst 10 spekulanter hade församlats på gårdsplanen. På förfrågan hade Allenmark erhållit löfte av ägaren till fastigheten Henrik Eriksson att förrätta auktionen å gården till densamma. Enär klaganden uttryckt sin tillfredsställelse över att auktionen förrättades vid Tullgatan 6 och då tillräckligt många spekulanter infunnit sig för att möblerna ej skulle befaras bliva sålda till oskäligt lågt pris, hade Allenmark beslutat att omedelbart förrätta auktionen å gården till fastigheten Tullgatan 6. Innan auktionen påbörjats hade han emellertid tillsagt sitt vittne att återvända till klagandens affärs- och lagerlokal och undersöka, huruvida några auktionsspekulanter infunnit sig där. Sedan Allenmark därefter erhållit meddelande om att så ej var fallet, hade auktionen förrättats. I detta sammanhang kunde nämnas, att spekulanter ej brukade infinna sig vid exekutiva auktioner, som kungjorts enbart genom anslag i kyrkan.

Sedan genom min expedition begärts upplysning av överexekutor i Sundsvall huruvida några särskilda bestämmelser gällde för denna stad i fråga om försäljning å auktion av utmätt lös egendom, meddelade överexekutor i skrivelse den 21 februari 1950, att såvitt överexekutor kunnat utröna några sådana bestämmelser icke finnes. Härutöver anförde överexekutor: I kommunal författningssamling för staden, utgiven år 1912, finnes visserligen intaget ett auktionsreglemente, fastställt av länsstyrelsen den 24 december 1868. Stadens äldste tjänsteman, f. d. borgmästaren L. Groth, vilken tjänstgjort vid rådhusrätten sedan år 1894, hade på förfrågan meddelat, att auktionsreglementets bestämmelser icke tillämpats under hans tjänstgöringstid. Groth ville erinra sig, att reglementet icke tillämpats sedan år 1888, då staden brunnit och jämväl auktionskammaren förstörts genom branden.

Enligt 89 § utsökningslagen skall försäljning av utmätt egendom ske genom offentlig auktion.

I 90 § samma lag stadgas att, om lös egendom skall säljas, skall utmät-

ningsmannen låta tid och ställe kungöras i kyrkan för den församling, där försäljningen sker, så ock, om gäldenär eller borgenär det äskar eller eljest sådant finnes lämpligt, i tidning inom orten ävensom i kyrkorna för de församlingar, som närmast därtill äro. Finnes för viss stad förordnat, att auktion skall kungöras på annat sätt än nu är sagt, skall det lända till efterrättelse.

Rörande kungörelsetiden äro bestämmelser meddelade i 91 § utsökningslagen. Så vitt angår lösören skall kungörelse om auktion ske minst åtta dagar innan auktionen hålles, där ej fråga är om sådan i 90 § 2 mom. avsedd egendom som ej kan förvaras utan risk för väsentlig försämring under eljest stadgad kungörelsetid. Skall i stad auktion kungöras mer än en gång, är det gilt, om första kungörandet skett inom tid som ovan sagts.

I ett stort antal städer ha särskilda bestämmelser om auktion å såväl fast som lös egendom meddelats i reglementen för där inrättade auktionsverk. Vad angår Sundsvall har enligt vunnen upplysning KB i Västernorrlands län den 24 december 1868 fastställt ett "Auktionsreglemente för Sundsvalls stad". Enligt detta reglemente skulle det åligga stadens auktionskammare, som skulle stå under magistratens styrelse, att, efter behörig anmodan, ombesörja försäljning på offentlig auktion av all slags egendom inom staden och dess jurisdiktion. I § 4 i reglementet föreskrives följande: "I mät tagen fast och lös egendom, om hvars försäljande lände till efterrättelse hvad i lag särskildt stadgas, skall försäljas i auktionskammarens lokal, hvilken jemväl för frivilliga auktioner mot lämplig afgift till stadens kassa må begagnas, då säljaren sådant önskar och så ske kan." I § 6 heter det: "Ansökning om försäljning genom auktionskammaren göres skriftligen hos magistratens ordförande, som bestämmer tiden för auktionen och låter om densamma kungöras uti stadens tidningar."

Då detta reglemente icke blivit upphävt, torde det ännu äga giltighet och däri intagna bestämmelser vara att tillämpa vid försäljning av utmätt egendom i staden. Detta vinner även stöd av vad som förekommit i ett i NJA 1922 s. 464 o. f. refererat rättsfall. Av referatet framgår bland annat följande. Över en av t. f. stadsfogden i Sundsvall B. C. Lundberg förrättad exekutiv auktion å en fordran, som utmätts för oguldna skatter, anförde stadens drätselkammare under åberopande av 90 § utsökningslagen besvär hos överexekutor-magistraten. Dessa grundades i huvudsak på att kungörelse om auktionen icke varit införd i någon av stadens tidningar, ehuru det bort anses lämpligt med hänsyn till det utmätta godsets värde. Då auktionen alltså icke blivit lagligen kungjord, yrkades att densamma måtte upphävas. Ordinarie stadsfogden, som yttrade sig över besvären, anförde, att visserligen vore kungörande i ortstidning icke ovillkorligen föreskrivet utan påbudet endast i det fall att gäldenär eller borgenär det äskade eller eljest sådant finnes lämpligt, men han hade under sin tjänstetid alltid låtit kungöra auktionerna i två av stadens tidningar. Stadsfogden tillade, att

auktionsreglementet för staden för övrigt föreskreve, att auktion skulle kungöras i stadens tidningar. Köparen av den utmätta fordringen, en exekutionsbetjänt, genmälde, att det åberopade auktionsreglementet efter stadens brand år 1888 icke kunnat tillämpas i brist på auktionslokal och tjänstemän för auktioners hållande. I målet blev ostridigt, att auktionsreglementet — fastställt av länsstyrelsen den 24 december 1868 — innehåller bestämmelse *dels* att kungörelse om auktion skall införas minst en gång uti den eller de tidningar, som i staden finnas, *dels ock* att auktionsföretagande skall tillkännagivas genom ringning i klocka utanför auktionsstället (sistberörda stadgande åberopat av köparen till stöd för att reglementet vore antikverat). I beslut den 19 oktober 1921 fann magistraten, då det med hänsyn till den utmätta egendomens värde och beskaffenhet måste anses lämpligt, att auktionen ifråga kungjorts jämväl i tidning inom orten, men så icke skett, lagligt upphäva auktionen. Efter besvär av köparen fann Svea hovrätt enligt utslag den 21 februari 1922 skäl ej vara anfört, som föranledde ändring i magistratens beslut. Köparen fullföljde talan. I utslag den 4 november 1922 yttrade Kungl. Maj:t: ”I målet är upplyst, att enligt gällande reglemente för auktionsverket i Sundsvall auktion, som av auktionsverket förrättas, skall kungöras i stadens tidningar. Vad sålunda är för staden förordnat skall jämlikt 90 § utsökningslagen lända till efterrättelse vid försäljning därstädes av utmätt lös egendom, även om auktionsverket icke anlitas för försäljningen. Då detta i förevarande fall ej iakttagits, prövar Kungl. Maj:t lagligt fastställa det slut, vartill hovrätten i målet kommit.” Från detta beslut, som innefattade justitierådet Alexandersons av tre andra justitieråd biträdda mening, voro tre justitieråd skiljaktiga. Av dessa fann ett justitieråd ej skäl att göra ändring i hovrättens utslag, medan däremot de två övriga, med upphävande av hovrättens utslag, ogillade den mot auktionen förda talan.

Med hänsyn till den mening, som kommit till uttryck i högsta domstolens ovannämnda utslag, är det uppenbart, att kungörande av exekutiv auktion i Sundsvall fortfarande skall ske i den ordning, som är föreskriven i 1868 års auktionsreglemente, även om auktionen förrättas av stadsfogden och å annan plats än auktionskammare. Kungörande i tidning skall alltså ske utan hänsyn till begäran eller lämplighet, varom förmäles i 90 § utsökningslagen. Av innehållet i 91 § samma lag torde också framgå, att detta kungörande skall ske minst åtta dagar före auktionen.

I förevarande fall är upplyst, att Allenmark för exekutiv försäljning av ovannämnda gods den 20 januari 1950 utfärdat kungörelse om auktion den 31 januari 1950 klockan 14 i klagandens affärslokal vid Sjögatan 6 i Sundsvall ävensom att Allenmark i Sundsvalls Tidning för den 30 januari 1950 låtit införa kungörelse om samma auktions hållande i fastigheten Tullgatan 6. Auktionen har sedermera hållits på sistnämnda plats. — Även om Allenmark vidtagit vissa åtgärder för säkerställande av att eventuella kunder

å förstnämnda auktionsplats skulle kunna inställa sig i Tullgatan 6, torde ifrågavarande auktion icke kunna lämnas utan anmärkning. Att på sätt som skett hålla auktionen å annan plats än den i kyrkan genom anslag kungjorda måste enligt min mening anses uppenbart felaktigt. Betydelsen härav blir i förevarande fall så mycket större, som något lagligt kungörande i tidning av auktionen i Tullgatan 6 icke ägt rum.

Då över huvud taget auktion å ifrågavarande löseegendom icke kungjorts på sätt föreskrives i auktionsreglementet av år 1868, syntes försäljning av denna å utsatt dag icke ha kunnat ske i fullt laga ordning. Den i allt fall hållna auktionen syntes därför vara behäftad med sådant fel, att densamma i händelse av överklagande kunde tänkas bliva upphävd. Även om lagen ej innehåller några stadganden om verkan därav att reglerna om kungörande av auktion åsidosatts, syntes man böra utgå från att iakttagande av nämnda regler är en förutsättning för auktionens giltighet i sådana fall, då åsidosättandet avser åtgärd, vars företagande är absolut föreskrivet.

Jag hänvisar härutinnan till Hasslers arbete Svensk exekutionsrätt s. 331. Praxis intager också, som framgår av ovanberörda rättsfall, samma ståndpunkt. Beträffande kungörelsetidens iakttagande må även erinras om ett i NJA 1922 s. 57 refererat rättsfall, varav tillika framgår att parterna icke äga att disponera över reglerna om kungörelse rörande auktion. Någon viss besvärstid finnes icke stadgad för överklagande av auktion å lös egendom (se NJA 1883 s. 280 och 382).

Vad jag ovan anfört upptog jag i en till Allenmark den 11 april 1950 avlåten skrivelse och beredde honom tillfälle att till mig inkomma med nytt yttrande i ärendet, såvitt angick här omförmälda del.

I en den 20 april 1950 till överexekutor i Sundsvall inkommen skrift anförde därefter den ene av två utmätningssökande besvär över auktionen och hemställde under åberopande av att auktionen icke blivit på laga sätt utlyst, att densamma måtte upphävas.

Över besvären avgåvo Allenmark, klaganden samt den andre av utmätningssökandena yttranden. Av köparna av den utmätta egendomen underlät en att yttra sig, oaktat tillfälle därtill beretts, under det att en köpare på grund av vistelse utomlands icke kunde anträffas för delgivning.

I utslag den 7 juni 1950 yttrade överexekutor följande.

Den omständigheten att auktionen, som enligt anslag i kyrkan kungjorts att äga rum å Sjöгатan 6 i Sundsvall, det oaktat hållits å Tullgatan 6 funne överexekutor — med hänsyn till att utmätningssmannen vidtagit åtgärder för säkerställande av att eventuella kunder å den förstnämnda auktionsplatsen kunnat inställa sig å Tullgatan 6 — icke böra föranleda till auktionens upphävande.

Enligt gällande auktionsreglemente för Sundsvalls stad, fastställt av KB

i Västernorrlands län den 24 december 1868, skulle auktion, som förrättades av auktionsverket, kungöras i stadens tidningar. Med hänsyn till innehållet i 90 § utsökningslagen skulle vad sålunda vore förordnat jämväl lända till efterrättelse vid försäljning av utmätt lös egendom, även om auktionsverket icke anlidades för försäljningen. Jämlikt 91 § samma lag ålåde det utmätningssmannen att kungöra auktionen minst åtta dagar före densamma hållande. I målet vore upplyst, att kungörelse om överklagade auktionen endast varit införd i en av stadens tidningar, nämligen Sundsvalls Tidning för den 30 januari 1950. Auktionen hade följaktligen icke kungjorts på sätt föreskrevs i auktionsreglementet. Den i 91 § utsökningslagen omnämnda kungörelsetiden hade ej heller iakttagits. På grund av vad sålunda förekommit prövade överexekutor lagligt upphäva auktionen.

Över detta utslag anförde den andre utmätningssökanden besvär i hovrätten för Nedre Norrland under yrkande att den exekutiva auktionen måtte fastställas.

Hovrätten yttrade i utslag den 9 september 1950 följande.

Enär, såsom överexekutor funnit, auktionen ej utlysts på det för Sundsvalls stad särskilt föreskrivna sättet, prövade hovrätten lagligt fastställa det slut överexekutors utslag innehölle.

Om detta beslut voro tre av hovrättens ledamöter ense. Presidenten var skiljaktig och yttrade:

”På skäl som anförts i överklagade utslaget finner jag lika med överexekutor den omständigheten att auktionen hållits å Tullgatan 6 i stället för, såsom enligt anslag i kyrkan kungjorts, Sjögatan 6 icke böra föranleda att auktionen upphäves.

Vad angår åberopade auktionsreglemente för Sundsvalls stad stadgas däri, att stadens auktionskammare, som står under magistratens styrelse, efter behörig anmodan ombesörjer försäljning på offentlig auktion av all slags egendom inom staden och dess jurisdiktion. Reglementet föreskriver vidare att i mät tagen fast och lös egendom skall försäljas i auktionskammarens lokal, vilken jämväl må begagnas för frivilliga auktioner mot lämplig avgift till stadens kassa, då säljaren sådant önskar och så ske kan. Tillika stadgas bland annat att ansökning om försäljning genom auktionskammaren skall göras skriftligen hos magistratens ordförande, som bestämmer tiden för auktionen och låter om densamma kungöras i stadens tidningar, samt att, innan auktionsförrättning företages, förrättningen skall genom ringning i klocka utanför auktionsstället tillkännagivas.

Vad reglementet sålunda och i övrigt innehåller giver vid handen, att detsamma avsett uteslutande försäljning genom auktionskammarens försorg och i mycket närmast varit att anse som en instruktion för auktionskammarens befattningshavare.

Enligt för hovrätten tillgängliga handlingar har också, på förfrågan av överexekutor, magistratens förutvarande ordförande, vilken tjänstgjort i

magistraten sedan 1894, upplyst att auktionsreglementet icke tillämpats, såvitt han ville minnas, sedan auktionskammaren förstörts vid Sundsvalls stads brand 1888 och i varje fall ej under hans tjänstgöringstid.

Vid angivna förhållanden är enligt min mening stadgandet i 90 § utsökningslagen om vad som skall iakttagas då för viss stad förordnats, att auktion skall kungöras på annat sätt än i nämnda paragraf är sagt, icke tillämpligt i förevarande fall.

Den omständigheten att auktionen icke kungjorts på sätt föreskrives i auktionsreglementet saknar alltså betydelse.

Jag prövar förty lagligt att, med upphävande av överexekutors utslag, ogilla den mot auktionen förda talan.”

Hovrättens utslag vann laga kraft.

Med överlämnande av hovrättens utslag avgav Allenmark därefter nytt yttrande i ärendet härstädes och anförde däri följande.

Såsom framginge av hovrättens utslag hade den av klaganden hos JO påtalade auktionsförrättningen upphävts, enär densamma ej utlysts på det för Sundsvalls stad särskilt föreskrivna sättet. Från utslaget hade presidenten varit skiljaktig och ansett, att några speciella regler för exekutiv auktions kungörande ej längre existerade i Sundsvall. På grund av utslaget vore Allenmark emellertid nödsakad att tillsvidare tillämpa auktionsreglementet, trots att det bjöde honom emot dels på grund av dess föråldrade bestämmelser och dels för att det tvingade honom att åsamka personer som råkat i ekonomiskt trångmål kungörelsekostnader, som i de flesta fall ej stode i rimlig proportion till gäldenärens skuld eller det utmäta godsets värde. Reglementets giltighet vore dock för närvarande föremål för magistratens i Sundsvall prövning. — Därest något giltigt auktionsreglemente ej finnes i Sundsvall, kvarstode emellertid frågan huruvida Allenmark vid ifrågavarande auktions kungörande iakttagit den i 91 § utsökningslagen omnämnda kungörelsetiden. Nämnda paragraf stadgade intet om att även kungörelse i tidning skulle hava skett minst åtta dagar före auktionen, och det vore enligt Allenmarks mening mycket som talade mot en sådan uppfattning.

Slutligen meddelade Allenmark, att vid utmätningsbesök hos klaganden den 18 augusti 1950 denne i närvaro av exekutionsbiträdet Folke Bäckström förklarar, att han ej hade något intresse av att här ifrågavarande auktionsförrättning gjordes om.

Vid prövning av ärendet fann jag med hänsyn till att den påtalade auktionen, i anslutning till vad jag i min skrivelse den 11 april 1950 uttalat, blivit efter anförda besvär upphävd ävensom till omständigheterna i övrigt de anförda klagomålen icke föranleda någon min vidare åtgärd, vare sig i omförmälda eller andra delar.

Vad Allenmark anfört rörande innebörden av stadgandet i 91 § utsökningslagen fann jag icke påkalla annan åtgärd än en hänvisning till vad jag i denna del anfört i min ovannämnda skrivelse samt till innehållet i JO:s ämbetsberättelse 1929 s. 129 o. f. och Tryggers kommentar till utsökningslagen, Uppsala 1904, s. 287.

9. Felaktigt uttagande av ersättning för en hos statens rättskemiska laboratorium begärd undersökning, vilken av tjänsteman därstädes betraktats såsom ett åt honom privat lämnat uppdrag.

I en den 5 oktober 1949 till mig inkommen klagoskrift anförde polismannen Hugo Torstensson i Lindesberg, förutom annat som jag ej funnit föranleda någon min vidare åtgärd, följande.

Under pågående skilsmässoförhandlingar mellan klaganden och hans hustru hade klaganden från hustrun mottagit ett brev, i vilket hon bland annat meddelat, att klaganden icke vore fader till makarnas inom äktenskapet födda dotter. Efter någon tid och sannolikt på inrådan av sin advokat hade hustrun dementerat denna uppgift under påstående, att hon tillgripit utvägen för att få dottern över på sin sida. I syfte att om möjligt vinna klarhet i denna sak hade klaganden rest till Stockholm för att låta taga blodprov av sig och flickan. Den behandling klaganden fått vidkännas i samband med denna blodundersökning funne klaganden så anmärkningsvärd, att klaganden ville bringa förhållandet till min kännedom.

Rörande händelseförloppet hänvisade klaganden till tre vid skriften fogade avskrifter av brev som klaganden avlätit dels till föreståndaren för statens rättskemiska laboratorium, dels till assistenten vid laboratoriet Bengt Jonsson, dels ock till medicinalstyrelsen.

Brevet till föreståndaren, vilket var dagtecknat den 8 april 1949, innehöll följande: Den 3 maj 1948 hade klaganden uppsökt Karolinska sjukhuset i Stockholm för att få blodprov av sig och sin dotter. Saken hade icke kunnat ordnas där, men en läkare på sjukhuset hade telefonerat till statens rättskemiska laboratorium och fått det beskedet, att klaganden och hans dotter skulle inställa sig följande dag klockan 9 på laboratoriet och fråga efter "doktor Jonsson". Klaganden och dottern hade inställt sig punktligt, och en mycket artig herre, som presenterat sig såsom Jonsson, hade öppnat för dem och tagit blodprovet. Protokoll skulle sändas inom fjorton dagar för att kunna företes vid pågående skilsmässoförhandlingar. Avgiften, 35 kronor, hade klaganden genast fått erlägga, men något protokoll hade aldrig kommit honom tillhanda. Vid upprepade påminnelser per telefon hade klaganden fått undvikande svar och löfte om rättelse. Slutligen hade klaganden

vänt sig till föreståndaren, därvid klaganden fått det beskedet, att Jonsson tagit klagandens ärende som ett privat uppdrag, att Jonsson vore sjuk samt att rättelse skulle ske. Senare hade klaganden blivit anmodad att låta taga nytt prov å sig själv, vilket klaganden också gjort. Blodprovet hade insänts till föreståndaren. I slutet av år 1948 hade klaganden visserligen per telefon fått den upplysningen från föreståndaren, att blodproven icke hade någon betydelse, men något protokoll hade klaganden ännu icke mottagit. — När man vände sig till en offentlig institution, förutsatte man givetvis, att vederbörande tjänsteman upptog ens fall som ett tjänsteärende utan att man särskilt anmärkte detta. Något tal om att detta skulle vara Jonssons privata uppdrag hade icke förekommit. Huruvida den av klaganden erlagda avgiften överensstämde med fastställd taxa kände klaganden icke till. För det prov, som tagits av klaganden i Lindesberg, hade klaganden fått betala 3 kronor. — Förutom den omständigheten att klaganden, om han i tid erhållit ifrågavarande protokoll, kunnat besparas utgifter på många tusen kronor, hade han fått vidkännas direkta utgifter, som arvodet inräknat överstege 100 kronor. Dessutom hade klaganden på grund av den behandling, han i detta fall fått, utan någon nytta utsatts för fysiska och psykiska obehag, som eventuellt även kunde värderas. Klaganden fordrade emellertid icke gottgörelse för annat än nämnda direkta utgifter.

I brevet till Jonsson, dagtecknat den 2 maj 1949, anförde klaganden följande: ”Då Ni den 11 april ringde upp mig med anledning av min anmälan till Eder chef, kommo vi ju överens om, att Ni som ersättning för mina direkta utgifter i omskrivna ärende under veckans lopp skulle tillsända mig 100: — kr, och att jag skulle låta mig nöja därmed. Ännu har jag icke haft nöjet mottaga några pengar från Eder. Jag vill icke tro, att detta beror på annat än glömska från Eder sida och vill därför lämna Eder tillfälle att ordna mellanhavandet under denna veckas lopp. Några flera påminnelser kommer jag icke att göra.”

Klaganden hade därefter, enligt vad avskriften av det till medicinalstyrelsen ställda brevet gav vid handen, den 10 maj 1949 hänvänt sig till nämnda myndighet samt — efter att ha redogjort för vad i ärendet förvarit, därvid klaganden tillika upplyst, att Jonsson varken besvarat klagandens nyssnämnda brev eller tillställt honom några pengar — hemställt, att lämpliga åtgärder måtte vidtagas. Klaganden hade i brevet tillagt, att han vore villig att återkalla sin anmälan, om Jonsson kunde förmås fullfölja den träffade överenskommelsen.

Sedan jag i anledning av innehållet i klagoskriften anhållit om medicinalstyrelsens yttrande i ärendet, inkom medicinalstyrelsens disciplinnämnd med utlåtande jämte därvid fogade yttranden av Jonsson och av förestån-

daren för rättskemiska laboratoriet, professorn Erik Wolff, ävensom från klaganden inhämtade påminnelser.

Jonssons yttrande var av följande innehåll.

När Jonsson uppsökts av klaganden för blodprovstagning, hade denne framhållit, att undersökningen endast gällde personlig upplysning och att undersökning av blodprov från hans hustru icke ifrågasattes. Under sådana förhållanden hade knappast en officiell undersökning kunnat komma i fråga. I en del dylika fall kunde det emellertid av psykologiska skäl ändock vara lämpligt, att en undersökning företoges, och enligt Jonssons bedömande föreläge här en sådan situation. I dessa fall plägade vederbörande under rättas om resultatet genom en personlig skrivelse eller i regel muntligen. Ett nytt blodprov från klaganden för säkerställande av hans grupp beträffande A_1A_2 hade tagits den 7 september 1948, varefter han erhållit telefonbesked om att han kunde vara barnets fader och att alltså undersökningen saknade betydelse för styrkande av hans misstankar. Denna senare del av undersökningen hade ägt rum medan Jonsson varit sjukledig, varför han icke personligen kände till detaljerna av underhandlingarna. Ungefär ett halvt år senare hade Jonsson i anledning av ett brev satt sig i förbindelse med klaganden. Jonsson hade därvid bekräftat, att undersökningen utvisat att klaganden kunde vara barnets fader, och erbjudit sig att skriftligen bestyrka detta. Klaganden hade uppgivit sig icke ha något intresse av undersökningsresultatet, som han redan tidigare fått meddelande om, men hade krävt ersättning för kostnaderna. Då Jonsson vid tillfället icke haft detaljerna i ärendet aktuella och det förefallit som om något misstag blivit begånget, hade han förklarat sig villig att personligen stå för kostnaderna. Vid genomgång av handlingarna hade Jonsson fått en annan uppfattning av ärendet. En utbetalning av det krävda beloppet, som vida överstege den lämnade ersättningen, hade syntts honom icke lämplig, då en sådan åtgärd kunde anses utgöra ett medgivande av en felaktighet och icke medförde ett avslutande av ärendet. Han vore dock fortfarande villig att mot sluträkning från klaganden återställa det uppburna beloppet och ändock avgeva det skriftliga besked om undersökningen, denne eventuellt kunde önska. Att klaganden genom ärendets handläggning tillfogats någon skada, som kunde motivera speciella ersättningskrav, syntes Jonsson icke vara fallet. Huruvida undersökningen över huvud taget hade bort företagas vore svårt att bedöma, men Jonsson ansåge, att den i varje fall icke vore en sådan typ av undersökning, som kunde utföras som tjänsteärende.

Wolff anförde i sitt yttrande följande.

Blodgruppsundersökningar i faderskapsärenden borde endast i sällsynta undantagsfall utföras utom tjänsten av vid laboratoriet anställd befattningshavare. Anledning till dylikt förfarande kunde t. ex. föreligga på grund av speciella diskretionshänsyn. Förutsättningarna måste i varje dylikt fall

vara, att den som begärt undersökningen uttryckt särskild önskan, att den skulle utföras utom tjänsten, samt att undersökningsresultatet icke vore avsett att åberopas inför domstol. I föreliggande fall skulle enligt de av Jonsson lämnade uppgifterna dessa båda förutsättningar ha förelegat. Den särskilda anledningen till att undersökningen icke företagits i tjänsten skulle ha varit, att klaganden icke önskade, att blodprov skulle tagas från hustrun. Att åberopa detta såsom anledning till att företaga undersökningen utom tjänsten vore åtminstone i så måtto riktigt, som laboratoriet i allmänhet icke ville åtaga sig att utföra blodgruppsundersökning i ärende rörande äktenskaplig börd utan att båda makarna vore överens om att undersökning skulle ske. Enligt Jonssons uppgifter skulle klaganden icke önskat något skriftligt besked rörande undersökningsresultatet, sedan han fått veta, att detta resultat icke gäve stöd åt hans misstankar. Riktigast hade dock varit att lämna honom ett skriftligt besked, särskilt som han fått betala undersökningen i förskott. Beträffande skäligheten av det av Jonsson begärda arvodet ville Wolff endast framhålla, att det uppginge till samma belopp som enligt gällande taxa debiterades för en undersökning i tjänsten av blodprov från tre personer (moder, barn och uppgiven fader), om stämpelavgiften, 4 kronor, och avgift för provtagning från två personer (3 kronor per person) medräknades. I föreliggande fall hade dock undersökts blodprov endast från två personer. Å andra sidan måste gällande taxa anses för låg med hänsyn till de komplicerade undersökningar, som numera utfördes å varje blodprov. Wolff hade för ett par år sedan föreslagit höjning av taxan till 40 kronor från nuvarande 25 kronor för undersökning av blodprov från tre personer, vartill komme stämpelavgift och provtagningsavgift enligt ovan angivna grunder.

I sina påminnelser anförde klaganden följande.

Den läkare, som klaganden talat med på Karolinska sjukhuset, hade ringt upp rättskemiska laboratoriet och under ett icke personligt betonat samtal fått det beskedet, att klaganden och hans dotter skulle infinna sig där nästa dag klockan 9 och fråga efter Jonsson. Något tal om diskretion hade icke förekommit. Klagandens tillvägagångssätt syntes knappast ha kunnat ingiva någon den föreställningen, att särskilda diskretionshänsyn ifrågasatts. Klaganden och dottern hade inställt sig på utsatt tid, och Jonsson, som själv öppnat för dem, hade informerats om anledningen till besöket. Jonsson hade framhållit, att det i vissa fall kunde vara nödvändigt att taga prov även av modern, och frågat, huruvida icke även hon skulle kunna förmås att underkasta sig sådant. Klaganden hade svarat, att man med absolut visshet kunde säga, att modern aldrig komme att göra det godvilligt. Jonsson hade då sagt, att det kanske icke behövdes blodprov från modern, och han och klaganden hade kommit överens om att avvakta resultatet av tagna prov. Protokoll skulle tillsändas klaganden inom fjorton

dagar, varefter han beroende på dess innehåll skulle taga ytterligare mått och steg. Tiden hade gått under ovisshet och ständigt forcerad press från klagandens motståndare i skilsmässoprocessen. Förgäves hade klaganden meddelat Jonsson påminnelser per brev och telefon. När klaganden slutligen anmält saken för laboratoriets föreståndare, hade denne ringt upp klaganden och anmodat honom att taga nytt prov av sig själv, vilket skulle kunna ske i Lindesberg. Klaganden hade också skickat det begärda provet till laboratoriet. Sedan hade åter följt tystnad och påminnelser. Slutligen hade klaganden blivit uppringd, av vem mindes han icke, och meddelad, att han enligt provet skulle kunna vara fader till flickan. Då hade emellertid skilsmässoförhandlingarna redan framskridit så långt, att klaganden knappast haft användning av protokollet oberoende av dess innehåll. Protokoll skulle dock tillsändas klaganden, men klaganden hade ännu icke fått något sådant. Efter det klaganden den 8 april 1949 tillskrivit föreståndaren för laboratoriet, hade Jonsson åter ringt upp klaganden och erbjudit sig tillsända klaganden 100 kronor omgående, om klaganden ville låta därvid bero. Klaganden hade accepterat, men några pengar hade icke kommit. Jonssons erbjudande vid detta tillfälle att sända protokoll hade klaganden förkastat. — I sitt yttrande uppgåve Jonsson sig villig att mot "sluträkning" från klaganden återställa det uppburna beloppet. Därmed vore klaganden icke tillfreds. Han hade haft flera ofrånkomliga utlägg. Med billigaste resesätt och omkostnader bleve resultatet:

Tredje klass järnvägsbiljett tur- och retur Stockholm	27: —
Resor i Stockholm för klaganden och flickan	3: —
Uppehälle där ett dygn	30: —
Erlagd avgift å laboratoriet	35: —
Ersättning för tagande av blodprov i Lindesberg	3: —
Telefon och porto, som klaganden utan sin förskyllan fått vidkännas, minst	2: —

Kr. 100: —

I verkligheten, anförde klaganden vidare, hade hans omkostnader uppgått till mera än 300 kronor. Klaganden brukade icke använda det nämnda färd-sättet och hade i övrigt mycket större omkostnader än de beräknade. Om Jonsson godkände denna sluträkning och betalade den, avstode klaganden från speciella ersättningskrav. I motsatt fall komme klaganden att överlämna saken till domstol för prövning.

Disciplinnämnden meddelade i sitt utlåtande inledningsvis, att klagandens framställning till medicinalstyrelsen av den 10 maj 1949 den 12 i samma månad remitterats till Jonsson för yttrande, men att denne icke lämnat något svar därå förrän den 20 oktober 1949 i samband med remissen av den till mig ingivna anmälningen. Medicinalstyrelsen hade därför icke varit i tillfälle att pröva den hos styrelsen gjorda framställningen.

I utlåtandet anfördes vidare: Jonsson syntes få anses oförhindrad att såsom privatuppdrag taga ifrågavarande blodprov. Enligt 1 § instruktionen för statens rättskemiska laboratorium den 30 juni 1947 hade laboratoriet till uppgift att på uppdrag av medicinalstyrelsen eller annan behörig myndighet utföra erforderliga rättskemiska och andra rättsmedicinska undersökningar samt att bedriva annan i samband därmed stående verksamhet med praktiskt och vetenskapligt syfte. Med hänsyn därtill syntes det egentligen icke tillkomma laboratoriet att tillhandagå enskild person med undersökningar. Enligt vad under hand inhämtats rådde emellertid beträffande blodprovsundersökningar för faderskapsfrågor en utbildad praxis på laboratoriet att utföra dylika även på begäran av enskild. Det syntes vara uppenbart, att enskild person, som vände sig till ett statens laboratorium för att få viss undersökning utförd, vore berättigad antaga att, då tjänsteman å laboratoriet mottog uppdraget, det vore laboratoriet som åtagit sig undersökningen. För att tjänstemannen skulle anses ha privat åtagit sig uppdraget måste därför fordras, att han låtit detta tydligt komma till uttryck. Jonssons redogörelse för vad som förekommit syntes bekräfta riktigheten av klagandens uppgift att frågan om uppdragets natur ej närmare avhandlats. På grund därav syntes Jonsson ha förfarit felaktigt, då han betraktat uppdraget såsom givet honom privat. Även om Jonsson med hänsyn till instruktionens innehåll skulle ha ansett undersökning åt enskild person icke ankomma på laboratoriet — något som dock icke syntes ha varit fallet — kunde hans förfaringssätt icke anses tillfredsställande. I sådant fall måste det nämligen ha ålegat Jonsson att upplysa klaganden om att laboratoriet icke utförde undersökningar på enskilds begäran. Det borde ej heller under nu angivna förutsättning godtagas, att Jonsson utan vidare ansett sig ha erhållit ett privat uppdrag. Slutligen finge erinras om att instruktionen för laboratoriet innehölle den begränsningen av befattningshavares rätt att åtaga sig privata uppdrag, att befattningshavare ej utan medgivande av medicinalstyrelsen finge utom tjänsten utfärda intyg eller avgiva utlåtande i fråga, som vore eller kunde antagas bliva föremål för undersökning vid laboratoriet. Några dylika medgivanden hade icke lämnats Jonsson.

Av utredningen i ärendet framgår, att klaganden — som låg i underhandlingar med sin hustru om skillnad i makarnas äktenskap och som i anledning av vissa av hustrun därvid lämnade uppgifter önskade få klarhet i huruvida han vore fader till ett i äktenskapet fött barn eller icke — i maj 1948 hänvände sig till statens rättskemiska laboratorium för att få sina och barnets blodgruppsegenskaper undersökta, att klaganden å laboratoriet mottogs av Jonsson, för vilken klaganden framlade sitt ärende, att Jonsson därefter tog blodprov å klaganden och barnet för vidare undersökning,

samt att Jonsson, som av klaganden uppbar en avgift av 35 kronor, betraktade undersökningsuppdraget såsom givet Jonsson privat.

Även om det närmare innehållet i Jonssons samtal med klaganden å laboratoriet icke blivit i allo klarlagt — i fråga om vad som därvid yttrades rörande ändamålet med undersökningen och klagandens behov av skriftligt utlåtande ha sålunda i viss mån motstridiga uppgifter lämnats — är det dock tydligt och av Jonsson obestritt, att det under samtalet icke var tal om att Jonsson åtog sig undersökningen som ett privatuppdrag.

Såsom medicinalstyrelsens disciplinnämnd framhållit, är det uppenbart att enskild person, som vänder sig till ett statens laboratorium för att få viss undersökning utförd, är berättigad antaga att, då tjänsteman å laboratoriet mottager uppdraget, det är laboratoriet som åtagit sig undersökningen. Därest tjänstemannen över huvud taget kan anses berättigad att i en sådan situation åtaga sig undersökningen som ett privatuppdrag, måste det därför, om tjänstemannen vill begagna sig av denna möjlighet, åligga honom att uttryckligen klargöra för sökanden, att undersökningen kommer att utföras av tjänstemannen privat.

Till sitt försvar har Jonsson framhållit, att han ansåge, att den begärda undersökningen varit av sådan art, att den icke kunnat utföras som tjänsteärende. I anledning härav må påpekas, att det — enligt vad i ärendet blivit upplyst — på laboratoriet utbildats den praxis att blodgruppsundersökningar för faderskapsfrågor utföras även på begäran av enskild. Beträffande undersökningar i ärenden rörande äktenskaplig börd har dock Wolff upplyst, att laboratoriet i allmänhet icke ville åtaga sig dylikt uppdrag, med mindre båda makarna vore överens om att undersökning skulle ske. Även om det sålunda synes vara mindre vanligt att laboratoriet utför blodgruppsundersökningar i fall sådana som det förevarande, där andre maken icke känner till att undersökning begäres, torde det dock icke ha varit uteslutet att klagandens framställning kunnat bifallas. Oavsett huru därmed må förhålla sig, hade det emellertid — om Jonsson ansåg att laboratoriet icke kunde åtaga sig uppdraget — ålegat honom att upplysa klaganden därom. Den omständigheten, att Jonsson må ha haft den angivna uppfattningen, har därför icke berättigat honom att utan vidare anse uppdraget givet honom privat.

Det må än vidare påpekas, att befattningshavare vid laboratoriet enligt 8 § i den av Kungl. Maj:t den 30 juni 1947 för laboratoriet utfärdade instruktionen ej utan medgivande av medicinalstyrelsen må utfärda intyg eller avgiva utlåtande i fråga, som är eller kan antagas bliva föremål för undersökning vid laboratoriet. Sådant medgivande har icke lämnats Jonsson.

Lika med disciplinnämnden fann jag därför, att Jonsson förfarit felaktigt genom att betrakta uppdraget såsom givet honom privat. Under sådana förhållanden ansåg jag det rimligt, att Jonsson till klaganden återgäldade

det av Jonsson uppburna arvodet för blodgruppsundersökningen, 35 kronor, ävensom ersatte klaganden dels för utlägg för telefon och porto med av honom i sådant hänseende begärda 2 kronor, dels ock för hans besvär å ärendet härstädes med ett av mig såsom skäligt ansett belopp av 40 kronor.

Innan förevarande ärende av mig slutbehandlades fann jag mig emellertid böra bereda Jonsson tillfälle att till klaganden utgiva ersättning i berörda hänseenden. Med anledning därav upptog jag i en till Jonsson avlåten skrivelse vad jag ovan anfört och beredde honom tillfälle att till mig inkomma med bevis, att han till klaganden översänt ett belopp av 77 kronor.

Sedan Jonsson därefter inkommit med bevis att nämnda belopp blivit till klaganden översänt med posten, fann jag ärendet icke föranleda någon min vidare åtgärd.

10. Felaktigt förfarande vid kyrkoskrivning av utländsk medborgare, vilken adopterats av svensk undersåte.

Den 30 augusti 1949 innehöll Stockholms-Tidningen under rubriken "Gjorde av misstag värnplikt i Sverige" en artikel, vari bland annat anfördes:

"En finsk yngling, som trodde sig vara svensk medborgare, anmälde sig för några år sedan till värnplikt i Sverige och utförde den. Nu kräver finska myndigheterna i skrivelse till honom att han snarast återvänder till Finland för att som värnpliktig inträda i finska armén. — Den unge mannen kom under kriget till Sverige tillsammans med sin moder. Efter någon tid gifte sig modern med en svensk medborgare och mannen adopterade samtidigt sonen. Inte bara sonen och hans föräldrar utan även de svenska kyrkmyndigheterna ansåg därefter att han blivit svensk medborgare, vilket var ett misstag."

Sedan jag erfarit, att den i tidningsartikeln åsyftade ynglingen vore tandteknikern Jean Bror Ruben Pakkala-Räf i Bankeryd, lät jag från statens utlänningskommission införskaffa därstädes förvarade handlingar rörande Pakkala-Räf.

Av dessa framgick följande.

Pakkala-Räf var född den 6 februari 1927 i Jakobstad i Finland i äktenskap mellan finske undersåten Karl Eugen Rönnback och dennes hustru Aino Elvira Rönnback, född Pakkala. Fadern avled år 1927. Efter avslutad skolgång började Pakkala-Räf utbilda sig till tandtekniker. År 1943 flyttade han med sin moder till Sverige, där modern samma år ingick äktenskap med svenske undersåten kamereraren Peter Martialis Räf i Bankeryd. Modern bosatte sig i Bankeryd, medan Pakkala-Räf tog anställning som tandteknikerelev i Stockholm. Året därpå fick han arbete som tandtekniker i

Jönköping. I oktober 1944 ingav Peter Martialis Räf till Tveta, Vista och Mo domsagas häradsrätt ansökan om tillstånd att antaga Pakkala-Räf som adoptivbarn. Ansökningen bifölls av häradsrätten genom beslut den 6 februari 1945. Därefter blev Pakkala-Räf kyrkobokförd i Bankeryds församling som svensk medborgare. Pakkala-Räf fullgjorde under tiden den 1 juni 1948—den 13 mars 1949 värnpliktstjänstgöring vid Smålands artilleriregemente.

Från finska legationen i Stockholm erhöll jag bekräftelse på uppgiften i tidningsartikeln, att Pakkala-Räf blivit kallad att fullgöra värnplikts-tjänstgöring i Finland.

Sedan jag med anledning av vad sålunda förevarit anmodat kyrkoherden i Bankeryds församling Carl Lindahl att till mig inkomma med yttrande, anförde denne följande.

Då Pakkala-Räfs moder inflyttat till Sverige och här ingått äktenskap, hade sonen följt med för att här i landet fullfölja sin utbildning till tandtekniker. Han hade dock icke blivit kyrkoskriven i Bankeryd, då han endast en kortare tid vistats i församlingen. Sedan Pakkala-Räf slutat sin utbildning hade en lämplig anställning erbjudits honom i Jönköping. Det hade förefallit som om han haft goda framtidsutsikter där. Det hade emellertid syntts hans moder och hennes make angeläget, att sonen tillförsäkrades svenskt medborgarskap. De hade därför vänt sig till en jurist för råd och hjälp. Av denne hade de fått det rådet att anhålla om medgivande för maken att adoptera Pakkala-Räf. Därigenom skulle denne insättas i eget barns rätt och vinna faderns medborgarskap. Det finge framhållas, att Lindahl på detta stadium icke haft tillfälle att taga annan befattning med saken än att han på begäran av makarna Räf utfärdat åldersbetyg att biläggas adoptionsansökningen. Tillstånd hade lämnats till adoptionen och sedvanligt meddelande därom hade inkommit från häradsrätten. Detta meddelande hade ej nämnt Pakkala-Räfs finska medborgarskap, vilket bidragit till att hos Lindahl stärka tilliten till de av makarna Räfs juridiske rådgivare lämnade uppgifterna. Då makarna Räf önskat få sonens kyrkoskrivning ordnad, hade han blivit kyrkoskriven i församlingen, men utan anteckning om främmande medborgarskap. De för Lindahl tillgängliga handböckerna, med utdrag av lagarna om adoption och medborgarskap, syntes icke tala emot föräldrarnas och juristens uppfattning, varför någon förfrågan hos utrikesdepartementets rättsavdelning icke gjorts, vilket givetvis vore beklagligt. De handledningar angående folkbokföringen, som under de senaste åren utkommit, t. ex. Forkman: Kyrkobokföringen, angåve att adoption icke innebure förvärv av adoptivfaderns medborgarskap, men de hade tyvärr icke förelegat vid den tid, då de felaktiga åtgärderna vidtagits. Utöver det anförda hade Lindahl endast att erkänna, att ett misstag begåtts. Han ville dock betona, att det icke ett ögonblick varit hans avsikt

att på olaglig väg förhjälpa en person till svenskt medborgarskap. Lika angeläget vore det för Lindahl att framhålla, att han på grund av personlig kännedom om de berörda personerna vågade försäkra, att de handlat i full övertygelse om riktigheten i sitt handlingsätt.

Sedan Pakkala-Räf anhållit om svenskt medborgarskap, upptog Kungl. Maj:t genom beslut den 14 oktober 1949 honom till svensk medborgare.

Från finska legationen i Stockholm inhämtades därefter, att Pakkala-Räf icke före den 14 oktober 1949 fullgjort någon värnpliktstjänstgöring i Finland samt att — då Pakkala-Räf förlorat sitt finska medborgarskap i och med att han blivit svensk undersåte — frågan om skyldighet för Pakkala-Räf att fullgöra sådan tjänstgöring i Finland förfallit.

Vid avgörande av ärendet gjorde jag följande uttalanden.

Under förarbetena till lagen den 14 juni 1917 om adoption, genom vilken adoptionsinstitutet först infördes i vårt land, uttalade lagberedningen, att beredningen, i enlighet med vad i allmänhet gällde i främmande lagstiftningar, ansett den omständigheten att den som adopterats vore av annan nationalitet än adoptanten icke böra verka ändring i adoptivbarnets nationalitet.

I överensstämmelse härmed vidtogs i samband med antagandet av adoptionslagen icke någon ändring i då gällande bestämmelser i fråga om förvärvande och förlust av svenskt medborgarskap. Ej heller medborgarskapslagen av den 23 maj 1924 upptager adoption bland de omständigheter, vilka kunna medföra att svenskt medborgarskap förvärvas eller förloras. De skäl, som därvid varit avgörande, ha under förarbetena till sistnämnda lag utförligt redovisats i ett av delegerade för Sverige, Norge och Danmark avgivet betänkande (jfr NJA II 1925 s. 116).

Att utlänning adopteras av medborgare här i riket medför sålunda icke, att utlänningen därigenom förvärvar svenskt medborgarskap. Pakkala-Räf, som av födseln var finsk undersåte, hade därför icke genom adoptionen förvärvat medborgarrätt i Sverige. Vid sådant förhållande och då Pakkala-Räf vid tiden för kyrkoskrivningen i Bankeryds församling ej heller på annan grund varit att anse som svensk undersåte, har Lindahl — såsom han ock medgivit — förfarit felaktigt genom att vid kyrkoskrivningen upptaga Pakkala-Räf såsom svensk medborgare. Med hänsyn till omständigheterna låter jag emellertid vid dessa uttalanden bero.

De sålunda gjorda uttalandena upptog jag i en till Lindahl avlåten skrivelse, och var ärendet därmed av mig slutbehandlat.

11. Felaktigt beslut om återkallelse av utfärdade kompetensbevis för besiktningmän, som uppnått viss ålder.

I 4 § lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd, vilken lag gällde till och med den 30 juni 1949, stadgades att till förekommande av olycksfall i arbetet skulle av arbetsgivare särskilt iakttagas, bland annat, att hissar, kranar, hängbanor och andra därmed jämförliga transportanordningar underkastades besiktning och provning på sätt, som kunde anses betryggande, samt att sådan ångpanna, kokare eller annat kärl under tryck, som genom explosion kunde förorsaka olycksfall, skulle med hänsyn till material, konstruktion och utrustning erbjuda betryggande säkerhet och för den skull underkastas besiktning och provning på sätt, som för utrönande av dess säkerhet i berörda avseenden kunde anses tillfyllestgörande.

Arbetarskyddskungörelsen den 6 maj 1949, vilken trädde i kraft den 1 juli samma år, innehåller i 33 och 35 §§ motsvarande bestämmelser. Såväl beträffande tryckkärl som lyftanordningar stadgas således, att de skola i den omfattning som är föreskriven eller, där sådan föreskrift saknas, i den mån så kan anses erforderligt underkastas besiktning och provning samt tillfredsställande fortlöpande tillsyn.

Särskilda föreskrifter angående besiktningarnas omfattning finnas utfärdade rörande ångpannor och vissa lyftanordningar.

Större besiktning av ångpanna skall uppdragas allenast åt person, som fyller vissa av yrkesinspektionens chefsmyndighet fastställda kompetensfordringar, med befogenhet för chefsmyndigheten tillika att, med angivande av skälen därför, förklara att besiktningar icke må uppdragas åt viss person (§ 8 kungl. kungörelsen den 23 maj 1919 angående registrering och besiktning av vissa ångpannor m. m.). Yrkesinspektionens chefsmyndighet äger jämväl utfärda närmare anvisningar angående utförande av vissa andra besiktningar (6 § kungl. kungörelsen den 23 december 1931 om uppfordringsanordningar för personbefordran i gruvor och stenbrott och 6 § kungl. kungörelsen den 8 oktober 1937 om skyddsåtgärder, som vid lastning och lossning av fartyg ankomma på arbetsgivaren m. fl.). Med stöd av dessa bestämmelser ha kompetensfordringar fastställts för personer, åt vilka må uppdragas större besiktning av ångpanna samt besiktning och tillsyn av lyftinrättning och redskap, som användas för lastning och lossning av fartyg. De i sistnämnda hänseende fastställda kompetensfordringarna ha i regel tillämpats även i fråga om besiktningmän för andra lyftinrättningar och redskap än de nyss nämnda. Beträffande hissar, som användas vid arbetsställen inom yrkesinspektionens tillsynsområde, finnes icke någon i författning meddelad föreskrift angående besiktningarnas utförande. Yrkesinspektionens chefsmyndighet har emellertid med stöd av arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 utfärdat anvisningar angående skydd mot yrkesfara vid hissar, och dessa anvisningar har angivit, bland

annat, kompetensfordringar för hissbesiktningmännen. Slutligen har yrkesinspektionens chefsmyndighet med stöd av kungl. kungörelsen den 3 november 1939 angående anordnande och begagnande samt tillsyn av vissa hissar (3 §) fastställt kompetensfordringar för personer, som må anlitas för besiktning av hissar i boningshus m. m.

Såsom exempel på fastställda kompetensfordringar må här intagas socialstyrelsens kungörelse den 25 november 1919 angående kompetensfordringar för person, åt vilken må uppdragas större besiktning av ångpanna, så lydande:

”Med stöd av § 8 av k. kungörelsen den 23 maj 1919 angående registrering och besiktning av vissa ångpannor m. m. har k. socialstyrelsen i egenkap av yrkesinspektionens chefsmyndighet fastställt följande kompetensfordringar för person, åt vilken må uppdragas sådan större besiktning av ångpanna, som i nämnda kungörelse avses:

Besiktningssman skall:

1) äga teoretisk kunskap i ångpannors konstruktion och beräkning. Sådan kunskap anses förefinnas: efter genomgående av mekanisk fackskola vid teknisk högskola, teknisk elementarskola eller annan likvärdig undervisningsanstalt; efter avläggande av maskinistexamen av I klass (övermaskinistexamen) eller efter inhämtande på annat sätt av motsvarande teoretisk kompetens, som vitsordas av lärare i ångmaskinlära eller maskinkonstruktion vid någon av ovannämnda anstalter eller vid navigationsskolas förste maskinistklass (övermaskinistklass);

2) hava väl vitsordad praktisk erfarenhet om byggande, reparation och skötsel av ångpannor av olika typer. Sådan erfarenhet anses förefinnas: efter minst 2 års praktisk verksamhet vid ångpannors byggande, reparation och skötsel, varav minst 8 månader vid sådan avdelning inom mekanisk verkstad, där ångpannor tillverkas eller ångpannereparationer i större omfattning förekomma; efter minst 4 års verksamhet som ansvarsmaskinist under sådana förhållanden, att erfarenhet om olika ångpannetyper kan anses hava vunnits, eller efter längre tids specialutbildning i ångpannebesiktning under erfaren besiktningssmans ledning;

3) vara känd för pålitlighet, redbarhet och ordentlighet.

Oberoende av vad ovan är föreskrivet må såsom kompetent även anses person, som av vederbörande myndighet förordnas att verkställa besiktning av sådana ångpannor å fartyg eller järnvägsfordon, som avses i berörda kungörelse § 1 mom. 2 ävensom, i den omfattning socialstyrelsen bestämmer, person, åt vilken styrelsen efter särskild prövning funnit besiktning kunna anförtros.”

Den 4 april 1949 utfärdade kungl. arbetarskyddsstyrelsen, som numera är yrkesinspektionens chefsmyndighet, en så lydande cirkulärskrivelse:

”Till Samtliga yrkesinspektörer.

Kungl. Arbetarskyddsstyrelsen har denna dag beslutat, att utfärdat tillstånd för besiktningsman att förrätta besiktning av ångpannor eller andra tryckkärl, hissar eller andra lyftanordningar och lyftredskap fr. o. m. den 1 januari 1950 icke skall gälla efter det besiktningsmannen uppnått 67 års ålder. Styrelsen är dock beredd att till prövning upptaga ansökan om att sådant tillstånd måtte gälla för viss besiktningsman, intill dess besiktningsmannen ifråga uppnått en ålder av högst 70 år.

Stockholm den 4 april 1949.

Edv. Pelow.

Lars André.”

I skrivelse till arbetarskyddsstyrelsen den 21 december 1949 anförde styrelsen för Svenska Besiktningsmannaföreningen, att föreningen vid sammanträde den 25 november 1949 uppdragit åt sin styrelse att framhålla den principiella betydelsen av arbetarskyddsstyrelsens berörda cirkulärskrivelse, då någon åldersgräns veterligen icke hittills existerade för de fria yrkena. Föreningen hade icke, yttrade föreningsstyrelsen vidare, kunnat undgå att finna det anmärkningsvärt, att ett antal besiktningsmän, som efter många år förvärvat stor erfarenhet och vilkas fysiska och psykiska kondition fortfarande utgjorde en garanti för fullgoda besiktningar enligt gällande föreskrifter, efter den 1 januari 1950 under alla förhållanden skulle på grund av cirkulärskrivelsen berövas sin verksamhet utan att kunna räkna med pension eller annan förmån. Detta förhållande syntes bliva tämligen enastående, därest icke en omprövning skulle leda till en mera tilltalande lösning. Däremot hade föreningen intet att erinra mot exempelvis regelbunden läkarundersökning efter uppnådda 67 år, eller t. o. m. tidigare. En avstängning efter uppnådda 67 — eller högst 70 — år, som ej hade stöd av sakkunnigt läkarutlåtande, förefölle föreningen helt godtycklig, och måste medlemmarna på det bestämdaste yrka, att frågan underkastades en närmare granskning.

Till svar på denna hänvändelse yttrade arbetarskyddsstyrelsen följande: I cirkulärskrivelsen angiven ålder, utöver vilken besiktningsman icke finge utöva besiktningsverksamhet, måste anses vara hög med hänsyn till de krav på fysisk och psykisk vigör, som styrelsen på grund av vunna erfarenheter ansett sig böra ställa på besiktningsmän. Vad anginge föreningens förslag om läkarundersökning av äldre besiktningsmän finge framhållas, att berörda fråga tidigare övervägts av arbetarskyddsstyrelsen. Styrelsen hade därvid kommit till den uppfattningen, att genom sådan undersökning svårligen torde kunna avgöras, om besiktningsman hade i alla avseenden de förutsättningar, som måste fordras för att han skulle få fortsätta sin verksamhet.

I en den 25 januari 1950 hit ingiven klagoskrift anhöll föreningen, att JO måtte taga under övervägande, huruvida arbetarskyddsstyrelsens beslut hade stöd i gällande lag eller förordning, då föreningen funne det anmärkningsvärt, att en fix åldersgräns på detta sätt stipulerades för ett fritt yrke, vars utövare icke åtnjöte någon pension och för vilket kompetensförklaring hittills meddelats utan tidsbegränsning.

Över klagomålen inkom arbetarskyddsstyrelsen med infordrat yttrande. Styrelsen påpekade däri, att frågan om åldersgräns för ångpannebesiktningarna redan år 1925 varit föremål för behandling vid ett av yrkesinspektörernas sammanträden inför socialstyrelsen såsom yrkesinspektionens chefsmyndighet samt att yrkesinspektörerna, med anledning av vad som därvid förekom, den 10 februari 1926 tillställts en cirkulärskrivelse av följande lydelse:

”Enligt § 8 tredje stycket i kungörelsen den 23 maj 1919 angående registrering och besiktning av vissa ångpannor m. m. äger yrkesinspektionens chefsmyndighet att, med angivande av skälen därför, förklara att besiktningar icke må uppdragas åt viss person. Även i det fall, då besiktningssman på grund av uppnådd hög ålder icke längre anses kunna på ett nöjaktigt sätt utöva besiktningens verksamhet, skulle det sålunda tillkomma chefsmyndigheten att meddela dylik förklaring. Då emellertid praktiska skäl synas socialstyrelsen tala för, att sådan förklaring i första hand meddelas av vederbörande yrkesinspektör, får styrelsen härmed, under erinran om yrkesinspektörernas uttalande i ämnet vid sammanträdet inför chefsmyndigheten i oktober 1925, anmoda yrkesinspektörerna att, när ångpannebesiktningssman inom distriktet uppnår 65 års ålder, taga under omprövning, huruvida denne fortfarande må utöva sin besiktningens verksamhet eller icke. Besiktningssman bör därvid icke tillåtas fortsätta sin besiktningens verksamhet, därest icke hans kroppsliga och andliga vigör är sådan, att goda skäl synas yrkesinspektören tala för att han må fortfara därmed tillsvidare. Å andra sidan bör här avsedd prövning verkställas även före det besiktningssman uppnår förberörda åldersgräns, därest anledning därtill föreligger. I varje fall, då yrkesinspektör meddelar förklaring, varom här är fråga, skall besiktningssmannen underrättas, att han, därest han icke åtnöjes med yrkesinspektörens beslut, äger underställa detsamma yrkesinspektionens chefsmyndighets prövning.”

Arbetarskyddsstyrelsen upplyste, att den sålunda föreskrivna omprövningen enligt cirkulärskrivelse den 4 juni 1940 begränsats att i första hand avse sådana besiktningssmän, som fyllt 70 år, ävensom att något direktiv rörande åldersgränsen för besiktningssmän för hissar och andra lyftanordningar icke utfärdats av yrkesinspektionens förutvarande chefsmyndighet.

Arbetarskyddsstyrelsen yttrade vidare: Då tillsynen å efterlevnaden av arbetarskyddslagstiftningen numera utövades under överinseende av arbe-

tarskyddsstyrelsen, ankomme det på styrelsen att tillse, att endast personer med erforderlig kompetens och lämplighet innehade behörighet att utföra föreskrivna besiktningar. Styrelsens erfarenhet vore, att här ifrågasvarande besiktningens verksamhet i regel ställde stora krav på besiktningens fysiska vigör, omdöme och förmåga att följa den snabba utveckling, som ägde rum beträffande anordningar, vilkas driftsäkerhet besiktningarna hade att kontrollera. Styrelsen vore därför av den bestämda uppfattningen, att personer med hög ålder icke borde utöva dylik verksamhet. Med hänsyn därtill hade styrelsen ansett det nödvändigt att utfärda närmare bestämmelser om åldersgräns för här ifrågasvarande besiktningarna och funnit, att dessa borde upphöra med besiktningens verksamhet i regel vid 67 år och i vart fall senast vid 70 års ålder. Under den tid ÖA utövat tillsyn över efterlevnaden av kungörelsen angående anordnande och begagnande samt tillsyn av vissa hissar hade åldersgränsen 67 år tillämpats beträffande av ämbetet anlitade hissbesiktningarna. Slutligen ville styrelsen nämna, att yrkesinspektionens inspekterande befattningshavare vore skyldiga att avgå från tjänsten vid 63 års ålder.

I avgivna påminnelser anförde föreningen följande.

Tillstånd för besiktningarna att förrätta besiktning av ångpannor eller andra tryckkärl, hissar eller andra lyftanordningar och lyftredskap hade förut meddelats "tillsvidare", vilket i realiteten inneburit, att vederbörande besiktningarna, därest ej särskilda omständigheter förefunnits, i allmänhet under sin livstid kunnat utöva sitt arbete. Vederbörande myndighet hade dock haft rätten att, där särskilda skäl förefunnits, återkalla tillståndet ifråga. Denna anordning hade, såvitt föreningen hade sig bekant, hittills fungerat utan anmärkning, varför det förefölle föreningen egendomligt, att arbetarskyddsstyrelsen nu utan påvisande av skäl ville vidtaga den förändring beträffande tillståndsgivning, som i cirkuläret av den 4 april 1949 meddelats. Besiktningens verksamheten hade hittills i stor utsträckning utövats av äldre ingenjörer, vilkas omdöme och tekniska erfarenhet vore en frukt av livslångt arbete och vilka i många fall kunnat fortsätta långt efter en uppnådd ålder av 67 år. I detta fall vore det fråga om fria företagare, som genom arbetarskyddsstyrelsens åtgärd betoges möjligheten att i fortsättningen efter 67 års ålder försörja sig och sin familj, då det torde vara svårt att vid denna ålder övergå till något annat yrke. Arbetarskyddsstyrelsen hade tydligen dragit paralleller mellan besiktningens anställningsförhållanden och de i allmän tjänst anställda tjänstemännen, vilka som bekant vore skyldiga att avgå med pension från av dem innehavd tjänst. Det vore föreningen i detta sammanhang angeläget framhålla, att de besiktningarna, som nu hade tillstånd till sin verksamhet med förbehållet "tillsvidare", givetvis hade ägnat sig åt denna verksamhet under det medvetandet, att de även i fortsättningen under sin

livstid skulle kunna fortsätta yrket. Besiktningsmännen kunde i sin rättsliga ställning jämföras med privatpraktiserande läkare, tandläkare m. fl. yrkesgrupper. För ifrågavarande grupper vore ej någon maximialder fastställd för utövande av yrket. Deras möjlighet att försörja sig vore endast beroende av legitimationerna. Så länge dessa ej av annan anledning indroges, kunde de fortsätta sitt yrke under sin livstid. En med åldern ökad sjukdomsprocent borde enligt föreningens uppfattning mycket väl kunna motverkas genom obligatorisk läkarundersökning samt kontroll av vederbörande yrkesinspektör. Arbetarskyddsstyrelsens beslut i förevarande hänseende kränkte sålunda besiktningsmännens enskilda rätt och omöjliggjorde för dem att efter en viss tidpunkt försörja sig och sina familjer. Styrelsens beslut vore därför icke lagligen grundat och styrelsen hade genom beslutet överskridit sin befogenhet. Med stöd av det anförda hemställde föreningen därför, att JO måtte pröva lagligheten och lämpligheten av arbetarskyddsstyrelsens beslut angående åldersbegränsning för meddelande av tillstånd åt omförmälda besiktningsmän.

I en sedermera hit inkommen skrivelse åberopade arbetarskyddsstyrelsen vad som förekommit i ett av Kungl. Maj:t den 5 maj 1950 avgjort ärende, varav framgick följande. Ingenjören Olof von Zweigbergk i Linköping hade hos Kungl. Maj:t gjort framställning om tillstånd för honom att, utan hinder därav att han uppnått en ålder av 70 år, förrätta vissa besiktningar av ångpannor och hissar m. m. I infordrat utlåtande hänvisade arbetarskyddsstyrelsen till sitt beslut den 4 april 1949 ävensom till vad styrelsen anført i sitt till mig i förevarande ärende avgivna yttrande. Med hänsyn till att von Zweigbergk uppnått en ålder av 76 år, hemställde styrelsen, att hans anhållan att fortfarande få utöva ifrågavarande besiktningsverksamhet icke måtte föranleda någon Kungl. Maj:ts åtgärd. Denna hemställan blev av Kungl. Maj:t bifallen.

I en till arbetarskyddsstyrelsen avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

De för besiktningsmännen utfärdade kompetensbevisen berättiga besiktningsmännen att mottaga besiktningsuppdrag direkt från enskilda personer, såsom fastighetsägare, industriidkare m. fl. Kompetensbeviset grundar således icke någon offentlig tjänstemannaställning utan kan sägas utgöra en legitimation för utövande av ett s. k. fritt yrke. Detta yrke kan bedrivas antingen i form av heltidssysselsättning, kombinerad med annan konsulterande ingenjörsverksamhet, eller ock såsom deltidssysselsättning, t. ex. jämsides med anställning i ett industriföretag.

Kompetensbevisen äro i fråga om sin giltighet av två slag. Vissa bevis ha en begränsad giltighet antingen därigenom att de enligt sitt av yrkes-

inspektionens chefsmyndighet givna innehåll medföra kompetens endast tillsvidare eller ock därigenom att chefsmyndigheten enligt kungörelsen den 23 maj 1919 äger förklara, att besiktningar icke må uppdragas åt viss person. I övriga fall saknas såväl i kompetensbeviset som i utfärdad författning varje förbehåll om bevisets giltighetstid.

Genom arbetarskyddsstyrelsens påtalade beslut av den 4 april 1949 har meddelats en generell bestämmelse, innebärande att varje redan utfärdat kompetensbevis skall upphöra att gälla efter det besiktningsmannen uppnått 67 års ålder. Beslutet är visserligen icke riktat till de besiktningsmän, som beslutet gäller, utan till samtliga yrkesinspektörer. Sedan beslutet delgivits besiktningsmännen, måste detsamma emellertid anses innebära en begränsning eller, för de besiktningsmän som uppnått 67 års ålder, ett återkallande av dessas kompetensbevis. Samtidigt torde beslutet få anses giva en begränsad innebörd åt de kompetensbevis, som utfärdas efter beslutets meddelande.

Vid prövning av det i ärendet uppkomna spørsmålet, huruvida arbetarskyddsstyrelsen ägt laga befogenhet att, på sätt som skett, begränsa eller återkalla redan utfärdade kompetensbevis, synes till en början böra undersökas, om ett kompetensbevis av förevarande slag kan återkallas efter en i varje särskilt fall gjord prövning. Att så är förhållandet beträffande de kompetensbevis, som utfärdats att gälla tillsvidare, eller de bevis, på vilka § 8 i 1919 års kungörelse är tillämplig, torde vara obestridligt. Ett ingripande bör här i det särskilda fallet kunna ske, om besiktningsmannen befinnes icke längre vara lämplig för verksamheten. Mot innehållet i socialstyrelsens ovanberörda cirkulär av den 10 februari 1926 synes mig därför icke vara något att erinra.

Betydligt mera tveksam är frågan, om rätt till ett dylikt ingripande föreligger, därest förbehåll rörande kompetensbevisets giltighet saknas såväl i beviset som i utfärdad författningsbestämmelse. Å ena sidan är det uppenbart, att mycket betydande säkerhetsintressen till liv och lem kunna vara beroende av hur besiktningsmannayrket utövas. Om besiktningsmannen på grund av hög ålder eller ohälsa ej längre har erforderliga egenskaper, kräva dessa säkerhetsintressen, att han förhindras att vidare utöva verksamheten. De skyddshänsyn som föreligga kunna äga en sådan styrka, att det på grund därav måste anses självklart, att tillståndet skall kunna återkallas. I befogenheten att utfärda kompetensbevis skulle då också ligga en befogenhet att återkalla beviset. Mot dessa skäl till återkallelse stå å andra sidan besiktningsmannens personliga intressen. Den enskildes rätt till trygghet i sin förvärvsverksamhet talar för att han ej mot sitt bestridande skall kunna berövas de förmåner, som ett förbehållslöst kompetensbevis givit honom. Såsom allmän princip torde emellertid få uppställas, att — i den mån positiv rätt ej strider däremot — ett tillstånd sådant som det förevarande kompetensbeviset kan återkallas i särskilda

fall, då väsentliga säkerhetsintressen till liv och lem så fordra. Ej blott arbetarskyddsstyrelsen utan även besiktningsmannaföreningen har i sina yttranden i ärendet utgått från att denna princip gäller i fråga om besiktningsmännens kompetensbevis. Befogenheten att återkalla ett dylikt bevis bör därför bliva densamma, vare sig något förbehåll om bevisets giltighet uppställts eller icke.

Mot denna ståndpunkt kan icke åberopas, att t. ex. läkarlegitimation, körkort eller dylika tillståndsbevis icke torde kunna återkallas i vidare mån än uttryckligt lagstadgande det medgiver, även om viktiga säkerhetsintressen skulle kunna tala för en vidsträckt återkallelsemöjlighet. Lagen den 21 september 1915 om behörighet att utöva läarkonsten och motorfordonsförordningen den 23 oktober 1936 innehålla nämligen utförliga bestämmelser om återkallelse, och genom dessa bestämmelser torde lagstiftaren ha avsett att tillgodose alla de säkerhetsintressen, som befunnits vara förtjänta av skydd. Ju mer summariska återkallelsebestämmelserna i en författning äro, desto mer måste man räkna med att återkallelse kan ske vid sidan av författningsbestämmelserna. Exempelvis må nämnas, att ordningen den 18 juni 1861 för tandläkarekonstens utövning allenast medgiver återkallelse av meddelad legitimation för det fall, att tandläkare ingriper på läkares verksamhetsområde. Men det torde tillsvidare vara en öppen fråga, om återkallelse kan ske av andra skäl, t. ex. om tandläkare begår nesligt våld mot en patient.

Om alltså en återkallelse av kompetensbevis såsom besiktningsman måste anses kunna ske i de fall, då säkerhetsintresset finnes så kräva, innebär detta icke, att redan meddelade bevis kunna återkallas på grund av att nya, generella bestämmelser rörande bevisens giltighet utfärdas av den tillståndsgivande myndigheten. Återkallelsen måste grunda sig på att vid en objektiv prövning i det individuella fallet, t. ex. efter läkarundersökning, besiktningsmannen finnes vara ur stånd att tillfredsställande fylla de anspråk, som måste ställas på honom. För resultatet av en sådan prövning få några allmänna antaganden och förmodanden icke vara avgörande; någon diskretionär prövningsrätt i detta hänseende föreligger icke. Då arbetarskyddsstyrelsen, på sätt som skett, låter en generell återkallelse anknytas till en viss ålder hos besiktningsmännen, innebär detta i själva verket, att styrelsen fingerar, att varje besiktningsman i det ögonblick, då han uppnått denna ålder, förlorar den fysiska eller psykiska vigör, som utgör en förutsättning för att han skall kunna fullgöra besiktningsuppdragen på ett tillfredsställande sätt. Ett på ett dylikt antagande grundat ingripande från arbetarskyddsstyrelsens sida utan beaktande av den enskilde kompetensinnehavarens egenskaper saknar icke blott stöd av lag utan torde även stå i strid mot allmänna förvaltningsrättsliga grundsatser rörande återkallelse av förvaltningsakter. Detta gäller alla slag av till-

ståndsbevis för här ifrågavarande besiktningsmän, även dem som enligt sitt innehåll endast medföra kompetens tillsvidare.¹

På grund av vad sålunda anförts finner jag, att arbetarskyddsstyrelsen genom utfärdandet av den ifrågavarande cirkulärskrivelsen till yrkesinspektörerna den 4 april 1949 överskridit sin befogenhet. Det begångna felet synes mig vara desto allvarligare som åtskilliga besiktningsmäns försörjningsmöjligheter i hög grad torde bero av giltigheten av de för dem utfärdade kompetensbevisen. Med hänsyn till omständigheterna har jag emellertid funnit mig kunna låta i ärendet bero vid mina nu gjorda uttalanden. Jag har därvid ansett mig kunna utgå från att desamma bliva av arbetarskyddsstyrelsen beaktade.

Ärendet var därmed av mig slutbehandlat.

12. Underlåtenhet av åklagare att meddela domstol om ett efter stämning lämnat erkännande av åtalat brott i sådan tid, att utfärdad kallelse å vittne kunnat återkallas före huvudförhandlingen.

Av handlingarna i ett genom klagomål av artisten Gunnar Sigfrid Lövblad i Skönsmon härstädes anhängiggjort ärende inhämtas, bland annat, följande.

I en den 26 augusti 1948 till Ångermanlands mellersta domsagas häradsrätt inkommen ansökan anhöll landsfiskalen i Sollefteå distrikt Gustaf Adolf Edlund om stämning å klaganden med yrkande om ansvar å honom jämlikt 20 § 4 mom. fjärde stycket jämfört med 40 § 2 mom. första stycket vägtrafikstadgan för det han den 19 april 1948 vid förande av bil å allmänna vägen vid Forsmo by icke iakttagit med hänsyn till det våta väglaget nödig varsamhet med påföljd att intill vägkanten gående schaktmästaren Gillis Westerlund i Forsmobygget träffats av smutsstänk från bilen. I ansökningen åberopade Edlund till styrkande av åtalet förundersökningsprotokoll av den 21 april och den 15 juli 1948 samt anhöll om vittnesförhör med utsättarna Jonas Ivar Brundin och Georg Adolfs Bülund, båda i Forsmobygget.

I anledning av ansökningen utfärdade häradsrätten samma den 26 augusti stämning å klaganden. I stämningen förelades klaganden att, därest han ville i målet åberopa vittne eller annat bevis, inom sju dagar efter delfåendet av stämningen muntligen eller skriftligen till häradsrättens kansli uppgiva beviset och vad han därmed ville styrka, varjämte tillkännagavs, att kallelse till huvudförhandling komme att senare utfärdas.

¹ Jfr docenten O. Westerbergs under tryckning varande arbete om rättskraft i förvaltningsrätten, kap. 2.

Av stämningen samt den därvid fogade ansökningen erhöll klaganden del den 27 augusti 1948.

Den 7 september 1948 utfärdade häradsrätten kallelser å klaganden, Westerlund, Brundin och Bülund att inställa sig till huvudförhandling inför häradsrätten den 23 september.

Vid huvudförhandlingen inställde sig, i närvaro av Edlund såsom åklagare, klaganden genom poliskonstapeln Allan Johansson i Sollefteå, vilken å klagandens vägnar erkände åtalade förseelsen.

Till stöd för sin behörighet att företräda klaganden ingav Johansson en så lydande fullmakt:

”Fullmakt för poliskonstapeln Allan Johansson eller den han i sitt ställe förordnar att vid Ångermanlands mellersta domsagas häradsrätt, Sollefteå, föra min talan i av allmänna åklagaren mot mig anhängiggjort mål angående lagrum 20 § 4 mom. 4 st. jämf. med 40 § 2 mom. 1 st. vägtrafikstadgan, i det jag måndagen den 19 april 1948 icke iakttagit nödig varsamhet vid framförandet av bil med påföljd att jag samma dag nedstänkt schaktmästaren Gillis Westerlund. Ombudet äger att å mina vägnar erkänna åtalade förseelse. Sollefteå den 3 september 1948.

Gunnar Lövblad.

Bevittnas:

Carl Sandström.

J. G. Nilsson.”

Westerlund, som vid förundersökningen uppgivit att han ej hade något ersättningsyrkande mot klaganden, och Brundin kommo icke tillstådes vid huvudförhandlingen.

Bülund däremot inställde sig samt erhöll, sedan han avlagt vittnesmål, ersättning av allmänna medel för inställelsen med 85 kronor 20 öre.

I dom den 23 september 1948 ålades därefter klaganden — jämte det han fälldes till ansvar i målet — att återgälda statsverket den Bülund tillerkända vittnesersättningen.

I en till mig insänd skrift anförde sedermera klaganden, bland annat, följande.

Vid mottagandet av stämningen hade klaganden genom ombud satt sig i telefonförbindelse med Edlund och låtit fråga, om klaganden för att slippa kostnaderna för en inställelse i målet kunde erkänna åtalade förseelsen genom att lämna fullmakt. Sedan Edlund svarat att hinder därför icke mötte, hade klaganden samma dag med allmänna posten till honom översänt rättegångsfullmakt och erkännande av förseelsen. Trots detta hade Edlund i målet instämt ett vittne, vars inställelse klaganden förpliktats att ersätta med 85 kronor 20 öre. På grund därav hemställde klaganden, som ansåge förseelsen bagatellartad och hölle för troligt att häradsrätten knappast kunnat undgå att meddela fällande dom även om vittne ej hörts i målet, att JO måtte uttala sig om, huruvida det i förevarande fall varit

nödvändigt att inkalla vittne, samt medverka till att klaganden erhöle rättelse i saken, därest så ansåges påkallat.

Vid klagoskriften var bland annat fogat ett av vederbörande exekutor i Sundsvall utfärdat indrivningskvitto, varav framgick att klaganden den 11 maj 1949 erlagt vittnesersättning enligt häradsrättens beslut den 23 september 1948 med 85 kronor 20 öre.

På anmodan av mig avgav Edlund yttrande över klagoskriften. Efter att till en början ha hänfört sig till innehållet i de båda förundersökningsprotokollen anförde Edlund i huvudsak följande.

Den 6 augusti 1948 hade Edlund till klaganden avsänt sådan underrättelse, som föreskrevs i 23 kap. 18 § rättegångsbalken. Klaganden hade icke svarat på denna underrättelse, och icke heller hade han låtit sig avhöra hos häradsrätten, sedan han erhållit del av stämningen i målet. Då Edlund den 22 september 1948 genomgått samtliga handlingar till tingsmanträdet nästpåföljande dag och därvid granskat den i anledning av åtalet mot klaganden upplagda akten, hade han uppmärksammat en av klaganden undertecknad fullmakt, som tydligen varit avsedd att användas för att å klagandens vägnar erkänna åtalet. På grund därav hade Edlund omedelbart satt sig i förbindelse med tingsnotarien Carl-Henrik Wenström, som i egenskap av ordförande i häradsrätten skulle handlägga målet, och omtalat, att han innehade fullmakt från klaganden att erkänna åtalet. Då den återopade vittnesbevisningen med hänsyn till erkännandet kunde anses överflödigt, hade mellan Edlund och Wenström överenskommit, att Wenström skulle återkalla vittneskallelserna å Brundin och Bülund, vilka båda varit boende endast 12 kilometer från Sollefteå. Det hade emellertid visat sig, att Bülund då var anställd vid ett kraftverksbygge i Bollnäs-trakten. Då man sökt att genom polismyndigheten i Bollnäs komma i kontakt med Bülund, hade man erhållit det beskedet att denne redan avrest till Sollefteå. Eftersom Bülund varit tillstädes i tingssalen, när ifrågavarande mål handlagts, hade han givetvis blivit hörd i målet och även tillerkänts ersättning för sin inställelse. Då denna ersättning skolat bestämmas, hade det utrönt, att Bülund rest onödigt tidigt från Bollnäs och att det, om han använt sig av en senare tåglägenhet, funnits möjlighet att nå honom med bud att ej inställa sig i Sollefteå. Den av klaganden utfärdade fullmakten hade Edlund lämnat till Johansson med order att å klagandens vägnar erkänna förseelsen. Någon ersättning för anskaffande av ombud åt klaganden hade icke avkrävts denne.

I sin klagoskrift — anförde Edlund vidare — hade klaganden gjort gällande, att han efter mottagandet av stämningen satt sig i förbindelse med Edlund. Då snart ett år förflutit sedan detta skulle ha skett, vore det omöjligt för Edlund att påminna sig, om han haft något telefonsamtal med klaganden. Han ville emellertid icke bestrida, att så kunde ha varit

fallet, och det kunde även vara möjligt, att någon av de å hans kontor anställda personerna haft ett samtal i saken med klaganden, ehuru ingen av dem nu kunde erinra sig detta. Under alla förhållanden hade Edlund icke ägt kännedom om fullmakten förrän den 22 september 1948, då han vidtagit alla de åtgärder som varit möjliga för att inhibera den åberopade vittnesbevisningen. Fullmakten hade troligen kommit till Edlunds kontor per post. Om så varit fallet, kunde han icke angiva vilken befattningshavare å kontoret, som i hans frånvaro brutit försändelsen, och icke heller hade han kunnat få någon klarhet om vem, som placerat fullmakten i akten för målet mot klaganden. — Det vore märkligt, att klaganden eller hans ombud icke lämnat häradsrätten svar på stämningen. Därest klaganden endast skrivit och sagt, att han ämnade erkänna förseelsen, hade ju kallelser till vittnena icke behövt utgå. Vidare ansåge Edlund, att det ålegat klaganden att själv taga reda på utgången av målet. Om han så gjort, hade han på ett tidigt stadium fått vetskap om att han förpliktats att ersätta vittneskostnaden samt haft möjlighet att överklaga domen och måhända även vinna ändring beträffande samma kostnad. — Slutligen ansåge Edlund sig icke böra underlåta att framhålla den onormalt stora arbetsbörda, som intill utgången av år 1948 åvilat landsfiskalen i Sollefteå distrikt. Då Edlund under nämnda år insett, att det varit omöjligt att fullgöra landsfiskalstjänsten på sådant sätt, som varit önskvärt, hade han gjort framställning om tjänstens uppdelning på två befattningshavare. Denna framställning hade resulterat i att Kungl. Maj:t förordnat om inrättande i distriktet av en tjänst som utmättningsman, varför Edlund från och med år 1949 befriats från de göromål, som ålåge utmättningsmannen. Han ansåge, att berättigad hänsyn borde tagas till nyssnämnda för en tjänsteman onormalt krävande arbetsuppgifter. Enligt Edlunds förmenande hade han emellertid icke på något sätt handlat felaktigt, och han hemställde därför, att ärendet icke måtte föranleda någon vidare åtgärd. Därest JO dock skulle finna, att Edlund vore orsak till att klaganden nödgats betala vittnesersättningen till Bülund, ville Edlund emellertid icke motsätta sig att gottgöra klaganden härför.

I ett vid yttrandet fogat, den 23 juni 1949 dagtecknat intyg av Wenström vitsordade denne, att han den 22 september 1948 på eftermiddagen i telefon antingen av Edlund eller av någon å hans kontor anställd person underrättats om att klaganden insänt fullmakt för erkännande av förseelsen. Wenström lämnade vidare en med Edlunds uppgifter överensstämmande redogörelse för vad som åtgjorts i anledning av telefonmeddelandet och vad som förekommit, då vittnesersättningen å Bülund skolat bestämmas, samt tillade att Westerlund och Brundin nämnda dag erhållit besked att ej inställa sig vid häradsrätten. Wenström förklarade därjämte, att han av en eller annan anledning av telefonsamtalet fått den uppfattningen, att fullmakten kommit Edlund tillhanda samma dag, samt att kla-

ganden ålagts att återgälda statsverket kostnaden för Bülunds inställelse, enär denna kostnad, såvitt häradsrätten haft sig bekant, icke vållats av vårdslöshet eller försummelse av annan än klaganden själv och annan anledning att låta kostnaden stanna å statsverket ej ansetts föreligga.

Vid yttrandet voro vidare fogade dels bestyrkt avskrift av en den 27 februari 1948 dagtecknad skrivelse från Edlund till länsstyrelsen i Väster-norrlands län, i vilken skrivelse Edlund under hänvisning till storleken av Sollefteå landsfiskalsdistrikt och arbetsbördan inom distriktet hemställt, att länsstyrelsen måtte vidtaga åtgärder för landsfiskalstjänstens uppdelning på två befattningshavare, dels ock en i skrivelsen åberopad arbetsredogörelse.

I avgivna påminnelser uppgav klaganden, att den person, som å hans vägnar i telefon satt sig i förbindelse med Edlund, vore poliskonstapeln Carl Sandström i Sundsvall ävensom att två andra polismän i Sundsvall vid namn Ivan Pettersson och Johan Gustaf Nilsson kunde intyga, att telefonsamtalet utväxlats. Vidare förklarade klaganden, att han helt avstode från att fälla något omdöme om vem, som kunde anses ha handlat fel i förevarande sak.

Edlund anförde därefter i förnyat yttrande bland annat följande.

Edlund hade förgäves vidtagit ingående undersökningar för att ernå klarhet om vem, som placerat fullmakten i den för målet mot klaganden upplagda akten. Det vore emellertid högst sannolikt, att fullmaktsförsändelsen adresserats till polisen i Sollefteå samt att någon poliskonstapel lagt in fullmakten i akten. Landsfiskalskontoret och polisstationen vore nämligen inrymda i samma lokaler, och poliskonstaplarna hade på grund därav haft tillgång till Edlunds tingshandlingar. — I övrigt hänvisade Edlund till vad han tidigare anført och hemställde ånyo, att ärendet icke måtte för-anleda någon vidare åtgärd.

Vid detta yttrande var fogat ett intyg, utfärdat av fem befattningshavare å Edlunds kontor, vilka förklarade att de, enligt vad de kunde minnas, icke från klaganden eller något hans ombud mottagit något telefonsamtal angående en rättegångsfullmakt.

Sedan jag anmodat polischefen i Sundsvall att efter hörande av de i påminnelserna namngivna tre poliskonstaplarna inkomma med rapport, överlämnade t. f. polismästaren Helge Thomson en av t. f. kriminalkommisariern E. W. Jonsson den 2 september 1949 avgiven polisrapport.

Vid de förhör, för vilka redogörelse lämnades i rapporten, förekom bland annat följande.

Pettersson anförde: Han erinrade sig, att klaganden samma dag som han utkvitterat stämningen i förevarande mål eller någon dag därefter kom-

mit in på polisstationen i Sundsvall, där Pettersson och Sandström samt troligen även Nilsson då uppehållit sig. Klaganden hade visat stämningen och bett om råd, hur han borde förfara, därvid han sagt sig anse det dyrt att resa till Sollefteå för att inställa sig vid häradsrätten. Då klaganden dessutom förklarat, att han erkände förseelsen, hade Pettersson föreslagit, att klaganden skulle sända en erkännandefullmakt till åklagaren i målet. Därefter hade det resonerats om att Sandström, som vore personligen bekant med Edlund, skulle telefonera till denne och få besked om huruvida en sådan fullmakt kunde godtagas. Pettersson ville minnas, att Sandström också haft ett telefonsamtal, därvid han tydligt talat med Edlund och fått löfte om att klaganden kunde sända in en erkännandefullmakt. Sandström hade därefter skrivit ut en fullmakt, som klaganden undertecknat, varpå Sandström och Pettersson bevittnat klagandens namnteckning. Pettersson kunde icke yttra sig om vem, som därefter avsänt fullmakten, men han ville minnas, att han vid ett tillfälle vårvintern 1949, då klaganden vid ett sammanträffande med Pettersson beklagat sig över att han avkrävts nu ifrågavarande vittnesersättning, frågat klaganden, om denne ej avsänt fullmakten, samt att klaganden då svarat, att han skickat fullmakten med detsamma.

Sandström berättade i huvudsak lika med Pettersson om vad som förekommit vid klagandens besök å polisstationen — tidpunkten för besöket kunde han dock ej angiva närmare än att det ägt rum någon dag under hösten 1948 — samt tillade, att han vid tillfället i telefon talat med Edlund, som därvid medgivit att klaganden kunde ”erkänna förseelsen medelst fullmakt”, att klagandens namnteckning å fullmakten, som utskrivits av Sandström, bevittnats av honom samt endera av Pettersson eller Nilsson samt att klaganden, då han lämnat polisstationen, tagit fullmakten med sig under förklaring att han själv skulle posta densamma till Edlund.

Nilsson uppgav, att han ej kände till något om ifrågavarande fullmakt, som tydligen ombesörjts av Sandström och Pettersson.

Slutligen förebragtes viss utredning i anledning av ett utav klaganden framställt, av Edlund bestritt påstående att klaganden erhållit skriftlig bekräftelse på att Edlund mottagit fullmakten.

Av utredningen framgår, att Sandström vid telefonsamtal med Edlund upplyst denne om att klaganden erkände åtalade förseelsen, varefter Edlund medgivit, att klaganden finge till honom insända s. k. erkännandefullmakt, ävensom att Sandström omedelbart efter telefonsamtalet skrivit ut den i målet sedermera ingivna fullmakten, som därefter undertecknats av klaganden.

Då anledning saknas till antagande att Sandström dagtecknat full-

makten annan dag än den, som angivits å densamma, får vidare anses utrett, att telefonsamtalet utväxlats den 3 september 1948.

Med hänsyn till den upplysning Edlund sålunda fått av Sandström och då, såsom han själv framhållit, det icke kan anses erforderligt att i mål av förevarande art avhöra vittnen, när åtalade förseelsen erkänts, hade Edlund enligt min mening redan efter telefonsamtalet med Sandström bort överväga, huruvida han icke skulle hos häradsrätten återkalla sin ansökan om vittnesförhör i målet mot klaganden. Jag finner emellertid, att någon anmärkning ej kan riktas mot Edlund för att så ej skett.

Däremot hade det ålegat Edlund att efter mottagandet av fullmakten omedelbart vidtaga åtgärder för att förhindra att vittnen hördes i målet.

Det har icke med visshet kunnat utrönas, när fullmakten inkommit till Edlunds kontor. Själv har Edlund icke kunnat bidra till utredningen på denna punkt. Klaganden har emellertid uppgivit, att han avsänt fullmakten till Edlund samma dag som den utfärdats, och denna uppgift stödes av vad Sandström och Pettersson anfört. Klaganden har dessutom saknat skäl att dröja med avsändandet av fullmakten. Det måste anses såsom ytterst sannolikt, att fullmaktsförsändelsen ankommit till Edlunds kontor redan innan kallelserna till huvudförhandling i målet utfärdats, och i varje fall måste det tagas för visst, att den anlant i så god tid före huvudförhandlingen, att Bülund kunnat dessförinnan nås med meddelande att han ej behövde iakttaga inställelse.

Den direkta orsaken till att så ej kunnat ske är den, att Edlund icke före den 22 september 1948 uppmärksammat fullmakten, och detta har i sin tur föranlett, att häradsrätten, som utgått ifrån att fullmakten insänts så sent att den först nämnda dag kommit honom tillhanda, ålagt klaganden att ersätta kostnaden för Bülunds inställelse.

Även om hänsyn togs till den stora arbetsbörda, som vid ifrågavarande tidpunkt åvilat Edlund, måste Edlund dock anses ansvarig för att fullmakten av honom uppmärksammats så sent som skett.

Vidare har Edlund förfarit felaktigt därigenom att han, som i varje fall måste ha varit oviss om när fullmakten kommit honom tillhanda, underlåtit att meddela detta förhållande till häradsrätten eller dess ordförande. Hade sådant meddelande lämnats, torde klaganden näppeligen ha ålagts att återgälda statsverket vittneskostnaden.

Vid nu angivna förhållanden fann jag det rimligt, att klaganden gottgjordes av Edlund för samma, av klaganden dåmera erlagda kostnad. Innan förevarande ärende av mig avgjordes fann jag mig därför böra bereda Edlund tillfälle att till klaganden utgiva ersättning i berörda hänseende. Med anledning därav upptog jag i en till Edlund avlåten skrivelse vad jag ovan anfört och beredde honom tillfälle att till mig inkomma med bevis, att han till klaganden översänt ett belopp av 85 kronor 20 öre.

Sedan därefter Edlund inkommit med bevis att sagda belopp blivit till klaganden översänt med posten, fann jag klagomålen icke föranleda någon min vidare åtgärd.

13. Fråga om stadsfogdes skyldighet att underrätta utmätnings-sökande om brist, som vidlåder ansökan om utmätning.

Tillika fråga om rätt att betinga sig arvode för översändande till sökanden av slutredovisning och handlingar med posten.

I en den 4 november 1949 till mig inkommen klagoskrift anförde direktören Orvar Hellberg i Malmö följande.

Den 12 oktober 1949 hade klaganden med begäran om utmätning till stadsfogden i Karlskrona översänt ett av rådhusrätten i staden meddelat bevis att en av klaganden gjord ansökan om betalningsföreläggande lämnats obestridd. Originalen av ansökningen hade legat inneslutet i beviset och hade varit undertecknat med klagandens firma, Förlaget Sveriges Idrottsfolk, O. Hellberg, jämte klagandens egenhändiga namnteckning. Namnteckningen å framställningen om utmätning hade varit densamma som å ansökningen. Klaganden hade därför ansett det onödigt att bifoga utdrag av handelsregistret rörande sin firma. Klaganden hade haft otaliga liknande ärenden hos stadsfogdar och landsfiskaler men aldrig blivit avfordrad behörighetsbevis. I skrivelse till klaganden den 15 oktober 1949 hade stadsfogden Algot Niklason emellertid begärt behörighetshandlingar för ärendets fullföljande. Försändelsen hade varit belagd med postförskott å 1 krona 55 öre. Den 2 november 1949 hade klaganden mottagit en ny skrivelse från Niklason, vari denne meddelat att framställningen om utmätning avslagits, när gäldenären numera vore boende i Rosenholm. Niklason hade vidare upplyst, att exekutionskostnaden uppgått till 2 kronor. Försändelsen hade emellertid varit belagd med postförskott å 3 kronor 55 öre. Klaganden ansåge, att Niklasons begäran om behörighetshandlingar varit onödig samt att Niklason i varje fall icke bort uttaga någon avgift för försändelsens överbringande till honom. Vidare hemställde klaganden, att jag måtte pröva, huruvida Niklason ägt uttaga högre avgift än 2 kronor 55 öre för den senare försändelsen.

Sedan jag med anledning av klagoskriftens innehåll anmodat Niklason att till mig inkomma med yttrande, anförde denne i avgiven förklaring följande.

Klaganden hade hos Niklason anhållit om utmätning på grund av ett av rådhusrätten i Karlskrona den 30 maj 1949 utfärdat bevis i mål om betalningsföreläggande, enligt vilket Effe Carlsson i Karlskrona ålagts att till "Förlaget Sveriges Idrottsfolk" i Malmö utgiva 37 kronor jämte ränta och kostnader. Av exekutionsurkunden hade således icke kunnat utläsas,

vem som vore behörig att företräda förlaget, och några behörighetshandlingar hade icke insänts. De ingivna handlingarna hade alltså varit ofullständiga. Om detta förhållande hade anteckning gjorts i utsökningsdagboken i enlighet med stadgandet i 7 § kungl. kungörelsen den 14 december 1917 om landsfiskals och stadsfogdes dagbok i utsökningsmål samt angående vad vid utsökningslagens tillämpning i vissa andra fall skall iakttagas. Enligt nämnda stadgande hade stadsfogdens åtgärd därmed varit fullgjord. Stadsfogden hade emellertid enligt förut gällande bestämmelser varit pliktig att, därest sökanden översänt nödigt penningbelopp, medelst utdrag av dagboken lämna honom besked om förhållandet. Då detta stadgande numera vore upphävt, hade klaganden i stället genom brev under rättats därom. För brevet hade uttagits ersättning för portoutlägg och dylikt med 1 krona 55 öre. Efter någon tid hade ankommit utdrag av handelsregistret, utvisande att klaganden vore innehavare av den ifrågavarande firman. Sedan handlingarna sålunda fullständigats, hade handläggningen av målet fortsatts i vanlig ordning. Då den sökta åtgärden icke kunnat vidtagas, hade handlingarna återsänts till klaganden under postförskott. Därvid hade uttagits för exekutionskostnad 2 kronor och i ersättning för porto och dylikt 1 krona 55 öre eller tillhoppa 3 kronor 55 öre. — I 15 § kungl. kungörelsen den 18 oktober 1946 angående kommissionärer hos myndigheter tillhörande statsförvaltningen stadgades, att därest en myndighet hade kommissionär, tjänsteman anställd hos myndigheten ej finge mot ersättning utföra sådant uppdrag, som avsåges i 3 § i kungörelsen. Funnes ej kommissionär, syntes alltså tjänsteman mot ersättning äga utföra sådana uppdrag. Enligt generalpoststyrelsens kungörelse den 21 mars 1947 angående utnyttjandet av tjänstebrevsrätten m. m. finge förrättningsarvode, som tillfölle befattningshavare, icke uttagas medelst tjänstepostförskott. Ej heller medgåve Kungl. Maj:ts cirkulär den 18 oktober 1946 till samtliga till statsförvaltningen hörande myndigheter angående skyldighet att tillhandagå allmänheten med översändande av expeditioner m. m. en dylik rätt. Endast avgift, som utginge enligt kungl. förordningen den 7 december 1883 angående expeditionslösen, finge uttagas medelst tjänstepostförskott samt naturligtvis rena statsmedel. Stadsfogde finge sålunda icke använda tjänstebrevsrätt för uttagandet av avgifter för utmätning i enskilda mål. Vid uttagandet av dessa avgifter ansåges stadsfogde också äga rätt att gottgöra sig ersättning för portoutlägg och dylikt, vilket framginge av överdomstolarnas ståndpunktstagande i ett i NJA 1929 under not B nr 193 återgivet mål. Slutligen upplyste Niklason, att han hade att redovisa de honom tillkommande sportlerna till Karlskrona stad.

Sedan jag därefter anmodat överexekutor i Karlskrona att till mig inkomma med yttrande, anförde överexekutor, borgmästaren Ebbe Dymning, i avgivet utlåtande följande.

I samband med upptagandet av klagandens ansökan om betalningsföreläggande hade rådhusrätten prövat, huruvida klaganden varit behörig att teckna den å ansökningen utsatta firman. De av klaganden till Niklason ingivna handlingarna hade numera återtagits av klaganden. Framställningen om utmätning hade emellertid uppenbarligen varit undertecknad på enahanda sätt som ansökningen om betalningsföreläggande. Vid sådant förhållande syntes Niklason ha bort kunna till prövning upptaga ansökningen om utmätning oaktat utdrag av handelsregistret ej företetts. Beträffande det av honom debiterade beloppet 1 krona 55 öre hade Niklason upplyst, att av sagda belopp utgjorde 1 krona arvode och 55 öre ersättning för portoutgifter. Vid företagande av utmätning utövade stadsfogde en statlig förvaltningsuppgift och han vore förty att därvid anse som ett lokalt statligt organ. Cirkuläret den 18 oktober 1946 syntes vid sådant förhållande vara tillämpligt å stadsfogde. I sagda cirkulär stadgades, att därest i anhängigt ärende erfordrades komplettering av enkel beskaflenhet, myndighet skulle meddela anvisning om vilka åtgärder som borde vidtagas för bristens avhjälpande. Den komplettering varom i förevarande fall varit fråga hade varit av enkel beskaflenhet. Kommissionärskungörelsen syntes ej kunna analogivis åberopas, då enligt kungörelsen kommissionär endast skulle verkställa sådan komplettering av handlingar varom myndigheten ej själv föranstaltade. Överexekutor vore följaktligen av den uppfattningen, att Niklasons anmodan till klaganden att insända utdrag av handelsregistret bort utan kostnad för klaganden meddelas denne genom telefon eller medelst tjänstebrev. I fråga om beloppet 3 kronor 55 öre hade Niklason upplyst, att därav utgjorde 2 kronor kostnad för försök till utmätning, 1 krona arvode och 55 öre ersättning för portoutlägg. Klaganden hade icke gjort någon anmärkning mot debitering av beloppen 2 kronor och 55 öre, och mot debiteringen av desamma syntes ej heller vara något att erinra. Niklasons åtgärd att avslå ansökningen om utmätning syntes nämligen vara att hänföra till sådan förrättning som avsåges i 1 § kungl. förordningen den 12 juli 1878 angående ersättning till förrättningsmän för utmätning i enskilda mål samt till stämmingsmän m. m.; och då sagda avgift ej utginge enligt lösenförordningen kunde densamma ej uttagas medelst tjänstepostförskott. Enligt cirkuläret den 18 oktober 1946 skulle expeditioner av alla slag ävensom ingivna handlingar tillställas vederbörande med anlitande av postverket. Därest såsom ovan antagits sagda cirkulär vore tillämpligt å stadsfogde, syntes det följaktligen ha ålegat Niklason att såsom en tjänsteåtgärd återställa handlingarna till klaganden. Överexekutor ansåge förty, att Niklason vid återställandet av handlingarna till klaganden icke bort påföra denne mera än 2 kronor 55 öre.

Dymling upplyste vidare, att Niklason förklarar sig villig att, om klaganden påförts mera än vederbort, återbetala överskjutande belopp.

Efter att ha tagit del av de avgivna yttrandena inkom klaganden med påminnelser.

Vid ärendets avgörande gjorde jag följande uttalanden, vilka jag upptog i en till Niklason avlåten skrivelse.

Vad först angår frågan, huruvida de av klaganden i utmättningsärendet ingivna handlingarna voro att anse såsom ofullständiga, enär klaganden icke bifogat utdrag av handelsregistret rörande sin firma, må påpekas följande. Den av klaganden åberopade exekutionsurkunden utgjordes av ett av domstol utfärdat bevis att en ansökan om betalningsföreläggande lämnats obestridd. Ansökningen, som var i original fogad vid beviset, var undertecknad med en firma jämte klagandens egenhändiga namnteckning. Firmans innehåll gav icke anledning till antagande, att firman innehades av bolag eller förening; fastmer synes man redan av ansökningshandlingen ha kunnat utläsa, att firman allenast var det namn, varunder klaganden drev sin rörelse, och att det sålunda var klaganden själv, som var part i målet. Även om Niklason emellertid av någon orsak skulle ha hyst tvekan om vem som var part på borgenärssidan, har han likväl bort beakta, att den med klagandens namn undertecknade ansökningen blivit upptagen och behandlad av domstol. Domstolen hade alltså funnit klaganden behörig att företräda borgenärssidan. Under sådana förhållanden har icke funnits någon anledning fordra, att klaganden i utmättningsärendet skulle förete firmabevis.

Även från den av Niklason intagna utgångspunkten — att hinder mötte att upptaga klagandens framställning om utmätning, så länge klaganden icke företett firmabevis — kan Niklasons fortsatta förfarande icke lämnas utan anmärkning. Det må härvid inledningsvis påpekas, att förhållandet mellan myndigheter och allmänheten undergått en genomgripande nyreglering genom föreskrifterna i Kungl. Maj:ts cirkulär den 18 oktober 1946 till samtliga till statsförvaltningen hörande myndigheter angående skyldighet att tillhandagå allmänheten med översändande av expeditioner m. m. Detta cirkulär, vilket ålägger myndigheterna vidgade skyldigheter i fråga om allmänhetens betjänaande, äger uppenbarligen tillämpning även å stadsfogdar i deras egenskap av utmättningsmän. Såsom sådana utöva de nämligen en statlig förvaltningsfunktion. I cirkuläret stadgas, bland annat, att om i anhängigt ärende erfordras komplettering av enkel beskaffenhet, myndigheten skall meddela anvisning om vilka åtgärder som böra vidtagas för bristens avhjälpande, så framt icke på grund av förefintligheten av motsatta partsintressen eller av annan särskild anledning myndigheten finner olämpligt att lämna sådant biträde. Anvisningarna böra i allmänhet lämnas under hand genom telefon eller genom skriftligt meddelande. Huvudregeln är sålunda, att myndigheten — om den erforderliga komplet-

teringen är av enkel beskaffenhet, en förutsättning som i förevarande fall uppenbarligen var för handen — skall lämna anvisning om komplettering. Undantagsbestämmelsen, enligt vilken sådan anvisning under särskilda omständigheter icke bör lämnas, har uppenbarligen ej avseende å situationer sådana som den förevarande. Det må erinras om att ett formligt avslagsbeslut, vilket givetvis måste ha upptagit skälen för beslutet och av vilket därför kunnat utläsas vad som brustit i ärendet, icke utgjort hinder för klaganden att omedelbart inkomma med ny framställning om utmätning. Skillnaden mellan ett avslagsbeslut och en anvisning om komplettering hade sålunda i förevarande fall varit av enbart formell art. Ytterligare må framhållas, att kungörelsen den 14 december 1917 om landsfiskals och stadsfogdes dagbok i utsökningsmål samt angående vad vid utsökningslagens tillämpning i vissa andra fall skall iakttagas, såsom Niklason påpekat, tidigare i ett tredje stycke av 7 § innehöll en bestämmelse att utmätningsman var pliktig att — om nödigt penningbelopp till porto, rekommendationsavgift och lösen för intyg ur dagboken kommit utmätningsmannen tillhanda — ofördröjligen översända sådant intyg till sökanden. Då denna bestämmelse, som avsåg att tillgodose sökandens intresse att få veta om någon komplettering av handlingarna var erforderlig, i samband med utfärdandet av cirkuläret den 18 oktober 1946 upphävdes, hade detta uppenbarligen sin grund däri, att sökandens intressen blevo än bättre tillgodosedda genom den i cirkuläret stadgade allmänna skyldigheten för myndighet att ex officio lämna anvisning om komplettering. Därvid måste lagstiftaren tydligen ha utgått från att i dessa fall icke skulle komma i fråga att göra undantag från den angivna huvudregeln att myndighet är skyldig att lämna anvisning om vad som brister. Tilläggas må, att efter den reglering som sålunda ägt rum på detta område det icke kan anses tillåtet att låta anvisning om komplettering såsom tidigare få formen av ett lösenbelagt intyg ur dagboken. Det anförda giver vid handen, att det ålegat Niklason som en tjänsteplikt att meddela klaganden, att hans framställning om utmätning enligt Niklasons uppfattning icke kunde upptagas med mindre klaganden företedde firmabevis. Vid sådant förhållande har Niklason självfallet icke ägt uttaga ersättning av klaganden för meddelandets överbringande till denne. Den omständigheten att Niklason sålunda hade att handla å tjänstens vägnar har vidare — då han här icke hade att uttaga någon avgift — berättigat honom att använda tjänstebrev. Ej heller ersättning för porto har därför i detta fall bort uttagas av klaganden.

Vad angår Niklasons åtgärd att vid ärendets redovisning till klaganden, därvid handlingarna återställdes och besked lämnades om utgången, uttaga ersättning icke blott för förrättningskostnaden, 2 kronor, och porto, 55 öre, utan även för arvode med 1 krona för sitt besvär, må anföras följande. Enligt cirkuläret den 18 oktober 1946 böra expeditioner av alla

slag ävensom ingivna handlingar, som skola återställas till ingivaren, såframt ej tillhandahållande i annan ordning begärts eller annat tillvägagångssätt är särskilt föreskrivet eller av omständigheterna påkallat, tillställas vederbörande med posten. Uppenbarligen är sökanden berättigad att erhålla besked om anledningen varför begärd utmätning icke kunnat komma till stånd. Att överbringa sådant meddelande åligger därför utmätningssmannen som en tjänsteplikt. Likaså är det tydligt, att sökanden är berättigad att återfå ingivna handlingar. I praxis bruka handlingarna återställas utan särskild begäran i samband med slutredovisning av ärendet. Återställandet sker därvid å tjänstens vägnar. Någon rätt att betinga sig arvode för sina åtgöranden med avseende å slutredovisningens överbringande till klaganden har Niklason alltså icke ägt. Däremot är det riktigt, att han icke för denna försändelse ägt använda tjänstebrev. Tjänste-postförskott må nämligen ej användas för uttagande av andra avgifter än sådana, som tillfalla statsverket eller — på grund av uttrycklig föreskrift i cirkuläret den 18 oktober 1946 — utgå enligt förordningen den 7 december 1883 angående expeditionslösen. Den avgift som i förevarande fall skulle uttagas, förrättningsarvodet, tillföll enligt vad Niklason upplyst staden och avgiften beräknades icke enligt lösenförordningen utan enligt förordningen den 12 juli 1878 angående ersättning till förrättningsmän för utmätning i enskilda mål samt till stämmingsmän m. m.

Av det anförda framgår, att Niklason belastat klaganden med avgifter å tillhoppa 2 kronor 55 öre utöver vad denne varit skyldig att erlægga. Då Niklason emellertid förklarar sig villig att till klaganden återbära vad Niklason uttagit för mycket, fann jag mig kunna låta bero vid dessa uttalanden under förväntan att berörda åtagande av Niklason fullgjordes.

I en hit inkommen skrivelse meddelade Niklason därefter, att sagda be-
lopp av honom översänts till klaganden.

14. Förordnande av offentlig försvarare i fall, då därtill föreslagen advokat förberett försvaret av den misstänkte innan framställning om förordnande gjorts.

I en den 22 december 1949 hit inkommen skrift anförde styrelsen för Sveriges advokatsamfund följande.

Enligt 21 kap. 3 § tredje stycket rättegångsbalken utgjorde en av förut-sättningarna för att offentlig försvarare skulle förordnas, att den misstänkte ej utsett försvarare. Stadgandet hade på flera håll tillämpats så, att domstol ansett sig förhindrad att förordna advokat till offentlig försvarare, om advokaten, innan framställning om förordnande gjorts, förberett eller påbörjat försvaret av den misstänkte. Denna tillämpning av stadgandet

kunde i fall, då den misstänkte saknade tillgång till gäldande av kostnaderna för försvaret, leda till att en advokat icke ansåge sig kunna åtaga sig försvaret och lämna den misstänkte något bistånd, förrän förordnande såsom offentlig försvarare erhållits. Den misstänkte nödgades i så fall till en början vara utan biträde. Olägenheterna därav vore uppenbara. Ej sällan påkallades under förundersökning i brottmål biträde av försvarare under sådana förhållanden att hjälp måste lämnas omedelbart, varför det av praktiska skäl vore uteslutet att avvakta förordnande. Enligt styrelsens mening vore den anmärkta rättstillämpningen felaktig. Stadgandet syntes böra tolkas så, att domstol kunde vägra att förordna offentlig försvarare endast under förutsättning att den misstänkte utsett lämplig försvarare, som vore villig att även i fortsättningen biträda honom utan förordnande såsom offentlig försvarare. Av många domstolar tillämpades också stadgandet på detta sätt. Styrelsen funne det vara av synnerlig vikt att en för brott misstänkt persons möjlighet att vid behov erhålla offentlig försvarare icke inskränktes genom felaktig tillämpning av ifrågavarande stadgande. Om styrelsens uppfattning i tolkningsfrågan vore riktig, syntes det därför önskvärt, att det på lämpligt sätt för domstolarna klargjordes, huru stadgandet borde tillämpas. Skulle å andra sidan stadgandets avfattning anses lägga hinder i vägen för den tillämpning, som styrelsen ansåge vara den riktiga, vore en lagändring på denna punkt erforderlig. Styrelsen hemställde därför, att JO ville upptaga spörsmålet till övervägande och vidtaga de åtgärder, vartill JO kunde finna fog.

Över denna skrivelse avgåvo på begäran av mig styrelserna för föreningen Sveriges häradshövdingar och föreningen Sveriges stadsdomare yttranden. I dessa uttalade styrelserna i huvudsak samma uppfattning i fråga om tolkningen av ifrågavarande stadgande som den av samfundsstyrelsen hävdade.

I en till styrelsen för advokatsamfundet avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius därefter följande.

I 21 kap. 3 § rättegångsbalken stadgas i första stycket, att den misstänkte vid sin talans förberedande och utförande må biträdas av försvarare.

Försvarare utses enligt vad i andra stycket stadgas av den misstänkte eller i vissa fall av den som har vårdnaden om honom. Har den misstänkte för sig ställt rättegångsombud, anses ombudet som försvarare.

Har den misstänkte ej utsett försvarare eller avvisas av honom utsedd försvarare och finnes på grund av sakens beskaffenhet eller eljest hans rätt icke kunna utan biträde tillvaratagas, skall enligt tredje stycket offentlig försvarare förordnas för honom. Är den misstänkte anhållen eller häktad, skall även eljest, om han begär det, offentlig försvarare förordnas.

Offentlig försvarare förordnas enligt 4 § samma kapitel av rätten; har rätten skilt saken från sig, äger den till dess talan av den misstänkte fullföljts eller tiden för sådan talan utgått förordna försvarare att biträda honom i högre rätt.

Arvode ävensom ersättning för kostnad och tidsspillan till offentlig försvarare utgår enligt 21 kap. 10 § av allmänna medel. Dömes den tilltalade för brottet, skall han dock enligt vad i 31 kap. 1 och 11 §§ ävensom 18 kap. 13 § stadgas i allmänhet till statsverket återgälda vad som utgått till försvararen.

Såsom en av förutsättningarna för att offentlig försvarare skall förordnas har sålunda uppställts att den misstänkte ej utsett försvarare. Rörande innebörden av denna bestämmelse lämna rättegångsbalkens förarbeten icke närmare ledning. Processlagberedningen anför i detta sammanhang (jfr SOU 1938: 44 s. 273), att någon särskild form för utseende av försvarare icke stadgats. Den misstänkte kunde sålunda såväl muntligen inför undersökningsledaren, åklagaren eller rätten uppgiva den som skulle försvara honom som ock skriftligen utse försvarare. Hade den misstänkte befullmäktigat ombud att föra hans talan, vore ombudet att anse såsom försvarare. Dessa uttalanden av processlagberedningen ha tydligen avseende allenast på det sätt på vilket den misstänkte har att underrätta rätten, respektive förundersökaren eller åklagaren om att viss person mottagit hans uppdrag att biträda honom i målet.

En viss ledning vid tolkningen av stadgandet kan däremot hämtas från förarbetena till lagen den 19 juni 1919 angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad. I 1 § av denna lag, vilken upphävdes i samband med processreformens genomförande, stadgades att, om någon som hölles häktad såsom misstänkt för brott äskade hjälp vid sin talans förberedande och utförande och sade sig ej själv kunna anskaffa biträde, biträde åt honom skulle förordnas. Biträde förordnades av länsstyrelsen eller rätten. Under riksdagsbehandlingen av propositionen i ämnet yrkades i en motion, att den jämväl i propositionen upptagna förutsättningen för erhållande av biträde, att den häktade sade sig ej själv kunna anskaffa sådant, skulle utgå. Motionären påpekade, att samma bestämmelse återfunnes i då gällande lag av den 14 september 1906 angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad, samt framhöll, att stadgandet understundom tillämpats så att, när någon efter avtal med den häktade inställt sig såsom biträde och den häktade begärt dennes förordnande därtill, domstolen vägrat dylikt förordnande under förmenande att den häktade själv redan lyckats anskaffa biträde. I sitt utlåtande i ämnet, vilket i denna del godtogs av riksdagen, anförde första lagutskottet att, även om domstolarna möjligen vid ifrågasvarande lags första tillämpning gjort sig skyldiga till den av motionären påpekade missuppfattningen, en sådan dåmera näppeligen torde komma någon domstol till last.

Något fall, då spörsmålet om tolkningen av 21 kap. 3 § tredje stycket rättegångsbalken varit föremål för högsta domstolens bedömande, synes icke ha förekommit. Påpekas bör att, om underrätt avslagit begäran om försvarare eller till sådant uppdrag förordnat annan än part föreslagit, talan mot underrättens beslut enligt vad i 54 kap. 8 § rättegångsbalken stadgas icke får fullföljas till högsta domstolen. I Sv. J. T. 1948 s. 735 o. f. refereras däremot ett av hovrätten för Övre Norrland avgjort mål, i vilket fråga bland annat var huruvida tilltalad skulle anses ha själv utsett försvarare. Omständigheterna däri voro såvitt nu är i fråga följande. Vid huvudförhandling inför Skellefteå tingslags häradsrätt den 24 februari 1948 i mål mellan allmän åklagare samt E, angående förskingring m. m., inställde sig E personligen åtföljd av advokaten B. Under förhandlingen hemställde E, att B måtte förordnas till offentlig försvarare för honom. Häradsrätten yttrade i beslut samma dag: Enär E före målets anhängiggörande utsett B till försvarare samt B i denna egenskap förberett E:s försvar och inställt sig vid huvudförhandlingen, funne häradsrätten ej skäl att förordna offentlig försvarare åt E. Besvär anfördes av E och B. — I infortrat yttrande anförde häradsrättens ordförande: Åklagaren hade i stämmingsansökningen uppgivit, att E utsett B till försvarare. B hade sedermera, före huvudförhandlingen, för ordföranden uppgivit, att han vore E:s försvarare, och han hade även besökt domarkansliet tillsammans med E för genomgång av handlingarna i målet. Först vid huvudförhandlingen hade B hemställt, att han måtte förordnas till offentlig försvarare. — I beslut den 31 maj 1948 fann hovrätten ej skäl att göra ändring i häradsrättens beslut.

Vid bedömandet av det av styrelsen för advokatsamfundet upptagna tolkningsspörsmålet synes man böra inledningsvis slå fast, att när lagstiftaren uppställt regler, som göra det möjligt för den misstänkte att erhålla försvarare genom det allmännas försorg, detta har sin grund i omsorgen om straffrättskipningens säkerhet. Den ledande synpunkten har för lagstiftaren varit, att offentlig försvarare skall förordnas, när den misstänkte är i behov av hjälp för sin talans förberedande eller utförande. Har den misstänkte redan försvarare, är det tydligt att sådant behov icke föreligger. Stadgandet att förordnande av offentlig försvarare förutsätter, att den misstänkte icke själv utser försvarare, måste tolkas från dessa utgångspunkter.

I sakens natur ligger, att den misstänkte icke kan sägas ha utsett försvarare, med mindre han med annan träffat avtal om att denne skall biträda honom vid hans försvar. Man torde emellertid vara berättigad att gå ett steg längre: även om avtal av sådant innehåll kommit till stånd, lär försvarare icke kunna sägas vara utsedd, om avtalet är på det sätt villkorat, att biträdet såsom — uttrycklig eller underförstådd — förutsättning för sin medverkan uppställt, att förordnande skall utverkas för honom som offentlig försvarare. Följden av domstolens vägran att i sådant fall

lämna förordnande för biträdet måste ju bli att denne lämnar sitt uppdrag. Den misstänkte skulle då bli ställd utan hjälp och syftet med stadgandet icke fyllas. Även om advokaten, hellre än att utsätta sin klient för det obehag och de risker som följa härav, skulle fortsätta att lämna honom biträde i målet med utsikt att bli utan ersättning, synes det icke rimligt att det allmänna ockrar på advokatens oegennyttia. Icke minst det ovan återgivna utskottsutlåtandet talar för att offentlig försvarare skall kunna förordnas i en sådan situation. Den begränsningen måste dock härvid uppställas, att omständigheterna icke få vara sådana, att det angivna villkoret framstår såsom icke allvarligt menat. Till belysande av det sagda vill jag anföra följande.

Om den vidtalade advokaten låter med varje som helst åtgärd för försvarets förberedande eller utförande anstå, till dess förordnande för honom utverkats, står det i öppen dag att något avtal i egentlig mening icke träffats. Advokaten har allenast på förfrågan förklarat sig villig att mottaga ett förordnande som offentlig försvarare. Hinder för utseende av sådan kan därför, ur den synpunkt varom nu är fråga, icke föreligga. I de fall, då tolkningssvårigheter uppstått i praktiken, torde förhållandena emellertid — såsom ock styrelsen anfört — ha legat så till att advokaten visserligen mottagit uppdraget att biträda den misstänkte under den förutsättningen, att förordnande som offentlig försvarare meddelas för honom, men likväl, innan sådant förordnande erhållits, påbörjat sitt arbete å försvaret. Jag vill då till en början erinra om att förordnande som offentlig försvarare med gällande domförhållningsregler i allmänhet kan utverkas mycket snabbt. Enligt 1 kap. 4 och 11 §§ rättegångsbalken är sålunda underrätt vid dylik frågas avgörande domför med en lagfaren ledamot. Skulle behov av offentlig försvarare yppa sig först i hovrätt, äger referenten enligt 16 § arbetsordningen för rikets hovrätter meddela förordnande för sådan. I fråga om rättegången i högsta domstolen tillkomma enligt 12 § arbetsordningen för nedre justitierevisionen motsvarande befogenheter nedre revisionen i närvaro av tre revisionssekreterare. Tydligt är emellertid att omständigheterna kunna vara sådana, att behovet av försvarares ingripande är så trängande att rättens förordnande icke utan olägenhet kan avvaktas. Att advokaten i en dylik situation, av lojalitet såväl mot den misstänkte som mot samhällets intresse av straffrättskipningens behöriga gång, föregriper domstolens förordnande genom att omedelbart påbörja försvaret, kan enligt min mening icke föranleda därtill att hinder skulle möta mot att utse advokaten till offentlig försvarare. Någon anledning torde icke finnas att betvivla riktigheten av hans påstående, att han åtagit sig uppdraget under ovan angivna förutsättning, och vid sådant förhållande kan den misstänkte icke sägas ha utsett försvarare. Annorlunda ligger det till om advokaten, sedan han mottagit uppdraget, låter tiden gå utan att begära förordnande, allt medan han nedlägger arbete å målet. Har ett sådant för-

hållande fortvarit någon tid, kan man icke undgå att komma till den uppfattningen att advokaten icke fäst någon vikt vid villkoret om att förordnande skulle utverkas. Det ligger nämligen uppenbarligen i advokatens eget intresse att snarast möjligt få sin ställning i processen reglerad. Givet är att det kan vara vanskligt att avgöra, var gränsen här skall dragas, d. v. s. huru långt dröjsmål med begäran om förordnande som skall tolereras. En viss hänsyn synes vid avgörandet härav böra tagas till den misstänktes ekonomiska ställning. Ju mer det framstår som klart, att han icke förmår utgiva ersättning till sitt biträde, desto större anledning förefinnes att fästa avseende vid biträdets uppgift att han åtagit sig uppdraget endast under förutsättning av att han bleve förordnad till offentlig försvarare. Beaktas bör naturligen även en sådan omständighet som att biträdet icke begagnat sig av ett givet tillfälle att framställa begäran om förordnande. I nyssnämnda rättsfall förelåg just en dylik situation. Advokaten hade dels för rättens ordförande uppgivit att han vore den misstänktes försvarare, dels ock tillsammans med den misstänkte besökt rättens kansli för genomgång av handlingarna i målet utan att vid något av dessa tillfällen ansöka om förordnande för sig som offentlig försvarare. Att märka är emellertid att det i målet icke ens synes ha påståtts att advokaten handlat under den förutsättningen, att förordnande för honom skulle utverkas. Denna omständighet har måhända varit avgörande vid domstolarnas ställningstagande. Även om man emellertid finge antaga att advokaten åtagit sig försvarsuppdraget under den tysta förutsättningen att förordnande skulle utverkas, låter sig vid nu upptagna förhållanden det slut vartill domstolarna kommo väl förena med den av mig här förordade lösningen.

Av det jag härövan anført følger, att den misstänkte måste anses ha själv utsett försvarare, därest han med annan träffat avtal om att denne skall biträda honom vid hans försvar, utan att avtalet varit på angivet sätt villkorat. Härav får dock enligt min mening icke dragas den slutsatsen, att i en sådan situation förutsättningarna för förordnande av offentlig försvarare under alla omständigheter måste brista. Om en av den misstänkte utsedd försvarare skulle avlida eller av någon anledning eljest bliva förhindrad att slutföra sitt uppdrag, torde väl ingen vilja sätta i fråga annat än att offentlig försvarare skall kunna förordnas, om behov av sådan föreligger. Likaså synes mig hinder icke behöva möta mot att lämna dylikt förordnande till en advokat som från början gått med på att vara den misstänktes enskilde försvarare men som — sedan han konstaterat att han i väsentlig mån misräknat sig i fråga om den misstänktes betalningsförmåga eller uppdragets omfattning — finner sig icke kunna fortsätta med att biträda den misstänkte, med mindre han erhåller förordnande som offentlig försvarare. Att hinder skulle möta mot att i en sådan situation förordna annan än det ursprungliga biträdet till offentlig försvarare kan icke antagas. Ur samhällets synpunkt vore emellertid icke något vunnet

med att uppdraget lämnades till annan advokat. Kostnaderna bleve icke mindre, och det arbete som den förste advokaten nedlagt på att sätta sig in i målet bleve till ingen nytta.

Som en sammanfattning av min ståndpunkt får jag sålunda anföra, att jag i stort sett kan ansluta mig till den av samfundsstyrelsen uttalade meningen, att domstol kan vägra att förordna offentlig försvarare endast under förutsättning av att den misstänkte utsett lämplig försvarare som är villig att även i fortsättningen biträda honom utan förordnande. Härtill måste dock läggas — vad styrelsen uppenbarligen underförstått — att förutsättningar för meddelande av dylikt förordnande även i övrigt måste föreligga.

Vad styrelsen anfört giver vid handen, att vissa domstolar uppställt allt för snäva villkor för förordnande av offentlig försvarare. Detta förhållande har givit mig anledning att överväga, om jag icke borde ingå till Kungl. Maj:t med en framställning om förtydligande av lagen på denna punkt. I betraktande av att såväl styrelsen för advokatsamfundet som ock styrelserna för föreningen Sveriges häradshövdingar och föreningen Sveriges stadsdomare tagit avstånd från denna, av vissa domstolar intagna ståndpunkt, synes det mig kunna förväntas att även utan lagändring en mera liberal praxis skall vinna insteg vid nämnda domstolar. Jag finner mig därför kunna låta bero vid dessa uttalanden.

Med dessa uttalanden, som delgåvos även styrelserna för häradshövdingföreningen och stadsdomarföreningen, var ärendet av JO slutbehandlat.

15. Vissa frågor rörande förfarandet i brottmål, då den tilltalade uteblivit.

Av handlingarna i ett genom klagomål av Hilding Tossman i Umeå härstades anhängiggjort ärende inhämtas följande.

Den 31 mars 1949 blev i Kristinebergs gruvsamhälle i Lycksele socken en på huvudgatan därstädes parkerad bil påkörd och skadad av en annan bil, tillhörig klaganden. Klaganden erkände under förundersökningen vid ett första förhör, att det varit han som fört den påkörande bilen. Senare uppgav klaganden emellertid, att han vid tillfället varit så påverkad av starka drycker, att han icke kunde minnas vad som inträffat.

Landsfiskalen H. Fröbergh anhöll därefter hos Lycksele tingslags häradsrätt om stämning å klaganden under yrkande om ansvar dels för det klaganden vid tillfället varit så påverkad av starka drycker, att det kunde antagas, att han icke på betryggande sätt kunnat föra bilen, dels för det han färdats ovarsamt samt avlägsnat sig från platsen, sedan han påkörts den andra bilen, utan att giva sig till känna och utan att vidtaga någon

åtgärd för att underrätta den påkörda bilens förare, dels ock för det han fört bil ehuru hans körkort varit indraget.

I stämning, som med anledning därav utfärdades, kallade häradsförhövdingen E. Thomasson å häradsrättens vägnar klaganden till huvudförhandling å tingshuset i Lycksele den 18 maj 1949 klockan 9. Klaganden skulle då vid vite av 1 000 kronor inställa sig personligen. Till huvudförhandlingen kallades vidare Fröbergh, målsäganden — för ersättningstalans utförande — samt fem personer, med vilka Fröbergh begärt vittnesförhör.

Enligt bevis, som inkom till häradsrätten, erhöll klaganden del av stämningen den 2 maj 1949.

Då målet å utsatt dag företogs, inställde sig Fröbergh och vittnena, medan målsäganden och klaganden uteblevo.

Häradsrätten, i vilken Thomasson tjänstgjorde såsom ordförande, beslöt att klaganden skulle hämtas samt uppsköt handläggningen en timme. Tillika förordnades advokaten Arne Lundin i Lycksele, vilken icke tidigare tagit befattning med målet, till försvarare för klaganden.

Fröbergh anförde därefter: Han hade fått veta, att klaganden klockan 8 på morgonen samma dag passerat Teg på färd söderut. Klaganden hade på en bensinstation uppgivit, att han skulle resa till Sundsvall. Fröbergh hade bett polisen i Örnsköldsvik, Härnösand och Sundsvall att stoppa klaganden. Fröbergh yrkade, att det klaganden förelagda vitet måtte utdömas.

Efter enskild överläggning beslöt häradsrätten döma ut vitet.

Sedan Fröbergh yrkat att målet måtte handläggas utan avseende å klagandens frånvaro, väcktes av häradsrätten fråga, huruvida icke huvudförhandlingen kunde den dagen påbörjas, enär det finge antagas att klaganden, vilken syntes böra höras innan dom meddelades i målet, skulle anträffas å sådan tid att förhandlingen kunde fortsätta inom fjorton dagar. Fröbergh och Lundin förklarade sig icke ha något att erinra mot ett sådant förfarande. Häradsrätten beslöt då påbörja huvudförhandlingen.

De fem vittnena hördes. Under förhöret med det första vittnet anmälde Fröbergh, att klaganden påträffats av polisen i Örnsköldsvik. Häradsrätten förordnade, att klaganden skulle inställas inför rätten påföljande dag, lämpligen med tåg som anlände till Lycksele klockan 17.

Nämnda dag, den 19 maj, företogs målet ånyo. Klaganden var då personligen tillstädes. Lundin meddelade, att klaganden tillsammans med honom noga tagit del av det vid förhandlingen föregående dag förda protokollet samt att klaganden icke önskade, att något av vittnena skulle höras på nytt.

Huvudförhandlingen, under vilken klaganden bestred åtalet, slutfördes därefter. Vittnena hördes icke ånyo, ej heller blevo vittnesmålen, såvitt protokollet utvisade, föredragna ur protokollet för föregående dag.

I dom samma den 19 maj fällde häradsrätten klaganden till ansvar för de gärningar, som Fröbergh lagt honom till last.

I en till mig inkommen klagoskrift anförde klaganden, att hans utevaro från rätten den 18 maj berott på att han läst fel på kallelsen och trott, att han skulle inställa sig den 18 juni. Klaganden ifrågasatte tillika om häradsrätten förfarit riktigt genom att utdöma vitet, då klagandens utevaro enligt hans förmenande icke vållat något uppskov med målet.

Sedan jag med anledning av innehållet i klagoskriften anmodat Thomasson att till mig inkomma med yttrande, anförde denne i avgiven förklaring följande.

På den för huvudförhandling utsatta tiden hade klaganden uteblivit; han hade icke anmält förfall eller eljest låtit sig avhöra. Fem av åklagaren åberopade vittnen hade däremot inställt sig. Häradsrätten hade uppskjutit målet på en timme och förordnat Lundin till försvarare för klaganden. Lundin hade beretts tillfälle att taga del av handlingarna. Häradsrätten hade vidare förordnat, att klaganden skulle hämtas. När målet åter påropats hade klaganden fortfarande icke låtit sig avhöra. Fröbergh hade emellertid med hjälp av polisen i Umeå fått reda på att klaganden samma dag i bil avrest från Umeå söderut. Vitet hade dömts ut. Sedan Lundin förklarat sig icke ha något att erinra däremot, hade häradsrätten påbörjat huvudförhandlingen; häradsrätten hade därvid räknat med att klaganden skulle kunna påträffas så snart, att huvudförhandlingens början icke skulle behöva göras om, och häradsrätten hade velat bespara klaganden, kronan och vittnena onödiga utgifter. Vittnena hade hörts. Under tiden hade polisen i olika orter varit i verksamhet för att finna klaganden. Under dagen hade polisen i Örnsköldsvik påträffat klaganden därstädes, och — ehuru handläggning av målet den 19 maj hade varit förenad med olägenheter för häradsrätten — hade häradsrätten i klagandens intresse beslutat, att huvudförhandlingen skulle fortsätta nämnda dag. Så hade också skett. Häradsrätten hade erbjudit klaganden att höra vittnena på nytt, men klaganden hade avböjt detta. Sedan klaganden hörts, hade dom meddelats samma dag. Klagandens uppgift att han läst fel på kallelsen förtjänade ej tilltro. Av det förut sagda framginge, att hans påstående om att det icke blivit uppskov med målet vore oriktigt.

I en till Thomasson den 20 november 1950 avlåten skrivelse anförde jag därefter följande.

Beträffande klagomålen över att häradsrätten den 18 maj 1949 utdömt det klaganden förelagda vitet framgår av vad ovan anförts, att klaganden erhöll del av vitesföreläggandet i god tid före inställedagen samt att föreläggandet icke lämnade utrymme för tvekan rörande datum för inställelsen. Något laga förfall har klaganden icke kunnat åberopa. Då målet enligt

häradsrättens bedömande icke borde avgöras utan klagandens personliga hörande samt det visade sig omöjligt att omedelbart hämta klaganden till rätten, vid vilka förhållanden målet icke kunde slutföras å den för huvudförhandlingen avsedda dagen, kan ändamålet med vitesföreläggandet icke heller sägas ha förfallit. Jag finner därför, att någon erinran ej kan riktas mot häradsrätten för dess åtgärd att å dagen för utevaron utdöma vitet.

Handläggningen i övrigt av målet giver mig emellertid anledning till vissa anmärkningar.

Det kan således icke anses riktigt att, såsom i förevarande fall skett, besluta, att en person skall hämtas, utan att ange till vilken dag hämtningen skall ske. Ett dylikt till sitt innehåll obestämt beslut kan förorsaka missförstånd och vålla, att den hämtade utsättes för onödig frihetsförlust.

Det må vidare framhållas, att det ej heller utgör en tillfredsställande ordning, att rätten tillgriper utevaropåföljd mot part medan handläggningen av målet ännu pågår. Först sedan handläggningen avslutats kan rätten med full säkerhet bedöma, om förutsättningar för användande av sådan påföljd äro för handen. Likaså måste gälla att, om domstol förordnat om parts hämtande till rätten samma dag, ett parten förelagt vite icke får utdömas, så länge det icke är uppenbart att beslutet ej kan verkställas. I målet mot klaganden utdömdes vitet redan under ett inledande skede av förhandlingen. Det må visserligen antagas, att häradsrätten i samband med beslutet om vitets utdömande tagit ställning till den av Fröbergh sedermera väckta frågan om målets avgörande utan hinder av klagandens frånvaro. Påpekas bör nämligen att vitet, såsom framgår av stadgandet i 9 kap. 8 § sista stycket rättegångsbalken, icke kunnat utdömas, därest målet blivit sålunda avgjort. Vid den tidpunkt då vitet utdömdes var det emellertid ingalunda uppenbart, att klaganden icke skulle komma att inställa sig frivilligt. Den upplysning Fröbergh lämnat om att klaganden var på väg mot Sundsvall hade sålunda kunnat vara felaktig; och även om klaganden från början avsett att resa till Sundsvall, hade han sedermera kunnat komma på andra tankar. Att märka är vidare, att häradsrätten ju förordnat att klaganden skulle hämtas. Om nu klaganden samma dag — frivilligt eller efter hämtning — kommit tillstädes inför rätten, hade vitet ej heller kunnat utdömas. Även om det för häradsrätten framstått som föga sannolikt, att klaganden skulle inställa sig eller kunna hämtas till förhandling den dagen, hade häradsrätten sålunda bort dröja med att döma ut vitet. Först sedan meddelande ingått, att klaganden påträffats av polisen i Örnsköldsvik — från vilken ort klaganden icke torde ha kunnat föras till Lycksele i sådan tid, att förhandlingen kunnat återupptagas den dagen — blev det fullt klart, att förhandlingen måste fortsätta en senare dag.

Häradsrättens beslut att i klagandens frånvaro påbörja huvudförhandlingen går icke heller fritt från erinran. I 46 kap. 2 § rättegångsbalken stadgas, att huvudförhandlingen skall inställas och utsättas till annan dag,

om hinder möter för målets företagande till slutlig handläggning. Bland de i lagrummet upptagna hindren nämnes särskilt det fall, att den tilltalade uteblivit och omständigheterna i målet äro sådana att saken icke må, det oaktat, avgöras. Kan det antagas, att hindret kommer att undanröjas före handläggningens slut, må dock enligt vad i paragrafens andra stycke stadgas huvudförhandling hållas. Av sakens natur följer emellertid, att en huvudförhandling icke under några förhållanden bör påbörjas, om sådant hinder möter mot handläggningen, att det icke är möjligt att på ett nöjaktigt sätt genomföra ens något avsnitt av densamma, så länge hindret kvarstår. Hinder av sådan art måste anses föreligga, om åklagaren uteblir. Även den tilltalades och — då sådan skall finnas — försvararens närvaro utgör en nödvändig förutsättning för att förhandling skall kunna äga rum. Härvid och i det följande bortses dock från sådana fall, då jämlikt 46 kap. 15 § andra stycket rättegångsbalken målet må avgöras utan hinder av den tilltalades frånvaro. Om nu åklagaren, den tilltalade eller försvararen icke är tillstädes från förhandlingens början, saknas förutsättningen för genomförandet av en ackusatorisk process och den i lagen föreskrivna ordningen för huvudförhandlingens gång kan icke iakttagas. Såsom också anföres i den av Gärde m. fl. utgivna kommentaren till rättegångsbalken (s. 673) bör det därför i allmänhet icke komma i fråga att påbörja huvudförhandlingen vid någon av dessa personers utevaro.

Att märka är, att den ovan återgivna bestämmelsen i 46 kap. 2 § andra stycket rättegångsbalken måste anses öppna möjlighet att påbörja en huvudförhandling, som är avsedd att vara i flera dagar, trots att ett hinder, som konstateras vid uppropet, icke kan antagas bliva undanröjt förrän å senare dag under förhandlingen. Så länge huvudförhandlingen pågår, kan nämligen handläggningen icke sägas vara avslutad. I analogi härmed kan man sätta i fråga, om icke stadgandet medgiver att en huvudförhandling, som varit avsedd att pågå blott en dag och mot vilken hinder möter, må påbörjas, om hindret kan undanröjas till följande dag och det även i övrigt är möjligt att då fortsätta förhandlingen. Uppenbart är emellertid, att de betänkligheter, som enligt det nyss sagda möta mot påbörjandet av huvudförhandling i åklagarens, den tilltalades eller försvararens frånvaro, med mångdubbel styrka göra sig gällande, därest hindret väntas bliva så långvarigt, att det först å en senare dag under förhandlingen kan undanröjas.

I förevarande fall var fråga om jämförelsevis allvarliga brott. På grund härav och med hänsyn till klagandens inställning under förundersökningen har häradsrätten haft all anledning att fordra klagandens närvaro redan under de inledande skedena av huvudförhandlingen och detta så mycket mera som klaganden i målet försvarades av en advokat, som förordnats till försvarare utan klagandens hörande och utan att tidigare ha tagit befattning med målet eller samrätt med klaganden. Härtill kommer, att

häradsrätten måste ha utgått från att klaganden icke skulle komma tillstädes den 18 maj. Häradsrätten har därför förfarit felaktigt genom att påbörja huvudförhandlingen nämnda dag.

Även om huvudförhandlingen inställes, kan viss handläggning äga rum i målet. I 46 kap. 3 § andra stycket rättegångsbalken stadgas sålunda, att rätten, om huvudförhandlingen inställes, dock må höra målsägande, vittne eller sakkunnig, som kommit tillstädes, om det kan antagas, att han icke utan oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet kan infinna sig vid senare rättegångstillfälle. Den handläggning, som ägde rum den 18 maj efter det häradsrätten förordnat att huvudförhandlingen skulle påbörjas, bestod huvudsakligen i förhör med de fem vittnena. Det kunde därför ifrågasättas, om icke denna handläggning kunnat äga rum med stöd av den nyss återgivna bestämmelsen. Emellertid är härvid att märka, att det redan under förhöret med det första vittnet blev upplyst, att klaganden påträffats å sådan tid och ort, att han kunde inställas påföljande dag. Det kan näppe- ligen antagas, att ett uppskov med vittnesförhören till nämnda dag skulle ha föranlett oskäligen kostnad eller synnerlig olägenhet. Den i förklaringen lämnade uppgiften, att häradsrätten erbjöd klaganden att höra vittnena på nytt, tyder också på att hinder icke skulle ha mött att då höra vitt- nena. De i lagen angivna förutsättningarna för att handläggning skall få ske, trots att huvudförhandlingen inställts, torde alltså icke ha förelegat.

Slutligen må påpekas, att därest handläggningen den 18 maj uppfattas som en sådan bevisupptagning, som avses i 46 kap. 3 § andra stycket rät- tegångsbalken, allenast rättegångstillfället den 19 maj kan anses som hu- vudförhandling. I 35 kap. 13 § rättegångsbalken stadgas emellertid, att bevis som upptagits utom huvudförhandlingen skall upptagas även vid denna, om sådant upptagande finnes vara av betydelse i målet och hinder därför icke längre föreligger. Då bevis ej upptages ånyo, skall beviset före- bringas genom protokoll och andra handlingar rörande bevisupptagningen. I förevarande fall torde, som ovan anförts, hinder icke ha mött att höra vittnena även den 19 maj. Då vittnesmålen vid klagandens bestridande av åtalet ingalunda saknade betydelse, borde häradsrätten alltså under ovan angivna förutsättning — oberoende av klagandens inställning här- utinnan — ha hört vittnena på nytt. Ätminstone borde häradsrätten ha låtit föredraga vittnesmålen ur protokollet. Att klaganden själv läst pro- tokollet kan nämligen icke anses till fyllest. Då häradsrätten icke ens fann nödigt att förebringa bevisen ur protokollet, tyder detta på att häradsrät- ten uppfattat handläggningen den 18 maj som en huvudförhandling. Här- för talar ytterligare den omständigheten, att häradsrätten som skäl för sitt förslag om förhandlingens påbörjande anför, att klaganden antagligen skulle påträffas å sådan tid att förhandlingen kunde fortsättas inom fjor- ton dagar. Fjortondagarsfristen är nämligen en av förutsättningarna för att fortsatt huvudförhandling skall få hållas. För frågan huruvida bevis-

upptagning utom huvudförhandling skall få äga rum har denna tidsfrist icke någon betydelse.

Med dessa uttalanden var ärendet av mig slutbehandlat.

16. Fråga om rätt för den, som för undersökning intagits å sinnessjukavdelning vid fångvården, att företaga rättshandlingar och för sådant ändamål avsända brev.

Sedan grovarbetaren Holger Torvald Nilsson häktats och ställts under åtal vid Tveta, Vista och Mo domsagas häradsrätt för grov stöld m. m., förordnade häradsrätten genom beslut den 21 september 1948 om sinnesundersökning av Nilsson.

Undersökningen verkställdes å sinnessjukavdelningen vid fångvårdsanstalten i Malmö av överläkaren, docenten Torsten Sondén. För undergående av undersökningen var Nilsson intagen å avdelningen under tiden den 1 oktober—den 22 november 1948. I ett den 20 november 1948 avgivet utlåtande fann Sondén, att Nilsson icke begått brotten under inflytande av sinnessjukdom, sinnesslöhet eller annan själslig abnormitet av så djupgående natur, att den måste anses jämställd med sinnessjukdom, att han emellertid vore av en hysteroid (subsolid) konstitution och på grund därav vid brottens begående varit och fortfarande vore av sinnesbeskaffenhet som avveke från det normala, att han måste antagas vara föga mottaglig för straff och vore att anse såsom vådlig för annans säkerhet till egendom samt att han icke vore i behov av vård på sinnessjukhus.

Efter det jämväl interneringsnämnden avgivit utlåtande, förklarade häradsrätten i dom den 15 december 1948 Nilsson saker till ansvar för grova stölder, egenmäktiga förfaranden och grova egenmäktiga förfaranden samt dömde Nilsson att i stället för straff undergå förvaring i säkerhetsanstalt, varvid minsta tiden för förvaringen bestämdes till tre år sex månader. — Nilsson började därefter undergå förvaringen.

I en skrift, som hit inkom den 21 oktober 1948 — medan sinnesundersökningen ännu pågick — begärde Nilsson ett uttalande i frågan huruvida han ägde rätt att vidtaga förberedelser för avslutande av en fastighetsförsäljning för att sedan avsluta denna, när undersökningen blivit klar, antingen Nilsson därvid själv förklarades rättskapabel eller en eventuellt tillsatt förmyndare godkände hans dispositioner.

Skriften åtföljdes av ett yttrande av Sondén, som däri anförde följande.

Nilsson hade underrättats om att han, i likhet med övriga på sinnessjukavdelningen för sinnesundersökning intagna patienter, icke kunde räkna med att under den tid utredningen om hans sinnesbeskaffenhet påginge och frågan om hans rättshandlingsförmåga alltså vore tvivelaktig få före-

taga några försäljningsåtgärder eller andra rättshandlingar. Grunden för denna princip hade Sondén närmare utvecklat i en skrivelse till JO i ett ärende rörande en annan på sinnessjukavdelningen för rättspsykiatrisk undersökning intagen patient (se 1950 års berättelse s. 65 o. f.). Anledningen till Nilssons framställning vore emellertid egentligen icke denna princip utan att Nilsson blivit stött och fått sin självkänsla sårad av att ett försök från hans sida att kringgå bestämmelserna misslyckats och av att han fått en reprimand för de avslöjade försöken till affärstransaktioner av kriminell eller i varje fall mindre hederlig art. De brev han skrivit som inledning till dessa affärstransaktioner hade icke avsänts utan lagts till hans journal, men detta hade ej berott på hans sinnesbeskaffenhet utan på den allmänna principen att fängvårdstjänstemän icke hade att lämna de intagna biträde vid förberedelser till kriminella företag.

Rörande de närmare omständigheterna uppgav Sondén därefter i sitt yttrande: Nilsson hade vid samtal med socialassistenten vid sinnessjukavdelningen den 12 oktober 1948 erhållit besked, att han innan sinnesundersökningen bleve klar icke kunde få göra några affärer eller överenskommelser. Han hade då förklarat, att det också enligt hans mening vore bäst att låta planerna på fastighetens försäljning vila tills efter sinnesundersökningen dom föreläge i målet. Ty om domen löde icke på förvaring utan på tidsbestämt straff på t. ex. ett år, kunde det vara anledning för honom att behålla fastigheten i stället för att försöka sälja den. Omedelbart efter detta samtal hade Nilsson skrivit dels ett brev till en kvinnlig bekant med uppdrag att utbjuda fastigheten till försäljning genom en av Nilsson formulerad annons i en daglig tidning, dels en förbindelse, varigenom han medgivit två av sina hyresgäster rätt att som erlagd hyra kvitta vissa kostnader för reparationer i deras lägenheter. Denna förbindelse hade han försökt få bevitnad av konstaplar å sinnessjukavdelningen. Förbindelsen måste ses mot bakgrund av det köpekontrakt, varigenom Nilsson år 1947 inköpt fastigheten och som innehöll bestämmelsen "Hyror från den 1 oktober 1947 tillfaller köparen, men uppbäres av säljaren". Denna bestämmelse hade tydligen tillkommit med hänsyn till att säljaren gått i borgen för ett Nilssons lån, motsvarande större delen av köpeskillingen, och torde avsett att garantera, att hyror i första hand skulle användas till ränta och amortering å detta lån. Nilsson hade tidigare av två hyresgäster uppburit hyra i förskott för ett halvår. Genom förbindelsen om kvittning syntes Nilsson ha avsett att ytterligare hindra säljaren — mot vilken han hade en ganska fientlig inställning — att utnyttja den anförda kontraktsbestämmelsen. — Annonsen hade Nilsson formulerat sålunda: "Halvmodern fastighet i Solna innehållande 3 lägenheter. Hyror 3 600 + egen 2-rumslägenhet, som kan bli ledig när så erfordras. Pris 47 000. kont. 7 000. Svar t. '15/11'—48. P. R. Råsunda." Denna annons hade varit högst vilseledande. Fastigheten hade av Nilsson köpts ett år tidigare för 27 000 kronor, och enligt taxeringsbevis

vore den taxeringsvärderad till 15 000 kronor. Nilsson uppskattade nyligen utförda reparationer till 10 000 kronor. Den som lockbete i annonsen framhållna tvårumslägenheten utgjordes av en lägenhet, varifrån hyresgästen vägrat att avflytta. Nilsson hade visserligen hos vederbörande länsstyrelse begärt vräkning, men ansökningen därom hade av länsstyrelsen återsänts till Nilsson. Han hade nämligen icke kunnat förete erforderliga handlingar och icke kunnat ställa pant eller borgen för vräkningen, och Nilsson vore väl medveten om att han inom avsevärd tid framåt icke hade någon möjlighet att få hyresgästen vräkt. Det i annonsen uppgivna hyresbeloppet, 3 600 kronor, för de övriga tre lägenheterna kunde jämföras med följande av Nilsson i andra sammanhang lämnade uppgifter: Dessa lägenheter utgjordes av enkelrum med kokmöjligheter, rum och kök jämte ett oeldat verandarum samt rum och kök. De vore alltså alla mindre än den omannonserade tvårumslägenheten med kök, för vilken innehavaren betalade 41 kronor 50 öre i månaden. Av de tre lägenheterna vore en uthyrd för 30 kronor i månaden. För de båda återstående erhöles Nilsson visserligen 135 kronor respektive 150 kronor i månaden. Detta berodde emellertid på att han numera uthyrde dem möblerade, en för Nilsson tydligen mycket god ockerartad affär, eftersom Nilsson enligt egen uppgift inköpt möbler och annan utrustning för dessa båda lägenheter för sammanlagt 2 200 kronor.

Sedan jag i anledning av Sondéns uttalanden anmodat fångvårdsstyrelsen att avgiva utlåtande i ärendet, anförde styrelsen följande.

Av domstol beslutad sinnesundersökning grundades i regel på antagandet, att en för brott misstänkt person kunde ha begått brottet under inflytande av sådan själslig abnormitet eller tillfälligt rubbad själsvärksamhet som avsåges i 5 kap. 5 § strafflagen. Från tidpunkten för beslutet om undersökningen och till dess lagakraftägande dom föreläge kunde frågan om den åtalade personens rättsliga handlingsförmåga betraktas som svävande. Det funnes fog för den ståndpunkten, att en undersökningspatient i princip icke borde tillåtas att företaga eller förbereda rättshandlingar, vilkas giltighet senare kunde sättas i fråga. Gällande lagstiftning syntes dock icke direkt stödja en sådan ståndpunkt. Snarare kunde hävdas, att den som icke vore omyndig (omyndigförklarad) ägde företaga rättshandlingar i normal ordning; motsatsen kunde leda till allvarliga rättsförluster. Enär sålunda lagstiftningen icke gäve säker vägledning — det kunde vara önskligt att utförligare bestämmelser meddelades — måste i praktiken uppkomma en del svårlösta problem, såsom skett i ifrågavarande fall. Styrelsen funne, att Sondén — som visserligen i sin förklaring till JO vidhållit principen att söka hindra varje rättshandling av Nilsson — handlat riktigt i den föreliggande situationen. Nilsson hade tydligen fått behövligt biträde av socialassistenten på sinnessjukavdelningen vid ordnandet av sina tilltrasslade

ekonomiska angelägenheter men hindrats från att vidtaga transaktioner i bedrägligt syfte.

Nilsson avgav påminnelser, däri han bestred, att anledning funnits att hindra avsändande av de av Sondén angivna handlingarna. Nilsson gjorde därvid gällande, att den i Sondéns yttrande återgivna bestämmelsen i 1947 års kontrakt haft avseende allenast å tiden intill dess Nilsson tillträtt fastigheten eller den 1 november 1947. Vidare hävdade Nilsson, att hyresbeloppet i den av honom avfattade annonsen icke upptagits för högt och att uppgiften om att en tvårumslägenhet var disponibel för en eventuell köpare varit riktig. Vid överlåtelse av fastigheten i januari 1949 hade Nilsson också ställt en sådan lägenhet till köparens förfogande.

Nilsson gjorde vidare gällande, att han vid tiden för sinnesundersökningen mottagit anbud av den person, som sedermera köpt Nilssons fastighet, om förvärv av fastigheten till ett högre pris än det, som sedan avtalats, men att Nilsson till följd av det av Sondén utfärdade förbudet hindrats från att antaga detta anbud. Nilsson hemställde om åtal mot Sondén för att han under sinnesundersökningen frånhänt Nilsson dennes rättskapacitet och därigenom vållat Nilsson djupgående ekonomisk skada och därmed sammanhängande svårt psykiskt lidande.

Vid påminnelserna voro fogade *dels* avskrift av köpekontrakt den 27 september 1947, varigenom å Nilsson överlåtits en närmare angiven fastighet i stadsdelen Hagalund i Solna och som innehöll bland annat följande bestämmelse: "Säljaren förbinder sig att ställa våningen, 2 rum + kök å nedre botten till köparens disposition tillträdesdagen eller om detta ej går, låta honom erhålla våningen 2 rum + kök å nedre botten Vasavägen 3, Hagalund, *dels ock* utdrag av Solna stads hyresnämnds protokoll den 26 januari 1949, utvisande att hyresnämnden i då avkunnat utslag lämnat utan bifall ett yrkande om ogiltigförklaring av uppsägning, vilket framställt av hyresgästen i den i Nilssons förutvarande fastighet belägna tvårumslägenheten.

Med anledning av vad i ärendet förekommit inkom Sondén därefter med förnyat yttrande, däri han — efter att ha erinrat om åtgärden att den 12 oktober 1948 innehålla de handlingar som Nilsson då ifrågasatt att avsända — anförde bland annat följande.

Under återstoden av tiden på sinnessjukavdelningen hade Nilsson fortsatt sina sonderingar angående möjligheterna att försälja fastigheten, men nu icke i sådana former som givit anledning till anmärkning. Han hade i denna och andra affärsangelägenheter fört en vidlyftig korrespondens med sitt ombud i Hagalund och andra personer samt i stor utsträckning anlitat socialassistenten på sinnessjukavdelningen för sina affärsangelägenheter. Han hade haft mycket höga föreställningar om värdet av sin fastighet och

önskat få anbud från olika spekulanter men tydligen icke fått några anbud, som tillfredsställt hans anspråk, ty han — som talat mycket om sina affärer — hade aldrig omnämnt något anbud och aldrig under tiden på sinnessjukavdelningen gjort gällande, att det förelegat något visst förslag till försäljning, som han reflekterat på. Att han haft något brådskande intresse av att få omedelbart avsluta köpeavtal angående fastigheten eller skolat åsamkas ekonomisk förlust om han dröjde, därom hade han icke gjort någon antydning under vistelsen på sinnessjukavdelningen. Icke heller sedan han lämnat sinnessjukavdelningen hade han haft någon önskan att snabbt försälja fastigheten. Först mer än 1 ½ månad senare — den 7 januari 1949 — hade Nilsson sålt fastigheten för en köpeskilling av 27 450 kronor. Han hade då accepterat ett pris, som vida understigit det värde å fastigheten han angivit under vistelsen på sinnessjukavdelningen (40 000—50 000 kronor). Anledningen till att Nilsson till slut beslutat sig för försäljning vore uppenbarligen två händelser, som inträffat under december månad 1948. Den 8 december hade Solna stads hyresnämnd beslutat, att för två lägenheter i Nilssons fastighet, för vilka Nilsson betingat sig en månadshyra av 135 respektive 150 kronor samt vid hyresgästernas inflyttning uppburit förskottshyra med 810 respektive 840 kronor, hyran skulle nedsättas till 510 kronor om året för vardera lägenheten att gälla från inflyttningsdagen. Den 15 december hade Nilsson sedan av Tveta, Vista och Mo domsagas häradsrätt dömts att undergå förvaring i säkerhetsanstalt med en minimi-tid av tre år sex månader.

Under Nilssons vistelse på sinnessjukavdelningen — yttrade Sondén vidare — hade två faktorer påkallat särskild uppmärksamhet och försiktighet, dels hans även inom ett fängelseklientel ovanligt intensiva kriminella tendenser, dels den möjligheten att hans psykiska särdrag och hans asocialitet kunde bero på någon psykisk rubbning av sinnessjukdoms karaktär. Att fångvårdens befattningshavare hade att förhindra kriminella förberedelser från de intagnas sida vore en skyldighet, som gällde beträffande alla kategorier intagna; den hade oreserverat understrukits av fångvårdsstyrelsen, och tidningspressen meddelade då och då exempel på riskerna. I tidigare skrivelser till JO hade Sondén framhållit sin uppfattning, att patienter på sinnessjukavdelningen icke borde företaga rättshandlingar under det utredningen om deras sinnesbeskaffenhet påginge och frågan om deras rätts-handlingsförmåga alltså vore tvivelaktig. Detta uttalande hade, enligt vad Sondén sedan funnit, blivit missförstått. Det gällde icke affärskorrespondens och förberedelser till affärstransaktioner utan endast ingående av skriftliga bindande avtal (direkt eller via fullmakt) under sådana förhållanden, att det sedan, om vederbörande befunnas lida av psykisk sjukdom, skulle, med hänsyn till lagen 1924 om avtal under inflytande av rubbad själsverksamhet, vara osäkert, huruvida avtalet ägde giltighet. Några hinder hade icke lagts för Nilssons affärskorrespondens och förberedande underhandlingar

angående eventuell fastighetsförsäljning. Detta framginge tydligt av Nilssons vidlyftiga korrespondens under undersökningstiden — enligt Nilssons önskan till en del förmedlad av socialassistenten — vari ingått bland annat underhandlingar med hyresgäster och uppdrag till ombud att skaffa anbud på fastigheten etc. Sondéns uttalande hade vidare icke haft innebörden av någon formell gränsdragning utan avsett reella psykiatriska frågor. Det hade sålunda icke avsett en princip för samtliga undersökningspatienter och undersökningstiden i dess helhet. Beträffande sådana undersökningspatienter, där det icke funnits någon bestämd konkret anledning att ifrågasätta psykisk sjukdom av betydelse för den aktuella rättshandlingen, hade sinnessjukavdelningens personal medverkat vid utfärdande av fullmakter o. dyl., och endast under den tid den psykiatriska frågan av vederbörande undersökningsläkare ansetts tvivelaktig hade rättshandlingar ansetts böra uppskjutas. Beträffande Nilsson hade funnits bestämd konkret anledning att räkna med möjligheten av psykisk sjukdom av betydelse för såväl rättshandlingsförmågan som straffbarheten. Den psykiatriska frågan hade icke blivit klarlagd förrän inemot mitten av november 1948. Den 20 november hade utlåtandet förelegat färdigskrivet och expedierats. Nilsson hade genom Sondén fått närmare besked om undersökningens resultat och utlåtandets innehåll. Redan någon tid före den 20 november hade Nilsson av Sondén kunnat få veta, att den diagnostiska frågan varit så klarlagd, att Sondén ansett sig oförhindrad att vitsorda Nilssons rättshandlingsförmåga med avseende å en eventuell fastighetsförsäljning, om denna fråga då varit aktuell. Nilsson hade emellertid vid denna tidpunkt icke haft några tankar på att binda sig med ett köpekontrakt utan varit sysselsatt med att utspana anbud, och först långt efter det han lämnat sinnessjukavdelningen — och efter förvaringsdomen — hade försäljningsplanerna fått aktualitet.

Av tillgängliga handlingar inhämtades, att till Solna stads hyresnämnd den 8 september 1948 inkommit ansökningar om sänkning av grundhyran för två möblerade enrumslägenheter i Nilssons fastighet, att vid nämnda tid i hyra för lägenheterna utgått 135 respektive 150 kronor för månad, att ärendet företagits till handläggning inför hyresnämnden den 2 november och den 8 december 1948 samt att nämnden genom sistnämnda dag avkunnat utslag nedsatt hyran för vardera lägenheten till 510 kronor om året.

Enligt vad den vid utlåtandet rörande Nilssons sinnesbeskaffenhet fogade undersökningsjournalen utvisade hade Nilsson under sin vistelse å sinnessjukavdelningen varit fullt redig och ordnad.

Vid ärendets avgörande gjorde jag följande uttalanden, vilka jag upptog i en till Sondén avlåten skrivelse.

Vad först angår frågan huruvida, under tid då Nilsson var för sinnesundersökning intagen å sinnessjukavdelningen vid fångvårdsanstalten i Malmö, meddelanden från Nilsson bort innehållas av den anledningen, att de misstänkts fullfölja ett brottsligt syfte, åligger det otvivelaktigt befattningshavare vid fångvården såsom en allmän tjänsteplikt att hindra, att brott kommer till utförande genom åtgärd av dem, som äro intagna å dylik anstalt. Det bör sålunda icke tillåtas intagen att till enskild person avsända skriftligt meddelande, därest skälig anledning föreligger till antagande, att meddelandet innefattar förberedelse eller försök till bedrägeri eller liknande förfarande. I överensstämmelse med nämnda grundsats har i ett fall åtal på föranstaltande av JO väckts mot en föreståndare vid fångvårdsanstalt och denne av domstol ådömts ansvar för tjänstefel på grund av underlåtenhet att, oaktat han haft skälig anledning antaga och jämväl hållit för troligt att skuldförbindelse falskeligen skrivits av internerad, förhindra dess avsändande (jfr 1935 års berättelse s. 103 o. f.).

I förevarande fall föreligger således, såvitt nu är i fråga, till bedömande spörsmålet huruvida skäl funnits att antaga brottsligt förfarande från Nilssons sida, därest ett av honom den 12 oktober 1948 avfattat brev jämte tillhörande handlingar — med uppdrag till utomstående person att utbjuda en Nilsson då tillhörig fastighet till försäljning — vidarebefordrats till mottagaren.

Beträffande uppgiften i den av Nilsson utformade annonsen att hyrorna för tre lägenheter i fastigheten uppginge till 3 600 kronor synes denna uppgift så till vida vara riktig som vid tiden ifråga för lägenheterna utgingo hyror till nämnda belopp enligt avtal med vederbörande hyresgäster. Uppgiften måste ändock anses såsom i viss mån missvisande, eftersom ansökningar dessförinnan ingivits till hyresnämnd om nedsättning av grundhyran för två av lägenheterna och det redan då med hänsyn till omständigheterna måste ha framstått såsom åtminstone ytterst tvivelaktigt, huruvida hyrorna framdeles skulle komma att utgå med oförändrade belopp. Det kan emellertid icke fordras av Nilsson, att han i en annons rörande försäljning av fastigheten skulle intaga uppgift härom. Även om Nilsson, sedan någon spekulant anmält sig, skulle ha underlåtit att vid fortsatta förhandlingar angående fastighetens försäljning upplysa om det vid hyresnämnden anhängiga ärendet, måste det förutsättas att spekulanten, innan han bestämt sig för köpet, själv undersökt förhållandena. I synnerhet i ett fall sådant som det förevarande, där fråga är om en mindre hyresfastighet med endast ett fåtal hyresgäster, skulle en spekulant säkerligen utan svårighet kunnat på detta sätt inhämta fullständiga och korrekta upplysningar rörande hyresförhållandena. Uppgiften i annonsen angående hyrorna kan under sådana omständigheter icke anses ha varit ägnad att vilseleda en köpare.

Icke heller kan det antagas, att den i annonsen intagna uppgiften att en tvårumslägenhet kunde bli ledig när så erfordrades kunnat föranleda

någon att utan närmare undersökning i detta avseende förvärva fastigheten. För övrigt kan det ifrågasättas, om det med hänsyn till de vid tidpunkten ifråga föreliggande omständigheterna bort tagas för visst, att Nilsson icke skulle kunna ställa den avsedda lägenheten till förfogande. När försäljning av fastigheten sedermera kom till stånd, synes Nilsson ha uppfyllt sitt åtagande att ställa lägenhet till köparens disposition.

Frågan om det varit berättigat att antaga, att av Nilsson utfärdad förbindelse angående avräkning å hyra av kostnaden för vissa reparationer tillkommit i mindre hederligt syfte, är i första hand beroende av innebörden av det avtal, varigenom Nilsson på sin tid förvärvade fastigheten. Från Sondéns sida har i detta hänseende hävdats, att avtalet synts bereda möjlighet för säljaren, vilken i samband med överlåtelsen tecknat borgen för ett av Nilsson taget inteckningslån, att uppbära förfallande hyror i den mån så erfordrades för täckande av de utlägg, som borgensåtagandet kunde medföra. Denna tolkning av avtalet, som bestritts av Nilsson, är emellertid knappast den med hänsyn till ordalydelsen i det upprättade kontraktet naturliga och vinner ej heller eljest stöd av omständigheterna. Att någon annan person tillkommande rätt genom förbindelsen skulle bragts i fara förefaller icke heller troligt. Den omständigheten att förbindelsen av Nilsson avsetts skola bifogas dennes brev av den 12 oktober 1948 har således icke utgjort grundad anledning att innehålla dessa handlingar.

I enlighet med det anförda har Sondén genom att förhindra, att nämnda brev och tillhörande handlingar avsänts, förfarit felaktigt. Emellertid synes någon skada genom berörda åtgärd icke ha uppkommit för Nilsson.

Vad så beträffar det vid början av undersökningen av Nilssons sinnesbeskaffenhet honom meddelade förbudet att under den tid undersökningen påginge och frågan om hans rättshandlingsförmåga alltså vore tvivelaktig företaga några försäljningsåtgärder eller andra rättshandlingar, har motsvarande spørsmål redan tidigare berörts i ett här anhängigt ärende mot Sondén, avseende fråga om rätt för den som för undersökning intagits å sinnessjukavdelning vid fångvården att genom utfärdande av fullmakt ställa ombud för sig såsom svarande i mål om hemskillnad.

I sistnämnda ärende yttrade jag — efter en redogörelse för gällande bestämmelser på området — bland annat följande (jfr 1950 års berättelse s. 73 o. f.):

”Genom de nu återgivna bestämmelserna har rätten till skriftlig förbindelse med yttvärlden blivit reglerad för dem, som för sinnesundersökning i brottmål intagits å sinnessjukhus eller å sinnessjukavdelning vid fångvården. I andra fall än de i lag eller författning medgivna får den intagne icke förhindras att avsända eller mottaga brev eller andra handlingar. Dokument av rättslig betydelse ha därvid icke undantagits från de allmänna reglerna. De som undergå sinnesundersökning intaga i förevarande hänseende en helt annan ställning än personer, som för vård intagits å sinnes-

sjukhus. Dessa sistanämnda, hos vilka sinnessjukdom eller sinnesslöhet är konstaterad, äga i allmänhet icke någon ovillkorlig rätt till brevväxling. Mot denna inskränkning i de för vård intagnas handlingsfrihet svarar emellertid en skyldighet för sjukvårdsläkaren att tillse, att de vid behov förses med förmyndare. Reglerna om de för sinnesundersökning intagnas brevväxlingsrätt få dock anses så till vida röna inskränkning som, därest den intagnes sinnesbeskaffenhet uppenbarligen utesluter rättslig handlingsförmåga med avseende å en ifrågasatt rättshandling, sjukvårdsläkaren eller styresmannen må i syfte att skydda den intagne eller annan mot menliga följder av handlingen förhindra att den företages. Att tvekan kan råda om den intagnes rättsliga handlingsförmåga, över huvud eller i visst avseende, kan emellertid mot lagens uttryckliga ord icke medföra, att det skulle vara tillåtet att hindra honom att avsända fullmakter eller andra handlingar av rättslig betydelse. Då det, så länge undersökningen av den intagnes sinnesbeskaffenhet ännu pågår, i regel icke är möjligt att utverka omyndighetsförklaring eller förordnande av god man, är det ock tydligt, att ett sådant avbrytande av förbindelsen mellan den intagne och yttervärlden skulle kunna få svåra rättsförluster till följd.”

Vad sålunda från min sida anförts i det tidigare ärendet vill jag i nu förevarande sammanhang understryka. Under förarbetena till lagen den 27 juni 1924 om verkan av avtal, som slutits under inflytande av rubbad själsverksamhet, framhölls att för tillämpning av i lagen upptagna bestämmelser förutsattes, att orsakssammanhang föreläge mellan sinnestillståndet och rättshandlingens företagande, samt att det i händelse av tvist ankomme på domstol att avgöra frågan om den psykiska rubbningens inverkan. Även genom detta uttalande bestyrkes, att det icke, då uttryckligt stadgande saknas, må betagas den som intagits för sinnesundersökning möjlighet att ingå rättshandlingar endast på grund av misstanke att han lider av sinnessjukdom eller sinnesslöhet. Såsom jag i mitt tidigare yttrande uttalat, kan för övrigt såvitt angår för sinnesundersökning intagna nämnda misstanke icke rent generellt anses särskilt stark, då domstols beslut om sinnesundersökning ingalunda alltid grundas på antagandet att den misstänkte skulle ha begått den gärning, som lägges honom till last, under inflytande av sådan själslig abnormitet eller tillfällig rubbning av själsverksamheten, som utesluter straffbarhet, och ett dylikt antagande ej heller med nödvändighet inefattar att den misstänkte även vid tiden för undersökningen skulle befinna sig i sådant tillstånd.

I förevarande fall har tydligen icke under något skede av undersökningen funnits grundad anledning till antagande att Nilsson befann sig i ett sådant sinnestillstånd att han i enlighet med vad i det föregående utvecklats måste anses sakna behörighet att sluta avtal angående sin fastighet eller att eljest ingå rättshandlingar. Även genom att på sätt som skett meddela Nilsson förbud att ingå rättshandlingar har Sondén därför förfarit felaktigt.

Frågan huruvida Nilsson tillskyndats skada genom Sondéns sist berörda förfarande är, enligt vad jag inhämtat, för närvarande föremål för domstols prövning.

Med hänsyn till omständigheterna finner jag mig kunna, såvitt angår ärendet i nu behandlade delar, låta bero vid mina ovan gjorda uttalanden.

Ärendet var därmed av mig slutbehandlat.

17. Felaktig behandling av ärende rörande intagande av en person å allmän alkoholistanstalt.¹

Av handlingarna i ett av en länsstyrelse handlagt ärende rörande intagande å alkoholistanstalt av en lantbrukare A inhämtas, bland annat, följande.

I en den 4 juli 1947 dagtecknad och samma dag till länsstyrelsen inkommen ansökan hemställde länsnykterhetsnämnden i länet, att länsstyrelsen måtte meddela förordnande om intagande å allmän alkoholistanstalt av A. I ansökningen anfördes, att av en vid densamma fogad redogörelse syntes framgå, att A vore hemfallen åt alkoholmissbruk samt att han i följd därav vore farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv.

Vid ansökningen voro fogade dels en den 4 juli 1947 dagtecknad redogörelse av länsnykterhetsnämnden angående A:s förhållanden, dels prästbevis rörande honom, dels ock en den 1 juli 1947 dagtecknad, av länsnykterhetsnämndens ombudsman författad rapport.

Av prästbeviset framgick, att A är född år 1895, att han är gift sedan år 1918 samt att hustrun är född år 1892.

Länsnykterhetsnämndens redogörelse, vilken var avfattad å tryckt blankett, innehöll under rubriken "barndom och uppväxttid" bland annat följande uppgifter.

Född inom äktenskapet. Fadern var jordbrukare. Sysslade även något med hemslöjd. Förhållandena i föräldrahemmet voro goda. Fadern var ur nykterhetssynpunkt skötsam. 10 barn, samtliga skötsamma utom A och en broder till denne, vilka båda visat psykiskt abnorma drag och därjämte missbrukat sprit.

Vidare upplystes, att A gått i folkskola. Under rubriken "levnadsförhållanden efter uppväxttiden" anfördes i huvudsak följande.

Omkring 20-års åldern värvad i 3—4 år. Sedan dräng, elektriker m. m. fram till år 1922, då han ägnade sig åt jordbruk. — Har ett mindre jordbruk, vilket företrädesvis skötes av de båda vuxna sönerna, vilka även ha förvärsarbete. — Arbetar då han har lust därtill. Är händig och kan litet av varje. Besprutar frukträd, arbetar i närliggande skogar etc. — Hans ekonomiska ställning synes vara dålig. Hustrun har under hela äktenskapet haft hemsömnad för att få ekonomien att gå ihop (kan tjäna omkr. 800 kr.

¹ På grund av ärendets natur ha Orts- och personnamn utelämnats.

per år). A lämnar sällan något av sina förtjänster till hemmet. Det händer i stället att han tigger sönerna om pengar till pilsner. — Äger förmåga att försörja sin familj men har hittills icke nöjaktigt fullgjort denna sin skyldighet.

Rörande A:s familjeförhållanden lämnades i huvudsak följande uppgifter.

A säger sällan något till hustrun. Som nykter är han tyst, i spritpåverkat tillstånd kan han antingen vara något gladlynt eller också butter och otillgänglig. Har stundom uttalat hot mot familjemedlemmarna. — Fem barn: Kurt 29 år, Sixten 25, Majken 24, Gunda 17 och Sture 11 år. — Majken och Gunda bo i U, de övriga barnen i föräldrahemmet.

Under rubriken "alkoholmissbrukets uppkomst och utveckling" anfördes:

De yttre anledningarna till alkoholmissbruket äro svåra att ange. Det är dock icke uteslutet att viss ärftlig belastning kan föreligga. En broder till A vårdas f. n. på alkoholistanstalt (efter ett ihållande spritmissbruk). Det har vid utredningen framkommit att A till omkring 1918 icke smakade sprit. Ovannämnde broder synes ha "lärt" honom att använda alkohol. Missbruket har därefter stegrats under årens lopp. — Det synes länsnämnden troligt att A:s spritbegär hänger samman med hans f. ö. påfallande onormala sinnesbeskaffenhet. Han kan helt ogenerat beskylla familjemedlemmarna (framförallt hustrun) för lättja m. m. Samtidigt kan han klaga över sin stora arbetsbörda, trots att han icke ägnar särskilt stor tanke åt sina plikter. — Började använda sprit omkring 1918. Har framförallt missbrukat pilsner, som han har uppgett sig icke kunna undvara. Dricker ur hela kvantiteten (t. ex. en eller en halv liter sprit) i ett sammanhang. Dricker såväl bittida som sent, således även på morgnarna på fastande mage. Då tillfälle ges dricker sig A redlost berusad. Har motbok med 2 l/m. Hustrun har ej vågat anmäla A:s missbruk till systembolaget, enär A hotat att något skall hända om så skedde. Närmast synes han ha hotat att taga sitt eget liv.

Vid rubrikerna "kriminalitet m. m." och "föregående behandling för alkoholmissbruk" med underrubriker sådana som "fylleriförseelser (antal och år)" samt "vård å sjukhus (sinnessjukhus eller annan sjukvårdsinrättning)" saknades anteckningar.

I redogörelsen anfördes vidare under rubriken "intagningsgrunder":

A är farlig för såväl eget liv som sina anförvanternas säkerhet. — A har under många år uttalat hot om att taga sitt eget liv. Han är jägare och har flera skjutvapen. Han har mestadels sagt att han ämnade skjuta sig. I juni månad 1947 yttrade han att han skulle dränka sig i den närliggande sjön. Han har även i dunkla ordalag sagt sig skola göra något med familjen. Hustruns säkerhet står enligt länsnämndens bestämda uppfattning på spel, om hon vidtager några åtgärder i syfte att återföra maken till ett nyktert liv.

Under rubriken "av nykterhetsnämnden vidtagna åtgärder för att återföra den vårdbehövande till ett nyktert och ordentligt liv" lämnades följande redogörelse.

I september 1944 varnad av länsnykterhetsnämndens ombudsman. Skedde i samband med nämndens utredning inom hemkommunen angående olaga pilsnerförsäljning. Det hade i detta sammanhang kommit fram, att A under flera år inköpt betydande kvantiteter pilsner på olaga väg. — Det

kan här meddelas, att hustrun icke ansett sig kunna vända sig till den kommunala nämnden, eftersom den känt till fallet men ändå icke vidtagit några åtgärder. Även länsnämnden fäste i september 1944 den kommunala nämndens uppmärksamhet på fallet. — För övrigt har familjemedlemmarna på senare år icke vågat vidtaga några som helst åtgärder för att komma till rätta med A, enär denne hotat att något skulle hända, om han miste motboken och hindrades från att inköpa pilsner. Det starkast uttalade hotet har varit att A sagt sig skola taga sitt eget liv. Han har yttrat, att han inte skulle ha något att leva för om han miste spriten och pilsnern. — Utanför familjekretsen torde det inte vara känt i någon större utsträckning huru A betar sig i spritpåverkat tillstånd och vilka hotelser han uttalat. Hans uppträdande inför utomstående brukar vara städat. Det har dock inträffat, att han, bland annat under år 1944, på festligheter, till vilka han inbjudits, druckit sig redlös och därefter velat ställa till med slagsmål.

Slutligen anförde länsnykterhetsnämnden rörande behovet av tvångsåtgärder:

Länsnykterhetsnämnden, som genom utredningar kunnat konstatera, att A är hemfallen åt spritmissbruk och i följd därav är farlig för eget liv och för familjemedlemmarnas — främst hustruns — säkerhet, har, med hänsyn till de hotelser A uttalat, icke ansett sig böra vidtaga ytterligare förebyggande åtgärder. Enligt nämndens uppfattning bör A omhändertagas såsom farlig alkoholist enligt 17 § alkoholistlagen.

Den av ombudsmannen avgivna rapporten var av följande innehåll.

Vid en av ombudsmannen i september 1944 verkställd utredning angående olaga pilsnerförsäljning inom A:s hemkommun hade kunnat konstateras, att A inköpt pilsner på olaga väg samt att han missbrukade spritdrycker. A hade varnats och tillhållits att framdeles föra ett nyktert och ordentligt leverne. Han hade ej velat direkt medgiva, att han missbrukat sprit, men ansåge dock att han använt väl mycket. Han hade sagt sig ej ha råd med att sprita och hade därför ansett det bäst att helt upphöra därmed. Ombudsmannen hade rätt nykterhetsnämndens i kommunen ordförande, nämndemannen Ivar P, att följa fallet och för den händelse A skulle återfalla underrätta länsnykterhetsnämnden. Den 13 januari 1947 hade ombudsmannen blivit uppringd av lantbrukaren Erland T, vilken vore granne till A. Erland hade meddelat, att A fortfarande missbrukat sprit, främst pilsner. Dennes hustru hade omtalat för Erland, att hon och de övriga familjemedlemmarna vid olika tillfällen hotats till livet. A hade ofta brukat uttala hotelser om att taga sitt eget liv. Ävenså hade han sagt, att han ämnade sälja gården, suppa upp pengarna och sedan taga sitt liv. A:s söner hade lämnat samma uppgifter till Erland som hustrun. Efter detta samtal med Erland hade ombudsmannen varit i förbindelse med A:s hustru och döttrar, senast i juni månad 1947. Vid sistnämnda tillfälle hade ombudsmannen sammanträffat med dem. A:s hustru hade därvid uppgivit, att hon under hela äktenskapet hyst oro för att något skulle hända i familjen, det vill säga att A i spritpåverkat tillstånd skulle begå våldshandling antingen mot sig själv eller mot någon av familjemedlemmarna. Vid olika tillfällen hade A hotat att taga sitt liv. Tidigare hade han alltid sagt att han skulle skjuta sig. Nu hade han, senast i juni månad 1947, sagt att han skulle dränka sig. A, som vore intresserad jägare, hade flera skjutvapen hemma. Vid ett tillfälle — troligen omkring mitten av 1920-talet — hade A i sprit-

påverkat tillstånd tagit ett gevär, som varit laddat, siktat på hustrun och sagt att han nu skulle göra slut på henne. Hustrun hade då tagit de två minderåriga döttrarna i famn och sagt att han då komme att skjuta även dem. Därvid hade A ställt från sig skjutvapnet. Vid ett annat tillfälle, likaledes för rätt många år sedan, hade A, sedan han druckit sprit, skjutit en höna eller anka samt slängt den i sängen där hustrun och barnen legat. Hustrun hade starka misstankar, att A haft för avsikt att skjuta även henne. Endast vid få tillfällen hade A misshandlat hustrun. Hans ständiga hot om att något skulle hända antingen honom själv eller någon annan i familjen hade gjort hustrun nervös och tidvis sjuklig. A hade företrädesvis berusat sig på pilsner, som han inköpt på en plats på olaga väg. Så snart han tjänat några kronor på skogsarbete eller dylikt, hade han cyklat till platsen, där han konsumerat pilsner och varifrån han även fört hem dussintals pilsnerflaskor.

Såväl hustrun som döttrarna — anfördes det vidare i rapporten — hade yttrat, att A hade ett gott intellekt. Samtidigt hade han emellertid mycket underliga idéer. Han ljöge sjukligt. Han ställde sig själv i bästa dager samtidigt som han svärtade ner hustrun och barnen. Ingen i familjen hade någonsin vågat vidtaga några allvarligare åtgärder för att få A från spriten. Hans hotelser hade varit att han skulle taga sitt eget liv om han inte längre finge möjlighet att inköpa pilsner och brännvin. Hustrun hade för några år sedan sagt till de personer, vilka hon visste brukade sälja pilsner till A, att de måste sluta med detta. A hade därefter varit ytterst otrevlig och svårhanterlig, då han misstänkt hustrun för detta tilltag. A hade gjort fullt klart för sin familj att han måste ha sprit och pilsner för att leva. Hustrun och döttrarna hade varit fast övertygade om att A skulle verkställa sitt hot, om han finge reda på att åtgärder ur nykterhetsvårdande synpunkt skulle vidtagas mot honom. Hans egenartade psyke vore ej att taga miste på. Ombudsmannen hade redogjort för de olika åtgärder, som kunde komma i fråga i fallet och både hustrun och döttrarna hade på det bestämdaste velat förorda, att A omhändertoges såsom farlig alkoholist. Några andra åtgärder finge dessförinnan icke komma i fråga. Enligt ombudsmannens uppfattning funnes ingen anledning att ifrågasätta sanningsenligheten i de av hustrun och döttrarna lämnade uppgifterna. Den 30 juni 1947 hade ombudsmannen ånyo satt sig i förbindelse med Erland. Denne hade förordat en anstaltsvistelse för A. Det hade enligt Erlands mening icke rätt tvivel om att A vore hemfallen åt spritmissbruk. Denne kunde dessutom betraktas som den sämste familjeförsörjaren i hela bygden. Allt vad han förtjänade omsatte han i pilsner eller sprit. Erland hade icke kunnat närmare yttra sig om vilka hotelser A uttalat i hemmet, men det hade varit känt att han vore en "tyrann på många vis". För fyra eller fem år sedan hade Erland talat med den kommunala nykterhetsnämndens ordförande om fallet. Denne hade emellertid svarat, att nämnden icke kunde göra något åt det. Om något skulle göras, så finge familjen ställa om det. Enligt Erlands mening kunde man icke vänta, att nykterhetsnämnden av eget initiativ skulle taga upp fallet till behandling. Ej heller skulle så ske om påtryckningar komme från personer inom kommunen. — Den 30 juni 1947 hade ombudsmannen sökt förbindelse med en annan granne till A, lantbrukaren Karl S. Denne hade av A:s hustru och barn hört, att A brukat vara "svår i hemmet". Mot personer utanför familjekretsen uppträdde A i regel städat och artigt. Karl hade haft klart för sig, att A vore hemfallen åt spritmissbruk. Enligt Karls

mening borde A överföras till alkoholistanstalt för vård. Slutligen hade en syster till A, fru Elida L, den 1 juli 1947 meddelat ombudsmannen, att A i juli månad 1946 besökt henne under två dagar. A hade varit berusad då han kom. Han hade haft sprit med sig och ej nyktrat till innan han reste. Efter vad Elida kunde förstå, borde A beredas vård på alkoholistanstalt.

I resolution den 4 juli 1947 förordnade länsstyrelsen, enär av utredningen framginge, att A vore hemfallen åt alkoholmissbruk och i följd därav vore farlig för sin familjs personliga säkerhet och eget liv, med stöd av 20 § alkoholistlagen att A skulle, i avbidan på slutligt beslut, tillsvidare intagas å allmän alkoholistanstalt. Vidare anbefalldes landsfiskalen i orten att omedelbart föranstalta om A:s omhändertagande och överförande till visst alkoholisthem.

Enligt bevis, som inkom till länsstyrelsen den 10 juli 1947, blev resolutionen den 8 i samma månad delgiven A, som samma dag överfördes till alkoholisthemmet.

Den 17 juli 1947 inkom därefter till länsstyrelsen ett av en provinsialläkare utfärdat, å tryckt blankett avfattat intyg rörande en av honom den 15 i samma månad verkställd undersökning av A. Av handlingen inhämtades, att läkaren icke ägde föregående personlig kännedom om A samt att de upplysningar som lämnades i intyget erhållits enbart genom undersökningen. I övrigt var intyget av följande innehåll.

1. Har inom den undersöktes släkt förekommit fall av sinnessjukdom, sinnesslöhet, psykopati, påfallande egenheter i karaktär eller lynne, självmord, asocialitet, missbruk av alkohol eller andra narkotiska medel, nervsjukdom eller annan somatisk sjukdom?

2. Sedan vilken tid har den undersökte missbrukat alkoholhaltiga drycker?

3. Har alkoholmissbruket varit ihållande, oregelbundet eller periodiskt?

4. Vilka alkoholhaltiga drycker har den undersökte brukat förtära?

I vilka ungefärliga mängder och vid vilka tider på dygnet?

5. Vilken inverkan plägar förtärandet av alkoholhaltiga drycker hava på den undersökte?

6. Hurudan karaktär har den undersökte i nyktert tillstånd?

7. Har den undersökte visat sig farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv?

8. Har den undersökte visat sig vara ur stånd att taga vård om sig själv?

1. Intet att anföra.

2. Sedan omkring år 1930.

3. Oregelbundet.

4. Brännvin och pilsner.

6—7 supar brännvin. Vecko-slutsupare.

5. Uppsluppen och glad.

6. Troligen bra.

7. Enligt uppgift farlig för familjens säkerhet och eget liv.

8. Nej.

9. Missbrukar den undersökte andra narkotiska medel än alkohol?

9. Nej.

10. Har den undersökte lidit av hysteriforma eller epileptiforma anfall, delirium tremens eller annan intoxications- (alkohol-)psykos?

10. Nej.

11. Hälsotillstånd i allmänhet.

Kroppskonstitution

Utseende

Nutrition

Matlust

Sömn

Sjukliga symtom från cirkulations-, andnings-, matsmältnings-, avsöndrings- eller andra organ.

Tecken på smittosam sjukdom.

11.

Närmast atletisk.

Intet anmärkningsvärt.

U. a.

God.

God.

Nej.

Nej.

12. Sjukliga symtom från nervsystemet.

Darrning i händer, tunga eller ansiktsmuskler, neuritiska smärtor, sensibilitetsrubbingar, pareser, reflexer (särskilt pupillar- och patellar-).

Sinnesorganens beskaffenhet.

12. Uttalad tremor i händerna, lätt tremor i tungan. Reflexer: bukreflexer fås ej fram. Pupillarrefl. u. a. Nedsatt synskärpa: hö öga — kan endast skilja ljus och mörker, vä öga 0,9. Katarakt å båda ögonen, obetydlig å vänster öga.

13. Symtom av psykologisk art.

Sjuklig exaltation eller depression, omväxling, desorientering, oredighet, sinnes- eller tankevillor, minnesvillor, konfabulationer, utpräglad slöhet.

Föreligger behov av vård å sinnessjukhus?

Är den undersökte alkoholintolerant?
Visar han patologisk alkoholreaktion?
Har han haft komplicerade rustillstånd?

13.

Något deprimerad.

F. ö. inga psykotiska symtom.

Nej.

Nej.

14. Graden av insikt om alkoholens ödesdigra betydelse, önskan att bli befriad från alkoholvanorna o. d.?

14. Ganska god insikt. Vill bli befriad från alkoholvanorna.

15. Arbetsförmåga efter upphörandet av alkoholens omedelbara giftverkningar.

15. God.

Kroppsligt lyte, som medför avsevärt nedsatt arbetsförmåga.

Nej.

Handlingarna i ärendet, med undantag av ombudsmannens rapport, vilken enligt en av länsnykterhetsnämnden därå gjord anteckning icke borde delgivnas med A, utställdes därefter den 17 juli 1947 till delgivning med A med föreläggande för denne att inom åtta dagar efter mottagandet inkomma med skriftligt svar till länsstyrelsen.

Sedan handlingarna, försedda med bevis att desamma den 21 juli 1947 delgivits A, den 23 i samma månad återstälts till länsstyrelsen, översände

länsstyrelsen samma dag akten i ärendet till stadsfiskalen i U med anmodan att låta höra A:s döttrar Majken och Gunda.

Rapport över de begärda förhören inkom jämte handlingarna i ärendet till länsstyrelsen den 26 juli 1947.

Majken berättade enligt rapporten följande.

Hon hade ej vistats i sitt föräldrahem på de senaste elva åren. Hon brukade emellertid besöka föräldrahemmet fyra eller fem gånger om året. Fadern hade missbrukat spritdrycker så långt tillbaka som hon kunde minnas. Under de senaste åren hade hon erfarit, att fadern i allt större omfattning använt pilsnerdricka såsom berusningsmedel. Vid de tillfällen då hon besökt föräldrahemmet hade fadern mestadels varit berusad. Fadern hade alltid varit mycket hetsig utav sig. Då han varit spritpåverkad hade han dessutom varit synnerligen lättretad, varför ingen av familjemedlemmarna vågat säga något åt honom. I spritpåverkat tillstånd hade fadern ofta fällt följande uttryck: "Det vore lika bra att göra av med sig." "Det skulle vara lätt gjort att komma bort." "Här kommer snart att hända nånting." Vid ett tillfälle för många år sedan hade fadern hotat skjuta modern. Modern hade då tagit Majken och en mindre broder i famnen och sagt åt fadern, att han i så fall även finge skjuta barnen. Fadern hade då lugnat sig och ställt ifrån sig geväret. Fadern hade alltid varit grälsjuk. Under senare år hade han dessutom blivit mera gnatig, missmodig och besvärlig. Fadern hade sällan lämnat något av sina inkomster till hemmet. Modern och barnen hade sysselsatt sig med hemarbete och på så sätt försörjt sig och hållit samman hemmet.

Dottern Gunda lämnade uppgifter av samma innehåll.

Majken och Gunda förklarade sig båda anse att fadern vore i uppenbart behov av vård på alkoholistanstalt. De ifrågasatte även om icke fadern borde undergå sinnesundersökning, när han knappast kunde vara riktigt normal efter allt spritmissbruk. Därest fadern nu bleve utsläppt från alkoholistanstalten, skulle han med säkerhet komma att hämnas på såväl modern som barnen. De yrkade bestämt på att fadern icke skulle släppas från anstalten förrän efter mycket noggrann prövning. Därest han skulle rymma från anstalten borde modern omedelbart underrättas, så att hon kunde sätta sig i säkerhet. De önskade slutligen att deras berättelse ej skulle delgivas fadern, när han i så fall skulle komma att hämnas på dem, då han komme ut från alkoholistanstalten.

Den 29 juli 1947 inkom därefter yttrande från A, i vilket denne anförde i huvudsak följande.

Angående A:s arbetsförmåga torde en förfrågan hos hans grannar och arbetsgivare giva en annan bild än den av länsnykterhetsnämnden lämnade. Under år 1923, då A köpte sin gård, och under ett tiotal år därefter, då han hade skulder å 10 000 å 12 000 kronor att amortera och betala ränta på samt tre eller fyra barn att försörja, hade hans och hustruns arbetsförmåga gått åt till att hålla nöden från dörren, i synnerhet som räntesatsen då varit hög och de ej haft så goda förtjänster. Det vore A och äldste sonen som skött jordbruket. A:s andre son, Sixten, hade arbetat borta från hemmet och betalat för mat och husrum med 3 kronor 50 öre om dagen. Endast under kortare perioder, då äldste sonen fullgjort beredskapstjänst och värnplikt, hade Sixten hjälpt till med jordbruket. A:s hustru hade under år 1946 med äldste sonens hjälp förtjänat 800 kronor. Under 4—5 år närmast dessför-

innan torde hennes genomsnittliga inkomst ha uppgått till ungefär hälften av detta belopp. Hon hade i tio års tid fritt förfogat över sin inkomst och A hade ej bett henne om några pengar. Hon hade använt sin förtjänst till att köpa kläder och en del saker till hemmet, men även till resor och för att finansiera barnens nöjen. A hade aldrig bett sönerna om pengar till pilsner. Han hade i tio års tid haft hand om alla hemmets inkomster utom hustruns och fullgjort alla utbetalningar. Han hade därför ej behövt bedja barnen om pengar. Det vore i stället barnen som fått pengar till nöjen och annat av A. Under de första tio åren hade makarnas ekonomi, av lätt insedda skäl, varit dålig. Hustrun hade alltid givit A skulden därför. Under denna tid hade A druckit sprit måttligt, och spriten hade varit billig då. För att få lugn hade han 1932 eller 1933, då två av barnen kunnat börja hjälpa till, mest överlåta gårdens affärer till hustrun. Han skulle betala för sin mat och hjälpa hustrun med sådant arbete som hon eller barnen ej kunde utföra. Då hustrun saknat begrepp om hur en gård skulle skötas och icke haft något som helst intresse därav, hade jordbruket gått mycket dåligt. Hustruns enda intresse hade varit att förtjäna pengar vid sin stickmaskin. Hon hade ej heller något större intresse för matlagning, varför det inte gärna kunnat gå på mer än ett sätt. Barnen hade fått 30 procent av arbetsförtjänsten till kläder och nöjen. Det mesta hade gått till nöjen. Enär barnen varit för små att förstå arbetets ekonomiska betydelse, hade arbetstiden nog ej blivit mer än 50—60 procent av normal sådan. A hade tyckt att allt varit så meningslöst och börjat dricka mera sprit. Efter cirka fem år hade dock borgenärerna måst inskrida. A hade återfått bestämmanderätten och sedan hade han med huvudsakligen äldste sonens hjälp bringat ner skulderna från 10 000—11 000 kronor till 4 600—5 000 kronor. Han hade även gjort förbättringar i form av installation av elektriskt ljus och elektrisk kraft. Tegeltak hade lagts på husen, en häst hade inköpts, modern spis hade insatts, kör- och åkerbruksredskap hade anskaffats och han hade dikat och röjt upp sten m. m. Dessutom hade han vid intagningen i anstalten haft omkring 2 500 kronor till godo i arbetslöner och osålt, hugget virke. Under tiden hade A:s spritförtäring nedgått, då han fått något att kämpa för och bestämma om. Dessa uppgifter kunde bestyrkas av hans borgenmän, John P och Malkolm P.

Hans hustru — fortsatte A — skulle väl ha behövts i hemmets arbete, då inkomsterna från hennes stickmaskin vore relativt obetydliga. Att som hon använde 30—40 procent av arbetstiden till stickning, inverkade ju betydligt på hemmets skötsel och trivseln där. Dessutom lede hon sedan flera år av högt blodtryck. A hade alltid haft ett glatt humör så väl nykter som spritpåverkad. Han bestrede att han uttalat något som helst hot mot familjemedlemmarna eller rört dem det minsta. Han hade icke beskyllt hustrun för lättja. Arbetet vid stickmaskinen vore ju icke något ansträngande i proportion till hemsysslor. Vid mera än ett tillfälle, då han och sonen kommit hem från skogen, trötta och våta, utan att någon mat eller något kaffe funnits i ordning, hade han nog frågat hustrun om hon varit för lat för att göra i ordning något åt dem. Att A sagt sig troligen icke kunna undvara pilsner erkände han. Yttrandet sammanhängde med att han för omkring femton år sedan under några år tidvis lidit av dålig matlust och svåra anfall av smärtor i mellangärdet. En person som varit hos läkare för en liknande sjukdom hade upplyst A om att läkaren sagt till honom att dricka litet pilsner då och då. A hade gjort så och hade ej på de sista tio

åren haft någon känning av sjukdomen. Före denna händelse hade han ej brukat dricka pilsner. Hans åkomma torde sammanhånga med att han sedan barndomen druckit ofantligt mycket vatten, varje natt minst en halv liter. A köpte sällan mera än en liter sprit åt gången. När han, i regel en lördagseftermiddag, hämtade spriten i samband med inköp av veckans förnödenheter till hushållet, brukade han sammanträffa med tre till fem kamrater och då brukade alltid det mesta av spriten gå åt. Vid hemkomsten brukade han bjuda sin hustru på en tår. Han hade ej varit redlöst berusad mer än en eller två gånger under hela sitt liv. Han hade aldrig besökt hotell eller restaurang. Att han sagt att det förr eller senare komme att hända något erkändes, men icke att han sagt att det skulle hända någonting. Uttrycket vore mycket vanligt i orten, då det talades om att några personer vore ovänner, men även vid andra tillfällen. Han bestrede, att han med dessa ord velat hota sin familj. Att han vid särskilt stora ekonomiska svårigheter eller familjestrider sagt, att han kunde ha lust att på ett eller annat sätt göra slut på livet, erkändes, men sådana ord, som fällts under dylika förhållanden, kunde ju ej alltid tagas på allvar.

A bestred att han blivit varnad av länsnykterhetsnämnden. Han hade visserligen år 1944 jämte andra personer varit i förhör angående en av häradsrätten sedermera frikänd persons pilsnerförsäljning. Detta kunde ej kallas varning. — Han bestrede vidare, att han sagt sig icke kunna leva utan sprit, men erkände, att han blivit svårt berusad på en bjudning. Redlös hade han dock icke varit, vilket framginge därav att han haft sällskap med sin hustru på hemvägen. Något slagsmål hade han ej heller ställt till med. Det hade varit en känd slagskämpe som velat bråka. Detta kunde intygas av bland andra värden på stället, Josef N.

Han hade den uppfattningen — anförde A vidare — att det varit andra orsaker än spritmissbruket som gjort att han hamnat på anstalten. Han trodde att hans hustru på detta sätt än en gång ville bestämma över gården och genom att göra A omyndig för alltid avstänga honom från talan. Hon hade suttit vid stickmaskin sedan sitt tolfte år och hade under barn- och ungdomsåren fått göra som hon velat, då modern varit sjuklig och fadern vistats borta på arbete. Hon hade icke på något vis velat underordna sig A:s vilja. Hustrun arbetade hårt, men hennes huvudsakliga intresse vore stickmaskinen. På grund av att hon alltid hållit barnen om ryggen och aldrig gett dem någon tillrättavisning hade hon fått dem att stå på hennes sida. A hade flera gånger gått vakt om hustrun då hon gråtande och ropande sprungit kring åkrarna, i synnerhet under tiden efter det A för andra gången övertagit hemmets affärer. Han trodde att hustrun hade någon sjuklig idé. Hon brukade ej tala om någonting för A. Som exempel härpå ville han nämna att han, då makarnas gifta dotter fått en son, ej haft en aning därom förrän han läst det i en annons i ortstidningen, fastän hustrun länge själv känt till saken. A hade många gånger räckt fram handen och sagt: ”Sluta med stickmaskinen så slutar jag med spriten”, men det hade hustrun icke velat. Att A själv många gånger använt hårda ord erkände han, men hårda ord hade också många gånger varit nödvändiga, och de största striderna hade stått när han varit nykter.

Slutligen bestred A att han vore alkoholist, enär han i det dagliga arbetet aldrig känt längtan efter sprit. Han värdjade till länsstyrelsen att låta honom slippa vara intagen å alkoholistanstalt samt framhöll att intagningen varit

ett hårt slag för honom. Han hade fått en chock som alltid komme att vara en allvarlig påminnelse för honom.

Vid A:s skrift voro fogade två den 23 juli 1947 dagtecknade intyg, det ena av fabrikören Erik H, ledamot av kommunalfullmäktige i socknen, och det andra av Malkolm.

Erik anförde i det av honom undertecknade intyget, att A icke varit farlig för allmänhetens säkerhet, samt att A under senare år varit känd för att ha bättrat sig betydligt i skötsamhet och vandel.

Malkolm, som uppgav sig ha känt A:s ekonomiska ställning sedan 1922, intygade att A skött sina ekonomiska åligganden bra. A hade haft skulder, såväl lån som växlar, för vilka Malkolm gått i borgen. A hade punktligt amorterat skulderna, vilka nu vore helt borta. Malkolm hade dessutom fått det intrycket, att A under senare år skött sig betydligt bättre än tidigare. Samma mening hade de flesta sockenbor.

Länsstyrelsen översände därefter den 29 juli 1947 handlingarna till landsfiskalen i orten med anmodan att verkställa utredning rörande A:s förhållanden i nykterhetsavseende.

Genom landsfiskalens försorg hölls därefter förhör med A:s hustru och söner samt ett antal i trakten boende personer.

Enligt rapporten över utredningen, som inkom till länsstyrelsen den 7 augusti 1947, berättade hustrun vid polisförhöret följande.

Hon hade ingått äktenskapet med A år 1918. Under den första tiden hade A använt spriten måttligt. År 1919 hade han gått in i en nykterhetsloge. I denna loge hade han varit medlem omkring ett år, under vilken tid han ej använt starka drycker. År 1921 hade familjen flyttat ihop med en broder till A, vilken numera vore intagen på alkoholistanstalt. Brodern hade missbrukat spritdrycker. A hade kommit under broderns inflytande och återigen börjat dricka, vilket han sedan hållit på med. Vid en mångfald tillfällen hade A kommit hem överlastad av starka drycker. Därvid hade han uppträtt olika. Ibland hade han varit glad och uppsluppen; vid andra tillfällen åter hade han varit ovetvig och hotat hustrun med att "det kommer att hända något förfärligt". Vid ett tillfälle för omkring 20 år sedan, då A kommit hem berusad, hade han tagit med sig en död och fem levande ankungar in i bostaden och kastat dem på väggarna i ett av rummen, så att blodet stänkt omkring. Vidare hade han tagit fram och laddat en bössa och siktat på hustrun och två av barnen i det han sagt: "Ska jag, eller ska jag inte?" Han hade emellertid vänt om och gått ut på gården, där han skjutit en anktupp, som han burit in i bostaden och kastat i sängen bredvid hustrun och barnen. Under pingsten 1946 hade A varit påverkad av rusdrycker och uppträtt synnerligen obehärskat. Han hade bland annat yttrat till sonen Kurt, i det han hållit sin hand knuten framför ansiktet på denne: "Jag skall lappa till dig så faen tar dig och förresten kan både du och mor din dra åt helvete, för jag klarar mig er förutan." A hade ofta både i nyktert och berusat tillstånd sagt, att han icke kunde leva utan sprit och pilsner. Han hade flera gånger yttrat, att han ämnade beröva sig livet. Senast i juni månad 1947 hade han sagt, att han borde gå till sjön och dränka sig. På senare tid hade A sovit dåligt om nätterna. På grund därav hade han blivit nervös och irriterad och ofta sagt om sonen Sixten, att denne skulle "åt helvete". Hustrun framhölle, att hon av rädsla för mannen, då denne varit berusad,

flera gånger fått gömma sig på vinden eller i ladugården. Hon hade icke vågat anmäla förhållandet till nykterhetsnämnden, då hon befarat, att mannen skulle sätta sina hotelser i verket. Hon ansåge med anledning av vad som passerat under åren, att sammanlevnaden med maken vore olidlig och att denne borde få kvarstanna på alkoholistanstalt till dess spritbegäret gått bort. Hennes uppfattning vore, att A för närvarande vore farlig både för eget liv och för familjens säkerhet.

Sonen Sixten, vilken enligt vad sedermera blivit upplyst är organiserad nykterist, anförde:

Fadern hade sedan 10—15 år tillbaka missbrukat spritdrycker. Under rusets inflytande uppträdde han olika. Ibland vore han glad, ibland ovettig. Hans dåliga humör ginge ofta ut över Sixten, emedan denne arbetade borta och behöлле arbetsförtjänsten själv med undantag för kostnaderna för mat och logi, som han erlade till hemmet. Fadern hade icke tyckt om detta utan velat att de skulle arbeta tillsammans. Sixten hade icke velat göra detta, då han antog, att fadern skulle behålla arbetsförtjänsten för egen räkning och köpa sprit och pilsner för pengarna. Sixten hade aldrig hört fadern säga, att han skulle taga livet av sig. Ej heller hade Sixten hört att fadern hotat någon av familjemedlemmarna. Sixten ansåge, att fadern ur nykterhets-synpunkt bättrat sig betydligt under det senaste året. Det hade ej förekommit så ofta, att han varit berusad. Sixtens uppfattning vore emellertid den, att fadern borde erhålla vård, så att han slutade upp med att nyttja starka drycker. Däremot ansåge Sixten icke att fadern vore farlig för eget liv och familjens säkerhet.

Sonen Kurts berättelse var av följande innehåll.

Han hade bott hos en faster och en farbror till dess han varit elva år gammal. Fadern hade alltsedan Kurt därefter flyttat hem missbrukat spritdrycker. Den värsta tiden hade varit mellan åren 1930—1940. Då hade fadern mycket ofta kommit hem berusad. Under rusets inflytande hade fadern ibland varit glad och ibland ovettig i hemmet. Vid ett tillfälle, nämligen vid pingsten 1946, hade fadern, som då varit mer eller mindre berusad under en veckas tid, uppträtt hotfullt. Han hade nämligen gått emot Kurt med knuten hand och sagt: ”Jag skall lappa till dig så faen tar dig och förresten kan både du och mor din dra åt helvete, för jag klarar mig er förutan.” I övrigt hade fadern aldrig hotat Kurt, medan han däremot vid flera tillfällen senaste året yttrat, att ”Sixten skall åt helvete”. Om detta varit menat som ett hot eller bara avsett att Sixten skulle flytta hemifrån, kunde Kurt icke avgöra. Fadern hade i alla år, både då han varit nykter och onykter, varit ovettig mot modern. Han hade dock aldrig misshandlat henne. Modern hade vid några tillfällen, då han varit onykter, gått ut, emedan hon varit rädd för honom. Vid något tillfälle, då fadern varit spritpåverkad, hade han sagt, att han skulle försvinna. Under den senare tiden hade fadern drukit mindre, vilket haft till följd att hans humör blivit sämre — han hade nämligen ett mycket häftigt temperament. Han hade ofta sagt, att han icke kunde leva utan pilsner. Kurt ansåge, att fadern borde få kvarstanna på alkoholistanstalt, till dess spritbegäret gått bort. Kurt ville ej tro, att fadern vore farlig för eget liv eller familjens säkerhet. Dock ansåge Kurt det icke osannolikt, att fadern skulle verkställa sina hotelser mot sig själv och familjen, då han den senare tiden uppträtt mycket egendomligt under rusets inflytande. Kurt hade många gånger frågat sig själv, om fadern verkligen hade alla sinnen i behåll.

Karl berättade vid förhöret, att han vore bekant med A sedan år 1923. Under de första tio åren hade A missbrukat starka drycker. Från år 1933 hade Karl icke så ofta sett honom onykter. Såvitt Karl kunnat förstå hade A mestadels berusat sig med pilsnerdricka. Karl hade ingen kännedom om att A sagt, att han skulle taga livet av sig själv eller att han hotat sin familj. Karl kände dock till, att förhållandet mellan A och dennes hustru vore mindre gott. Han förmodade emellertid, att detta icke enbart vore A:s fel. Karl ansåge icke A vara farlig för eget liv eller familjens säkerhet.

Erland lämnade följande uppgifter.

Han vore sedan 12—15 år tillbaka bekant med A. Under denna tid hade Erland lärt känna A som en trevlig person, när denne vore nykter. Däremot hade Erland fått den uppfattningen, att A i hemmet uppträdde mindre trevligt. Ett spant förhållande hade rått mellan makarna, och A hade riktigt tyranniserat familjen. Under hela den tid Erland känt A, hade denne missbrukat rusdrycker. Sålunda hade han i regel varje lördag eller söndag varit mer eller mindre berusad och dessutom även på vardagar. Från början av år 1946, då Erland bott granne med A, hade han iakttagit, att A veckor i sträck varit berusad. A:s hustru hade vid flera tillfällen under senaste tiden omtalat, att A hotat henne och även sagt, att han skulle beröva sig livet. Vidare skulle han ha yttrat, att han skulle sälja gården och supa upp pengarna samt sedan skjuta sig. Dessa yttranden hade sonen Kurt vitsordat. I anledning av dessa yttranden hade Erland ringt upp länsnykterhetsnämndens ombudsman och fäst dennes uppmärksamhet på fallet. Erland hade tidigare, för några år sedan, fäst den kommunala nykterhetsnämndens uppmärksamhet på fallet, men ordföranden i nämnden hade förklarat, att inget vore att göra åt det. Erland hade aldrig varit vittne till att A hotat sin familj. Ej heller hade han hört A uttala leda vid livet. Han ansåge, att A vore i behov av vård på alkoholistanstalt. Erlands uppfattning vore att A i nyktert tillstånd icke vore farlig för eget liv eller familjens säkerhet. När han vore spritpåverkad kunde man däremot vänta sig vad som helst av honom på grund av det häftiga humöret.

Förenämnde Ivar upplyste vid förhöret, att han varit ordförande i socknens nykterhetsnämnd sedan 1920. Personligen hade han icke haft något att göra med A. Vid ett tillfälle, omkring år 1930, hade dennes hustru omtalat för Ivar, att A "börjat dricka". I anledning därav hade Ivar talat med A och givit denne en allvarlig erinran, varvid han framhållit, att därest A icke slutade med att missbruka rusdrycker, komme andra åtgärder att vidtagas mot honom. A:s familj hade därefter icke gjort några anmärkningar mot A:s nykterhetsförhållanden. Genom andra personer hade Ivar erfarit, att A brukade rusdrycker, dock icke att han missbrukade dem. Ivar hade dessutom erhållit kännedom om, att A den senare tiden skött sitt arbete bättre samt att han förbättrat den ekonomiska ställningen. Att Erland fäst hans uppmärksamhet på A:s nykterhetsförhållanden kunde Ivar icke erinra sig. Ivar hade icke haft någon som helst kännedom om, att A skulle uttalat leda vid livet och hotat sin familj. Huruvida A vore farlig för eget liv och familjens säkerhet, ville Ivar icke yttra sig om, då han kände honom så litet.

Hemmansägaren Josef lämnade följande berättelse.

Han vore bekant med A sedan år 1923. Såsom granne hade han icke något att anmärka mot A. Beträffande dennes förhållanden i nykterhets-

avseende kände Josef ej till annat än att han någon gång, då och då, sett honom berusad. På senare tiden syntes det dock som om A bättrat sig. Hans förhållande i hemmet eller uppträdande där kände Josef icke närmare till. A hade aldrig yttrat något ofördelaktigt om familjen, ej heller uttalat leda vid livet. Att A, då han och hans hustru i november månad 1946 varit bjudna till Josef, skulle ha ställt till med slagsmål, vore oriktigt. A, som vid ankomsten till Josef varit något berusad, hade under kvällen, lekt med Josefs barn. Av detta och sannolikt av den sprit han erhållit hos Josef hade A blivit trött och gått ut och lagt sig på verandan. A:s hustru hade då bett två av de övriga inbjudna att "kasta ut A på gården". Dessa, som ej heller varit riktigt nyktra, hade efterkommit uppmaningen. Att A då blivit arg ansåge Josef helt naturligt. A hade vid tillfället ej varit värre berusad, än att han i sällskap med hustrun gående begivit sig hem. Huruvida A vore i behov av vård å alkoholistanstalt eller vore farlig för eget liv och familjens säkerhet, ansåge sig Josef ej vara kompetent att avgöra.

Erik uppgav, att han vore bekant med A sedan ett tjugotal år. De första åren hade A ofta varit berusad. Under senare tid däremot hade Erik sällan sett A påverkad av starka drycker. Eriks uppfattning vore den, att A ur nykterhetssynpunkt bättrat sig betydligt. A:s förhållande i hemmet eller uppträdande där kände Erik icke till. A hade aldrig nämnt något om sin familj. Han hade aldrig sagt sig vara trött på livet eller uttalat hot mot familjen. Erik ansåge, att A ej vore farlig för eget liv eller annans säkerhet. Vidare ansåge han, att A icke vore i behov av vård å alkoholistanstalt, då han, Erik veterligt, icke missbrukade rusdrycker i högre grad än vad många andra människor, som vore skötsamma, gjorde.

Malkolm lämnade följande uppgifter.

Han kände A sedan år 1923. Denne hade alltid varit begiven på starka drycker. Malkolm hade ofta sett honom berusad. I ekonomiska angelägenheter hade Malkolm ofta hjälpt A. Dessa angelägenheter hade A alltid fullgjort punktligt. Den senare tiden hade A förbättrat sin ekonomiska ställning väsentligt, detta kanske i viss mån beroende på att de flesta av barnen nu vore vuxna. I nykterhetsavseende ansåge Malkolm att A icke ändrat sig något. A hade aldrig uttalat leda vid livet eller hotat med att göra sin familj något. Malkolm trodde icke, att A vore farlig för annans säkerhet, med undantag för sin familjs, i vilket hänseende Malkolm icke kunde yttra sig. Huruvida A vore i behov av vård å alkoholistanstalt ville Malkolm icke uttala sig om.

Slutligen hördes John som därvid anförde:

Han vore bekant med A sedan år 1923. Denne hade varit en god granne, som alltid varit hjälpsam. För omkring 20 år sedan hade John gått i borgen för A på ett lån på 2 400 kronor. Detta vore numera inbetalt, sannolikt med hustruns och barnens hjälp. John hade alltid hört talas om att A "festade mycket". Självt hade John inte så ofta sett honom onykter, detta kanske beroende på att A sällan haft sina vägar förbi Johns hem. Han vore av den uppfattningen, att A den senaste tiden druckit mera än tidigare, beroende på att A haft bättre arbetsförtjänster. John hade aldrig hört A uttala leda vid livet eller uttala hot mot familjemedlemmarna. Vid besök hos A hade han emellertid kunnat konstatera, att förhållandet i hemmet varit mindre gott. John ansåge, att A:s begivenhet på rusdrycker gått till överdrift. Huruvida A vore i behov av vård å alkoholistanstalt eller om han vore farlig för eget liv och familjens säkerhet, kunde John icke yttra sig om.

Sedan utredningen därmed avslutats utan att det under tiden efter den 4 juli 1947 införskaffade materialet — läkarintyget här ej medräknat — delgivits A, avgjordes ärendet genom länsstyrelsens resolution den 9 augusti 1947. I resolutionen anfördes, att det finge anses utrett, att A vore hemfallen åt alkoholmissbruk och i följd därav grovt bruste i sina plikter mot hustrun. Länsstyrelsen prövade förty med stöd av 1 och 24 §§ alkoholistlagen lagligt förordna, att A finge intagas å allmän alkoholistanstalt. Det av länsstyrelsen den 4 juli 1947 meddelade intagningsförordnandet skulle omedelbart upphöra att gälla.

Från socialstyrelsens akt rörande A inhämtades, att länsnykterhetsnämnden med bifogande av länsstyrelsens slutliga resolution i ärendet den 12 augusti 1947 hos socialstyrelsen anhöll om plats för A å alkoholistanstalt. I en vid ansökningen fogad skrivelse anförde nämnden, att avskrift av ansökningen översänts till föreståndaren vid alkoholisthemmet, vilken informerats om ärendets handläggning. Ur ren lämplighetssynpunkt och med hänsyn till att A visat tendens till farlighet — anförde nämnden vidare — hade det ansetts nödvändigt att han tillsvidare kvarhölles i anstalt.

Den 13 i samma månad översände socialstyrelsen intagningshandlingar rörande A till alkoholisthemmet under förmälan att plats tidigare anvisats för honom därstädes.

En kontrollföreståndare, vilken vid ifrågavarande tid tillfälligt tjänstgjort hos länsnykterhetsnämnden, uppgav (i juli 1950), att länsnykterhetsnämnden ansett, att man kunde befara, att A skulle förgripa sig mot sin hustru, om han omedelbart efter länsstyrelsens slutliga beslut fått återvända till hemmet.

Ur den på alkoholisthemmet förda journalen rörande A må följande återgivas.

Vid den i början av anstaltsvistelsen verkställda läkarundersökningen hade under rubriken ”psykiskt tillstånd” gjorts bland annat följande anteckning.

Ganska väl begåvad, utpräglad supervalid. Säker, egocentrisk, självrättfärdig, ganska spänd. Misstänksam mot hustrun och en dotter. På tal om att brodern kommit på alkoholistanstalt säger han att ”de väl satte fast honom på samma gång”, d. v. s. hans gifta dotter skulle ha ordnat den saken. Såvitt man kan se inga paranoidea idéer angående folk i hemsocknen. Vid samtalets slut brister han oväntat i gråt och ber mig ”hjälpa honom hem”. ”Jag längtar så”, säger han, men det visar sig vara till gården och djuren mer än till de anhöriga. Först och främst tänker han på en häst, som lätt nog får kolik.

Från daganteckningarna inhämtades vidare följande.

A hade inställts å anstalten den 8 juli 1947. Den 10 i samma månad hade anstalten haft ett telefonsamtal med Ivar. Denne hade meddelat, att han undersökt förhållandena i A:s hem. Enligt hustruns uppgifter hade A förslösat åtskilligt med pengar på brännvin och pilsner. Han kunde dock ej betraktas som farlig för de anhörigas liv. Man finge icke taga hustruns

uttalanden utan reservation, då det icke rådde det allra bästa förhållande mellan makarna. Ivar vore också litet förvånad över att intagningen blivit aktuell just nu.

Samma dag hade vidare antecknats, att A vid intagningen varit mycket deprimerad och upprörd. Även morgonen efter intagningen hade han varit synnerligen nere och gråtit. Sedan han fått litet arbete att syssla med, hade det emellertid blivit bättre. A hade visat sig vara en duktig och händig arbetare. Han vore kunnig i trädgårdsskötsel och hade anlitats som trädgårdsmästare i hemorten. Han vore mycket intresserad skytt och fiskare. Han hade på anstalten själv bundit en mjärde och skaffat sig drag för att fiska gäddor i sjön. Han vore vidare mycket intresserad av idrott.

Den 15 juli 1947 hade en person, som uppgivit sig vara broder till A:s hustru, ringt till anstalten. Han hade varit förvånad över intagningen samt framhållit, att A:s hustru vore gnatig och att förhållandena i hemmet därför ej vore bra. Han ville nu veta vad han skulle göra för att få hem svågern.

Den 30 juli 1947 hade antecknats, att en tjänsteman vid ett lasarett meddelat, att förenämnde Karl hos honom hemställt, att anstalten skulle underätta Karl för den händelse A skulle avvika från anstalten, vilket denne låtit förstå att han ämnade göra. Karl hade fruktat, att A i så fall skulle göra honom illa i något avseende.

Den 14 augusti 1947 hade inkommit ett brev från Majken, vari hon bland annat anförde, att hon vore rädd att A skulle bliva farlig för sin hustru, när han komme hem.

Den 17 i samma månad hade A:s son Sixten besökt sin fader å anstalten. Sixten hade uppgivit, att fadern nog missbrukat pilsner men att han ej eftersatt sina plikter mot familjen på något sätt. Tvärtom vore fadern en duktig arbetare. Det hade varit tråkigheter i familjen i många år, vilket också till stor del berott på att modern ej haft något intresse av att hålla snyggt i hemmet. Mest brukade hon sitta och sticka på sin stickmaskin, trots att hon ej behövt göra detta för familjens uppehälle.

Sedan A vid flera tillfällen haft magbesvär, hade han den 3 september 1947 överförs till lasarettet, där han den 9 i samma månad synes ha blivit opererad för bråck. Den 22 september hade A återkommit till anstalten.

Den 6 oktober 1947 försökspermitterades A till hemmet. Enligt anteckningar i anstaltens journal den 14 oktober, den 20 november och den 30 december 1947 samt den 11 februari, den 13 mars, den 22 mars, den 3 maj och den 29 juni 1948 hade anstalten erhållit meddelande om att A skötte sig utan anmärkning. Den 8 juli 1948 utskrevs A från anstalten, därvid han under ett halvt år skulle stå under övervakning av nykterhetsnämnden i socknen.

I en den 25 augusti 1948 hit inkommen klagoskrift anförde en person, att en granne till honom blivit tvångsintagen å alkoholistanstalt på ett sätt som klaganden och många med honom funne i viss mån brutalt. Grannen ifråga hade icke tidigare blivit varnad för alkoholmissbruk, ej heller hade hans motbok blivit indragen. Klaganden och övriga i trakten boende hade känt honom i 25 års tid såsom fullkomligt ofarlig. Länsstyrelsen hade yttrat, att grannen grovt hade brustit i sina skyldigheter mot hustrun. Detta före-

fölle att var för hårt. Grannen hade för 25 år sedan köpt en gård i trakten, varvid han åsamkat sig en skuld på cirka 12 000 kronor. Denna skuld vore nu i det närmaste betald. Grannen hade vidare gjort en hel del förbättringar på gården. Han hade också fostrat upp fem barn. Vidkommande grannens alkoholmissbruk kunde klaganden icke fatta, att detta varit ruinerande, då grannen icke haft större tilldelning å sin motbok än två liter i månaden samt ej brukat besöka städer och samhällen, där spritservering förekomme. Hans konsumtion av sprit hade enligt klagandens åsikt väl icke varit så stor, att han behövt vård. Grannens hustru hade erkänt, att hon lämnat osanna uppgifter och att det varit en hämndakt från hennes sida. — Den av länsnykterhetsnämnden lämnade redogörelsen — anförde klaganden vidare — vore till stor del bevisligen felaktig, såsom när däri uppgäves, att grannen erhållit varning och att han vore farlig. Man kunde ha anledning att misstänka, att det varit en hämndaktion från länsnykterhetsnämndens ombudsman. Denne hade nämligen för flera år sedan låtit åtala en person för olaga pilsnerförsäljning men förlorat målet. I detta hade grannen hörts som vittne. — Vid den utredning, som föregått grannens intagande å alkoholistanstalt, hade ombudsmannen icke besökt kommunen eller hållit förhör med de kringboende. Ej heller grannens hemmavarande vuxna söner hade blivit hörda. Däremot hade ombudsmannen låtit beordra grannens hustru att resa till en person, som bodde 6 mil från hemmet, för att där förhöra henne per telefon. Den kommunala nykterhetsnämnden hade icke fått yttra sig och hade icke känt till att intagning varit ifrågasatt. — Grannen, som drabbats av en chock, när polisen gripit honom, hade sedan dess varit nervsjuk med för högt blodtryck, så att han ej kunnat utföra något nämnvärt arbete. Det förefölle som om han ej skulle kunna bära den orättvisa som vederfarits honom. Tidigare hade han varit fullkomligt frisk och en god arbetare.

Sedan jag låtit uppmana klaganden att lämna närmare upplysningar i vissa angivna hänseenden, inkom den 14 september 1948 en skrift från A, i vilken upplystes att A vore den av klaganden omförmälda grannen. A anförde vidare följande.

Klaganden hade frågat A till råds innan han avsänt skriften och A toge allt ansvar för de däri gjorda uttalandena. Det vore för A och många andra obegripligt, att en person, som aldrig gjort någon människa för när, kunde interneras som farlig för andra och sig själv och detta utan att vare sig polis eller nykterhetsnämndens ombudsman besökt hans hem och grannar eller överhuvud någon i kommunen boende för undersökning. A kunde bevisa, att alla punkter i nykterhetsnämndens redogörelse, som hade betydelse för saken, vore ren lögn. I redogörelsen hade bland annat nämnts, att A år 1944 erhållit varning. A hade det året jämte många andra personer varit i förhör angående en persons olagliga pilsnerförsäljning. Ombudsmannen hade därvid icke nämnt något om varning vare sig till A eller till de

andra. Vidare uppgåves i redogörelsen, att gården sköttes av A:s söner. Den ene av dem hade emellertid icke arbetat hemma på flera år. Det påstodes slutligen, att den kommunala nykterhetsnämnden blivit underrättad, men denna bestred riktigheten därav. — Ombudsmannens förfarande att be A:s dotter, som bodde 6 mil från hemmet och ej bott hemma på ett tiotal år, ordna ett samtal med A:s hustru i stället för att besöka hustrun i hemmet, måste ha haft någon särskild orsak. Ombudsmannen hade vidare sökt vittnen bland A:s släktingar, som denne ej haft något umgänge med på 25—30 år, då de bodde 12 mil från hans hem. Däremot hade ombudsmannen underlåtit höra klagandens vuxna söner, som bodde hemma. — Efter det A blivit intagen å alkoholistanstalt hade gjorts en polisundersökning. Därvid hade emellertid endast en av A:s grannar, Karl, blivit hörd. De personer, som i övrigt hörts, bodde på 3—6 kilometers avstånd. Tre personer, som bodde en kilometer från A:s hem, hade icke blivit hörda fast de kände till förhållandena bäst.

Han erkände — fortsatte A — att han som så många andra tyckte om ett glas, men han hade icke köpt ut och förbrukat hela sin ranson å två liter i månaden. Han hade under hela sitt liv aldrig besökt en restaurang. Han hade ej förstört sin ekonomi. För 25 år sedan hade han ingenting ägt och nu hade han en snart skuldfri gård, som kostat 12 000 kronor, jämte fyra kor, häst och lösöre. Aldrig i hela sitt liv hade han ställt till något bråk vare sig nykter eller spritpåverkad. Från hösten 1946 till den 7 juli 1947 hade A arbetat i skogen varje dag utom under tiden för vårbruket. Då han stått vid sitt arbete i skogen, hade, utan att han förut blivit på minsta sätt varskodd, tre poliser kommit fram och visat ett papper, att han skulle interneras som farlig för andra och för sig själv. Han, som redan förut varit deprimerad, mest av den anledningen att han av läkare fått veta att han hölle på att förlora sin syn, hade blivit så rädd, att han förlorat minnet. Allt sedan dess hade han haft så förstörda nerver, att han ej kunnat uträtta mycket. Han hade redan gått miste om ett par tusen kronor i arbetsförtjänst.

A anförde vidare, att hans vapen tagits ifrån honom, och upplyste, att han under ett tjugotal år varit den ledande i ortens skytteförening samt att han varit en av initiativtagarna till ett av landets första jaktvårdsområden. A hade även varit ordförande och ledamot i en del ekonomiska och ideella föreningar men hade nu fått lämna dessa uppdrag.

Med anledning av innehållet i de av klaganden och A hit insända skrifterna anmodade jag landsfogden i länet att efter verkställd utredning inkomma med utlåtande.

Landsfogden inkom därefter med rapport över en av statspolisen verkställd utredning i ärendet jämte eget yttrande.

Från rapporten må här återgivas följande.

Å landsfiskalskontoret i distriktet hade inhämtats, att tre A tillhöriga

vapen den 19 september 1947 omhändertagits i enlighet med länsstyrelsens resolution den 16 i samma månad jämlikt 9 § vapenkungörelsen den 22 juni 1934 samt att länsstyrelsen sedermera den 14 oktober 1948 beslutat, att förbudet mot A:s innehav av vapen skulle hävas, varefter vapnen återstälts till A.

Vid av statspolisen hållna förhör vidhöll A:s hustru de uppgifter hon tidigare lämnat, dock med den ändringen att hon icke ville påstå, att A vid något tillfälle misshandlat henne. Däremot hade han åtskilliga gånger, då han varit berusad, tagit henne hårt i armen i samband med någon familjevist. Hustrun hade ytterligare berättat: Efter det A försöksutskrivits från alkoholistanstalten hade han vid flera tillfällen begärt, att hustrun skulle skriva på ett papper med försäkran att hon lämnat överdrivna och osanna uppgifter rörande A:s alkoholbruk och uppträdande i hemmet i samband därmed. Hon hade icke velat gå med på detta. Vid ett tillfälle, troligen i januari 1948, då makarna varit ensamma, hade A ånyo framställt begäran därom. Hustrun hade emellertid fortfarande vägrat. A hade då yttrat något om att hon kanske komme på andra tankar, då hon ginge efter hans kista, samt tillagt: "Du har mitt liv i dina händer. Hur gör du." Hon hade då för husfridens skull skrivit på ett papper, som innefattat en försäkran att av henne lämnade uppgifter rörande A:s spritmissbruk och uppträdande i hemmet varit överdrivna och osanna. Enligt vad hon kände till hade A sedan översänt denna försäkran till socialstyrelsen. I detta sammanhang hade A även bett hustrun säga till sonen Kurt att skriva på en liknande försäkran. Efter vistelsen å alkoholisthemmet hade A icke, enligt vad hustrun kunnat förstå, förtärt vare sig spritdrycker eller pilsnerdricka. Hon ansåge därför, att vistelsen på anstalten gjort A gott. Hon tyckte även att hans hälsotillstånd vore bättre efter anstaltsvistelsen än före. Däremot hade hon förmärkt, att han, då bekanta varit närvarande, sökt spela sjuk och darrig. På särskild fråga förklarade hustrun, att andra åtgärder än A:s intagande å alkoholistanstalt icke skulle kunnat återföra honom till ett nyktert levnads sätt. Hon vidhölle jämväl att, därest mindre ingripande åtgärder vidtagits mot A i nykterhetsavseende, fara kunnat föreligga, att han vidtagit våldsåtgärder mot någon av familjemedlemmarna eller satt sin hotelse att taga sig själv av daga i verket.

Sonen Kurt uppgav vid det nya förhöret, att fadern även under senare år kunnat komma hem berusad ända upp till 4 à 5 gånger i veckan. Dess emellan hade han flera veckor i sträck kunnat hålla sig nykter. Då fadern varit berusad, hade han så gott som alltid varit grälsjuk och gnatig. Under sina perioder hade fadern misskött sitt arbete och därigenom även äventyrat familjens ekonomi. Kurt ansåge, att det mesta som fadern förtjänat gått åt till inköp av sprit eller pilsner. Kurt vore av den bestämda uppfattningen, att några förebyggande åtgärder såsom varning, indragning av motbok eller dylikt icke skulle haft annan inverkan på fadern än att denne blivit rasande och ännu besvärligare i hemmet.

Lantbrukaren Per J och dennes hustru Otilia lämnade vid den nya utredningen följande samfällda berättelse.

De hade känt A omkring 25 år. De hade endast undantagsvis sett honom berusad och då som regel vid något kalas, som de gemensamt besökt. A hade emellertid mycket sällan haft sina vägar förbi deras bostad och de hade

mycket litet umgåtts med honom och hans familj. Vid enstaka tillfällen under senare år hade det inträffat, att A efter att ha varit i stationssamhället kommit på besök till dem. De hade då ibland förmärkt, att han varit litet dragen. Han hade vid dessa tillfällen liksom eljest, då han haft sprit i sig, varit gladlynt och icke visat några tecken på dåligt ölsinne. Det hade i bygden försports, att A brukat sprit och speciellt pilsner i övermått samt att han i samband därmed tidvis försummat sitt arbete men att han dess- emellan arbetat bra. Därest A verkligen brukat pilsner i någon större utsträckning, måste givetvis hans ekonomi i hög grad ha blivit lidande därav, då detta måste ha ställt sig alltför dyrbart med hänsyn till hans inkomster. Hur förhållandet mellan A och familjen i övrigt varit, kände de icke till, men den allmänna uppfattningen hade nog varit den, att förhållandet varit mindre gott, vilket dock sannolikt icke enbart varit A:s fel. De ansåge, att A:s intagande å alkoholistanstalt utan att han dessförinnan erhållit någon varning vore väl bryskt, allra helst som de icke kunde tro att han skulle varit farlig vare sig för eget eller för andras liv.

Erland anförde till komplettering av sina tidigare lämnade uppgifter, att A alltid uppträtt hyggligt mot sina grannar. Erland hade emellertid den bestämde uppfattningen, att A på grund av sitt spritmissbruk utsatt sin hustru och familj i övrigt för ett långvarigt psykiskt lidande.

Karl anförde vid den nya utredningen:

Det rådde icke något som helst tvivel om att A intill tiden för intagningen å alkoholistanstalten missbrukat sprit- och pilsnerdrycker, huvudsakligast det senare. Tidvis hade Karl sett A berusad flera gånger i veckan men dessemellan hade A, enligt vad Karl förstått, kunnat hålla sig nykter flera veckor i sträck. Förhållandena i A:s familj och hur A skött de ekonomiska angelägenheterna kände Karl icke till. A hade dock ägnat rätt mycken tid till jakt, vilket ju icke vore så lönande. Dessutom måste även den myckna pilsnerkonsumtionen ställa sig förhållandevis dyrbar. Karl vore av den uppfattningen, att hustruns och under senare år de vuxna sönerns, främst Kurts, arbete gjort, att ekonomien varit så jämförelsevis god. Karl ansåge det vara väl hårt att utan föregående varning intaga A på alkoholistanstalt, då enligt Karls förmenande A icke på något sätt kunde anses vara farlig för eget eller andras liv.

Lantbrukaren Ragnar S uppgav, att han kände A sedan ungefär fem år tillbaka men icke hade umgåtts med honom. A hade däremot rätt ofta haft sina vägar förbi Ragnars gård. Ragnar hade förstått, att A brukat sprit- och pilsnerdrycker till övermått. Tidvis hade A rätt ofta uppträtt berusad. Han hade dock alltid vid sådana tillfällen varit gladlynt och oförarglig. Hur förhållandena varit i A:s familj kunde Ragnar icke yttra sig om. Att A skulle varit farlig för sig själv eller annan hade Ragnar icke märkt några tecken på och han hade svårt att tro detta. Ragnar ansåge det vara väl hårt, att A utan att dessförinnan ha erhållit varning intagits på alkoholistanstalt.

Lantbrukaren Johan N och dennes son Josef anförde samfällt följande.

De kände A alltsedan denne flyttat till socknen. Han hade rätt ofta besökt dem i deras hem. I varje fall under senare år, innan han intagits å alkoholistanstalt, hade han varit väl svår på pilsnerdricka och tidvis rätt ofta uppträtt berusad. Han hade dock vid sådana tillfällen aldrig varit bråkig utan tvärtom gladlynt och pratsam. Han hade heller aldrig, vad de

kände till, ofredat någon person eller uttalat leda vid livet. Hur förhållandet varit mellan A och dennes familj kunde de icke yttra sig om. Att familjens ekonomi blivit lidande på grund av hans myckna pilsnerdrickande vore tydligt. Huruvida han haft råd inköpa pilsner i den utsträckning som skett, kunde de icke uttala sig om. Enligt deras uppfattning hade A i varje fall skött sitt arbete tillfredsställande. De ansåge, att hans intagande å alkoholistanstalt utan att han dessförinnan erhållit någon som helst varning vore väl bryskt.

Lantbrukaren Edvin M uppgav, att han kände A sedan ungefär 20 år tillbaka. De hade ofta sammanträffat med varandra men icke direkt umgåtts. Under alla år hade A tidvis rätt ofta uppträtt berusad, dessemellan hade han flera veckor hållit sig nykter. A hade dock aldrig vid sådana tillfällen uppträtt bråkigt men varit lättretlig. Edvin vore därför av den uppfattningen att A därvid varit kinkig i hemmet. Edvin kände dock icke till hur förhållandet varit mellan A och dennes familj, men det hade ryktats om att detta icke varit det bästa. Att han skulle varit farlig för sitt eller andras liv trodde icke Edvin. A kunde icke anses ha skött sin ekonomi, när hans inköp av pilsner måste ställt sig alltför dyrt i förhållande till hans inkomster. Edvin ansåge, att A:s intagande å alkoholistanstalten skett väl brådstörtat, när A dessförinnan icke erhållit någon varning.

Lantbrukaren Bertil O anförde:

Han kände A sedan denne flyttat till socknen. Bertil hade dock icke sammanträffat med A så ofta. Det vore känt, att A varit väl mycket begiven på sprit- och pilsnerdrycker. Hur detta inverkat på A:s ekonomi och om familjen i övrigt blivit lidande därav, kunde Bertil icke uttala sig om. Sitt arbete hade A skött utan anmärkning. Hur förhållandet varit till hustrun och familjen i övrigt, kände Bertil icke heller till, men det hade försports, att förhållandet icke varit det bästa. Bertil ansåge dock att, om så varit fallet, detta icke enbart varit A:s fel. Bertil ansåge, att A borde ha erhållit varning eller att annan lämplig åtgärd borde vidtagits, innan han införpassats å alkoholistanstalt. Bertil vore nämligen av den bestämda uppfattningen, att A icke varit farlig för vare sig sitt eget eller andras liv eller säkerhet. Bertil hade under senare år sett A berusad vid ett par tillfällen. Han hade då alltid varit gladlynt.

Lantbrukaren Fritz J berättade:

Han kände A sedan år 1932. De hade rätt ofta träffats och även umgåtts familjerna emellan. Fritz hade den uppfattningen, att A de närmaste åren efter det deras bekantskap inletts i viss mån missbrukat alkohol. Under senare år hade A dock bättrat sig i detta hänseende, men han hade varit rätt begiven på att dricka pilsner. Huruvida detta skett till övermått, kunde Fritz icke yttra sig om. Under senare år hade Fritz sett A berusad endast vid enstaka tillfällen. Enligt Fritz' uppfattning hade A skött sitt arbete utan någon anmärkning. Fritz trodde icke, att A eftersatt sina försörjningsplikter mot familjen. Såväl i nyktert som berusat tillstånd hade denne alltid varit gladlynt och skämtsam. Efter återkomsten från alkoholistanstalten hade han däremot varit tungsint och grubblande. Fritz ansåge för helt uteslutet, att A skulle ha varit farlig för eget eller andras liv eller säkerhet. Därest överhuvudtaget någon åtgärd i nykterhänseende kunde anses ha varit erforderlig mot A, borde denna, enligt Fritz' mening, ha haft formen av en varning eller annan mindre ingripande åtgärd än hans förpassande till alkoholistanstalt.

Slutligen hördes även länsnykterhetsnämndens ombudsman vid den förnyade utredningen och anförde därvid följande.

I samband med den av honom år 1944 företagna utredningen angående olaga pilsnerförsäljning i A:s hemkommun hade han besökt även A för att höra om denne inköpt pilsner på olaglig väg. Under förhöret med A hade det framkommit, att denne i rätt hög grad brukat såväl sprit som pilsner, mest sistnämnda dryck. Ombudsmannen hade då funnit anledning varna A för följderna i händelse av fortsatt missbruk. Hur A uppfattat tillsägelsen, vilken framförts i lugn och sansad ton, kände ombudsmannen icke till, men han ansåge, att det borde stått fullt klart för A, att fortsatt missbruk komme att medföra skärpta påföljder i framtiden. Under den utredning som föregått A:s intagande å anstalt hade ombudsmannen inhämtat uppgifter från A:s hustru och döttrar. För ombudsmannen, som litat på uppgifternas sanningsenlighet, hade det då klart framstått, att A vore att betrakta som farlig för sitt och de närmaste anhörigas liv och säkerhet. Med hänsyn dels till att detta förhållande säkerligen icke varit känt av A:s grannar, dels till att fara kunnat anses föreligga, därest det kommit till A:s kännedom, att åtgärder i nykterhetsavseende skulle vidtagas mot honom, hade ombudsmannen icke ansett det lämpligt att höra flera personer än som skett. Efter företagen utredning hade ombudsmannen föredragit ärendet inför länsnykterhetsnämnden, varvid beslutats, att nämnden skulle söka förordnande om intagande av A å allmän alkoholistanstalt såsom farlig alkoholist.

I en den 7 mars 1949 hit inkommen skrift anförde A följande.

Medan han varit intagen på alkoholisthemmet hade det blivit bekant för hans familj att han skulle mista sina vapen. Hans hustru och båda äldsta söner hade då sänt en skrift till länsstyrelsen, i vilken de anhållit att A skulle få behålla sina vapen, enär han aldrig visat sig farlig. Länsstyrelsen hade sänt skriften till landsfiskalen i orten. Den 7 oktober 1947 hade denne tillsammans med en polisman besökt A:s hem och frågat dennes hustru och söner om de skrivit och undertecknat skriften, vilket de bejakat. Därav torde väl tydligt framgå, att icke ens familjen ansett A vara på något sätt farlig.

Från länsstyrelsen inhämtades, att i ärendet rörande A:s vapeninnehav inkommit en skrift från dennes hustru och sönerna Kurt och Sixten. Skriften fanns icke i behåll hos länsstyrelsen.

Landsfiskalen och polismannen vitsordade var för sig, att länsstyrelsen till landsfiskalen för yttrande översänt en skrift från A:s hustru och båda äldsta söner, i vilken dessa hemställt att A måtte få behålla sina vapen, samt att de i ärendet besökt A:s hem samma dag som denne återvänt från alkoholisthemmet. Polismannen tillade, att han trodde sig minnas, att det i skriften stått att A aldrig visat sig farlig.

A inkom därefter den 14 juli 1950 med ett intyg av Kurt och Sixten — hustrun hade enligt A för tillfället varit bortrest — i vilket de anförde att de, när de under faderns vistelse på alkoholisthemmet fått kännedom om att länsstyrelsen skulle lägga beslag på hans vapen, sänt en anhållan till länsstyrelsen, att fadern skulle få behålla vapnen, då han ej hotat dem med något vapen eller annat tillhygge eller ens rört dem.

I en den 25 juli 1950 hit inkommen skrift uppgav A bland annat, att en extra provinsialläkare, vilken under lång tid behandlat A:s hustru, för honom uppgivit att hustrun lede av hysteri och överdimensionering samt saknade sinne för proportioner.

Läkaren anförde på förfrågan, att han erinrade sig att han för någon tid sedan i största hast talat med en man, som kunde vara A och som önskade erhålla uppgifter om sin hustru. Läkaren, som stått i begrepp att resa bort, hade uppmanat mannen att återkomma. Läkaren hade emellertid sagt, att det vore nerverna som krånglade för hustrun. Läkaren bestrede, att han yttrat sig så som A uppgivit. Möjligen hade han sagt att hustrun hade en hysterisk läggning. Läkaren meddelade vidare, att A:s hustru sökt honom för organisk sjukdom men att han hade den uppfattningen att felet snarare vore av nervös art. Hustrun vore mycket nervös.

I sitt utlåtande anförde landsfogden följande.

Såsom skäl för att han icke hört flera av A:s grannar än som skett hade länsnykterhetsnämndens ombudsman angivit dels att dessa säkerligen icke känt till att A varit farlig för sitt och sina närmastes liv, dels ock att det kunnat medföra fara, om det komme till A:s kännedom, att åtgärder i nykterhetsavseende mot honom vore planerade. Med hänsyn till att A sedermera omhändertagits enligt 24 § alkoholistlagen såsom hemfallen åt alkoholmissbruk, syntes detta knappast vara riktigt. Enligt landsfogdens mening hade en grundligare utredning från ombudsmannens sida bort äga rum, innan ärendet föredragits i länsnykterhetsnämnden. I övrigt hade landsfogden icke något att erinra mot ärendets handläggning.

Sedan jag anmodat länsnykterhetsnämnden att avgiva yttrande, inkom nämnden med utlåtande, vari anfördes:

De förhållanden, över vilka A anfört klagomål, syntes vara fullt klarlagda genom statspolisens rapport. Nämnden funne sig på grund därav sakna anledning att ingå närmare därpå. Vid studium av handlingarna i ärendet hade emellertid nämnden ansett sig icke kunna undgå att fästa uppmärksamheten på ett spörsmål, som enligt nämndens åsikt vore av principiell och även praktisk betydelse för de nykterhetsvårdande organens verksamhet. Landsfogden hade i sitt utlåtande framhållit som sin mening, att flera personer bort höras av nämnden än som skett. Även om nämnden vore av den allmänna uppfattningen, att det material, som framlades i utredningar av detta betydelsefulla slag, borde vara så omfattande och klarläggande som möjligt, ansåge nämnden emellertid, att utredningen, med hänsyn tagen till de omständigheter, som förelegat då den verkställdes, måste betecknas såsom tillfredsställande. De av nämnden hörda familjemedlemmarna — A:s hustru och döttrar — hade nämligen bestämt framhållit, att A komme att bliva farlig för hustruns personliga säkerhet eller

eget liv, om det bleve känt för honom, att utredning angående hans alkoholmissbruk ägde rum. Hjälpåtgärder på vanligt förebyggande sätt hade därför ej kunnat tänkas komma i fråga. Ej heller hade grannar eller utomstående kunnat höras i annan utsträckning än som skett. De anhöriga hade vidare framhållit, att A:s farlighet endast riktades mot hustrun samt mot eget liv. Grannarna ägde ej kännedom om farligheten. De senare företagna polisutredningarna hade visat riktigheten av detta påstående. Då nämndens redogörelse upprättades, hade A:s anhöriga dessutom uppmanats att noga överväga de uppgifter de lämnade. Det hade icke funnits någon anledning att ifrågasätta sanningsenligheten i deras utsagor. De anhöriga hade enträget anhållit, att nämndens ansökan till länsstyrelsen måtte ingivas snarast möjligt. Om landsfogdens uppfattning — nämligen att flera personer bort höras — vore riktig, hade nämnden åtagit sig ett ansvar, inför vilket nämnden, om A:s farlighet tagit sig uttryck i våldshandling mot hustrun eller i självmordshandling, sedermera icke kunnat lämna godtagbara skäl. Sedan länsstyrelsen mottagit nämndens ansökningshandlingar, torde det däremot ha stått länsstyrelsen fritt att företaga ytterligare utredning, om nämndens rapporter icke ansetts tillfredsställande. Länsstyrelsen hade bland annat haft möjlighet att anmoda vederbörande landsfiskal att tillfälligt omhändertaga A i avvaktan på ytterligare utredning. Skulle det av landsfogden rekommenderade förfarings sättet rent principiellt komma till användning, då fråga vore om förmodade farliga alkoholister, skulle den praktiska nykterhetsvården — såsom den nu tillämpades av de nykterhetsvårdande organen — icke längre vara betjänt av alkoholistlagens särbestämmelser angående farliga alkoholister. Det måste anses åligga nämnderna att med skyndsamhet och med iakttagande av all nödig försiktighet företaga utredning samt att hos länsstyrelse begära att frågan om alkoholistens eventuella omhändertagande för vård å alkoholistanstalt prövades. Det vore dock länsstyrelsen och icke de nykterhetsvårdande organen, som avgjorde frågan om farlighet, liksom det vore länsstyrelsen, som ägde föranstalta om ytterligare, önskvärda utredningar i intagningsärenden.

I infortrat yttrande anförde vidare länsstyrelsen följande.

Till grund för länsstyrelsens den 4 juli 1947 meddelade beslut hade legat — förutom innehållet i länsnykterhetsnämndens ansökningshandlingar — upplysningar, som dels nämnda dag telefonledes erhållits vid samtal med en fjärdingsman och dels någon dag före beslutet lämnats av ombudsmannen vid besök hos länsstyrelsen. Under nämnda besök hade ombudsmannen vid samtal med föredraganden utförligt utvecklat i huvudsak de synpunkter, som framginge av länsnykterhetsnämndens yttrande till JO samt av nämndens vid ansökningsfogade redogörelse. De av fjärdingsmannen lämnade upplysningarna hade varit av beskaffenhet att i huvudsak stödja nämndens ansökningshandling. Vid övervägande av vad som till och med den 4 juli

1947 blivit upplyst beträffande A hade länsstyrelsen ansett anledning föreligga, att han vore på sådant sätt farlig, att ytterligare utredning icke kunde avvaktas och att beslut jämlikt 20 § alkoholistlagen måste meddelas. Väl hade vid den ytterligare utredning, som ägt rum före meddelandet av länsstyrelsens slutliga beslut, indikationerna på farlighet försvagats, så att följdverkan därutinnan icke ansetts kunna åberopas i beslutet. Utredningen i målet utvisade dock enligt länsstyrelsens mening klart, att A vid tidpunkten för detta beslut måste anses hemfallen åt alkoholmissbruk med i beslutet angiven följdverkan. Med hänsyn till samma utredning och till vad numera blivit i saken upplyst torde ock framgå, att hjälpåtgärd icke bort träda i stället för intagande å alkoholistanstalt. Vid bedömandet av länsstyrelsens beslut den 4 juli 1947 borde enligt länsstyrelsens mening beaktas även vad enligt numera föreliggande utredning anförts av A närstående personer. På grund av vad sålunda anförts och med hänsyn till vad i övrigt vid utredningen framkommit ansåge länsstyrelsen, att A:s klagomål icke borde föranleda någon åtgärd.

Sedan tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius därefter överlämnat handlingarna i ärendet till socialstyrelsen med begäran om styrelsens yttrande i anslutning till en av honom upprättad promemoria, innefattande vissa frågor, inkom socialstyrelsen med utlåtande.

Till svar å den första frågan — huruvida den av länsnykterhetsnämnden till stöd för ansökningen om A:s intagande å alkoholistanstalt verkställda utredningen kunde anses betryggande — anförde socialstyrelsen:

Svaret på denna fråga berodde bland annat på den innebörd, som lagstiftaren hade inlagt i uttrycket farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv. Enligt förarbetena till 1913 års alkoholistlag avsåges med farlighet för annans personliga säkerhet icke endast fullbordad misshandel av fysisk art utan, såsom fattigvårdslagstiftningskommittén hävdade i sitt år 1910 avgivna betänkande I (s. 98), även det fall, då någon "eljest genom sina handlingar visat sig sätta andras personliga säkerhet på spel". I förarbetena till 1931 års alkoholistlag återfunnes ett uttalande av vederbörande departementschef av i huvudsak samma innebörd (prop. 164/1931, s. 35): "Jag vill dock betona, att ett ingripande från samhällets sida måste anses befogat icke allenast i sådana fall, då en fara eller allvarlig olägenhet för samhället redan klart framträtt, utan jämväl i fall, då det framstår såsom visst eller högst sannolikt, att sådan fara eller olägenhet inom en nära framtid måste uppkomma, därest ej åtgärder från det allmännas sida vidtagas till vinnande av rättelse." 1946 års alkoholistvårdsutredning hänvisade i sitt betänkande till dessa uttalanden och anförde för egen del bland annat följande (SOU 1948 : 23, s. 62): "Redan med nuvarande formulering av farlighetsindikationen skola alltså alkoholmissbrukare, som göra sig skyldiga till hotelser, häntydningar, åtbörder eller förberedelser av olika slag till våld,

bliva föremål för ingripande, om nämligen anledning finnes att antaga, att deras beteende är allvarligt menat och sålunda måste anses innebära en fara för andra samt förutsättningar för att med våldshandlingar nå andra föreligga. Målet för lagstiftaren har under alkoholistlagstiftningens tillvaro varit att icke allenast skapa en möjlighet utöver den strafflagen erbjuder att inskrida mot påtagligt alkoholmissbrukande våldsvverkare utan framför allt att förebygga sådana personers våldsutövning. Strafflagens förutsättningar för att misshandelsbrott skall anses föreligga eller med dessa förutsättningar beslätade kriterier ha dock i alltför hög grad präglat tillämpningen av farlighetsindikationen, framför allt hos polismyndigheter och länsstyrelser. Utredningen anser sig i detta sammanhang på grund av vissa svåra våldsdåd på senare tid, vilka begåtts av grova alkoholmissbrukare, i en del fall väl kända av polismyndigheten, böra särskilt påpeka detta förhållande. Samtidigt vill utredningen framhålla angelägenheten av att speciellt polismyndigheterna, som ju oftast få den första kontakten med presumtivt farliga alkoholmissbrukare, göra sig väl förtrogna med denna speciallagstiftnings anda och mening, så att de icke med strafflagens misshandelsparagraf för ögonen tillämpa AL alltför restriktivt. Dessa myndigheter böra sålunda fullt ut uppmärksamma lagens skyddskaraktär och profylaktiska syfte och i det aktuella fallet redan på ett tidigt stadium av utredningen tillämpa bestämmelserna om att på eget initiativ tillfälligt omhändertaga dylika alkoholmissbrukare (jfr 17 och 20 §§ nuvarande AL) för att uppnå detta syfte. Utredningen anser sig utöver dessa påpekanden böra ytterligare understryka polisens initiativplikt beträffande vissa alkoholmissbrukare, främst de s. k. farliga, genom förslag till uttrycklig föreskrift härom." Ett uttalande av 1938 års riksdag angåve även att skyddssynpunkten borde stå i förgrunden vid tillämpningen av alkoholistlagstiftningen. Detta uttalande avsåge befogenheten för polismyndighet — den ena av de lokala tillämpningsorganen — att ingripa mot farliga alkoholister och framfördes i andra lagutskottets utlåtande nr 55 (s. 25) vid nämnda års riksdag. I detta av riksdagen godkända utlåtande hade utskottet förklarat, "att det enligt utskottets mening icke torde böra uppställas såsom en förutsättning för polismyndighetens rätt att ingripa, att polismyndigheten förfogar över fullständig bevisning om vederbörandes hemfallenhet åt alkoholmissbruk, men att det bör förefinnas skälig anledning antaga, att så är förhållandet". Enligt detta uttalande skulle sålunda polismyndigheten för att tillgodose skyddssynpunkten äga att taga i förvar en farlig alkoholist även innan det varit möjligt att konstatera, huruvida alkoholistlagens generalindikation vore för handen. Det starka framhållande av skyddssynpunkten, som här kommit till uttryck, måste helt naturligt även återverka på de andra lokala organens tillämpning av alkoholistlagstiftningen. När det för en polismyndighet eller, såsom i föreliggande ärende, en nykterhetsnämnd gällde att i ett konkret fall taga ställ-

ning till huru förfaras borde med en för farlighet anmäld alkoholmissbrukare, hade den att taga hänsyn till två motstridiga intressen, nämligen å ena sidan alkoholmissbrukarens rätt att icke bliva utsatt för ingripande, som berörde hans personliga integritet, och å den andra hans eventuella offers berättigade krav på skydd mot angrepp. Vid avvägningen därav måste nämnden beakta den erfarenhet, som föreläge rörande alkoholmissbrukare och deras beteende och vilken visade, att en betydande del av dem som missbrukade alkohol hade en abnorm alkoholreaktion med farlighet för andra människor såsom följd och att denna olyckliga reaktion för alkohol i allmänhet icke kunde förutses på förhand utan kunde komma att utmärka även den som i icke alkoholpåverkat tillstånd saknade varje tendens till aggressivitet. I fråga om varje icke närmare känt alkoholmissbruksfall föreläge därför å priori en icke ringa sannolikhet för att missbrukaren skulle visa sig farlig för en eller annan av sina medmänniskor. Denna möjliga effekt av missbruket medförde i och för sig en aktualisering och skärpning av kravet på rättsskydd för de eventuella offren. — I detta sammanhang vore även att beakta, att det låge i en på angivna sätt alkoholreagerande missbrukares eget verkliga intresse att bli effektivt förhindrad att begå våldsdåd, som för honom kunde komma att få långt svårare påföljder än ett ingripande enligt alkoholistlagen. Socialstyrelsen funne det vara fullt klart, att den för länsnykterhetsnämnden och länsstyrelsen tillgängliga utredningen om A vore att anse såsom betryggande i vad avsåge A:s hemfallenhet åt alkoholmissbruk. Vid tidpunkten för det första ingripandet mot honom hade länsnykterhetsnämnden och länsstyrelsen, enligt socialstyrelsens mening, haft fullgod anledning att anse honom vara i stort behov av omedelbart omhändertagande. Den då förefintliga utredningen rörande hans farlighet kunde visserligen icke sägas vara fullt tillfredsställande, men därom vore att märka, att det icke sällan erbjöde svårigheter att få till stånd en fullgod bevisning om farligheten, så länge missbrukaren befunne sig i frihet i hemmet och genom sin blotta närvaro avskräckte från vittnesbörd. Sådana svårigheter hade förekommit i fall, där farligheten vid den slutliga utredningen hade framstått såsom synnerligen väl dokumenterad. I betraktande därav och då det med hänsyn till A:s långvariga alkoholmissbruk hade framstått såsom angeläget att han bleve effektivt omhändertagen, hade länsstyrelsen, enligt socialstyrelsens förmenande, haft fullt fog för sin åtgärd att meddela interimistiskt intagningsförordnande rörande honom. Kravet i fråga om utredning kunde enligt sakens natur icke ställas lika högt, när det gällde ett dylikt förordnande, vilket inom kort skulle bliva föremål för omprövning, som beträffande ett slutligt förordnande.

Socialstyrelsen anförde vidare till svar å fråga, huruvida det enligt praxis och ur rättssäkerhetssynpunkt kunde anses försvarligt, att en person intoges å anstalt på en grund, som icke åberopats i ansökningshandlingarna och som

vederbörande därför icke haft anledning att vid sitt försvar närmare ingå på, följande.

Det förekomme icke alldeles sällan, att länsstyrelse fastställde en annan speciell intagningsgrund än den sökanden hade åberopat, liksom även att regeringsrätten fastställde en annan dylik grund än länsstyrelsen hade anfört. Att en sådan växling av intagningsgrunderna ansåges kunna vidtagas sammanhänge med lagens karaktär av skyddslag. Ett praktiskt skäl för att länsstyrelse skulle äga befogenhet att upptaga en helt ny specialindikation vore, att de sökande nykterhetsnämnderna merendels saknade juridisk kompetens och därför icke kunde förutsättas alltid äga erforderlig förmåga att välja den i det konkreta fallet tillämpliga intagningsgrunden. De olika intagningsgrunderna i 1 § alkoholistlagen vore icke strängt avgränsade från varandra. Icke sällan vore flera av dem för handen samtidigt i mer eller mindre utpräglad grad. De kunde betraktas såsom särskilt betydelsefulla utslag av den allmänna sociala fara eller olägenhet, som alkoholmissbruk kunde medföra. Det vore denna samhällseliga fara eller olägenhet, som den beslutande myndigheten i första hand hade att beakta och söka råda bot för. Men för att så skulle kunna ske finge myndigheten vid sin prövning av lagligheten av ingripande mot en alkoholmissbrukare icke vara begränsad till det initiativtagande organets uppfattning om den in casu tillämpliga intagningsgrunden — vilken myndigheten måhända funne icke vara tillämplig — utan måste äga frihet att, på grundval av den förefintliga utredningen, pröva huruvida en i ärendet icke åberopad intagningsgrund kunde anses vara för handen. En ordning, enligt vilken den beslutande myndigheten icke ägde befogenhet att ingå på annan prövning än huruvida en av ansökningsorganet anförd intagningsgrund vore tillämplig eller icke, skulle i praktiken kunna leda till icke avsedda konsekvenser. Om en nykterhetsnämnd ansökte om en persons tvångsintagning å alkoholistanstalt under åberopande av annan särskild intagningsgrund än farlighet och det av kompletterande utredning genom länsstyrelsens försorg eller på annat sätt bleve klarlagt att alkoholmissbrukaren i själva verket vore att betrakta som farlig, skulle länsstyrelsen enligt denna ordning sakna möjlighet att, till förhindrande av våldsdåd av missbrukaren — vilka kunde vara att befara på grund av dennes reaktion mot den gentemot honom inledda aktionen — icke blott meddela interimistiskt beslut enligt 20 § alkoholistlagen utan även meddela beslut enligt 24 § samma lag, för den händelse länsstyrelsen funne att endast farlighetsindikationen föreläge men däremot icke den av nykterhetsnämnden åberopade. Ordalydelsen hos grundstadgandet i 24 § alkoholistlagen om länsstyrelsens befogenhet att meddela förordnande om intagande å allmän alkoholistanstalt gäve icke stöd för uppfattningen, att länsstyrelsen skulle vara bunden av ansökningsorganets mening om den speciella intagningsgrunden. I detta sammanhang finge även hänvisas till en bestämmelse i kungl. kungörelsen den 27 maj 1932 med vissa närmare

bestämmelser rörande alkoholistvården, nämligen 2 § andra stycket, som avsåge ansökning enligt 48 § alkoholistlagen. Där föreskrevs att länsstyrelse vid prövning av den speciella intagningsgrund, som brott mot utskrivningsvillkor utgjorde, hade att taga under omprövning, huruvida annan speciell intagningsgrund föreläge, och i sådant fall föranstalta om särskild utredning. Länsstyrelsens upptagande av en i ansökningen icke åberopad speciell intagningsgrund medförde onekligen en processuell olägenhet, nämligen den anmärkta omständigheten att alkoholmissbrukaren icke hade haft anledning att vid sitt försvar närmare ingå på denna nya intagningsgrund. Den i förevarande fall slutligt fastställda intagningsgrunden — grovt bristande i plikterna mot hustrun — komme bland annat till användning, då psykisk farlighet ansåges föreligga. Socialstyrelsen hade under sin informationsverksamhet bland de nykterhetsvårdande organen, vilken även riktade sig till länsstyrelserna, uttryckligen angivit, att en mot medlemmar av sin familj psykiskt farlig alkoholist måste anses grovt brista i sina plikter mot person, som han jämlikt stadgande i lag vore skyldig att försörja, och därmed falla under punkt 2 i 1 § alkoholistlagen. Man syntes med hänsyn därtill kunna utgå från att länsstyrelsen hade använt angivna särskilda intagningsgrund i bemärkelsen av en supplementär, psykisk farlighetsindikation. Då A haft tillfälle att yttra sig i farlighetsfrågan, syntes i detta fall antydda processuella olägenhet icke ha varit av någon betydelse.

Till svar å fråga, huruvida icke länsstyrelsen — särskilt med hänsyn till det i föregående fråga berörda spörsmålet — borde ha anordnat muntligt förhör med A, anförde socialstyrelsen:

Den gällande alkoholistlagen tänkte sig proceduren hos länsstyrelse såsom huvudsakligen skriftlig. I 21 § meddelades visserligen föreskrifter om muntligt förhör, men sådant förhör hade tidigare förekommit mycket sparsamt. 1946 års alkoholistvårdsutredning hade i sitt i februari 1948 avgivna betänkande föreslagit en väsentlig omläggning därutinnan, i det att utredningen förordat, att sådant förhör ovillkorligen skulle anordnas, om missbrukaren skriftligen begärde att bli hörd muntligen eller länsstyrelsen eljest funne, att förhör borde äga rum. Utredningen hade dock icke varit enhällig på denna punkt, utan tre ledamöter hade reserverat sig mot införandet av obligatoriskt muntligt förhör i sålunda föreslagen omfattning. I sitt utlåtande över betänkandet hade socialstyrelsen avstyrkt utredningens förslag, att muntligt förhör obligatoriskt skulle hållas, så snart alkoholmissbrukaren framställde begäran därom. Även inom styrelsen hade förelagat delade meningar, i det att generaldirektören och en byråchef förordade bifall till utredningsmajoritetens förslag. Utredningens förslag vore alltjämt föremål för Kungl. Maj:ts prövning. Länsstyrelsens uraktlåtenhet att anordna muntligt förhör med A måste uppenbarligen bedömas med beaktande av hittillsvarande praxis i detta hänseende. Vid länsstyrelsens behandling av ärendet hade alkoholistvårdsutredningen icke avgivit sitt betänkande.

Även numera, sedan utredningens förord för muntligt förhör framkommit, förekomme sådant förhör endast i en mindre del av de hos länsstyrelserna anhängiggjorda alkoholistärendena. Vid socialstyrelsens ställningstagande till frågan, om muntligt förhör borde ha anordnats i detta fall, hade framträtt de olika uppfattningar rörande sådant förhör, som kommit till uttryck vid styrelsens behandling av alkoholistvårdsutredningens betänkande.

Rörande frågan, huruvida utredningen kunde anses giva vid handen, att A grovt försummat sina plikter mot hustrun och att detta varit en följd av alkoholmissbruket, anförde socialstyrelsen följande.

Utredningen gäve enligt socialstyrelsens mening full klarhet om att A sedan många år tillbaka hade uppträtt mot hustrun på ett sätt, som vore att beteckna såsom farligt för hustruns psykiska hälsa. Under årens lopp hade han mångfaldiga gånger hotat henne och även andra familjemedlemmar till livet samt uttalat hotelser att beröva sig själv livet, efter att först ha sålt jorden och supit upp pengarna, som han själv uttryckt sig. Den omständigheten att det funnits skjutvapen i huset hade varit ägnad att öka farhågorna och riskerna för att hotelserna skulle bli satta i verket. Det vore stridande mot all erfarenhet, om icke dessa ihållande hotelser av olika slag skulle ha inneburit en mycket stark psykisk påfrestning för hustrun. Hennes påfallande rädsla för att mannen skulle få kännedom om hennes upplysningar om hans beteende mot henne vore mycket karakteristisk för en människa, som under lång tid hade varit utsatt för psykisk terror. Huruvida den pliktförsummelse mot hustrun, vartill A sålunda otvivelaktigt hade gjort sig skyldig, vore en följd av hans alkoholmissbruk, kunde icke fastställas med full säkerhet. Enligt vissa uppgifter skulle han i icke alkoholpåverkat tillstånd i allmänhet ha förhållit sig lugn och endast i onyktert tillstånd ha visat ett hotfullt och hetsigt uppträdande, enligt andra uppgiftslämnare skulle han även såsom alkoholpåverkad vara gladlynt och egentligen icke nämnvärt besvärlig. En uppgift av sonen Kurt förmålde däremot, att A ”i alla år, både då han varit nykter och onykter, varit ovetig mot modern”. Det låge i sakens natur, att kravet på kausalitet mellan hemfallenhet åt alkoholmissbruk och specialindikationerna i 1 § alkoholistlagen icke kunde ställas särskilt högt. Det kunde sålunda icke komma i fråga att kräva en bindande logisk bevisning om att exempelvis en missbrukares farlighet vore en följd av hans alkoholmissbruk. Man finge av praktiska skäl nöja sig med att konstatera den samtida förhandenvaron av generalindikationen och den tillämpliga specialindikationen. Om det funnes alldeles bestämda skäl att förmoda, att specialindikationen icke sammanhänge med alkoholmissbruket, fölle givetvis presumptionen om kausalitet. I förevarande fall föreläge icke några sådana skäl. En omständighet som däremot talade för att A:s psykiska farlighet hade ett bestämt samband med hans alkoholmissbruk vore, att han under sin i stort sett alkoholfria tid efter det att

han lämnat alkoholistanstalten icke hade visat sig farlig såsom tidigare för hustrun.

Slutligen anförde socialstyrelsen till besvarande av frågan, huruvida styrelsen ansåge, att sluten vård varit den i detta fall lämpligaste åtgärden, eller om en allvarlig varning från myndigheternas sida varit tillfyllest, följande.

A:s alkoholmissbruk hade fortgått under många år och syntes bland annat ha medfört betydande psykiska skador hos honom. Ett uttryck därför vore hans djupa insiktslöshet rörande hans ställning till alkohol och allvaret i hans belägenhet, vilken stått i en så skarp kontrast till det faktiska läget. Det måste därför anses ha förelegat mycket ringa utsikt att vinna någon bättring av A genom en än så allvarlig varning. Det enda rimliga alternativet till anstaltsvård skulle ha varit en effektiv övervakning enligt alkoholistlagen. En förutsättning för god verkan av övervakning vore emellertid, att det stode en fullt lämplig och villig person till buds såsom övervakare, och huru därmed kunde ha förhållit sig i detta fall hade socialstyrelsen icke någon möjlighet att bedöma nu i efterhand. Socialstyrelsen ville avslutningsvis framhålla, att de upplysningar i ärendet, som stått länsnykterhetsnämnden till buds då nämnden funnit sig föranlåten att ingripa, måste anses ha varit av sådan beskaffenhet, att nämnden, enligt styrelsens mening, icke rätt gärna kunde ha tillgripit varning eller övervakning. Länsnykterhetsnämnden hade vid denna tidpunkt anledning att betrakta A såsom potentiellt farlig och kunde med rätta befara, att förebyggande åtgärder av vilket slag som helst skulle kunna utlösa våldshandlingar av honom. Då länsstyrelsens slutliga utslag meddelades, hade A redan sedan en månad tillbaka varit intagen på alkoholistanstalt. Om utslaget, i stället för förordnande om fortsatt vård å sådan anstalt, hade inneburit avslag av länsnykterhetsnämndens framställning, kunde man med tämligen stor visshet utgå från att förutsättningar för gynnsam effekt av hjälpåtgärder icke hade funnits.

I en till länsstyrelsen avlåten skrivelse anförde tjänstförrättande justitieombudsmannen Bexelius därefter följande.

Enligt 1 § lagen den 12 juni 1931 om behandling av alkoholister (alkoholistlagen) skola, om någon är hemfallen åt alkoholmissbruk och tillika någon av de i lagrummet angivna särskilda förutsättningarna är för handen, åtgärder vidtagas efter vad i lagen stadgas för hans återförande till ett nyktert och ordentligt liv. De förutsättningar som i förevarande fall kunna komma i beaktande äro, att vederbörande till följd av sin hemfallenhet åt alkoholmissbruk finnes antingen vara farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv eller ock utsätta någon, som han jämlikt stadgande i lag är skyldig att försörja, för nöd eller uppenbar vanvård eller eljest grovt brista i sina plikter mot sådan person.

I 13 § stadgas att nykterhetsnämnd, där ej uppenbarligen utsikt saknas att utan tvång återföra vederbörande till ett nyktert och ordentligt liv, har att vidtaga lämpliga hjälpåtgärder — exempelvis allvarlig erinran eller övervakning — mot den å vilken 1 § är tillämplig.

Har någon, som är hemfallen åt alkoholmissbruk såsom i 1 § sägs, icke genom hjälpåtgärd kunnat tillrättaföras eller saknas eljest uppenbarligen utsikt att utan tvång återföra honom till nykterhet och ordentlighet, äger nykterhetsnämnd enligt 16 § hos länsstyrelsen ansöka om förordnande, att han må intagas å allmän alkoholistanstalt.

Ändå att fall som avses i 16 § ej är för handen, må enligt 17 § sådan ansökan göras, om den åt alkoholmissbruk hemfallne finnes i följd av sin hemfallenhet vara farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv.

Ansökan skall enligt vad i 18 § stadgas innehålla fullständig redogörelse för den i ärendet företagna undersökningen och för de övriga åtgärder, som vidtagits. Prästbevis och läkarbetyg böra fogas vid ansökningen.

Enligt 19 § skola ansökningshandlingarna delgivas den som ansökningen avser. Finnes någon böra lämnas tillfälle att yttra sig över handling, som inkommit efter det ansökningen utställts till förklaring, skall sådan handling delgivas honom.

I 20 § stadgas såvitt nu är i fråga att, om anledning förekommer att den som ansökningen avser är farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv, länsstyrelsen må, när skäl äro därtill, även innan han blivit hörd i ärendet föranstalta om att han i avbidan på slutligt beslut tillsvidare intages å allmän alkoholistanstalt.

Finnes länsstyrelsen, att förhör bör hållas med den, som ansökningen avser, eller att annan bör inför länsstyrelsen höras upplysningsvis, har länsstyrelsen enligt 21 § att förordna om dylikt förhör.

I 24 § stadgas att, om länsstyrelsen finner den som ansökningen avser vara hemfallen åt alkoholmissbruk såsom i 1 § sägs, länsstyrelsen har att taga under omprövning huruvida han kan antagas låta sig rätta genom hjälpåtgärd; och må länsstyrelsen i sådant fall vidtaga dylik åtgärd eller uppdraga åt nykterhetsnämnd att föranstalta därom. Avser ansökningen förordnande, att han må intagas å allmän alkoholistanstalt, och finnes hjälpåtgärd ej böra vidtagas, skall länsstyrelsen förordna om hans intagande å sådan anstalt.

Enligt 27 § må beslut om intagande å allmän alkoholistanstalt gå i verkställighet utan hinder därav, att det ej äger laga kraft, om ej länsstyrelsen annorlunda förordnar.

Har beslutet grundats därpå, att den som beslutet avser är farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv, har länsstyrelsen enligt vad i 29 § stadgas att föranstalta om verkställighet av beslutet. I övrigt ankommer det, såvitt nu är i fråga, enligt 28 § på sökanden att sörja för verkställighet. Varder beslutet i sistnämnda fall ej omedelbart verkställt, äger nykterhets-

nämnd ställa vederbörande under övervakning. Har verkställighet ej påbörjats inom ett år efter det beslutet meddelades, är beslutet enligt 31 § förfallet.

I förevarande fall har länsnykterhetsnämnden — utan att A tidigare varit föremål för formlig åtgärd enligt alkoholistlagen — den 4 juli 1947 hos länsstyrelsen ansökt om hans intagande å allmän alkoholistanstalt såsom den vilken på grund av hemfallenhet åt alkoholmissbruk vore farlig för annans personliga säkerhet och eget liv. I resolution samma dag har länsstyrelsen, under åberopande av den av länsnykterhetsnämnden angivna grunden, med stöd av 20 § alkoholistlagen förordnat att A skulle, i avbidan på slutligt beslut i ärendet, tillsvidare intagas å allmän alkoholistanstalt. A har där- efter den 8 i samma månad blivit genom polisens försorg gripen och över- förd till det omförmälda alkoholisthemmet. Sedan ytterligare utredning ägt rum, har länsstyrelsen den 9 augusti 1947 avgjort ärendet och därvid — under förmälan att det finge anses utrett att A vore hemfallen åt alkohol- missbruk och i följd därav grovt bruste i sina plikter mot hustrun — med stöd av 1 och 24 §§ alkoholistlagen förordnat, att A finge intagas å allmän alkoholistanstalt. Länsnykterhetsnämnden har föranstaltat om omedelbar verkställighet av länsstyrelsens beslut. A har därefter kvarhållits å alko- holisthemmet, med avbrott för sjukhusvistelse under 20 dagar, till den 6 oktober 1947, då han erhöll försökspermission. Den 8 juli 1948 blev A ut- skriven.

Såsom av de ovan återgivna bestämmelserna framgår, äro förutsättning- arna, såvitt nu är i fråga, för att ett ingripande enligt alkoholistlagen — med tvångsintagning eller hjälpåtgärd — skall få äga rum mot en person, att han dels är hemfallen åt alkoholmissbruk, dels ock finnes i följd därav antingen vara farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv, eller ock utsätta någon, som han jämlikt stadgande i lag är skyldig att försörja, för nöd eller uppenbar vanvård eller eljest grovt brista i sina plikter mot sådan person. Det spörsmålet uppställer sig nu, huruvida dessa förutsättningar — mot bakgrunden av den utredning, som numera föreligger i fråga om A:s förhållanden och som i flera avseenden är mera fyllig än det material, varpå länsnykterhetsnämnden och länsstyrelsen grundat sitt ställningstagande i saken — kunna anses ha varit för handen i förevarande fall.

Att A under en följd av år brukat brännvin och än mera pilsner till över- mått torde vara till fullo bevisat. Även om han vid spritförtäringen, vilken i regel synes ha varit koncentrerad kring veckoskiften och helger, icke alltid eller ens i allmänhet druckit sig direkt överlastad, synes man dock vara be- rättigad att anse, att han vid tiden för de mot honom vidtagna internerings- åtgärderna var hemfallen åt alkoholmissbruk. Den första och viktigaste förutsättningen för ett ingripande enligt alkoholistlagen har alltså förelegat.

Vidkommande frågan, huruvida A tillika kan anses ha varit farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv, giver utredningen klart vid han-

den, att de av hans hustru lämnade uppgifterna — vilka, om de vore riktiga, skulle tyda på sådan farlighet — äro betydligt överdrivna. I den del de icke avse långt tillbaka i tiden liggande händelser ha uppgifterna också i stor utsträckning blivit vederlagda av utredningen. Delvis har hustrun för övrigt själv frångått sin tidigare intagna ståndpunkt, såsom när hon vidgår att mannen aldrig misshandlat henne. Hennes och sönerns — under uppgift att A aldrig varit farlig — hos länsstyrelsen kort före hans hempermittering från alkoholistanstalten gjorda framställning om att han skulle få behålla sina skjutvapen tyder icke på någon större fruktan för honom. Sonen Sixten, som är organiserad nykterist och som bott hemma, har uppgivit, att han aldrig hört fadern hota någon av familjemedlemmarna eller säga, att han skulle taga livet av sig. Sonen Kurt har visserligen berättat om ett tillfälle, då fadern hotat att slå till honom, men synes i övrigt icke vilja påstå, att några verkliga hotelser förekommit. Vid något tillfälle då fadern varit spritpåverkad skulle han däremot ha sagt, att han skulle "försvinna". Dött-rarna, som emellertid i motsats till sönern icke bott hemma under senare år och vilkas uppgifter kunna härröra från modern, uppgiva, att fadern ofta fällt dunkla yttranden av innebörd att han ville beröva sig livet. Av de tillfrågade grannarna har ingen hört A uttala något hot vare sig mot eget liv eller mot familjemedlemmarna. I allmänhet ha de vidare uppgivit, att A i spritpåverkat tillstånd varit gladlynt. Det i länsnykterhetsnämndens redogörelse framförda påståendet, att A på fester skulle ha druckit sig redlös och velat ställa till med slagsmål, har icke bekräftats av utredningen. Vid det enda tillfälle, då A — såvitt kunnat utrönas — varit invecklad i något bråk, synes det sålunda ha varit hans hustru som givit upphov därtill genom att bedja några män kasta ut A, vilken lagt sig att sova på en veranda. Såsom ock länsstyrelsen vid meddelandet av det slutliga beslutet om A:s intagning funnit, kan utredningen vid nu upptagna förhållanden icke anses giva vid handen, att A varit farlig i den mening som avses i 1 § alkoholist-lagen.

Vad slutligen angår den senare av de två alternativa förutsättningarna för ett ingripande eller spørsmålet huruvida A kan anses ha utsatt någon, som han jämlikt stadgande i lag varit skyldig att försörja, för nöd eller uppenbar vanvård eller eljest grovt brustit i sina plikter mot sådan person, och att detta varit en följd av alkoholmissbruket, så lämnar utredningen i varje fall icke stöd för antagande att A utsatt de sina för nöd eller vanvård. Påstående därom har ej heller framförts från något håll.

Huruvida A eljest grovt brustit i sina plikter mot familjen — därvid främst plikterna mot hustrun komma i fråga — är vanskligare att avgöra. I fråga om de ekonomiska förhållandena i hemmet och det sätt på vilket A fullgjort sin försörjningsplikt är utredningen icke klarläggande. De i länsnykterhetsnämndens redogörelse i denna del lämnade, delvis kategoriskt avfattade påståendena — att A:s ekonomiska ställning syntes vara dålig, att

han arbetade då han hade lust därtill, att han tiggde pengar av sönerna till pilsner samt att han klagade över sin stora arbetsbörda, trots att han icke ägnade stor tanke åt sina plikter — vilka uppgifter måste antagas härröra från hustrun, ha icke vunnit stöd av vad som framkommit under den fortsatta utredningen. Flera grannar ha emellertid förmodat, att A:s pilsnerkonsumtion verkat ödeläggande å hemmets ekonomi. Döttrarna ha också uppgivit, att fadern sällan lämnat något av sina inkomster till hemmet. Då döttrarna emellertid som ovan påpekats icke bott hemma på senare år, kunna deras uttalanden — som för övrigt lida av stor obestämdhet — icke tagas som avgörande bevis för hurudana förhållandena voro vid tiden för A:s omhändertagande. Av större värde, men likväl alltför litet preciserat för att lämna säker ledning, är ett yttrande av Kurt, att han ansåge att det mesta av vad fadern förtjänat gått åt till sprit eller pilsner. Å andra sidan har Sixten vid ett besök på alkoholisthemmet uppgivit, att fadern nog missbrukat pilsner men ej eftersatt sina plikter mot familjen på något sätt. Vidare ha borgensmännen intygat, att A väl skött förräntning och amortering av sina skulder. A:s uppgift att han under senare år kunnat avsevärt förbättra familjens ekonomiska ställning har icke bestritts från något håll. Att märka är vidare, att även hustrun haft vissa inkomster. Utredning saknas slutligen om storleken av A:s inkomster och om den omfattning i vilken familjen kunnat tillgodogöra sig naturprodukter från gården.

Med lagens uttryck "grovt brista i sina plikter" avses emellertid även annan än rent ekonomisk pliktförsummelse. I detta hänseende är utredningen något mera upplysande. Tydligt är sålunda att förhållandet mellan A och hans hustru icke varit gott. Flera av grannarna ha emellertid uttalat den förmodan, att detta mindre goda förhållande icke berott enbart på A. Att denna förmodan icke saknat grund bestyrkes av flera omständigheter. Erinras må sålunda om att en broder till A:s hustru enligt den å alkoholisthemmet förda journalen framhållit, att hustrun vore gnatig och att förhållandena i hemmet därför ej vore bra. De uppgifter A lämnat om hustruns vana att med eftersättande av andra, nödvändiga göromål ägna större delen av sin dag åt stickning — vilka uppgifter bekräftats av sonen Sixten vid dennes besök å alkoholisthemmet — tyda även de på att skulden till söndringen icke enbart legat på mannens sida. Sixten berättade sålunda för anstaltsföreståndaren, att tråkigheterna i familjen till stor del berott på att modern ej haft något intresse av att hålla snyggt i hemmet och att hon mest brukade sitta och sticka, trots att hon ej behövt göra detta för familjens uppehälle. De hörda grannarna ha icke kunnat lämna några på direkta iakttagelser grundade uttalanden om förhållandena i A:s hem. Av den utredning, som i förevarande sammanhang är av betydelse, återstå därför i huvudsak endast de uppgifter, som lämnats av A:s hustru och vuxna barn. Hustruns framställning måste emellertid, med hänsyn till vad ovan blivit upplyst, tagas med stor reservation. Döttrarna ha bland annat uppgivit

att fadern varit hetsig. Sixten anför att fadern ibland i spritpåverkat tillstånd varit ovettig. Kurt åter berättar att fadern i alla år både i nyktert och onyktert tillstånd varit ovettig mot modern.

Ehuru utredningen i detta hänseende sålunda icke giver någon klar och fullt tillförlitlig bild av förhållandena i hemmet, lämnar den dock stöd för antagande, att A behandlat hustrun på ett sätt, som varit för henne psykiskt påfrestande, och att han sålunda eftersatt de plikter mot henne, som följa av äktenskapet. I betraktande av att hustrun uppenbarligen icke är fri från vållande till slitningarna mellan makarna, är det emellertid tvivel underkastat, om den pliktförsummelse gentemot hustrun, som kan läggas mannen till last, kan betecknas såsom grov. Enär emellertid delade meningar kunna råda i denna fråga, kan någon befogad erinran icke göras mot länsstyrelsen — vilken såsom ovan anförts grundat sitt ställningstagande på ett material, som varit mindre fylligt än den utredning som numera föreligger — för det den för sin del stannat vid att anse grov pliktförsummelse föreligga.

Det återstår då att bedöma, huruvida A:s pliktförsummelse varit en följd av hans hemfallenhet åt alkoholmissbruk. Såsom socialstyrelsen anført, kunna alltför stränga krav på bevisning i fråga om kausalsammanhanget icke uppställas. Även om vissa omständigheter — såsom framför allt sonen Kurts uppgift att faderns humör blivit sämre under senare år, då han druckit mindre — tala emot tanken på ett sådant sammanhang, får det dock antagas, att A:s alkoholmissbruk i varje fall utgjort en bidragande orsak till misshälligheterna i äktenskapet.

Av det anförda följer, att jag icke vill rikta någon gensaga mot att länsstyrelsen funnit förutsättningar föreligga för ett ingripande enligt alkoholistlagen i förevarande fall.

Jag övergår härefter till ett bedömande av de från länsnykterhetsnämndens och länsstyrelsens sida i ärendet vidtagna åtgärderna.

Den av länsnykterhetsnämnden gjorda ansökningen om A:s intagande å allmän alkoholistanstalt var grundad å 17 § alkoholistlagen. Av det ovan anförda framgår att förutsättningen, såvitt nu är i fråga, för att detta lagrum skall vara tillämpligt är att någon är hemfallen åt alkoholmissbruk och i följd därav finnes vara farlig för annans personliga säkerhet eller eget liv. Länsnykterhetsnämnden har ock såväl i ansökningen som i den därvid fogade redogörelsen såsom sin mening uttalat, att A vore på sådant sätt farlig. Detta ställningstagande har av nämnden helt grundats på det av nämndens ombudsman sammanbragta materialet. Detta utgöres i allt väsentligt av uppgifter, som i första eller andra hand härröra från A:s hustru eller döttrar och som onekligen starkt tala till A:s nackdel. Ombudsmannens utredning är sålunda både ensidig och knapphändig. Det ligger visserligen i sakens natur att prövning av fråga om en person är farlig på grund av alkoholmissbruk måste i väsentlig utsträckning grundas på uppgifter av

de närstående. Även om alkoholister ofta äro farliga för sin omgivning och för sig själva samt anhörigas uppgifter om dylik farlighet därför te sig sannolika, får man dock icke underlåta att, där så är möjligt, söka kontrollera riktigheten av de anhörigas uppgifter. Något verkligt försök härtill har icke gjorts av ombudsmannen. Han har förklarat att han helt litat på uppgifternas sanningsenlighet. Till försvar för underlåtenheten att kontrollera uppgifterna genom att höra flera personer har ombudsmannen anfört dels att A:s farlighet icke vore känd för grannarna, dels ock att fara kunde anses föreligga, därest det komme till A:s kännedom att åtgärder i nykterhetshänseende skulle vidtagas mot honom.

Vad angår den första av dessa invändningar må erinras, att densamma icke utesluter, att de båda hemmaboende vuxna sönerna hörts. Om så skett, skulle länsnykterhetsnämnden ha fått en annan bild av A än den nämnden fått genom ombudsmannens utredning. Det torde visserligen vara riktigt, att det ofta kan vara svårt för grannar att bedöma om en person är farlig för sina anhöriga eller för sig själv. Det är emellertid tydligt att grannarna kunna lämna upplysningar som kunna göra, att familjemedlemmarnas uppgifter framstå såsom mer eller mindre sannolika. Exempelvis äro upplysningar av grannar om hur vederbörande brukar bete sig, då han är spritpåverkad, och om han hotat andra av väsentligt intresse för helhetsbilden. Vidare kunna grannarna lämna upplysningar om de uppgiftslämnande familjemedlemmarnas trovärdighet. Framför allt hade i förevarande fall genom ett dylikt förhör åtskilliga uppgifter av A:s hustru kunnat kontrolleras, bland annat det uppenbarligen från henne härrörande påståendet att A vid festligheter brukade dricka sig redlös och därefter ställa till bråk. En kontroll av dylika uppgifters riktighet är ägnad att påverka även bedömningen av tillförlitligheten av uppgifter som icke kunna direkt kontrolleras, exempelvis angående vederbörandes farlighet.

Det måste emellertid understrykas att ombudsmannens handläggning av ärendet icke får bedömas med utgångspunkt från vad numera är känt angående A:s farlighet. Vid bedömningen av handläggningen måste hänsyn tagas till vad då var känt för ombudsmannen, d. v. s. till de uppgifter om farligheten som lämnats av A:s hustru och döttrar. Ombudsmannen hade sålunda att utgå från att dessa uppgifter kunde vara tillförlitliga, i all synnerhet som uppgifterna med hänsyn till vad som är känt om alkoholister ingalunda framstodo såsom osannolika. Ombudsmannen hade följaktligen att räkna med, att A kunde komma att skrida till våldsdåd, om det för honom bleve känt att utredning påginge om hans förhållande i nykterhetsavseende. Under sådana omständigheter kan man förstå om ock icke dela ombudsmannens uppfattning att ytterligare utredning borde anstå, så länge A befunde sig på fri fot. Det är alldeles uppenbart, att det varit möjligt att föranstalta om ytterligare undersökning under sådana förhållanden att den icke kommit till A:s kännedom. De hemmavarande sönerna hade sålunda kunnat höras

utan att A behövt erhålla vetskap härom. Åtskilliga uppgifter — bland annat påståendet att A brukade ställa till bråk på festligheter — hade kunnat kontrolleras. Det är att märka att ombudsmannen haft god tid på sig för en dylik undersökning. Uppgifterna om A:s farlighet kommo ombudsmannen till handa den 13 januari 1947. Framställningen till länsstyrelsen gjordes först den 4 juli samma år, sedan ombudsmannen några dagar tidigare sammanträffat med A:s hustru och döttrar. Då under mellantiden icke synes ha inträffat någon omständighet, varigenom saken kommit i annat läge, borde ombudsmannen ha kunnat dröja med att upptaga ärendet i länsnykterhetsnämnden till dess de av A:s hustru och döttrar vid sistnämnda sammanträffande lämnade uppgifterna kontrollerats i erforderlig utsträckning.

Även om ombudsmannen med visst fog trott sig ha att göra med en farlig alkoholist, borde det dock ha stått klart för honom, att en ansökan om internering icke får grundas på ett påtagligt bristfälligt material. Jag kan därför icke undgå att finna anmärkningsvärt, att ombudsmannen icke föranstaltat om en mera tillförlitlig utredning i ärendet, innan detsamma upptogs till prövning i länsnykterhetsnämnden. Man kan — såsom i det följande skall närmare beröras — icke helt frigöra sig från intrycket, att om sådan utredning företagits före ärendets upptagande i nämnden, någon intagning av A å alkoholistanstalt måhända icke kommit till stånd. Som ombudsmannen emellertid, såsom redan nämnts, haft anledning räkna med att A kunde vara farlig och hans underlåtenhet att verkställa ytterligare utredning i saken uppenbarligen uteslutande betingats av en i och för sig erkännansvärd omtanke om A:s hustru, anser jag mig i denna del kunna låta bero vid dessa uttalanden.

Det hade givetvis varit möjligt för länsnykterhetsnämnden att före ärendets avgörande låta komplettera den av ombudsmannen verkställda utredningen. Detta borde otvivelaktigt ha skett. Visserligen stod det den beslutande myndigheten i första instans — länsstyrelsen — fritt att föranstalta om ytterligare utredning; *i första hand* var det dock nämndens sak att sörja för att ärendet blev allsidigt belyst. Att nämnden på grundval av ombudsmannens utredning kommit att hysa den — efter vad numera måste anses klarlagt — felaktiga uppfattningen, att A kunde befaras förgripa sig på eget eller anhörigas liv, om han finge reda på att undersökning påginge, finner jag med hänsyn till omständigheterna förklarligt. På grund härav och då nämnden av utredningen måste antagas ha fått den uppfattningen att skyndsamt åtgärd vore av nöden, vill jag icke rikta något klander mot att nämnden grundat ansökningen på ett ofullständigt material.

Vad därefter angår det av länsstyrelsen den 4 juli 1947 meddelade interimistiska beslutet i ärendet, må till en början erinras om att förutsättningen för att sådant beslut skall få meddelas är, såvitt nu är i fråga, att anledning förekommer att den, som ansökningen avser, är farlig för annans

personliga säkerhet eller eget liv. Länsstyrelsen, som funnit denna förutsättning uppfylld, har grundat sitt beslut nära nog uteslutande på det i länsnykterhetsnämnden förebragta materialet. I betraktande av att det för länsstyrelsen måste ha stått klart, att nämnda utredning var ensidig och knapphändig, hade länsstyrelsen redan innan interimistiskt beslut i ärendet fattades bort föranstalta om ytterligare utredning. I viss, ehuru endast mera obetydlig utsträckning har länsstyrelsen ock gjort så. Lika med länsnykterhetsnämnden bedömde emellertid länsstyrelsen situationen så, att en mera omfattande utredning icke utan risk kunde företagas, så länge A befann sig på fri fot. Även om det ur synpunkten av den presumtivt farlige alkoholmissbrukarens anspråk på rättssäkerhet är angeläget, att ett frihetsberövande icke kommer till stånd utan stöd av en tillfyllestgörande utredning, är det dock — såsom socialstyrelsen anfört — tydligt att kravet i fråga om utredning icke kan ställas lika högt, när det gäller ett interimistiskt beslut, vilket inom kort skall omprövas, som beträffande ett slutligt förordnande. Mot alkoholmissbrukarens krav på rättssäkerhet står nämligen mången gång hans anhörigas berättigade anspråk på skydd mot våldshandlingar från hans sida. För skyddssynpunktens tillgodoseende kan det i en sådan situation bliva nödvändigt, att alkoholmissbrukarens intressen sätts i efterhand. För den skull får man dock icke försumma att i den utsträckning som är möjlig kontrollera lämnade uppgifter. Trots att en viss komplettering av länsnykterhetsnämndens utredning skett, var det material, varpå länsstyrelsen grundade sitt beslut den 4 juli 1947, alltför knapphändigt. Å andra sidan lämnade de för länsstyrelsen tillgängliga handlingarna knappast någon ledning för bedömande av riktigheten av länsnykterhetsnämndens uppfattning att ytterligare utredning icke utan fara kunde ske utan att A först omhändertagits. Med hänsyn härtill och i betraktande av att materialet dock lämnade stöd för länsnykterhetsnämndens med stor skärpa uttalade ståndpunkt, att A vore farlig och i stort behov av omhändertagande, vill jag icke rikta någon erinran mot länsstyrelsen för dess underlåtenhet att på detta stadium föranstalta om ytterligare utredning eller för innehållet i dess beslut.

Om det sålunda måste anses tillåtet att grunda ett interimistiskt beslut om intagning å alkoholistanstalt på en utredning, som icke i allo är fullständig, ligger det i sakens natur att åtgärder för införskaffande av kompletterande utredning måste vidtagas ofördröjligen därefter. På denna punkt — den fortsatta utredningen — går länsstyrelsens förfarande icke fritt från erinringar i olika avseenden.

Påfallande är sålunda, att utredningen icke bedrivits med den skyndsamt som varit påkallad. Sedan bevis den 10 juli 1947 inkommit till länsstyrelsen om att A den 8 i samma månad intagits å alkoholisthemmet, dröjde det ända till den 17 juli, vilken dag handlingarna utställdes till förklaring av A, innan någon som helst åtgärd vidtogs av länsstyrelsen. Hand-

lingarna hade lämpligen redan den 4 juli kunnat översändas till alkoholisthemmet för att där delgivas A, sedan han intagits å anstalten. I varje fall borde länsstyrelsen ha förordnat om delgivning senast den 10 juli. Dröjsmålet synes ha berott på en önskan att låta även läkarintyget, vilket inkom till länsstyrelsen den 17 juli, åtfölja ansökningshandlingarna. Givetvis var det riktigt att låta A få del även av läkarintyget. Detta hade emellertid kunnat delgivas honom i efterhand utan att tiden för avgivande av förklaring därför hade behövt förlängas. Lämpligen hade länsstyrelsen bort uppmåna föreståndaren vid alkoholisthemmet att snarast låta läkarundersöka A och sedan låta honom taga del av läkarintyget innan detta översändes till länsstyrelsen. Anmärkningsvärt är också att delgivning av handlingarna icke kom till stånd förrän den 21 juli. Uppenbarligen hade en snabbar delgivning kunnat åstadkommas, om länsstyrelsen framhållit ärendets brådskande natur. Än mera anmärkningsvärt synes mig vara, att länsstyrelsen först den 23 respektive den 29 juli föranstaltade om polisutredning. Som ursäkt härför kan icke anföras, att handlingarna återkommo från alkoholisthemmet först den 23 juli. Uppenbarligen hade det nämligen ålegat länsstyrelsen att — om handlingarna verkligen ansågos oundgängligen nödvändiga för polisutredningen — låta göra erforderliga avskrifter. Den från A infordrade förklaringen, vilken inkom till länsstyrelsen den 29 juli och bilades de handlingar som samma dag översändes till landsfiskalen i orten med anmodan att verkställa utredning, hade visserligen kunnat vara till god ledning vid utredningens bedrivande. Något hinder för landsfiskalen, som för övrigt knappast synes ha utnyttjat de upplysningar som kunnat hämtas från förklaringen, att verkställa utredningen utan att ha ägt tillgång till handlingen synes icke ha förelegat. I varje fall hade polisutredningen bort igångsättas i avbidan på att förklaringen skulle inkomma. Sammanfattningsvis får jag sålunda anföras, att det bort vara möjligt för länsstyrelsen att — utan eftersättande av kravet på en grundlig utredning — avgöra ärendet betydligt tidigare än som skett.

Såsom ovan anförts har länsstyrelsens slutliga resolution i ärendet grundats på en annan av de i 1 § alkoholistlagen uppställda särskilda förutsättningarna än den av länsnykterhetsnämnden åberopade. Vad länsstyrelsen åsyftat med det i resolutionen anförda skälet, att A grovt bruste i sina plikter mot hustrun, är icke fullt klart. Om därmed avsetts, att A skulle ha åsidosatt sin försörjningsskyldighet, är det tydligt att i ärendet införts ett helt nytt moment. Troligen har emellertid länsstyrelsen i främsta rummet velat utsäga, att A utsatt hustrun för psykiskt lidande genom hotelser och olämpligt uppträdande i hemmet. Bedömandet härutinnan skulle i så fall till stor del ha grundats på samma omständigheter som äro utslagsgivande vid ett avgörande i farlighetsfrågan. Huru därmed än må förhålla sig, synes mig rättssäkerheten ha fordrat, att tillfälle beretts A att inrikta sitt försvar på denna nya punkt. Lämpligast synes mig ha varit, att länsstyrelsen anord-

nat muntligt förhör med A och därvid — med beaktande av uppgiftslämnarnas berättigade intresse av anonymitet — givit honom del av vad som förekommit i berörda hänseende. I varje fall synes det mig vid nu upptagna förhållande otillfredsställande, att länsstyrelsen icke i någon form låtit A få del av vad som förekommit efter hans intagande å anstalten och som legat till grund för länsstyrelsens slutliga beslut.

I betraktande av att A vid tiden för länsstyrelsens slutliga avgörande av ärendet redan vistats å alkoholisthemmet en månad, är det vidare anmärkningsvärt, att länsstyrelsen icke synes ha på något sätt tagit kontakt med anstaltsledningen för att efterhöra huru A förhållit sig å anstalten och vilken uppfattning man där fått om honom. Till följd av denna underlåtenhet har det, delvis mycket värdefulla, material, som upptagits i anstaltens journal rörande A, icke kunnat utnyttjas i ärendet.

Vidkommande innehållet i länsstyrelsens slutliga resolution i ärendet må påpekas, att de åtgärder som enligt alkoholistlagen kunna ifrågakomma icke få givas större omfattning än som påkallas av förhållandena. Av de ovan återgivna bestämmelserna i 16 och 24 §§ alkoholistlagen framgår, att tvångsintagning å alkoholistanstalt är avsedd att komma till användning endast som en åtgärd i sista hand. Först om hjälpåtgärder prövats men befunnits otillräckliga eller om utsikt uppenbarligen saknas att med sådana åtgärder komma till rätta med alkoholmissbrukaren, skall förordnande meddelas om tvångsintagning. Länsstyrelsen har hävdadt, att hjälpåtgärder i detta fall icke bort träda i stället för internering. Riktigheten av denna uppfattning synes mig kunna sättas i fråga. De uttalanden som fällts av A:s hustru och Kurt vid den genom landsfogdens försorg verkställda utredningen, att A icke skulle ha låtit sig rätta genom mindre ingripande åtgärder, kunna enligt min mening icke tillmätas avgörande betydelse. Uttalandena grunda sig sålunda enbart på förmodanden. Större vikt måste tillmätas en sådan omständighet som att flertalet av de personer, som hördes vid den av länsstyrelsen beordrade utredningen — och däribland även sönerna Kurt och Sixten — uppgivit, att A under senare år iakttagit större skötsamhet. Uttalanden i motsatt riktning ha dock icke helt saknats. I det till ansökningshandlingarna fogade läkarintyget anfördes vidare, att A ägde ganska god insikt om vådan av spritmissbruk och önskade bliva befriad från sina alkoholvanor. Påpekas bör också att A från flera håll — däribland av sonen Sixten — fått vitsord om att vara en duktig arbetare. Under sådana förhållanden kan det enligt min mening svårigen anses, att utsikt uppenbarligen saknats att tillrättaföra A utan tillgripande av tvång.

En särskild anledning att i förevarande fall först pröva mindre ingripande åtgärder än internering har vidare legat däri, att A:s pliktförsummelse mot hustrun — även om någon erinran icke kan framställas mot att den av länsstyrelsen betecknats som grov — knappast varit av så allvarlig beskaffenhet, att den nödvändiggjort omedelbar internering. Den särskilda anled-

ning till ett frihetsberövande, som kan ligga i nödvändigheten att skapa skydd för de anhörigas fysiska eller psykiska hälsa, har såvitt utredningen visar icke förelegat.

Såsom socialstyrelsen antytt kan man icke undgå att få det intrycket, att en starkt bidragande orsak till att länsstyrelsen fann sig icke böra pröva hjälpåtgärder var att A vid tiden för det slutliga beslutet sedan en månad vistades å alkoholistanstalt. I förevarande fall hade A — om det redan den 4 juli 1947 stått klart för länsstyrelsen att han icke var farlig — icke kunnat interimistiskt omhändertagas. Till den omständigheten att A på grund av oriktiga förutsättningar redan fått tillbringa en månad på alkoholistanstalt har hänsyn självfallet icke fått tagas vid bedömandet av huruvida det fortsätta samhällsingripandet kunnat stanna vid en hjälpåtgärd.

Jag vill emellertid framhålla att erfarenheten visar, att det ofta är svårt att utan tvångsåtgärder tillrättaföra personer, som länge varit hemfallna åt alkoholmissbruk. Såsom förut nämnts har A länge varit hemfallen åt sådant missbruk. Med hänsyn härtill anser jag mig — trots vad ovan anförts — icke kunna lägga länsstyrelsen till last såsom fel att den för sin del funnit, att hjälpåtgärder i detta fall icke borde träda i stället för internering.

Till sist må pekås på den möjlighet som förelegat för länsnykterhetsnämnden att låta anstå med verkställigheten av det slutliga förordnandet om intagning av A i alkoholistanstalt. Av de ovan återgivna bestämmelserna i alkoholistlagen och än mer av lagens förarbeten (jfr SOU 1929: 29 s. 82—85 och prop. 164/1931 s. 74 o. f.) framgår, att länsstyrelses interneringsbeslut — när det icke grundar sig på att vederbörande är farlig, för vilket fall särskilda regler gripa in — allenast innefattar ett medgivande för nykterhetsnämnd att efter eget bedömande föranstalta om verkställighet av beslutet. I praxis är det också vanligt att nykterhetsnämnd utverkar förordnande om intagning men låter frågan om verkställighet bero av huru alkoholmissbrukaren i fortsättningen sköter sig. Det allvarliga hot om frihetsförlust, vilket under den tid av ett år som beslutet är verkställbart svävar över alkoholmissbrukaren, har i många fall visat sig vara ägnat att väcka denne till besinning. I förevarande fall har länsnykterhetsnämnden tydligen övervägt, huruvida anstånd borde medgivas A. Länsnykterhetsnämnden har därvid stannat vid att icke medgiva anstånd. Ett bidragande, måhända avgörande skäl därtill har varit, att nämnden befarat våldshandlingar från A:s sida mot dennes hustru. Att länsnykterhetsnämnden sålunda trots innehållet i länsstyrelsens resolution hållit fast vid sin tidigare intagna ståndpunkt att A vore farlig kan jag icke undgå att finna anmärkningsvärt.

Ehuru länsnykterhetsnämndens och länsstyrelsens handläggning av ärendet sålunda på vissa punkter icke går fri från erinringar, har jag dock funnit mig kunna låta bero vid dessa mina uttalanden.

Ärendet var därmed av JO slutbehandlat.

18. Felaktigt förfarande vid tillämpning av bestämmelserna om strafföreläggande.

Vid en av mig den 4 november 1949 företagen inspektion å stadsfiskalskontoret i Lidingö fann jag anledning till anmärkning beträffande vissa av stadsfiskalen Folke Åreskog meddelade strafförelägganden. I fråga om två av dessa utvisa handlingarna i ärendet följande.

Den 16 augusti 1949 förelade Åreskog direktören Henning Landt, Rindögatan 23 i Stockholm, för det han den 27 juni 1949 å Lidingöbron, å vilken högsta tillåtna hastighet vid framförande av bil utgjorde 25 km i timmen, framfört personbilen A 35231 med en hastighet av 37,9 km i timmen ett straff av 10 dagsböter om 15 kronor. Föreläggandet expedierades till polis-kammaren i Stockholm för delgivning.

Sedan vid inspektionen iakttagits, att Åreskog den 22 augusti 1949 meddelat åtalseftergift för Landts förseelse, uppgav Åreskog, att Landt, sedan han av stämmingsman i telefon fått kännedom om strafföreläggandet, den 22 augusti för Åreskog uppvisat intyg från firman Bilservice att hastighetsmätaren å hans bil den 27 juni 1949 varit mindre tillförlitlig. Landt hade tillika uppgivit, att han vid tillfället ifråga försökt köra sakta med hänsyn till rådande väglag (regn och halt på bron). Med anledning av Landts uppgifter, vilka Åreskog antecknat å en polisrapport i saken, hade Åreskog funnit sig böra meddela Landt åtalseftergift.

I ett med anledning av inspektionsanmärkningen avgivet yttrande anförde Åreskog ytterligare: Sedan Landt fått kännedom om föreläggandet, hade han först per telefon upplyst Åreskog, att förseelsen måste tillskrivas ett rent förbiseende från hans sida. Hastighetsbegränsningen å Lidingöbron hade från den 1 april 1949 ändrats från förut gällande 35 km i timmen till nu bestämda 25 km i timmen. Landt hade förbisett denna ändring. I följd av rådande väglag vid anmärkningstillfället den 27 juni 1949 hade han emellertid försökt köra mycket sakta och försiktigt. Landt hade förklarat sig önska personligen uppsöka Åreskog och närmare utveckla sin syn på ärendet. Tid för dylikt besök hade bestämts vid detta telefonsamtal. I följd av de nya upplysningar Åreskog erhållit hade han omedelbart per telefon återkallat föreläggandet från delgivning i Stockholm, vilken återkallelse bekräftats i brev samma dag. Föreläggandet hade även återkommit från Stockholm utan delgivningsåtgärd gentemot Landt. Vid sitt besök hos Åreskog hade Landt närmare utvecklat sina ovan antydda synpunkter samt uppvisat ett intyg att hastighetsmätaren å bilen vid anmärkningstillfället varit mindre tillförlitlig. Landt hade innehaft körkort sedan år 1939 och någon anmärkning hade icke antecknats å körkortet tidigare. Landt hade försäkrat, att han alltid brukade föra bil hänsynsfullt och försiktigt och att han för framtiden noggrant skulle iakttaga de nya hastighetsbestämmelserna i fråga om Lidingöbron. På grund av sålunda erhållna nya upplys-

ningar i ärendet hade Åreskog den 22 augusti 1949 jämlikt 20 kap. 7 § rättegångsbalken eftergivit åtalet mot Landt, enär Åreskog ansett ordningsförseelsen vara av lindrigare art samt funnit uppenbart, att den miss-tänktes lagföring icke vore påkallad ur allmän synpunkt. Därvid hade Åreskog särskilt beaktat, att ny hastighetsbegränsning nyligen bestämts, att Landt såsom bosatt i Stockholm skäligen icke kunnat förväntas ha haft kännedom om den nya bestämmelsen samt att den första rent rutinmässiga kontrollen över efterlevnaden av de nya föreskrifterna företagits just vid anmärkningstillfället den 27 juni 1949.

Vid inspektionen iaktogs vidare att Åreskog den 22 september 1949 förelagt fru Siri Molin, Hedingsgatan 15 i Stockholm, ett straff av 10 dagsböter om 5 kronor för det hon den 27 juni 1949 å Lidingöbron framfört personbilen A 36393 med en hastighet av 34,7 km i timmen. I föreläggandet hade meddelats henne att, om hon erkände förseelsen och underkastade sig det straff som därigenom förelagts, hon hade att teckna godkännande av föreläggandet på exemplar 2 och återställa det till Åreskog inom fyra dagar från mottagandet samt att, även om hon ej godkände föreläggandet, hon borde teckna på erkännande om föreläggandets mottagande å exemplar 2 och återsända detta inom angivna tid.

Den 5 oktober 1949 hade Siri Molin å exemplar 2 av föreläggandet tecknat erkännande av att hon mottagit exemplar 3 av detsamma, varvid hon tillagt: "Jag protesterar mot att jag ej erhållit betänketid."

Enligt vad som framgick av diariet hade den 6 oktober 1949 till Siri Molin expedierats ett nytt föreläggande, vari antalet dagsböter bestämts till 5.

Vid inspektionen uppgav Åreskog: Det första föreläggandet hade ej godkänts och fru Molins man hade i telefon begärt lägre straff, vilken begäran Åreskog ansett sig böra efterkomma för att strafföreläggandet skulle bliva godkänt.

I yttrande över anmärkningen anförde Åreskog sedermera, att Siri Molin vid delgivningen av föreläggandet av den 22 september 1949 protesterat mot att hon "ej erhållit betänketid". Hennes make, som vore advokat, hade per telefon satt sig i förbindelse med Åreskog och även han hade protesterat mot att rimlig betänketid ej lämnats. Därvid hade Åreskog förklarat, att enligt föreläggandets avfattning en betänketid av fyra dagar av honom lämnats. Den av Siri Molin begångna förseelsen vore enligt mannens utsago tillkommen av rent förbiseende, enär Siri Molin blott sällan brukade färdas över Lidingöbron och icke haft kännedom om att hastigheten nyligen begränsats till 25 km i timmen. Då enligt polisrapport den av Siri Molin använda hastigheten uppgått till endast 34,7 km i timmen eller sålunda mindre än den hastighet, som varit medgiven intill den 1 april 1949, hade Åreskog funnit förseelsen vara av lindrigare art samt i följd därav utfärdat nytt föreläggande, vari endast 5 dagsböter förelagts. Detta föreläggande hade

med posten sänts till Siri Molin samt återkommit till Åreskog med påtecknat godkännande av den 11 oktober 1949. Anledningen till att dagsböternas antal av Åreskog slutligen bestämts till allenast 5 vore sålunda förseelsens lindriga beskaffenhet, varom han erhållit närmare kännedom efter det att det först utskrivna föreläggandet återkommit till honom.

Vid avgörande av ärendet gjorde jag följande uttalanden, vilka jag upptog i en till Åreskog avlåten skrivelse.

Beträffande såväl Landt som Siri Molin har Åreskog efter att ha tagit del av upprättad polisrapport funnit utrett, att de å Lidingöbron framfört bil med större hastighet än den högsta medgivna. I anledning härav har Åreskog den 16 augusti respektive den 22 september 1949 med stöd av 48 kap. 1 § rättegångsbalken meddelat envar av dem strafföreläggande.

Sedan föreläggandena kommit till Landts och Siri Molins kännedom, ha dessa var för sig, den senare genom sin man, vänt sig till Åreskog för att få ändring i besluten. Med hänsyn till därvid lämnade upplysningar har Åreskog meddelat åtalseftergift i fråga om Landts förseelse och nedsatt straffet för Siri Molins förseelse.

Enligt min mening bör strafföreläggande meddelas efter så noggrant övervägande, att det icke skall tarvas allenast en hänvändelse från den förelagdes sida till åklagaren för att få till stånd ändring i föreläggandet. Kan ändring erhållas på sådant sätt, förefaller det troligt, att föreläggandet från början varit grundat å alltför bristfällig utredning. Även om vid en sådan hänvändelse något kan framkomma, som icke tidigare varit känt för åklagaren, synes det i allt fall uppenbart, att tillämpningen av institutet strafföreläggande icke under några omständigheter får ske på sådant sätt, att straffet bestämmes med hänsyn till vad den misstänkte kan vilja godkänna. Om straffmätningen bör icke ackorderas mellan åklagaren och den misstänkte.

Till försvar för meddelandet av åtalseftergift i fallet Landt har Åreskog framhållit, att han därvid särskilt beaktat att ny hastighetsbegränsning nyligen bestämts, att Landt såsom bosatt i Stockholm skäligen icke kunnat förväntas ha haft kännedom om den nya bestämmelsen samt att den första rutinmässiga kontrollen över efterlevnaden av de nya föreskrifterna företagits just vid det tillfälle, då ifrågavarande förseelser begåtts. Vad Åreskog sålunda åberopat synes mig ingalunda utgöra skäl för att meddela just Landt åtalseftergift. Detsamma hade med största sannolikhet kunnat åberopas till ursäkt för flertalet övriga bilförare, ett tjugotal, som den 27 juni 1949 ertappats med att ha kört för fort på Lidingöbron och som därför erhållit strafföreläggande. Vidare må framhållas, att de sålunda åberopade omständigheterna icke bragts till Åreskogs kännedom vid tiden för åtals-

eftergiftens meddelande utan i lika hög grad voro honom bekanta den 16 augusti 1949, då strafföreläggandet gavs. Att på grund av Landts hänvändelse till Åreskog efter strafföreläggandets meddelande annullera beslutet därom och bevilja åtalseftergift för hans förseelse med stöd av de nu nämnda omständigheterna har därför enligt min mening icke varit motiverat. Därest Landt icke velat godkänna föreläggandet, hade saken bort hänskjutas till domstol.

Vad angår strafföreläggandet för Siri Molin synes vid den förnyade prövningen av ärendet knappast ha framkommit något, som icke varit bekant vid meddelandet av det första beslutet den 22 september 1949. Någon anledning att nedsätta antalet dagsböter på sätt som skett synes mig därför icke ha förelegat. Att, såsom Åreskog vid inspektionen anfört, bifalla den av hennes man gjorda framställningen om nedsättning av straffet allenast för att strafföreläggandet skulle bliva godkänt av Siri Molin måste anses felaktigt. Ett sådant förfarande bör, såsom jag ovan berört, icke användas vid tillämpningen av bestämmelserna om strafföreläggande.

Med hänsyn till att i förevarande två fall de av Åreskog företagna ändringarna av meddelade beslut om strafföreläggande vidtagits innan godkännande av föreläggandena skett samt till vad Åreskog i övrigt anfört fann jag mig emellertid, vad angår dessa fall, kunna låta bero vid mina ovan gjorda uttalanden.

19. Fråga om utdömande av ersättning för rättegångskostnad i lagsökningsmål.

I en den 27 augusti 1948 till Tveta, Vista och Mo domsagas häradsrätt inkommen ansökan om lagsökning anhöll Sveriges riksbank genom ombudsmannen Marcus Öhlin om åläggande för ingenjören Ingvar Norder i Nässjö och dennes hustru Mary Norder att på grund av ett vid ansökningen i avskrift fogat skuldebrev till riksbanken solidariskt utgiva 518 kronor 11 öre jämte fyra procent ränta därå från den 20 december 1946 till dess betalning skedde. I ansökningen anfördes vidare: "Därjämte yrkas ersättning för lagsökningskostnaden."

Ansökningen, som torde ha ingivits av kommissionären i domsagan, var åtföljd av vederbörliga stämpelavgifter, 5 kronor till ansökningshandlingen och 2 kronor till skuldebrevet. I särskild missivskrivelse till kommissionären hade Öhlin uttryckligen framhållit, att ett vid skrivelsen fogat belopp å 7 kronor var avsett för nämnda ändamål.

I utslag den 17 september 1948 förpliktade häradsrätten på anförda skäl makarna Norder att mot kvitto och erhållande av skuldebrevet till riksbanken solidariskt utgiva fordrade kapitalbeloppet med ränta, varjämte häradsrätten vidare utlät sig: "Ingvar Norder och Mary Norder skola lika-

ledes en för båda och båda för en till riksbanken utgiva 10 kronor utgörande stämpelavgiften för ett exemplar av häradsrättens utslag. Enär riksbanken underlåtit uppgiva vari lagsökningskostnaden består, lämnar häradsrätten på grund av stadgandena i 15 § lagsökningslagen och 18 kap. 14 § rättegångsbalken riksbankens ersättningsyrkande i övrigt utan bifall." För utslaget var tingssekreteraren Bertil Olsén ansvarig.

Vid min inspektion av häradsrätten den 17 mars 1949 lät jag i det vid inspektionen förda protokollet verkställa anteckning om utslagets innehåll, därvid särskilt antecknades, att häradsrätten icke tillerkänt riksbanken ersättning för dess utlägg för stämpel till ansökningen och fordringshandlingen.

I ett med anledning av vad sålunda förekommit infortrat yttrande anförde Olsén följande.

På grund av innehållet i de i utslaget citerade lagrummen hade Olsén kommit till den uppfattningen att förutsättningarna för erhållande av kostnadsersättning i lagsökningsmål vore två: dels yrkande av part om ersättning, dels ock uppgift av parten å de belopp, för vilka han yrkade ersättning. Det ankomme på parten att självmant beakta dessa förutsättningar. Det måste alltså vara otillräckligt att — såsom riksbanken i förevarande fall gjort — yrka ersättning för lagsökningskostnaden utan att ens angiva något belopp. Fordringarna på specificering av kostnaderna finge visserligen ej ställas alltför höga. Riksbanken borde dock ha för rätten omnämnt sina utlägg i form av stämpelavgifter till ansökningen och till skuldebrevet ävensom ett eventuellt yrkande om arvode med visst belopp. Stöd för denna uppfattning hade Olsén funnit i ett uttalande av processlagberedningen att det icke torde åligga rätten att själv efterforska parts utgifter för processen, icke ens om upplysning angående utgifterna kunde erhållas ur handlingarna i målet. Fordringarna för erhållande av kostnadsersättning i lagsökningsmål syntes därför vara andra och strängare än de fordringar, som gälde före den 1 januari 1948, då part blott torde ha behövt yrka ersättning för lagsökningskostnaden. På dessa grunder hade Olsén ansett häradsrätten förhindrad att tillerkänna riksbanken ersättning för andra rättegångskostnader än för stämpelavgift till ett exemplar av häradsrättens utslag. Till sist ville Olsén framhålla, att riksbankens till kommissionären i domsagan ställda missivskrivelse icke åtföljt handlingarna under målets handläggning utan först senare blivit för Olsén känd.

Efter att ha tagit del av Olséns förklaring anförde Öhlin i avgivet yttrande följande.

Enligt 18 kap. 14 § rättegångsbalken ägde part, även om yrkande ej framställdes, erhålla ersättning för utskrift av rättens dom eller slutliga beslut. Vidare vore enligt 33 kap. 26 § rättegångsbalken part ej skyldig att

utgiva kostnad för delgivning genom rättens försorg, om ej annat vore stadgat. Riksbankens yrkande om ersättning för kostnad i målet skulle följaktligen ej behövt avse annan kostnad än för stämpelavgifter till skuldebrev och till ansökning. Högst egendomligt syntes Olséns uttalande, att riksbanken borde ha för rätten omnämmt sina utlägg för berörda stämpelavgifter. Dessa torde ändå ha varit för rätten kända. Enligt vad Öhlin inhämtat hos andra domstolar, torde nämligen rätten icke äga utfärda föreläggande i lagsökningsmål utan att först ha förvissat sig om, att sökanden erlagt ifrågavarande avgifter. Enligt vad Olsén uppgivit hade det dock först efter målets handläggning blivit för honom känt, att riksbanken i behörig ordning erlagt stadgade stämpelavgifter. Med hänsyn till vad Öhlin sålunda anfört kunde han icke ansluta sig till den uppfattning, åt vilken Olsén givit uttryck.

Enligt 15 § lagen den 20 december 1946 om lagsökning och betalningsföreläggande (lagsökningslagen) skall i fråga om kostnad i lagsökningsmål gälla vad i rättegångsbalken är stadgat om rättegångskostnad i tvistemål.

Bestämmelser i nämnda hänseende upptagas i 18 kap. rättegångsbalken. I 14 § första stycket av detta kapitel föreskrives, att part, som vill erhålla ersättning för rättegångskostnad, skall innan handläggningen avslutas framställa yrkande därom och uppgiva, vari kostnaden består. Gör han det ej, äger han ej därefter tala å den kostnad, som uppkommit vid samma rätt; dock må part, även om yrkande ej framställts, erhålla ersättning för utskrift av rättens dom eller slutliga beslut.

Dessa regler i rättegångsbalken ansluta sig nära till motsvarande stadganden i den förut gällande processordningen. Enligt 21 kap. 1 § äldre rättegångsbalken skulle sålunda envar, som i rättegång ville fordra betalning för kostnad och skada, om han utfört sin talan skriftligen, strax ingiva förteckning därå och, om han gjort det muntligen, genast angiva, vari kostnaden bestod. Gjorde han det ej, innan saken företogs till dom, fick han ej vidare föra talan beträffande kostnaden i den instansen. Rätten kunde dock tillägga parten ersättning för stämning och vadepenningar, så ock domslösen, när det fanns skäligt.

I motiven till 18 kap. 14 § i gällande rättegångsbalk yttrade processlagberedningen — efter att ha erinrat om innehållet i de nyss återgivna stadgandena i äldre rättegångsbalken — följande: De nämnda reglerna syntes böra i huvudsak bibehållas. För utdömande av rättegångskostnad borde sålunda fordras, att parten gjorde yrkande därom och förtecknade kostnaden. Dock syntes parten böra äga att utan yrkande erhålla gottgörelse för utskrift av rättens dom eller slutliga beslut. Detta kunde särskilt komma att tillämpas, då mål avgjordes i ena partens utevaro. Det kunde ifråga-

sättas att oberoende av yrkande tillerkänna part gottgörelse även för andra kostnader, därest upplysning om storleken av dessa kostnader, såsom beträffande delgivningskostnad eller ersättning till vittnen, kunde erhållas ur handlingarna. Emellertid syntes det icke lämpligt att ålägga rätten att självmant söka utrona, vilka kostnader parten haft.

Såväl ordalagen i 18 kap. 14 § rättegångsbalken som förarbetena giva sålunda vid handen, att ett oeftergivligt villkor för utdömande av ersättning för annan rättegångskostnad än domslösen är, att parten framställt yrkande därom. Det fordras emellertid tillika, att parten lämnar uppgift om vilka hans kostnader varit. Försummar part som framställt yrkande om rättegångskostnadsersättning att lämna dylik uppgift, blir hans ställning densamma som om han icke framställt något yrkande alls. Han kan då endast erhålla ersättning för utskrift av rättens dom och slutliga beslut.

Till ytterligare stöd för vad nu sagts vill jag erinra om följande uttalande i den av Gärde m. fl. utgivna kommentaren till rättegångsbalken (s. 217 o. f.): "Partens rätt att erhålla ersättning för rättegångskostnad är även beroende därav att kostnaden uppgives för rätten; i allmänhet torde kostnaden bära redovisas i skriftlig förteckning. Huvudregeln är att endast de sålunda uppgivna posterna komma under bedömande. Oberoende av yrkande eller kostnadsuppgift må part dock tillerkännas ersättning för utskrift av rättens dom eller slutliga beslut."

Uppenbart synes mig vara, att den föreskrivna kostnadsuppgiften skall lämnas, då yrkandet om rättegångskostnadsersättning göres. Det räcker således icke med att kostnadsbeloppen endast omnämnas i annat sammanhang under rättegången eller framgå av vidtagna åtgärder eller meddelade beslut. Huruvida rätten med större eller mindre lätthet kan sluta sig till, vilka särskilda kostnader en part, som ej lämnat kostnadsuppgift, möjligen kan tänkas avse med sitt yrkande, är således ovidkommande. Denna tolkning av lagstadgandet torde stå i överensstämmelse med den praxis, som under den äldre rättegångsbalkens tid rådde vid underrätterna, och låter sig därför väl förena med processlagberedningens ovan återgivna uttalande.

Frågan blir då, huruvida de grundsatser, som sålunda få anses gälla för den allmänna tvistemålsprocessens vidkommande, även äro att tillämpa i lagsökningsmål. Härvid må erinras om att förhållandena i lagsökningsprocessen uppvisa vissa särdrag. Sålunda är rättegången alltid skriftlig, en omständighet som medför att ett ospecificerat yrkande om rättegångskostnad icke kan, såsom vid muntligt förfarande, genom rättens försorg omedelbart kompletteras. Vidare är förfarandet vid lagsökning summariskt, och de förhållanden som i processen avses äro i regel så klara, att kostnadsbeloppen i rättegången i allmänhet äro låga och till antalet begränsade. Ombudsarvodet, vars bestämmande i de flesta fall fordrar ett noggrant övervägande i den reguljära tvistemålsprocessen, plägar i lagsökningsmål utdömas efter schematiska grunder. Dessa omständigheter medföra, att

domstolen har mindre behov av vägledning för kostnadsfrågans bedömande i dessa mål än eljest.

Enligt förut gällande rätt uppställdes icke heller något krav på specifikation av kostnaden i lagsökningsmål. I 17 § av den i samband med processreformens genomförande upphävda lagen den 18 juni 1937 om lagsökning och om handräckning för fordran stadgades sålunda endast, att lagsökningsdomaren ägde tillägga vinnande part ersättning för all nödig kostnad som lagsökningen medfört. Stadgandet hade med i sak oförändrat innehåll överförs från utsökningslagen, där det ursprungligen hade sin plats i 162 §. Trygger hävdade i sin kommentar till utsökningslagen (1 uppl. s. 469), att en förutsättning för utdömning av annan kostnadsersättning än för kommunikationsresolution och utslagslösen var, att yrkande därom framställdes, men att någon särskild specifikation ej torde fordras, då ju minimikostnaderna lätt kunde beräknas.

Såsom ovan anförts innehåller 15 § i gällande lagsökningslag rörande rättegångskostnad i lagsökningsmål allenast en hänvisning till vad i rättegångsbalken är stadgat om rättegångskostnad i tvistemål. Lagrummet erhöi sin avfattning genom det av processlagberedningen framlagda förslaget. Beredningen anförde i denna del endast, att lagrummet, vilket motsvarade 17 § i den äldre lagen, hade "jämkats i syfte att bringa avfattningen i överensstämmelse med de allmänna reglerna om rättegångskostnad i nya rättegångsbalken". Detta uttalande skulle kunna tydas så, att avsikten varit mera en formell omredigering än en materiell ändring i förhållande till äldre rätt.

Lydelsen av 15 § giver emellertid icke utrymme för annan tolkning än att det ovan behandlade stadgandet i 18 kap. 14 § första stycket rättegångsbalken skall tillämpas även i lagsökningsmål. Att de speciella förhållanden, som i fråga om rättegångskostnader enligt vad nyss sagts råda i lagsökningsprocessen, skulle kunna leda till en annan tolkning av sistnämnda stadgande i dessa mål än i den allmänna tvistemålsprocessen synes mig uteslutet.

På grund av det anförda finner jag Olsén hava förfarit riktigt då han — vid det förhållandet att riksbanken icke uppgivit, vari dess kostnader å det ifrågavarande lagsökningsmålet bestått — tillerkänt riksbanken ersättning allenast för stämpelavgift till häradsrättens utslag. Det åligger alltså den, som å det allmännas vägnar för talan i mål om lagsökning, att vid sitt yrkande om ersättning för lagsökningskostnaderna foga kostnadsuppgift.

Med dessa uttalanden, som jag upptog i en till Öhlin avlåten skrivelse, var ärendet av mig slutbehandlat.

IV. Framställningar till Konungen.

1. Framställning angående ändrade bestämmelser för utfärdande av kungörelse i vissa fall rörande ansökan om lagfart å fång till fast egendom.

Den 30 oktober 1950 avlät jag till Konungen följande framställning:

I 7 § kungl. förordningen den 16 juni 1875 angående lagfart å fång till fast egendom stadgas att, när lagfart sökes, skall förre ägarens laga åtkomst styrkas och i protokollet tecknas. Innan förre ägarens åtkomst blivit styrkt, må ej, utom i fall varom i förordningen vidare sägs, den sökta lagfarten beviljas.

I 8 § förordnas att, om lagfart sökes å egendom, som till ny ägare övergått innan föregående ägare, vilken varit skyldig att med sitt fång lagfara, sådant fullgjort, må lagfart å sista fånget ej beviljas, förr än med förre ägarens fång blivit lagfaret.

Enligt 10 § första stycket samma förordning skall, om till följd av de i 6, 7, 8 och 9 §§ givna föreskrifter sökt lagfart ej kan beviljas, ansöknungen förklaras vilande i avbidan på hindrets undanröjande.

I andra stycket samma paragraf stadgas att, om lagfartsansökan är förklarad vilande till följd av hinder, varom i 7 § förmåles, skall kungörelse därom utfärdas, om sökanden det äskar. Varder ej, efter det genom sökandens försorg nämnda kungörelse blivit såväl en gång införd i allmänna tidningarna samt tidning inom orten som ock, när fråga är om egendom å landet, tre gånger, minst en månad mellan varje gång, uppläst i kyrkan för den församling, där egendomen är belägen, klander å fånget instämt samt i lagfartsprotokollet antecknat inom tre år efter sista kungörandet samt ej heller eljest förekommer anledning att annan äger bättre rätt till egendomen, må den omständigheten att förre ägarens åtkomst ej styrkes icke vidare utgöra hinder för lagfartens beviljande, där det visas, att sökanden eller han och hans rättsinnehavare oavbrutet under nämnda tre år varit i mantalslängd upptagna såsom ägare till fastigheten. Innan i ty fall ansöknungen må bifallas skall kronans ombudsman däröver höras.

I fråga om tillämpningen av dessa stadganden har advokaten Ivar Norder i Stockholm i en till mig ingiven skrivelse anfört följande.

Enligt den tolkning, som kommit till uttryck i högsta domstolens beslut, medgaves aldrig kungörelselagfart i sådana fall, då någon person funnes i lagfartsboken antecknad såsom ägare till fastigheten (jfr NJA 1895 s. 171, 1902 s. 237 och 1909 s. 574 ävensom Undén: Lagfartsförordningen s. 59). Detta måste utgöra en uppenbar brist i lagstiftningen. Norder ville här redogöra för ett aktuellt fall, som föranlett denna hans skrivelse. Byggnadssnickaren Per August Modigh, född den 7 mars 1855, hade — troligen år 1906 — förvärvat en tomt Sickla 1⁰⁰ samt därå låtit uppföra en stuga, som användes

såsom bostad. Denna fastighet hade Modigh såsom ägare okvalt och orubbat besuttit och brukat intill sin död den 1 januari 1936. Efter hans frånfälle hade hans änka fortsatt att på samma sätt som mannen besitta och bruka fastigheten såsom ägare till sin död den 20 september 1940. Makarna Modighs barn hade under faderns livstid icke haft någon anledning att närmare forska efter lagfartsförhållandena utan levt i den föreställningen, att denna sak ordnats. I samband med upprättande av bouppteckningar efter makarna hade emellertid framgått, att varken fadern eller modern haft lagfart. Ur lagfartsprotokollet och fastighetsboken hade inhämtats, att P. G. L. Edin den 13 mars 1891, § 13, erhållit lagfart, att Edin genom köpebrev den 12 maj 1897 sålt fastigheten till J. Abrahamsson, att Abrahamsson den 16 augusti 1897 erhållit lagfart å sitt fång, att Abrahamsson sedermera försatts i konkurs, att syslomanen i Abrahamssons konkurs genom köpebrev den 12 maj 1897 med transport den 20 december 1899 sålt fastigheten till Edin samt att Edin den 19 maj 1906 erhållit vilande lagfart å sitt fång. Dödsbodelägarerna hade sig icke något bekant rörande Abrahamsson eller Edin och visste således icke, om de vore i livet. Ingendera av dem hade låtit sig avhöra i något avseende, lika litet som några arvingar eller andra pretendenter på fastigheten. En av dödsboet hos inskrivningsdomaren i Södertörns domsaga gjord ansökan om kungörelselagfart hade avslagits, och detta beslut hade fastställts först av Svea hovrätt och slutligen av Kungl. Maj:t den 17 november 1948 genom vägran att meddela prövningstillstånd. Här föreläge dock ett mer än 40-årigt faktiskt besittnings- och äganderättsförhållande, som för övrigt manifesterat sig därigenom, att Modigh, hans hustru och stjärnhuset åtminstone sedan år 1919 bevisligen blivit såsom ägare påförda skatter för fastigheten. Skattsedlar för tidigare år än 1919 hade icke kunnat återfinnas. Lagstiftningen och praxis torde, såsom den nu vore anordnad, icke bereda möjlighet för dödsbodelägarerna efter makarna Modigh att få sitt äganderättsanspråk erkänt genom lagfart. Detta måste anses vara ytterst otillfredsställande. Ett så långt faktiskt besittnings- och äganderättsförhållande medförde ett oavvisligt krav att erhålla äganderättsanspråket erkänt genom lagfart. Även ur allmän synpunkt vore det önskvärt, att icke för all framtid egendomen faktiskt sattes utanför fastighetsbokföringen och dess rättsverkningar. Syftet med kungörelselagfarten, sådan den utformats i 1875 års lagfartsförordning, syntes just ha varit att rensa ut äldre otympligheter i lagfartsböckerna. Enligt kungl. förklaringen den 14 maj 1805 hade en på god tro vunnin och med verklig besittning förenad åtkomst till fast egendom haft hävdeverkningar. Rätter ägare hade sålunda förlorat möjligheten till klandertalan, om klander ej anställts av hans arvingar eller rättsinnehavare inom tjugu år från hans dödsdag. Dessa hävdeverkningar hade inträtt oberoende av fasta eller lagfart. Förklaringen den 14 maj 1805 hade efterträts av den ännu gällande kungl. förordningen den 22 april 1881 om tjuguårig hävd. Förutsättningen för hävd vore här,

att någon i god tro åtkommit fast egendom och den *efter vunnna lagfart* såsom ägare besuttit utan avbrott under tjugu år. Utgångspunkten för klandertiden vore följaktligen tidpunkten för lagfarts beviljande. Den som icke innehade lagfart finge ej åberopa hävden. I sammanhang med utfärdandet av förordningen om tjuguarig hävd hade gjorts ett tillägg till 10 § lagfartsförordningen, genom vilket tillägg institutet kungörelselagfart införts. Detta institut hade bildat ett komplement till det nya hävdeinstitutet, vilket såsom ett huvudvillkor uppställt, att lagfart skulle vara beviljad å det fång som låg till grund för besittningen. Det hade ansetts nödvändigt att bereda möjligheter för de fastighetsägare, som icke kunde fullgöra föreskriften att styrka förre ägarens laga åtkomst, att det oaktat erhålla lagfart. Vad menades nu med att förre ägarens laga åtkomst ej kunde styrkas? I laga åtkomst låge ju rent språkligt ett krav på ett i laga ordning tillkommet fång, t. ex. köp, byte, bodelning, arv eller testamente. Man skulle därför kunna förmoda, att det för kungörelselagfarten vore tillräckligt med ett framhållande av att lagfartssökanden icke visste, huru hans fångesman blivit ägare till fastigheten. Så enkelt låge saken, som framgått av det ovan sagda, emellertid alls icke till. Före lagfartsförordningens ikraftträdande den 1 januari 1876 hade icke gällt lagfartstvång för alla fång till fast egendom. För fång före den 1 januari 1876 hade det därför ofta kunnat bliva svårt att förbringa i 7 § lagfartsförordningen föreskriven utredning om förre ägarens laga åtkomst. I sådana fall, som dock numera vore mycket sällsynta, hade kungörelselagfarten förr i tiden sin egentliga betydelse. Med det moderna inskrivningsväsendets införande och därav företagna revisioner av äldre fastighets- och in-teckningsböcker syntes det numera höra till undantagen, att lagfart söktes å ett fång som aldrig blivit lagfaret. Ur denna synpunkt hade kungörelselagfarten därför förlorat sitt egentliga, praktiska existensberättigande. När det gällde fång, som skett efter den 1 januari 1876, kunde det på grund av bristande specialisering av fastighetsböckerna inträffa, att ovisshet uppkomme, om ett fång hänförde sig till en i fastighetsboken lagfaren fastighet eller icke. I dessa fall öppnades genom 10 § andra stycket möjlighet att trots den bristande utredningen om fångesmannens åtkomst erhålla lagfart. Det vore i nu nämnda fall kungörelselagfarten tidigare fått sin egentliga tillämpning. Med den moderna fastighetsbokföringen vore det sällsynt, att tvivelsmål behövde uppkomma i fråga om en fastighets identifiering. Kungörelselagfarten hade därför även ur nu nämnd synpunkt alltmera förlorat sin betydelse. Under den långa tid, som förflutit sedan lagfartsförordningen trätt i kraft, hade emellertid skapats nya problem, vilka krävde sin oavvisliga lösning. Åtkomsthandlingar hade förkommit, lagfarter hade underlåtits, och de personer som kunde lämna upplysningar i saken hade för länge sedan avlidit. Det vore Norder bekant, att åtskilliga inskrivningsdomare i Sverige i strid mot förefintliga prejudikat toge hänsyn till ett långvarigt faktiskt besittnings- och äganderättsförhållande samt be-

viljade kungörelselagfart, ehuru någon person funnes antecknad såsom lagfaren ägare. Praxis hos inskrivningsdomarna måste därför betraktas såsom vacklande. Stockholmsdomsagorna och Stockholms rådhusrätt hade dock icke vågat gå ifrån högsta domstolens tolkning att förefintlig tidigare lagfart i alla fall hindrade kungörelselagfart. Lagberedningen hade redan i sitt förslag till jordabalk den 31 december 1907 observerat missförhållandet och medgivit kungörelselagfart även i fall, då annan än fångesmannen vore för egendomen lagfaren, där sökanden visade sannolika skäl att fångeshandlingen för fångesmannen förstörts eller förkommit och att hinder mötte för utförande av talan mot den, för vilken egendomen sist lagfarits, eller hans rättsinnehavare. Uppenbarligen vore även dylika bestämmelser alltför hårda under nuvarande tid. Norder hade sig även bekant, att inom lagberedningen sedan lång tid tillbaka påginge en fullständig omarbetning av hithörande bestämmelser. Då emellertid tidsutvecklingen förbjöde ett längre uppskjutande av det av Norder upptagna spörsmålet, syntes en partiell lagändring vara ofrånkomlig. Vid de förkortningar av väntetiden, som företagits i samband med lagändringar 1891 och 1925, hade diskuterats faran för att ohederliga förvärvare genom kungörelselagfart skulle kunna skaffa sig lagfart till förfång för rätter ägare. En undersökning hade emellertid ådagalagt, att klandertalan efter kungörelselagfart praktiskt taget aldrig förekomme. Den långa hävdetiden i 1881 års förordning utgjorde ju även ett kraftigt remedium mot missbruk. En annan synpunkt som även framhållits i diskussioner vore den, att ett utvidgande av kungörelselagfarten skulle innebära risker för fusk med lagfartsstämpeln. Denna anmärkning hade onekligen fog för sig, om kungörelselagfart medgåves efter allenast en kortvarig faktisk hävd. Riskerna minskades dock ju längre hävdetiden gjordes. En hävdetid av förslagsvis 25 år torde vara tillräcklig för eliminering av dylika missförhållanden. Man finge ej heller bortse från möjligheten att genom straffbud skydda sig mot lagfartsfusk. En skriftlig försäkran på heder och samvete från lagfartsökanden, att han vore i god tro, borde förhindra missbruk, därest straffansvar inträdde om försäkringen vore oriktig.

Över Norders skrivelse har styrelsen för föreningen Sveriges häradshövdingar avgivit yttrande och däri anfört följande.

För att en person, som förvärvat en fastighet, skulle kunna erhålla lagfart å densamma krävdes dels enligt 7 § lagfartsförordningen att förre ägarens åtkomst styrktes och dels enligt 8 § samma förordning att den förre ägaren skulle ha erhållit lagfart å sitt fång, där han ej enligt de bestämmelser, som gällt före år 1876, varit fri från skyldighet att lagfara. Det förstnämnda kravet vore ej ovillkorligt. En fastighetsförvärvare kunde genom att använda det i 10 § lagfartsförordningen angivna kungörelseförfarandet vinna befrielse från detsamma. Däremot medgåve ej lagfartsförordningen för fall, då förre ägarens åtkomst vore styrkt, någon möjlighet att

vinna dispens från det senare kravet. Därest nu i fastighetsboken förefunnes en — efter 1876 verkställd — anteckning om lagfart å en förvärvad fastighet, måste därav med nödvändighet följa, att alla personer, som efter den, vilken sålunda erhållit lagfart, blivit ägare av fastigheten — och således också den siste överlåtaren — varit skyldiga att söka lagfart å sina fång; kungörelseförfarandet kunde på grund därav icke leda fram till erhållande av lagfart för förvärvaren. Om däremot ingen anteckning om lagfart finnes i fastighetsboken, följde visserligen ej med nödvändighet, att fångesmannen icke varit lagfartspliktig, men möjlighet härför föreläge åtminstone och man hade därför i sådana fall plägat meddela lagfart efter kungörelse. Nu ifrågasattes, att man genom ny lagstiftning skulle låta kungörelseförfarandet dispensera även från lagfartskravet i 8 § lagfartsförordningen, så att detta förfarande skulle kunna leda till lagfart, även om tidigare lagfart å fastigheten finnes antecknad i fastighetsboken. Förutsättningarna för uppkomsten av den situation, de nya lagbestämmelserna skulle vara avsedda att reda upp, vore dels en tidigare ägares ohörsamhet mot lagfartsförordningens föreskrift om skyldighet för fastighetsförvärvare att inom viss tid söka lagfart och dels uraktlåtenhet att på tillbörligt sätt förvara den handling, som utgjorde fångeshandling. Enligt gällande bestämmelser finnes den möjligheten för fastighetsförvärvaren att komma ut ur det iråkade trångmålet, att han låte fastigheten gå exekutivt (vanligen bleve det för ogulden fastighetsskatt, då fastigheter av nu förevarande slag i allmänhet icke vore intecknade). Vid den exekutiva auktionen hade han vidare att själv inropa fastigheten, och på det exekutiva köpebrevet kunde han utan vidare få lagfart. Oavsett de praktiska och ekonomiska olägenheter, som kunde uppkomma vid anlåtande av utvägen med exekutivt förfarande, måste anses att denna utväg, som innebure ett kringgående av gällande bestämmelser, icke vore tilltalande. I likhet med lagberedningen i dess 1907 avlämnade förslag till jordabalk ansåge styrelsen, att i sådana fall som avsåges med framställningen till JO utväg borde beredas förvärvare av fastighet att få lagfart å sitt fång, trots att tidigare fång ej blivit lagfaret. Styrelsen hänvisade till vad som anförts i lagberedningens förslag och ansåge sig kunna ansluta sig till vad lagberedningen föreslagit. Möjligen skulle kunna anses, att till de villkor, som lagberedningen uppställt, borde fogas föreskrift dels om att viss tid exempelvis 10 eller 20 år förflutit efter sista lagfarten, dels ock om att sökanden skulle erlägga förhöjd lagfartsstämpel, räknad efter det antal stämpelpfiktiga fång, som enligt vad mantalslängderna utvisade legat mellan den sist lagfarne ägarens till fastigheten och sökandens. Styrelsen funne sig icke ha anledning att närmare ingå på denna skattefråga men ville framhålla, att det vanligaste syntes vara, att den eller de felande lagfarterna gällde fång — arv eller testamente — som ej vore i lagfartshänseende skattepliktiga.

I det ovan åberopade, i lagberedningens betänkande den 31 december 1907 med förslag till jordabalk II framlagda förslaget till lag om inskrivning av rätt till fast egendom var i 2 kap. 12 § upptaget ett så lydande stadgande:

”Ej må utom i fall, varom här nedan skils, lagfart beviljas, innan å fångesmannens fång meddelats lagfart eller, där denne enligt äldre lag icke varit skyldig att lagfara fånet, hans laga åtkomst blivit styrkt.

Kan ej sökanden visa fångesmannens åtkomst, skall, där sökanden det begär och icke fastighetsboken eller den jämlikt äldre lag förda bok utvisar, att för annan än fångesmannen lagfarits med egendomen, kungörelse om ansökningen utfärdas av inskrivningsdomaren; är för annan än fångesmannen egendomen lagfaren, må ock kungörelse utfärdas, där sökanden visar sannolika skäl att fångeshandlingen för fångesmannen förstörts eller förkommit och att hinder möter för utförande av talan mot den, för vilken egendomen sist lagfarits, eller hans rättsinnehavare.

Varder ej, efter det genom sökandens försorg nämnda kungörelse tre gånger, minst en månad mellan varje gång, blivit såväl införd i allmänna tidningarna som ock, där fråga är om egendom å landet, uppläst i kyrkan för den församling, där egendomen är belägen, ävensom, när tingslaget består av mer än en församling, i kyrkorna för angränsande, inom tingslaget belägna församlingar, klander å fånet instämt och för antecknande i fastighetsboken anmält inom fem år efter sista kungörandet, och förekommer ej heller eljest anledning att annan äger bättre rätt till egendomen; då må den omständighet att fångesmannens åtkomst ej styrkes icke vidare utgöra hinder för lagfartens beviljande, där det visas, att sökanden eller han och hans rättsinnehavare oavbrutet under nämnda fem år varit i mantals- och skattskrivningslängd upptagna såsom ägare till egendomen. Innan i ty fall ansökningen må bifallas, skall yttrande från kronans ombudsman i orten inhämtas.”

I motiven till detta lagrum anförde lagberedningen (s. 290) följande.

Det allmänna lagfartstvånget förde med sig, att i regel lagfart å fång icke finge beviljas innan fångesmannen själv undfått lagfart. För den händelse att sökanden förvärvat fastigheten av någon, som enligt den före 1876 gällande lagstiftningen ej varit skyldig att lagfara sitt fång, kunde emellertid en sådan fordran icke uppställas; den prövning av nämnda fångs giltighet, vilken måste föregå lagfarandet, komme då i stället att avse fångesmannens egen åtkomst till fastigheten. Givet vore emellertid, att då det gällde förhållanden, vilka fölle inom en tid, då ännu icke lagfartstvånget medfört ett successivt redande av äganderättsförhållandena, det kunde bliva svårt eller omöjligt att förebringa den utredning, som i ett föreliggande fall rätteligen borde åstadkommas. Lagstiftningen måste därför här räcka en hjälpande hand och, under behövliga försiktighetsmått, bereda den, som förvärvat fastigheten, möjlighet att bliva formellt legiti-

merad såsom ägare. Ytterst måste han alltid för den fulla tryggheten i sin rätt lita till hävden. Men för att vinna denna måste han enligt förslaget likasom enligt gällande rätt först hava erhållit lagfart. Det vore för att därtill giva honom tillgång lagen anordnade ett kungörelseförfarande, vilket kunde avslutas med lagfarts beviljande. Kungörelseförfarandet hade införts i vår rätt genom 1881 års lagstiftning angående hävd. Förarbetena till denna lagstiftning gäve vid handen, att man icke avsett att giva ifrågavarande förfarande vidsträcktare användning än nyss angivits. Där alltså lagfart blivit för annan än fångesmannen sökt, måste på vanligt sätt kedjan mellan fångesmannen och den, som senast erhållit lagfart, slutas innan lagfart kunde beviljas. Om något kungörelseförfarande kunde då icke bliva fråga. Enligt vad erfarenheten utvisade, hade emellertid denna utväg blivit använd i vida större utsträckning än som varit avsett. Förbises finge emellertid icke, att i många fall, där kungörelse utfärdats, förhållandena varit sådana, att på grund av bristande specialisering av boken det icke varit möjligt att säkert utreda, huruvida en där förut gjord anteckning om lagfart hänfört sig till den fastighet, som varit i fråga, eller till någon annan. Med de förändrade grunder i fråga om fastighetsbokföringen, på vilka lagberedningens förslag vore byggt, torde man icke längre behöva räkna med dylika oegentligheter; och som helt naturligt de fall komme att bliva alltmer sällsynta då en fastighet icke efter 1876 varit föremål för lagfart, låge det i sakens natur att förslaget bestämmer därutinnan i själva verket ägde karaktären av övergångsbestämmelser, för vilkas tillämpande så småningom komme att saknas förutsättning. Emellertid kunde icke, även med den förändrade anordningen av publikationen, lämnas utan beaktande den möjlighet att fångeshandling kunde genom olyckshändelse förstöras eller förkomma innan lagfart å fånet ännu hunnit sökas. Den utväg, som i sådant fall stode förvärvaren öppen, vore naturligtvis den att genom medverkan av fångesmannen förskaffa sig ny fångeshandling, eller, om sådant icke på frivillighetens väg kunde uppnås, efter rättegång utverka sig en dom, å vilken lagfart kunde sökas. I allmänhet torde väl ock denna utväg vara för ändamålet tillräcklig, såvida den i rätt tid anlätades. Försummade den, som förvärvat egendomen, att vidtaga för lagfarts vinnande erforderlig åtgärd, komme däremot lätteligen det förhållande att inträda, att kedjan av lagfarter icke vidare kunde sammanknytas; på grund av dödsfall, utflyttning eller liknande orsaker kunde det när någon tid hade gått bliva omöjligt att finna rätt vederbörande för att genom överenskommelse eller rättegång ordna saken. Att på lagstiftningens väg ingripa för att befria förvärvaren ur det trångmål, vari han sålunda blivit försatt, hade syntts icke böra ifrågakomma, då det oftast vore hans egen försumlighet som därtill givit anledning. Men å andra sidan vore det från allmän synpunkt önskligt, att icke för all framtid egendomen faktiskt sattes utanför fastighetsbokföringen och dess rättsverkningar. Utväg måste beredas att, när egen-

domen kommit i ny ägares hand, trots det felande fånget åter sluta kedjan av lagfarter. Beredningen hade ansett detta kunna ske sålunda, att även i detta fall den nye ägaren utan hänsyn till det mellanliggande fånget efter kungörelse och med iakttagande i övrigt av det för ovan angivna fall föreskrivna förfarande kunde erhålla lagfart å sitt fång. De förutsättningar, under vilka i detta fall förfarandet finge komma till användning, syntes vara ägnade att förebygga att utvägen anlidades i otid eller såsom medel att undgå det allmänna lagfartstvänet. De närmare bestämmelserna angående kungörandet samt om lagfartsärendets vidare behandling vore i förslaget avfattade i huvudsaklig överensstämmelse med lagfartsförordningen.

Det av lagberedningen framlagda lagförslaget har icke lett till utfärdande av några bestämmelser i angivna hänseende. Av vad såväl Norder som häradshövdingföreningens styrelse anfört synes emellertid framgå, att en ändring av de om förutsättningarna för erhållande av kungörelselagfart gällande bestämmelserna är påkallad. Det kan icke anses obefogat att, i ett fall som det ovan omförmälda fallet Modigh, möjlighet under betryggande former beredes den senaste fastighetsägaren att erhålla lagfart å en sedan lång tid tillbaka ägd och innehavd fastighet, även om fången icke kunna slutas från en tidigare i lagfartsboken antecknad ägare till den senaste innehavaren. En sådan uppfattning har ju också kommit till uttryck redan i lagberedningens ovannämnda betänkande och förslag. De i detta förslag angivna förutsättningarna för erhållande av möjlighet att få kungörelselagfart, trots förhandenvaron av en i fastighetsbok tidigare antecknad lagfart å egendomen, synas mig vara väl lämpade att förhindra missbruk av en sådan rätt. Förslaget i denna del har också vunnit gillande av styrelsen för häradshövdingföreningen. Vad styrelsen uttalat om införande av ett stadgande, att en viss minimitid efter den senaste lagfarten bör ha förflutit innan kungörelseförfarande må anlitas, synes mig värt beaktande, liksom ock vad styrelsen anfört beträffande uttagande av en förhöjd stämpelavgift i förekommande fall.

Det spörsmål, varom här närmast är fråga, torde med sannolikhet kunna antagas bliva föremål för behandling vid den inom lagberedningen pågående revisionen av jordabalken. Med hänsyn till omfattningen av lagstiftningsarbetet på sagda område torde en ny lagfartsförordning näppeligen vara att påräkna på många år. Jag vill därför ifrågasätta, huruvida icke utan avvaktande av lagberedningens förslag till ny jordabalk sådan ändring i lagfartsförordningen skulle kunna vidtagas, att här ifrågakomna spörsmål skulle kunna vinna lösning på grundval av det år 1907 framlagda förslaget.

Med stöd av den befogenhet min instruktion lämnar mig får jag härmed i underdanighet för Eders Kungl. Maj:t framlägga ovan berörda förhållanden och spörsmål till den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.

2. Framställning angående åtgärder till säkerställande av att den, som genom myndighets försorg skall inställas till förhandling inför domstol, beredes nödig vila före rättsförhandlingen.

I detta ämne avlät jag den 30 november 1950 till Konungen en så lydande framställning:

I en till mig inkommen skrift anförde advokaten Hugo Lindberg i Stockholm följande.

Den 15 december 1949 hade Stockholms rådhusrätt meddelat dom i ett brottmål mellan allmän åklagare samt en på Sidsjöns sjukhus i Sundsvall intagen patient, för vilken Lindberg varit offentlig försvarare. I målet hade Lindberg hemställt om förnyad sinnesundersökning av den tilltalade, men detta yrkande hade avslagits av rådhusrätten. I den meddelade domen hade rådhusrätten förklarat, att den tilltalade väl gjort sig skyldig till det brott, för vilket han ställts under åtal, men enär han vid de brottsliga gärningarnas begående saknat förståndets bruk, hade rådhusrätten ogillat åklagarens i målet förda talan. Sedan Lindberg fullföljt talan i Svea hovrätt, hade målet handlagts inför hovrätten den 10 februari 1950, varvid hovrätten beslutat infordra yttrande från medicinalstyrelsen. Till målets handläggning sagda dag, som utsatts till klockan 14, hade den tilltalade under bevakning av två polismän ankommit till Stockholm med morgontåget samma dag. Resan till Stockholm hade skett med nattåg och utan sovvagn. Enligt uppgift av de åtföljande polismännen hade det varit förenat med stora svårigheter att finna nödiga sittplatser på tåget från Ånge. Patienten hade vid ankomsten till Stockholm varit mycket uttröttad efter en sömlös natt, något som vore lätt förklarligt. Lindberg hade velat fästa JO:s uppmärksamhet på fallet, enär det syntes vara av principiellt intresse. Att den som skulle höras inför domstol skulle befinna sig i bästa möjliga psykiska och fysiska form låge i sakens natur. Det vore en förutsättning för att hans hörande skulle kunna vara av värde för utredningen i målet. Rättegångsbalken innehölle föreskrifter som markerade detta, och det framginge bland annat av det uttryckliga förbudet att vid polisförhör pressa en misstänkt genom utmattning. Den som natten före en rättegång nödgades färdas på tåg utan sovvagn kunde icke besitta den psykiska och fysiska spänst, som vore erforderlig för att förhör med honom skulle kunna tillmätas värde. I rättvisans namn ville Lindberg nämna, att patientens uttröttade tillstånd i det här omförmälda fallet icke haft någon menlig inverkan på förhöret med honom, men det hade berott på den tillfälligheten att han icke behövt höras, något som dock icke kunnat förutses, allra minst av den myndighet under vilkens vård och lydnad patienten stode. Då icke ens vederbörande vid våra sinnessjukhus syntes inse betydelsen av att den som skulle höras inför domstol befunne sig vid bästa möjliga fysiska vigör, syntes det Lindberg påkallat, att sjukvårdsmyndigheterna

gjordes uppmärksamma på nödvändigheten av att en patient, som skulle inställas för domstol, komme dit i god fysisk kondition och icke i ett tillstånd av utmattning, som äventyrade ändamålet med inställelsen. Lindberg ville nämna, att enligt uppgift, som patienten lämnat Lindberg, hade han anhållit att få avresa till Stockholm en dag tidigare, bland annat för att få tillfälle att rådgöra med Lindberg angående målet, men denna framställning hade avslagits.

I ett med anledning av klagoskriften infordrat yttrande anförde t. f. sjukvårdsläkaren vid Sidsjöns sjukhus H. Beander, vilken haft ansvaret för vården av ifrågavarande patient, följande.

Den 10 februari 1950 hade patienten haft att inställa sig inför hovrätten. Beander hade dock ej haft ordnandet med hans transport till Stockholm om hand, utan transporten hade skett genom hovrättens försorg och under medverkan av polisen i Sundsvall. Att resan blivit genomförd på ett sådant sätt, att patienten kommit fram uttröttad, vore givetvis att livligt beklaga, men Beander hade faktiskt icke haft något inflytande på det hela och kunde därför endast tillbakavisa Lindbergs insinuation att icke ens vederbörande vid våra sinnessjukhus syntes inse betydelsen av att den som skulle höras inför domstol befunne sig vid bästa möjliga fysiska vigör. Patienten hade hos överinspektören för sinnessjukvården begärt en 72-timmars permission i samband med denna resa, men då detta ärende kommit på remiss till Beander, hade Beander ansett sig icke kunna tillstyrka denna begäran på grund av patientens uttalade opålitlighet och fenomenala duperingsförmåga. Patientens begäran hade också avslagits av överinspektören. Dessutom hade det då redan varit bestämt, att resan till Stockholm skulle ske i hovrättens regi, och Beander hade ju icke haft någon anledning att ändra på den saken. Ej heller hade Beander haft minsta orsak misstänka, att resan blivit ordnad på sätt som skett. Med anledning av det anförda hemställde Beander, att Lindbergs klagoskrift ej måtte föranleda någon åtgärd.

Sedan jag därefter anmodat polismästaren i Sundsvall att avgiva yttrande i ärendet, anförde polismästaren Stig Save följande.

Anledningen till att resan under natten den 9 — den 10 februari 1950 företagits i sittvagn hade varit, att det icke vore praxis att låta personer, som under polisbevakning skulle inställas inför domstol på annan ort, företaga resan i sovvagn, även om resan ägde rum nattetid. Polisöverkonstapeln Joh. O. Hedman, som handlagt ärendet angående transporten, hade utgått från att ersättning av statsmedel icke skulle komma att utgå för sovplatsavgifter. En hel kupé med tre sovplatser hade i ifrågavarande fall måst tagas i anspråk. Vid förfrågan hos länsstyrelsen i länet hade inhämtats, att icke något fall av transport i sovvagn vore känt. Om resan företagits dagen före inställelsen inför hovrätten, hade behov av lämplig förvaringsplats i Stockholm för den tilltalade uppkommit. Förvaring under

längre tid av en sinnessjuk person i kriminalavdelningens i Stockholm arrester syntes icke böra ifrågakomma. Icke heller torde förvaring på hotell eller pensionat vara lämplig. Återstode möjligheten att efter hänvändelse till medicinalstyrelsen eller genom överenskommelse med sjukhuschefen vid något av de statliga sinnessjukhusen i Stockholm bereda den transporterade husrum och vård under tiden mellan ankomsten till Stockholm ena dagen och inställelsen inför hovrätten dagen därpå. Vid planläggningen av transporten hade Hedman emellertid bedömt situationen så, att transporten borde ske med nattåget natten före inställedagen. Den tilltalade hade då skolat ha möjlighet att före inställelsen inför hovrätten vila ut efter resan under förvaring i kriminalpolisens i Stockholm lokaler. Under ifrågavarande resa hade disponerats på förhand beställda sittplatser. Den tilltalade hade således kunnat sitta under hela tågresan, om han så velat. Han hade emellertid, trots att han av de medföljande polismännen upprepade gånger anmodats att gå in i kupén och sätta sig, envisats att under större delen av resan stå ute i korridoren. Han hade uppgivit, att han vore för nervös för att kunna sitta. Det syntes därför vara ovisst, om han kunnat förmås lägga sig, om sovplats disponerats för hans räkning. Polismännen hade haft för avsikt att efter framkomsten till Stockholm bereda den tilltalade möjlighet till vila i kriminalpolisens lokaler under tiden mellan nattågets ankomst till Stockholm tidigt på morgonen och inställelsen inför hovrätten klockan 14. Efter framkomsten till Stockholm hade den tilltalade emellertid icke velat höra talas om att bege sig till kriminalpolisen. Han hade sagt sig ämna uppsöka sin advokat klockan 9. Efter besöket hos advokaten hade han velat besöka stadsfogden. Polismännen hade villfarit hans önskningsar, varför tiden ej räckt till för vila före inställelsen inför hovrätten. Den tilltalade hade icke uttryckt någon önskan att få vila sig. Polismännen hade icke kunnat märka, att han varit särskilt fysiskt påfrestad av resan. Då ifrågavarande transport planlagts och verkstälts på ett sätt, som överensstämde med praxis, och då dessutom den transporterades uttröttade tillstånd icke haft menlig inverkan på förhöret inför hovrätten med honom, hemställde Save, att JO vad beträffade polismyndighetens åtgärder måtte låta bero vid vad i saken förekommit.

Vid Saves yttrande var fogad en av Hedman avgiven promemoria rörande av honom vidtagna åtgärder för transportens ordnande samt upplysningar av de konstaplar, som verkställt transporten.

I begärt utlåtande anförde slutligen medicinalstyrelsen följande.

Möjlighet till övernattning å statligt sinnessjukhus, beläget i eller i närheten av den stad där patient av polisen skulle inställas inför domstol, kunde i regel beredas, om framställning därom i god tid gjordes hos medicinalstyrelsen. Någon framställning om beredande av övernattningsmöjligheter i nu ifrågavarande fall hade dock icke gjorts. Skulle i ett givet fall sådan övernattning vid behov icke låta sig anordnas, syntes det sty-

relsen rimligt, att sovvagn i stället komme till användning. Styrelsen ville tillägga, att vid av styrelsen anbefallda transporter av patienter mellan olika sjukhus sovvagn finge anlitas i de fall, då resa med nattåg vore nödvändig.

Med hänsyn till vad som anförts i de avgivna yttrandena synes mig någon anmärkning icke kunna riktas mot någon viss tjänsteman för att ifrågasvarande transport verkställdts på sätt som skett.

Emellertid är vad i ärendet upplysts av beskaffenhet att rikta uppmärksamheten på den fråga, som Lindberg i sin skrift upptagit till behandling, nämligen vikten av att den, som genom myndighets försorg skall inställas till förhandling inför domstol, beredes nödig vila för att vara vid bästa möjliga vigör vid rättsförhandlingen. Det är ett betydande rättssäkerhetsintresse, som härvidlag fordrar beaktande. För såväl den tilltalade själv som för domstolen måste det vara angeläget, att en rättsförhandling kan genomföras utan sådana störningar, som kunna uppkomma genom den tilltalades trötthet och mindre goda kondition. De som omhänderha vårdnaden av en tilltalad böra därför låta sig angeläget vara att förebygga varje anledning till störningar av detta slag. Det bör icke få förekomma, att en tilltalad genom myndigheternas åtgöranden underkastas en behandling som är ägnad att nedsätta hans andliga och fysiska förmåga att genomföra en rättegång.

Genom den nya rättegångsbalkens ikraftträdande och den därav följande ökade muntligheten i överrättsförfarandet har antalet fall, då en för brott tilltalad måste iakttaga personlig inställelse inför domstol, ökat i väsentlig omfattning. Detta gäller också häktade och andra, som förvaras å fängvårdsanstalt, ävensom personer, som äro intagna å sinnessjukhus. Åtalas en sådan person, måste han å den för huvudförhandling utsatta dagen inställas inför domstolen genom myndigheternas försorg. Då fråga är om mål i hovrätt eller högsta domstolen, kan det ej sällan inträffa, att inställelsen måste ske från en ort, belägen på långt avstånd från platsen för domstolens sammanträde.

I regel kan transporten av en tilltalad ordnas så, att resan företages dagen före rättsförhandlingen, varigenom den tilltalade kan få övernatta å anstalt på eller i närheten av platsen för domstolssammanträdet. Någon garanti för att en sådan övernattning i det särskilda fallet verkligen kan ordnas torde dock icke förefinnas. Det synes mig därför angeläget, att bestämda föreskrifter meddelas rörande möjligheterna för en dylik övernattning och de särskilda förutsättningar, under vilka övernattning å sinnessjukhus eller fängvårdsanstalt må äga rum.

Förhållandena äro emellertid ofta sådana, att resan till domstolsförhandlingen måste företagas under natten till inställedagen. Att nattresor

måste förekomma beror framför allt på bristen på bevakningspersonal, som ej tillåter att arbetskraft tages i anspråk för transporter under längre tid än som är oundgängligen nödvändigt. Därest resan med hänsyn till föreliggande omständigheter måste ske med nattåg, synes någon tvekan icke böra råda om att den transporterade bör beredas tillfälle till nödig vila å tåget. Där så kan ske, bör han således erhålla plats i sovvagn, därvid statsverket måste vidkännas de med användande av sovplatserna för den transporterade och hans bevakning ökade kostnaderna för transporten.

Såsom av innehållet i Saves yttrande framgår torde bland vederbörande myndigheter råda ovisshet om, huruvida i fall som det förevarande ersättning får uttagas för kostnader för sovplatser. Om resan med hänsyn till föreliggande omständigheter bör ske med nattåg, synes mig rätt till ersättning för sovplatser föreligga, och detta även om betalning måste erläggas för en tredje icke använd sovplats. För undanröjande av all tvekan härutinnan skulle det enligt min mening vara lämpligt, att polismyndigheterna ålades skyldighet att vid transport med nattåg av person, som av myndighet skall inställas till förhandling inför domstol, anlita sovvagn i den mån så finnes möjligt.

Med stöd av den befogenhet min instruktion lämnar mig får jag härmed i underdånighet för Eders Kungl. Maj:t framlägga ovan berörda förhållanden och synpunkter för den åtgärd Eders Kungl. Maj:t må finna framställningen föranleda.

3. Framställning angående upphävande av skyldigheten för fångvårdsanstalter m. fl. att avlämna fångförteckningar.

Den 23 december 1950 skrev jag till Konungen följande:

I 1 § kungl. kungörelsen den 30 maj 1941 (nr 316) angående avlämnande av förteckningar över häktade, fångar och tvångsarbetare sådan kungörelsen lyder enligt kungörelse den 19 november 1948 (nr 698) stadgas, att över häktade, fångar och tvångsarbetare, som äro intagna i fångvårdsanstalt, stads- eller häradshäkte eller tvångsarbetsanstalt, skall avgivas förteckning i enlighet med vad i kungörelsen vidare stadgas.

Enligt 2 § skall förteckning enligt bifogat formulär för varje månad uppättas över häktade, som äro intagna i fångvårdsanstalt eller i stads- eller häradshäkte, samt över sådana fångar, vilka under den månad förteckningen avser börjat undergå straff eller tvångsarbete i anstalt eller häkte som nyss nämnts. I fråga om häktad, som kvarsitter från föregående månad, lämnas fullständiga uppgifter i kolumnerna 2, 3 och 4 allenast i förteckningarna för januari, april, juli och oktober månader. I förteckningarna för övriga månader utsättes i fråga om sådan häktad endast hans namn samt hänvisas i nämnda kolumner i övrigt till förteckningen för före-

gående månad; dock skola sådana åtgärder med avseende å den häktade anmärkas, vilka vidtagits under den månad förteckningen avser.

Har beträffande fånge, som upptagits i tidigare avgiven förteckning, ändring gjorts i meddelat förordnande om verkställigheten, skall uppgift härom lämnas i förteckningen för den månad, varunder ändringen skett, med hänvisning tillika till den tidigare förteckningen.

Enligt det till fångförteckningskungörelsen fogade formulär nr 1 skola i förteckningen antecknas: i kol. 1) år, månad och dag då den intagne ankom till anstalten; i kol. 2) den intagnes fullständiga för- och tillnamn, tjänst eller yrke, hemort, födelseår, -månad och -dag samt födelseort; i kol. 3) det brott eller eljest den anledning varför häktandet skett samt den myndighet som förordnat om häktningen; i kol. 4), bland annat, den domstol eller myndighet, inför vilken den intagne står under tilltal; när utslag meddelats och när utslaget eller bevis om det ådömda straffet till anstalten ankommit; samt beträffande bötesfånge den domstol eller myndighet som beslutat om bötesförvandlingen, när beslutet meddelats och beslutets innehåll; för vilket eller vilka brott den intagne blivit dömd med angivande av åberopade lagrum och vilken bestraffning han sammanlagt skall undergå; om målet ankommer på högre rätts prövning; när överrätts eller Kungl. Maj:ts utslag ankommit; det slutliga utslagets innehåll och dagen, när utslaget blivit för den intagne kungjort; dagen då den intagne avgivit nöjdförklaring; i kol. 5), bland annat, strafftidens eller tvångsarbetets längd; dagen då straffet eller tvångsarbetet började och då det slutar; den myndighet som förordnat därom samt, om i strafftidens eller tvångsarbetets längd av någon orsak skett ändring, uppgift därom; i kol. 6) dagen då häktad avgått, med angivande av anledningen därtill; samt i kol. 7) anteckningar hos myndighet som har att granska förteckningen.

I 3 § äro bestämmelser meddelade om förtecknings underskrivande av anstaltens eller häktets styresman eller föreståndare eller, i fråga om härads-häkte, av den landsfiskal, som har tillsyn över häktet, samt insändande till vederbörande länsstyrelse av densamma eller eventuellt av anmälan att häktad eller fånge ej under den ifrågavarande tiden förvarats i fångvårdsanstalten.

I 4 § sådan paragrafen lyder enligt ovannämnda kungörelse den 19 november 1948 föreskrives, att till länsstyrelsen inkomna förteckningar och anmälningar skola inom viss tid av länsstyrelsen insändas till JO. Förekommer i förteckning häktad eller fånge, vilken misstänkes eller dömts för brott av beskaffenhet att fråga om ansvar därför skall handläggas som militärt mål, skall genom länsstyrelsens försorg utdrag av förteckningen, såvitt angår sådan person, insändas till MO.

I 9 § förordnas, att för varje månad skall vid allmän tvångsarbetsanstalt upprättas förteckning över de till tvångsarbete dömda personer, som in-

tagits å anstalten under månaden. Förteckningen skall underskrivas av anstaltens föreståndare och inom viss tid insändas till JO.

Enligt föreskrift i 17 § i den för JO gällande instruktionen skola de till JO inkomna fånglistorna granskas av honom.

Motsvarande föreskrift återfinnes i 14 § i instruktionen för MO beträffande till MO inkomna fånglistor.

I en till mig inkommen skrivelse hemställde styresmannen vid fångvårdsanstalten å Långholmen Carl Zetterlund, att jag måtte vidtaga åtgärder för upphävande av de gällande bestämmelserna om upprättande och insändande till JO av fångförteckningar. Till stöd för sin anhållan anförde Zetterlund följande.

Sedan lång tid tillbaka hade fångförteckningen haft stor betydelse vid de centrala myndigheternas kontroll av de intagnas strafftider och därmed sammanhängande verkställighetsresolutioner. Under tider med mindre klientelomsättning å fångvårdsanstalterna och mer begränsat arbete å direktörsexpeditionerna hade upprättandet av fångförteckningen utgjort en central del i expeditionens arbete. Den förändring i fångförteckningens utförande, som gjorts för ett tiotal år sedan, hade avsett att till en del begränsa det arbete som utskrivandet inneburit. Emellertid hade på grund av den alltmer ökade omsättningen av intagna på fångvårdsanstalterna denna lättnad uteblivit. Upprättandet av fångförteckningen krävde en dryg del av arbetskraften på direktörsexpeditionerna, och i genomsnitt kunde sägas, att vid anstalten å Långholmen en tjänstemans halva arbetstid åtginge till detta arbete. Å andra sidan måste sägas, att fångförteckningen förlorat den största delen av sin betydelse som kontrollinstrument för straffverkställighetstiderna. Verkställighetsresolutionerna meddelades numera centralt av fångvårdsstyrelsen, varför en enhetlig praxis införts i beräkningen. Genom centrala fångregistret hade styrelsen vidare möjlighet att följa de intagna från ankomsten till avgången och i god tid rätta eventuella felaktigheter. Fångvårdsanstalterna skulle sålunda genom ett slopande av fångförteckningarna beredas en avsevärd lättnad utan att en dylik reform medförde någon risk ur kontrollsynpunkt.

På anmodan av mig avgav fångvårdsstyrelsen yttrande över Zetterlunds skrivelse. I yttrandet anförde fångvårdsstyrelsen följande.

Fångvårdsanstalternas skyldighet att uppgöra och insända fångförteckningar innebure för fångvårdens del en dubbel belastning. Själva iordningställandet varje månad av de föreskrivna förteckningarna utgjorde vid fångvårdsanstalterna, särskilt vid de större anstalterna, en omfattande och tidskrävande arbetsuppgift. I den remitterade framställningen uppgåves, att vid fångvårdsanstalten å Långholmen i genomsnitt en tjänstemans halva arbetstid åtginge till detta arbete. Vid samma anstalt upptog fångförteckningen för oktober 1950 omkring 85 kvarvarande häktade, 74 fångar, som

under månaden börjat undergå frihetsstraff m. m., samt 16 fångar, som under månaden fått strafftiden ändrad, eller tillhopa omkring 175 personer. En approximativ beräkning för hela landet gäve vid handen, att summan av motsvarande kategorier för oktober 1950 uppgått till mellan 800 och 900 personer, av vilka flertalet måste redovisas med fullständiga uppgifter i månadens fångförteckning. Ehuru arbetsbördan med uppgörandet av fångförteckningar naturligtvis vore av avsevärt mindre omfattning vid de smärre anstalterna än vid de större, vore det på grund av den ringa personalstyrkan särskilt vid de mindre anstalterna som arbetet med fångförteckningarna inkräktade på befattningshavarnas övriga arbetsuppgifter. En ännu större belastning följde emellertid av den indirekta verkan, som de obligatoriska fångförteckningarna utövade på organisationen av fångvårdens registrering över huvud taget. Skyldigheten att avlämna fångförteckningar enligt fastställt formulär hade gjort det nödvändigt att upplägga den kronologiskt förda s. k. fångrullan efter samma formulär som fångförteckningen. De i formuläret meddelade föreskrifterna hade visserligen förenklats, när den tidigare fångförteckningskungörelsen av år 1913 ersatts med 1941 års kungörelse, men fortfarande krävde formuläret en fullständighet i detaljer, som icke vore förenlig med moderna registreringsmetoder och som framför allt icke hörde hemma i en kronologisk journal (fångrullan). I det dagliga fångvårdsarbetet användes icke fångrullan, som numera i stort sett endast hade den funktionen att den tjänade som underlag för fångförteckningen, utan i stället en serie hjälpförteckningar och hjälpregister av olika slag, bland annat handrullan, som innehölle ungefär samma uppgifter som fångrullan men i mera koncentrerad form och dessutom uppgifter om utspisade portioner per dag; vidare mottagningsbok, där alla intagna antecknades med namn, födelsedata, födelse- och hemort, signalement och persedelförteckning; nöjdförklaringsbok; förläggningsschema; liggare över de intagnas arbeten; avgångsbok; samt särskilda liggare över transportfångar, permissioner och förflyttningar m. m. Dessutom funnes tidsenliga registerkort, blanketter och personakter, vilka tillkommit såsom ett led i fångvårdsarbetets modernisering under de sista decennierna. Denna nya registrering anslöte sig främst till det från och med den 1 juli 1938 hos fångvårdsstyrelsen inrättade centrala fångregistret, till vilket anstalterna haft att sända intagnings- och avgångskort samt register- och förflyttningsbesked m. m. rörande intagna och avgångna. Vid ikraftträdandet den 1 januari 1945 av 1943 års lag om villkorlig frigivning hade utfärdats kompletterande bestämmelser angående insändande av uppgifter till centrala fångregistret. Ytterligare anvisningar om uppgiftslämnande m. m. hade tillkommit i anslutning till 1945 års lag om verkställighet av frihetsstraff m. m., som trätt i kraft den 1 juli 1946. Vid sistnämnda tidpunkt hade man även infört de s. k. protokollsakterna eller personakterna, som skulle finnas såväl för straff- och fängelsefångar med minst sex månaders strafftid som för till

ungdomsfängelse samt till förvaring och internering dömda. Protokollsakten innehöller, förutom rättegångsprotokoll, ett exemplar av styresmannens och läkarens berättelser över den verkställighetsundersökning (observation), som beträffande dessa kategorier intagna skulle äga rum vid verkställighetens början, ävensom vid anstalten förda daganteckningar. Akten åtföljde den intagne vid förflyttningar och överlämnades vid villkorlig frigivning till vederbörande skyddskonsulent för att vid tillsynens upphörande vidarebefordras till fångvårdsstyrelsen. Mot detta aktsystem korresponderade en hos fångvårdsstyrelsen upplagd aktsamling, de till centrala fångregistret anslutna s. k. mappakterna, som bland annat innehöller verkställighetsundersökning, om sådan gjorts, ävensom till fångvårdsstyrelsen inkomna skrifter från den intagne eller beträffande honom samt kopior av utgående skrivelser. Dessa akter framtogs i regel vid handläggningen av olika slags ärenden rörande de intagna. En brist vore, att vissa viktiga personuppgifter saknades i mappakterna och vid behov måste hämtas från de på annat sätt förvarade kortakterna (intagnings- och avgångskort som sammanfogats till akter).

Den blandning av gammalt och nytt — anförde fångvårdsstyrelsen vidare — som kännetecknade fångvårdens registrering betraktad i dess helhet, måste självfallet leda till dubbelarbete och onödig arbetsbelastning för befattningshavarna vid fångvårdsanstalterna. Den växande insikten där- om hade föranlett åtskilliga reformförslag, bland annat ett detaljerat förslag av statens organisationsnämnd i dess år 1948 avlämnade promemoria om fångvårdsanstalternas organisation ävensom åtskilliga i remissyttranden över promemorian ifrågasatta modifikationer av organisationsnämndens förslag. Att det åtminstone hittills saknats förutsättningar för att genomföra något av dessa förslag syntes huvudsakligen böra tillskrivas det förhållandet att förslagsställarna icke tillräckligt beaktat det egentliga syfte, som fullföljdes av systemet med fångförteckningar. Föreskrifterna om fångförteckningar hade tillkommit för att — genom att framtvunga en kontinuerlig redovisning och kontroll av vissa legala faktorer vid tillämpning av frihetsförlust — tillgodose rättssäkerheten för enskilda individer, som berövats friheten enligt beslut av domstolar och vissa andra myndigheter. I denna del hade fångförteckningssystemet otvivelaktigt under ett tidigare skede fyllt en viktig funktion och vore fortfarande långt ifrån betydelselöst. Om fångförteckningarna och den därmed förenade kontrollen avskaffades, vore det därför nödvändigt att samtidigt vidtaga andra anordningar, som erbjöde en lika tillfredsställande garanti med hänsyn till den enskildes rättssäkerhet. För vidtagande av organisatoriska anordningar i sistnämnda syfte hade det varit till hinder, att bestämmelserna om straffdoms befordran till verkställighet och om beräkning av strafftid m. m. under de senaste åren befunnit sig i stöpsleven. Den omfattande beslutanderätt i dessa frågor, som vid 1945 års verkställighetsreform tillerkänts fångvårdsstyrelsen, hade

under de följande åren blivit starkt kritiserad såsom ett utslag av långtgående centraliseringstendenser, och förslag hade väckts om en tämligen vidsträckt decentralisering till fängvårdsanstalternas styresmän. Vid 1949 års riksdag, som haft att behandla propositioner med förslag till såväl ändringar i 1945 års straffverkställighetslag som ändringar i fängvårdsstyrelsens organisation, hade emellertid den motsatta meningen — att fängvårdsstyrelsen i dessa mera formella verkställighetsfrågor borde utöva en central beslutanderätt, bland annat i syfte att främja en enhetlig praxis på området ifråga och att avlasta göromål av denna för det egentliga fängvårdsarbetet främmande art från anstalternas styresmän och övriga befattningshavare — segrat. Fängvårdsstyrelsens funktioner inom den mera formbundna delen av straffverkställigheten hade därför kommit att ytterligare utökas genom att vissa av länsstyrelsernas dittillsvarande åligganden — att kontrollera verkställbarheten av straffdomar mot icke häktade och med bistånd av lokala polismyndigheter föranstalta om sådana straffdomars befordran till verkställighet ävensom kontrollera att verkställbara straffdomar ginge i verkställighet — överflyttats till fängvårdsstyrelsen. Då fängvårdsstyrelsen även i fortsättningen fått behålla den exklusiva befogenheten att beräkna strafftidens längd och fastställa slutdag för verkställigheten (vid fängelse och straffarbete på viss tid), såväl beträffande icke häktade som beträffande häktade och eljest i fängvårdsanstalt intagna, utövade fängvårdsstyrelsen vidare i samband med strafftidsberäkningen en omedelbar kontroll över anstalternas styresmän, i vad anginge deras uppgift att kontrollera verkställbarheten av straffdomar mot häktade och andra i fängvårdsanstalt intagna samt att befordra sådana domar till verkställighet. Den större enhetlighet, som uppnåtts genom att fängvårdsstyrelsen i ökad utsträckning erhållit befogenhet att fatta beslut och utöva kontroll i dessa straffverkställighetsärenden, syntes ha skapat ett gynnsamt utgångsläge för att få till stånd en mera enhetlig registrering av uppgifter och åtgärder, t. ex. genom att samtliga anteckningar och beslut i frågor om befordran till verkställighet och beräkning av strafftid infördes på en och samma handling (en handling för varje intagen). Därigenom skulle det bli möjligt att — vid inspektion hos fängvårdsstyrelsen eller hos fängvårdsanstalt eller genom rekvisition av erforderliga handlingar — beträffande varje intagen följa de olika momenten av den formella straffverkställighetens gång för den häktade från tidpunkten för häktningen till frigivningsdagen och för den icke häktade från den dag, då straffdomen ankomme från domstolen till fängvårdsstyrelsen, fram till den tidpunkt, då den dömde frigåves. Om ett sådant system kunde bringas att fungera tillfredsställande, torde man, särskilt om hänsyn jämväl toges till det större mått av enhetlighet som följde av strafftidsfrågornas koncentration till fängvårdsstyrelsen, kunna undvara det regelbundna insändande av kontrollmaterial till JO:s granskning, som ägde rum vid det nuvarande systemet med obligatoriska fäng-

förteckningar. Detta skulle innebära, att JO:s kontroll skulle ske i nya former. Ett särskilt skäl mot att bibehålla fångförteckningarna såsom grundval för kontrollen vore, att dessa förteckningar numera ofta icke gäve tillräcklig ledning för den viktiga del av granskningen som avsåge beräkning av strafftid. Såsom en följd av 1945 års nya regler om strafftidens beräkning när ett redan undergånget straff skulle avräknas på gemensamt straff — strafftiden räknades då från det första straffets begynnelse-dag — vore det ofta omöjligt att kontrollera riktigheten av strafftidsberäkningen i komplicerade strafftidsärenden utan tillgång till verkställighetshandlingarna eller en motiverad strafftidsresolution. Även andra omständigheter, bland annat den ökade frekvensen av villkorliga frigivningar och därmed också av förverkade straffåterstoder, hade bidragit till att minska fångförteckningarnas värde såsom underlag för kontroll av strafftidsberäkningen. Såsom framginge av det förut anförda vore det av synnerlig vikt att i samband med fångförteckningarnas avskaffande få till stånd en väsentligt förenklad registrering, varigenom anstaltstjänstemännen befriades från en betydande del av hithörande arbetsuppgifter, alldeles särskilt sådana redovisningar av utförliga brottsbeskrivningar och uppräknningar av lagrum, som saknade direkt betydelse för den intagnes behandling.

I yttrandet uppgav fångvårdsstyrelsen vidare, att inom styrelsen uppgjorts en plan för registrering och uppgiftslämnande m. m. inom det berörda området av straffverkställigheten, därvid avsikten varit att söka tillvarata de rättssäkerhetssynpunkter och de krav på förenkling som ovan framhållits, samt anförde härutinnan följande.

I syfte att samordna registreringen av samtliga på fångvårdsmyndighet ankommande verkställighetsåtgärder — prövning av straffdomens verkställbarhet, den dömdes intagning i anstalt, bestämmande av verkställighetstidens längd, ändringar i redan meddelad strafftidsresolution etc. — ville fångvårdsstyrelsen föreslå ett nytt aktsystem med en *verkställighetsakt* för varje till straffarbete eller fängelse dömd person. Aktomslaget, som innehölle samtliga verkställighetshandlingar, vore samtidigt en registerblankett med plats för anteckningar och resolutioner m. m. Vid blankettens ifyllande toges kopior för särskilda registreringsändamål. Verkställighetsakten åtföljde den dömd. Omedelbart efter verkställighetens början insändes dock akten tillfälligt till fångvårdsstyrelsen för strafftidsberäkning. Då verkställigheten inleddes på olika sätt för å ena sidan sådana dömda, som vore häktade eller eljest intagna i fångvårdsanstalt när domen finge verkställas, och å andra sidan icke häktade dömda, som vore på fri fot när domen bleve verkställbar, måste systemet med verkställighetsakter utformas olika för de båda grupperna. För icke häktade dömda ifylldes flertalet punkter på verkställighetsaktens registerblankett hos fångvårdsstyrelsen mellan den dag, då straffdomen inkommit från domstolen, och den dag, då domen bleve verkställbar. Blanketten innefattade utrymme och rubriker

för fångvårdsstyrelsens resolution om befordran till verkställighet och anvisande av intagningsanstalt, för uppgifter om domstolen och domens dag samt domens innehåll beträffande brott, lagrum och ansvarspåföljd etc. I alla enkla fall återgäves domens innehåll genom transumt av domslutet. Vidare funnes rubriker för nöjdförklaring samt — att ifyllas på intagningsanstalten — för anteckningar om intagningsdag och om myndighet som förpassat den dömde till intagningsanstalten eller förelagt honom att inställa sig där. Om domens innehåll återgivits genom transumt av domslutet, tecknades fångvårdsstyrelsens strafftidsresolution omedelbart under transumtet genom stämpel med ifylld text, motsvarande i något förenklad form den nu använda typen av stämpelresolution. I de komplicerade fall, då en motiverad strafftidsresolution måste meddelas, ersattes både transumtet och stämpelresolutionen av en maskinskriven ”konceptresolution”, som till skillnad från de nuvarande konceptresolutionerna återgäve domens innehåll även beträffande brottsbeskrivning och återopade lagrum. Sedan verkställighetsakten försetts med strafftidsresolution, återsändes den till intagningsanstalten. Inträffade någon omständighet, som invercade på verkställighetstidens längd, t. ex. rymning, gjordes anteckning därom på akten omedelbart under strafftidsresolutionen. Fångvårdsstyrelsens ändringsresolutioner skreves på verkställighetsakten i löpande följd. Därigenom uppnåddes större överskådlighet, varjämte upprepning av innehållet i tidigare resolutioner kunde undvaras. När verkställighetsaktens registerblankett utskreves hos fångvårdsstyrelsen, toges en kopia av densamma på ett likalydande formulär (lösblad), som icke medföljde verkställighetsakten till den lokala polismyndigheten utan kvarstannade hos fångvårdsstyrelsen, där den fungerade som *strafftidskoncept*. Konceptet framtoges, när verkställighetsakten inkomme för beräkning av strafftid, varvid fångvårdsstyrelsens resolution skreves på genomslag. Vid alla senare ändringsresolutioner toges på strafftidskonceptet genomslag från verkställighetsakten. Därjämte toges en andra kopia av registerblanketten på en (med några smärre avvikelser) likalydande blankett. Denna kopia, *verkställighetsbladet*, medföljde domen vid dess befordran till verkställighet men kvarstannade på den anstalt, där den dömde intoges för verkställighet. Sedan verkställighetsakten försetts med strafftidsresolution, infördes erforderliga uppgifter på verkställighetsbladet. Verkställighetsbladen skulle ersätta den nuvarande fångrullan och handrullan jämte vissa andra handlingar. De borde förvaras i alfabetisk ordning, lämpligen i en Acme-pärm försedd med nummerregister. Slutligen toges vid utskriften av registerblanketten en kopia avsedd för centrala fångregistret. Då denna handling innehölle uppgift å brott, lagrum och ansvarspåföljd, kunde anstalterna befrias från att lämna motsvarande uppgifter till centrala fångregistret på intagningskort. Genom vissa andra åtgärder kunde uppgiftsskyldigheten till centrala fångregistret ytterligare begränsas. — Beträffande den, som hölles häktad å fångvårds-

anstalt när domen finge verkställas, borde verkställighetsakt finnas upplagd från och med den dag, då han införpassats till fångvårdsanstalt. Verkställighetsaktens registerblankett erhöles med hänsyn till olikheterna vid verkställighetens inledande en utformning, som på vissa punkter avveke från blanketten för icke häktade. Bland annat erfordrades anteckningar om dag, då domen ankomme till anstalten och då den kungjorts för den dömd, samt vidare dag, då den dömd beretts tillfälle till nöjdförklaring och då han avgivit sådan förklaring, samt dag, då domen vunne laga kraft mot den dömd av annan anledning än nöjdförklaring etc. I övrigt överensstämde formuläret i stort sett med formuläret för icke häktad. Transumt av domslutet skreves i enklare fall på anstalten. Om referat av domen erfordrades, skulle detta göras hos fångvårdsstyrelsen i form av utvidgad strafftidsresolution. Även vid utskrivning av registerblankett för häktad toges tre kopior, av vilka en kopia, verkställighetsbladet, kvarstannade på anstalten. Strafftidskonceptet och den för centrala fångregistret avsedda kopian sändes jämte verkställighetsakten till fångvårdsstyrelsen. — Om fångförteckningarna avskaffades och fångvårdens registrering omlades enligt de ovan angivna riktlinjerna, medförde detta för fångvårdsanstaltens del, att en synnerligen välbehörlig omfördelning av befattningshavarnas arbetsbörd kunde genomföras till förmån för det egentliga vårdarbetet. Beträffande fångvårdsstyrelsens arbetsuppgifter torde förslagens genomförande komma att innebära ökade garantier för säkerhet och enhetlighet vid handläggningen av ärenden om straffdoms befördran till verkställighet och om beräkning av strafftid m. m. För att det nya registreringssystemet skulle fungera tillfredsställande måste emellertid den ökning av styrelsens arbetsbörd, som uppenbarligen föranleddes av registreringens huvudsakliga förläggning till styrelsen, kompenseras med viss förstärkning av personalen vid styrelsens socialbyrå och det till byrån anslutna centrala fångregistret. En sådan förstärkning vore i själva verket en oundgänglig förutsättning för förslagens genomförande.

Sammanfattningsvis anförde fångvårdsstyrelsen slutligen följande.

Systemet med fångförteckningar hade blivit en belastning för fångvården, bland annat genom att hindra införandet av ett förenklat och rationellt system för registrering av uppgifter och förvaring av handlingar. Samtidigt hade fångförteckningarna till följd av vissa författningsändringar beträffande strafftidsberäkning m. m. fått minskat värde såsom material för kontroll av strafftidsberäkning och andra mera formella verkställighetsåtgärder. Behovet av en löpande kontroll i detta hänseende hade också minskat genom centralisering till fångvårdsstyrelsen av ärenden rörande vissa straffdomars befördran till verkställighet och strafftidsberäkning m. m. En förutsättning för fångförteckningarnas avskaffande torde vara att inom fångvården genomfördes ett överskådligt system för registrering av uppgifter och åtgärder inom denna del av straffverkställigheten, som

gjorde det möjligt att genom inspektioner eller lån av handlingar i varje särskilt fall granska verkställighetsfrågans gång från den tidpunkt, då straffdom mot icke häktad inkomme till fångvårdsstyrelsen från domstolen eller då den misstänkte såsom häktad införpassades till fångvårdsanstalt, till dess den dömde bleve frigiven. Vid uppläggandet av en sådan registrering vore det angeläget, att anstaltens befattningshavare sluppe dubbelarbete med förande av register och förteckningar samt överhuvudtaget i görligaste mån frigjordes för de behandlingsuppgifter, som de hade att fullgöra i modern straffverkställighet. Då den av fångvårdsstyrelsen utarbetade planen till förenklad och förbättrad registrering beräknades ha kommit igång till den 1 juli 1951, föreslog styrelsen, att systemet med fångförteckningar finge upphöra från och med samma dag.

Vad fångvårdsstyrelsen anfört i det till mig avgivna yttrandet förtjänar enligt min mening synnerligt beaktande. Upprättandet av fångförteckningar i deras nuvarande form torde medföra ett omfattande arbete för vederbörande anstaltens befattningshavare, vilket icke kan anses motsvara nyttan av dessa förteckningar. Att det nu tillämpade systemet måste anses föråldrat och bör utbytas mot ett modernare sådant synes mig uppenbart. Vad fångvårdsstyrelsen i sistnämnda hänseende föreslagit torde vara av beskaffenhet att bringa reda i registreringen av de i fångvårdsanstalterna intagna och även vara till fördel för styrelsens arbete med avseende å straffverkställigheten. Därmed synes mig också det planerade systemet vara ägnat att i större utsträckning än nu är fallet tjäna till gagn för rätts säkerheten.

Vad angår den granskning av förteckningarna, som enligt gällande instruktion skall verkställas av JO, må framhållas följande. I ett år 1940 avgivet utlåtande över ett då väckt förslag om begränsning av fångförteckningarna och den föreskrivna granskningen av dessa anförde min företrädare i ämbetet, att kontrollen över att fånge frigåves å den för straffet bestämda slutdagen icke längre syntes äga någon större betydelse, då det i vår tid torde vara så gott som uteslutet, att frigivning icke skedde å den i verkställighetsresolutionen bestämda dagen. Den kontroll, som fångförteckningarna under senare tid närmast tjänat till underlag för, har därför avsett verkställighetsresolutionerna. Genom ikraftträdandet den 1 juli 1946 av lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. har emellertid, såsom fångvårdsstyrelsen framhållit, fångförteckningarnas möjlighet att tjäna såsom grund för granskning av dessa resolutioner i viss utsträckning gått förlorad, och dessutom har behovet av sådan kontroll i avsevärd grad minskat. Före den 1 juli 1946 ankom det på länsstyrelserna att för verkställighet av straffdom utlägga det ådömda straffet och be-

stämman slutdagen för detsamma liksom att under strafftiden meddela beslut om de förändringar med avseende å slutdagen, som kunde föranledas av avbrott i verkställigheten och dylikt. Med hänsyn till det stora antal befattningshavare, som under sagda tid hade att tillämpa bestämmelserna om straffverkställighet, ävensom till det förhållandet att dessa bestämmelser i vissa hänseenden voro av tämligen invecklad beskaffenhet var det utan tvivel av vikt, att för ernående av enhetlighet i tillämpningen de meddelade verkställighetsresolutionerna granskades av särskild myndighet. Numera är förhållandet helt annorlunda. Genom nya verkställighetslagen har beslutanderätten i verkställighetsfrågor överlämnats till fängvårdsstyrelsen och sålunda lagts i händerna på en enda myndighet. Någon kontroll för erhållande av enhetlighet i rättstillämpningen är följaktligen icke erforderlig. Vad angår beslutens riktighet synes det mig näppeligen vara erforderligt, att beslut av ett centralt ämbetsverk göras till föremål för en kontinuerlig granskning av JO. Då denne enligt sin instruktion bör noggrant övervaka tillämpningen av lagar och författningar angående frihetsberövanden inom området för hans verksamhet, torde man få utgå från att även utan tillgång till fångförteckningar straffverkställigheten göres till föremål för erforderlig tillsyn. Sådan kan utövas icke blott vid inspektioner å fängvårdsanstalter utan även genom inspektioner hos fängvårdsstyrelsen eller infordrande av meddelade verkställighetsresolutioner för stickprovsgranskning härstädes.

Vad nu sagts om granskningen av fångförteckningar, som insändas till JO, torde gälla även i fråga om de fånglistor, som granskas av MO.

På grund av vad jag ovan anfört får jag härmed i underdånighet hemställa, att Eders Kungl. Maj:t måtte taga i övervägande, huruvida icke i anledning av vad fängvårdsstyrelsen anfört gällande bestämmelser om upprättande och insändande till JO och MO av fångförteckningar m. m. böra bringas att upphöra från och med den 1 juli 1951, samt i sådant fall framlägga förslag om den ändring i instruktionerna för JO och MO som därav föranledes.

V. Anmärkningar angående lagskipningen m. m.

1. Utredning rörande beskaffenheten av arrestlokalerna i riket.

För förvaring av anhållna eller häktade skall enligt 1 kap. 16 § rättegångsbalken för domsaga å tingsställe eller annan ort, som Konungen bestämmer, så ock i stad med rådhusrätt finnas häkte. Med Konungens tillstånd må häkte vara gemensamt för flera domsagor eller för domsaga och stad.

Vid sidan härav kvarstå vissa äldre bestämmelser, i den mån de icke såsom stridande mot rättegångsbalkens regler skola anses upphävida genom stadgandet i 2 § andra stycket i promulgationslagen den 20 december 1946. I 26 kap. 4 § byggningsbalken stadgas sålunda, att vid vart tingsställe skall vara ett fängelse, "där missgärningsmän må i förvar hållas". Kostnaderna för uppförande och underhåll av fängelset åvila enligt lagen den 5 juni 1909 angående skyldighet att deltaga i kostnaden för byggnad och underhåll av tingshus och häradsfängelse dem, vilka inom tingslaget erlægga kommunalutskylder. Vad angår städernas skyldighet att hålla häkte stadgas i kungl. brev den 27 november 1798, i anslutning till 35 kap. rådstuvubalken i stadslagen, att i varje stad bör finnas åtminstone två arrestrum. Enligt kungl. brev den 14 augusti 1841 kan i stad, där länshäkte finnes, stadens häkte förenas med länshäkte mot bidragsskyldighet från stadens sida.

En bestämmelse om skyldighet att tillhandahålla förvaringsrum för personer, som tillfälligt berövats friheten, finnes vidare i lagen den 6 juni 1925 om polisväsendet i riket. Enligt 8 § andra stycket i denna lag åligger det polisdistrikt att för distriktets polisväsen i erforderlig utsträckning ombesörja bland annat arrestlokal.

Såsom av de först återgivna stadgandena framgår äro härads- och stadshäktena i första hand avsedda för förvaring av anhållna och häktade. För avtjänande av ådömt frihetsstraff användas de däremot icke. Beträffande häktade är det på de flesta orter praxis, att de överföras till statlig fångvårdsanstalt. Förvaring av häktade i härads- eller stadshäkte förekommer därför i regel blott under helt korta tidsperioder, såsom i samband med att den häktade inställes för domstolsförhandling. I mellan 10 och 15 städer förvaras dock häktade under hela rannsakingstiden i stadshäktet. Förutom för förvaring av anhållna och häktade användas särskilt häradshäktena icke sällan även för omhändertagande av sådant klientel, som eljest intages i polisarrest. Understundom grundar sig denna användning på uttryckligt avtal mellan de tingshusbyggnadsskyldiga och vederbörande polisdistrikt. Häradshäktet är i dylikt fall att anse som förenat med polisarrest.

Vad angår polisarresterna erhålla dessa i praxis en mångskiftande användning. Ofta tagas de i anspråk för förvaring av anhållna. Särskilt gäller

detta på orter, där det är långt till häradshäktet eller där häktet, såsom många gånger är fallet, befinner sig i mindre gott skick än arresten. Polisarresterna användas vidare för härbärgerande av personer, som tagits i förvar enligt utlänningslagen, alkoholistlagen eller lösdrivarlagen, ävensom för tillfälligt inhysande av personer, som skola införpassas till fångvårdsanstalt, sinnessjukhus, arbetshem eller annan dylik anstalt. En stor del av det i polisarresterna intagna klientelet, för vilket här icke kan uttömmande redogöras, består av omhändertagna fyllerister.

Rörande beskaflenheten och utrustningen av förvaringsrum i häradsoch stadshäkten ävensom polisarrest, vilka anstalter i det följande sammanfattas under benämningen arrestlokaler, finnas bestämmelser meddelade dels i promulgationsförordningen till strafflagen, dels ock i kungl. kungörelsen den 4 maj 1934 med vissa föreskrifter angående förvaring av personer i häradsoch stadsfängelser samt polisarrest.

I 19 § 22 punkten av nämnda promulgationsförordning stadgas, att häkte skall vara så beskafladt att det icke är menligt för den häktades hälsa. I 29 punkten föreskrives vidare, att rum där anhållen person förvaras skall uppfylla skäligena anspråk på sundhet och bekvämlighet.

I kungörelsen den 4 maj 1934 stadgas, att förvaringsrum skall vara så inrättat, att obehörig förbindelse mellan den förvarade och annan i möjligaste mån förhindras. Rummet skall vara försett med stol, hylla och bädd, ändamålsenliga anordningar för luftväxling och belysning samt ringledning eller annan lämplig anordning för påkallande av vakt. Då rummet användes till förvaring av berusad eller våldsam person eller eljest särskilda förhållanden föreligga, må det vara enklare utrustat. I arrestlokal skola finnas erforderliga toalettanordningar. Förvaringsrum skall vid användning dagligen rengöras och luftas samt vara uppvärmt till vanlig rumstemperatur. När rummet ej användes, bör det hållas så uppvärmt, att det kan tagas i bruk utan längre tidsutdräkt. I den mån så erfordras, skola för varje förvaringsrum för häktade och anhållna finnas beklädnadspersedlar och sängkläder.

Enligt kungl. kungörelsen den 13 oktober 1921 angående fastställande av ritning till häradsoch stadsfängelse må sådant ej uppföras innan ritning därtill fastställts av fångvårdsstyrelsen och byggnadsstyrelsen gemensamt. Denna författning, som tillkom innan ännu några bestämmelser införts om polisarrest, har sedermera analogivis tillämpats även å sistnämnda slag av arrestlokaler. Till ledning för polisdistrikten ha fångvårdsstyrelsen och byggnadsstyrelsen i april 1946 låtit utarbete ritningar och beskrivning till normaltyp av polisarrest. Enligt dessa bör cell ha en golvyta av minst 6 m² och vara minst 1,8, helst 2 m bred. Rumshöjden bör vara minst 2,7 m. Fönstret skall ha minst en kvadratmeters yta, mätt i karmdagern.

De bestämmelser, som sålunda finnas meddelade rörande arrestlokalers beskaffenhet och utrustning, ha tillkommit främst i syfte att trygga de intagnas fysiska och psykiska hälsa. Den intagne skall icke behöva riskera att ådraga sig sjukdom till följd av vistelsen i arrestlokalen, och han bör även i övrigt vara förskonad från andra obehag än sådana, som oundvikligen följa av frihetsförlusten. Vad särskilt gäller anhållna, för brott miss-tänkta personer är att märka, att dessa kunna få tillbringa en icke obetydlig tid i arrestlokalen. Därunder ha de att förbereda sitt försvar. Polisingripandet och frihetsförlusten verka redan i och för sig starkt deprimerande på den anhållne, särskilt om han icke tidigare varit utsatt för något sådant. Hans möjligheter att tillvarataga sina intressen och hans förmåga att på ett tillfredsställande sätt medverka vid utredningen av hans sak och vid förhandlingen i målet böra icke ytterligare undergrävas genom att det rum, vari han förvaras, ur sanitär eller annan synpunkt är undermåligt. Det förekommer icke alldeles sällan, att ett anhållande icke leder till åtal, liksom också att ett åtal ogillas. En person kan helt utan sin förskyllan bli inmanad i arrest. Dessa omständigheter tala än ytterligare för angelägenheten av att befintliga arrestlokaler äro i ett tillfredsställande skick.

Under mina inspektionsresor har jag ägnat uppmärksamhet även åt arrestlokalerna. Därvid har jag kunnat konstatera, att dessa mångenstädes befinna sig i ett mindre gott tillstånd. Understundom har jag påträffat allvarliga missförhållanden. Jag har även i flera fall i anledning av artiklar i tidningspressen funnit orsak att inskrida för att söka få brister på detta område avhjälpta. På grund härav har jag, i syfte att vinna en klarare överblick över arrestbeståndet, under år 1950 låtit genom länsstyrelserna och polismästaren i Stockholm infordra uppgifter, enligt av mig uppställt formulär, rörande samtliga arrestlokaler i riket.

Uppgifter ha inkommit rörande sammanlagt 639 arrester. Undersökningen har i första hand varit inriktad på förvaringsrum avsedda för andra än fyllerister. I betydande utsträckning ha dock uppgifter lämnats även rörande s. k. fylleristfinkor. Tillhoppa ha redovisats 1 863 celler, därav — såvitt kunnat utläsas av uppgifterna — 328 celler äro avsedda enbart för fyllerister.

Cellernas allmänna skick har av uppgiftslämnarna, i regel vederbörande polischef, i enlighet med det av mig överlämnade formuläret graderats såsom mycket gott, gott, mindre gott eller dåligt. Omkring 21 procent av de redovisade cellerna ha därvid betecknats såsom mycket goda, 45 procent såsom goda, 23 procent såsom mindre goda och 11 procent såsom dåliga. Då graderingen helt grundar sig på vederbörande uppgiftslämnares eget bedömande, är det tydligt, att dessa siffror icke lämna någon fullt tillförlitlig bild av arrestbeståndet. En viss ledning vid bedömandet av arrestlokalernas tillstånd torde de dock giva. Mitt allmänna intryck är, att uppgiftslämnarna väl mycket översett med cellernas brister. Åtskilliga av de celler som

betecknats såsom goda eller mindre goda befinna sig, efter vad uppgifterna i övrigt giva vid handen, i ett mycket otillfredsställande skick. Visserligen ha åtskilliga av de sämsta cellerna under senare år stått oanvända. Så länge dessa celler icke blivit uttryckligen utdömda, finnes dock alltid risk för att de åter kunna bli tagna i bruk. Anmärkas må också, att det från några håll uppgivits, att nya arrestlokaler redan vore under byggnad eller att ny- eller ombyggnad vore omedelbart förestående.

I enlighet med mina anvisningar ha uppgiftslämnarna i regel inhämtat yttrande av läkare eller hälsovårdsnämnd rörande de dåliga cellerna. Därvid ha 46 celler betecknats såsom direkt hälsovådliga.

Undersökningen har icke tagit sikte på frågan, huruvida arrestlokaler finnas inrättade i tillräckligt antal. I vissa uppgifter ha emellertid påtalats brister i detta hänseende. Så har exempelvis landsfiskalen i ett distrikt i Västerbottens län meddelat, att en socken i distriktet saknade arrestlokal, samt till belysning av de missförhållanden, som därav blivit följden, åberopat en i annat sammanhang avgiven, den 3 juni 1945 dagtecknad rapport från fjärdingsmannen i socknen, vari anfördes följande: På grund av avsaknaden av arrestlokal kunde fyllerister icke anhållas inom socknen. I regel brukade fjärdingsmannen uppmana dem att själva taga sig hem. Kunde de icke detta, brukade han själv föra hem dem eller tillse att de bleve omhändertagna av någon kamrat. Om även kamraterna vore berusade, funnes ingen annan utväg än att leda fylleristerna fram och åter efter vägen tills de nyktrat till. Det hade inträffat, att dylika rastningar pågått från klockan 12 på natten till klockan 4 på morgonen och därtill i nära 20 graders kyla.

Såsom ovan nämnts har i den av byggnadsstyrelsen och fångvårdsstyrelsen utarbetade beskrivningen å normaltyp av polisarrest angivits, att cells golvyta bör uppgå till minst 6 m². Nära 40 procent av de redovisade cellerna ha en golvyta som understiger detta mått, i vissa fall högst avsevärt. Sålunda understiger golvytan 3 m² i icke mindre än 25 celler. 8 celler, samtliga såvitt uppgifterna utvisa använda även för anhållna, äro så små, att en högvuxen man icke kan ligga rak i någon av dem, annat än möjligen diagonalt över cellen. Den minsta av dessa celler mäter 1,78 m i längd och 1,65 m i bredd.

Åtskilliga celler innehålla även för liten luftrymd. I 205 celler understiger sålunda rymden 12 m³. Ej mindre än 49 celler innehålla icke ens 8 m³.

De olägenheter, som följa av att luftrymden är för liten, ökas ytterligare genom de dåliga ventilationsförhållanden, som mångenstädes råda. Ventilator saknas icke sällan. Där sådana finnas, äro de ofta för små eller av annan anledning otillräckliga. Att luften under sådana förhållanden blir förskämd är icke förvånansvärt, allra minst om cellen är utrustad med torvmullsklosett

eller annan primitiv klosettanordning. Det är heller icke ovanligt, att man klagat över att cellerna besvärats av osund lukt eller stank.

Cellfönstren understiga mycket ofta den i normalbeskrivningen angivna minimistorleken, en m². Ej sällan är fönstret blott en liten glugg, i storleken 40 × 40 cm eller ännu mindre. Det säger sig självt, att dagsbelysningen i en sådan cell blir mycket otillfredsställande. I vissa fall, där fönstrets storlek i och för sig icke giver anledning till erinran, utestänges dagern genom att fönstret vetter mot en annan byggnad eller mot en bergvägg i omedelbar närhet av arrestlokalen. I en arrest uppgivas fönstren nästan ständigt vara försatta med luckor i syfte att förhindra insyn av obehöriga. På ett annat håll äro fönstren av samma anledning och för att förebygga, att arrestanterna slå ut rutorna, täckta med perforerad plåt.

Icke alldeles sällan förekommer det, att cellfönstren ej äro placerade i ytterväggen utan vetta mot något angränsande rum. I bästa fall erhålles i sådana celler ett sparsamt indirekt ljus. På grund av de hygieniska vådor, som äro förenade därmed, bör en sådan anordning icke godtagas ens i celler, som äro avsedda enbart för fyllerister.

Elektrisk belysning förekommer numera allmänt, åtminstone i celler vari anhållna inhysas. I 16 celler av sistnämnda slag saknas dock elektrisk eller annan artificiell belysningsanordning. I viss utsträckning förekommer det, att ljuskällan icke är placerad inne i cellen utan att ljus erhålles från angränsande rum genom en öppning i eller ovanför celldörren. I många fall kan härigenom icke vinnas tillräcklig belysning.

Av stor betydelse för de intagnas välbefinnande är, att cellerna erhålla en tillräcklig och jämn uppvärmning. På denna punkt brister det på flera håll. Över 18 procent av cellerna ha sålunda uppgivits vara mer eller mindre kalla. Stundom torde de intagna av de lämnade uppgifterna att döma få utstå avsevärt obehag på grund av kylan i cellerna. Beträffande en arrest uppgives exempelvis, att snö, som indragits i cellerna, ligger osmält kvar över natten. På ett annat håll fryser under kalla nätter bläcket till is i det till cellerna gränsande förhørsrummet. Ett antal celler, inalles 15 stycken, uppgivas vara helt oanvändbara vintertid på grund av bristfälliga uppvärmningsanordningar. Även om dessa celler icke användas under själva vintermånaderna, kan det dock befaras, att de tagas i bruk under kalla höst- eller vårdagar. Som ett kuriosum må omnämnas, att en arrestlokal i mellersta Sverige betecknas såsom användbar endast sommartid, vilket enligt uppgiftslämnarens åsikt dock finge anses tillräckligt, enär arresten vore avsedd att komma till användning endast under turistsäsongen. Arrestlokaler, som äro inredda i hus som uppvärmas med centralvärmeledning, uppgivas icke sällan vara kalla under de tider av året, då eldning icke äger rum, något som sammanhänger med att cellerna ofta äro belägna i källarvåning — ej sällan långt under markytan — och försedda med väggar och golv av sten. Luften i cellerna blir då i regel rå och fuktig med

mögelbildning som följd. Fukt uppgives förekomma i 97 celler. I några fall klagar man över att cellerna äro underkastade stora temperaturväxlingar. En arrestlokal har sålunda gemensam värmecentral med den närbelägna kommunala badinrättningen. Tisdagar, torsdagar, fredagar och lördagar äro cellerna mycket varma. Stundtals går då temperaturen upp till 30 grader. Under återstående dagar i veckan, då badinrättningen är stängd, är arrestlokalen däremot utkyld. I några äldre arrestlokaler äro uppvärmningsanordningarna helt undermåliga, i det att eldning antingen är förenad med överhängande eldfara eller också medför risk för att kolos skall tränga in i cellerna.

Bestämmelsen att cell, då den icke användes, bör hållas så uppvärmd, att den kan tagas i bruk utan längre tidsutdräkt, synes på åtskilliga håll åsidosättas. Vanligt är sålunda att man uppgiver, att cellerna äro alldeles utkylda då de skola begagnas.

En viktig detalj i en arrestlokals utrustning är klosettanordningen. I celler, som uteslutande eller huvudsakligen användas för härbärgerande av fyllerister, kan det, såsom också mångenstädes förekommer, vara lämpligt att ha en wc-stol inmonterad i själva cellen. Anordningen måste emellertid i så fall vara av betydligt kraftigare material än det för normala förhållanden brukade. Celler, som användas för förvaring av anhållna, äro även de icke sällan utrustade med wc-stol. Enligt min mening är det emellertid icke tillfredsställande, att den intagne sålunda skall nödgas förrätta sina naturbehov i samma rum, där han intager sina måltider och sover. Ännu mera otillfredsställande är den i många arrestlokaler förekommande anordningen med torvmullsklosett i cellerna. Dessa sprida nämligen, enligt vad från många håll omvittnas, en frän och osund lukt. Något bättre än torvmullsklosettarna äro de klosettspann eller liknande anordningar, som användas på andra håll; dock måste i så fall spannet uttagas och rengöras efter varje uttömning. Såvitt rör andra intagna än fyllerister utgör den lämpligaste lösningen enligt min mening, att klosett anordnas i särskilt rum, gemensamt för de olika cellerna. Omkring 60 procent av arrestlokalerna äro också inrättade på sådant sätt. Anordningen fordrar emellertid, att tillräcklig bevakning kan ordnas dygnet runt. I några få arrester är varje cell utrustad med eget toaletterum med wc och tvättställ och med ingång direkt från cellen. Denna anordning torde emellertid ställa sig alltför dyrbar och kan också vara till hinder vid övervakningen.

Beträffande ett stort antal arrestlokaler har uppgivits, att särskild tvättanordning saknas. Ofta får man i detta hänseende nöja sig med ett vanligt tvättfat, insatt i cellen. För två arrester hämtas tvättvatten från närbelägna åar, där vattnet misstänkes vara infekterat.

Föreskriften att cell skall vara utrustad med ringledning eller annan lämplig anordning för påkallande av vakt synes i allmänhet vara iakttagen. Rörande två arrestlokaler, belägna invid folkparksanläggningar och när-

mast avsedda för fyllerister, uppgives emellertid, att någon bevakning icke kan anordnas men att arrestanterna släppas ut efter dansens slut.

Celler, som äro avsedda för förvaring av fyllerister, böra vara — och äro i allmänhet också — särskilt inrättade för ändamålet. På grund av fylleristernas benägenhet att förorena i cellen bör sålunda golvet vara av sten eller massa samt, för att underlätta spolning, lämpligen förses med golvbrunn. Liggplatsen bör vara en stabil träbrits, lätt att rengöra. Madrass, om sådan förekommer, måste vara klädd med något tätt och tvättbart material.

Uppenbart är, att en på detta sätt inredd cell, som icke kan undgå att göra ett dystert och beklämmande intryck, icke lämpar sig för förvaring av anhållna. Önskvärt är därför, att särskilda celler användas för fyllerister och särskilda för andra kategorier av intagna. På grund av lokala förhållanden, framförallt brist på nödigt antal celler, kan emellertid i stor utsträckning så icke ske. Allenast en tredjedel av de i runt tal 1 500 celler, i vilka anhållna åtminstone stundom förvaras, är reserverad uteslutande för annat klientel än fyllerister. Återstoden av cellerna användes för alla kategorier av intagna; de ojämförligt flesta — mer än 800 — synas vara inrättade i första hand med tanke på fylleristförvar. Att anhållna på detta sätt i betydande omfattning måste inhysas i celler, som inretts för förvaring av fyllerister — med stengolv, mången gång golvbrunn och i regel en hård och obekväm träbrits som liggplats, låt vara mestadels försedd med madrass — är icke tillfredsställande. Ännu större äro de olägenheter som följa, då fyllerister förvaras i celler som inretts för ett annat klientel. Ofta klagar man sålunda över att det är svårt eller omöjligt att rengöra cellerna, om de förorenats. I glesa trägolv rinna uppkastningarna ned i springorna, där de sedan kvarbliva och orsaka en besvärande lukt. Understundom äro sängarna så inrättade, att en effektiv rengöring under dem icke är möjlig. Uppkastningar, som sipprat ned under sängen, kunna då icke avlägsnas ordentligt. I några fall har anmärkts, att madrasser, som icke varit försedda med skydd, blivit förorenade av fyllerister. I sådana illaluktande och ohygieniska lokaler kunna nu anhållna få vistas under en veckas tid eller ännu längre.

Föreskriften att cellerna, om de ej användas för förvaring av berusad eller våldsam person eller eljest särskilda förhållanden föreligga, skola vara försedda med stol och hylla har i mera än hälften av fallen åsidosatts. Ovanligt är icke, att cellen ej har annan möblering än en säng.

Under mina inspektionsresor har det förekommit, att arrestanter klagat över att sängarna vore så hårda, att de hade svårt att sova. Huruvida detta missförhållande är mera allmänt förekommande, kan icke med säkerhet utläsas av de inkomna uppgifterna. Vanligt är emellertid, att anhållna få nöja sig med samma läder- eller pegamoidklädda madrass, som användes för fyllerister, och en sådan anordning torde ofta icke utgöra någon till-

fredsställande bädd. I vissa fall uppgives, att sängarna äro alltför smala. Närmare en tredjedel av de bäddar, för vilka sängutrustning ifrågakommer, saknar lakan. Detta förhållande innebär, att en anhållen mången gång icke har möjlighet att kläda av sig till natten.

Såsom ovan anförts skola för varje förvaringsrum för häktade eller anhållna, i den mån så erfordras, finnas beklädnadspersedlar. Även om behov av sådana mera sällan synes yppa sig, är det dock anmärkningsvärt, att mera än två tredjedelar av samtliga arrestlokaler sakna förråd av kläder för de intagna.

Enligt 4 § kungl. kungörelsen den 21 juni 1946 med vissa bestämmelser angående häktad skall häktad, såvitt hinder ej möter, dagligen vistas utomhus minst en timme. Denna författning avser enligt sin ordalydelse endast häktad, som är intagen i fångvårdsanstalt. Tydligt är dock, att samma behov av friluftsvistelse föreligger för personer, som förvaras i härads- eller stadshäkte eller i polisarrest, så snart förvaringstiden icke är helt kort. För att det skall vara möjligt att utan avsevärda olägenheter ur bevaknings-synpunkt låta de intagna få tillfälle till utomhusvistelse, torde det i regel vara erforderligt att särskild, inhägnad promenadgård finnes anordnad. Det är emellertid blott i ett fåtal fall, som arrestlokal är utrustad med sådan. Det uppgives visserligen understundom, att de intagna bruka få vistas utomhus under bevakning. Man torde dock ha anledning befara, att avsaknaden av promenadgård på många håll medför, att tillfälle icke kan beredas de intagna att motionera och hämta frisk luft i den utsträckning, som vore önskvärd.

Sammanfattningsvis får jag anföra, att de inkomna uppgifterna förstärkt det intryck, som jag redan tidigare fått, att arrestlokalerna mångenstädes i vårt land icke motsvara de krav, som man ur sanitär och humanitär synpunkt äger rätt att ställa på desamma. Att märka är därvid, att det ingalunda är i fattiga och glest befolkade landsändar, som arrestbeståndet är sämst. Tvärtom är det genomsnittliga tillståndet särskilt dåligt i de båda Skånelänen under det att förhållandena i Norrland — Norrbottens län dock undantaget — äro relativt tillfredsställande. Landsbygdens arrestlokaler äro mången gång bättre än städernas. I många städer och däribland även några av landets största råda allvarliga missförhållanden på detta område.

Till belysning av det ovan anförda vill jag återgiva vad som i de till mig inkomna uppgifterna yttrats rörande några av de sämsta arrestlokalerna.

Beträffande polisarresten i Norrköping har andre stadsläkaren i staden i ett den 28 mars 1950 dagtecknat utlåtande anført följande: Cellerna vore belägna i två våningar. I övre våningen — fastighetens bottenvåning — finnes en cell för fyllerister samt fem celler för personer, som omhändertagits av kriminalpolisen. Sistnämnda celler användes även av personer,

som icke kunnat skaffa sig rum över natten och därför på egen begäran inlogerades hos polisen. I undervåningen, källarvåningen, funnes tre celler, av vilka två officiellt skulle hysa vardera en person och den tredje tre till fyra personer. — Ventilationen av de olika cellerna skedde huvudsakligen genom de minimala fönstergluggar, med vilka varje cell vore försedd. Cellerna uppvärmdes medelst varmluft, men erfarenheten hade visat, att denna uppvärmning icke vore tillfyllest, utan att arrestanterna låge och huttade av köld ibland. Korridoren utanför övertvåningens celler saknade ventilation. Evakueringsventil funnes visserligen, men friskluft finge tillföras från cellerna runt omkring, i den mån nu denna luft kunde förtjäna epitetet frisk. Den lukt, som man mötte vid inträdandet i arrestkorridoren, kunde knappast beskrivas. Även då cellerna vore tomma och friskluft tillfördes från dem genom de öppetstående fönstren och dörrarna, härskade i korridoren en unken och otrevlig doft. Då det vore fullt hus i alla celler, hade en person svårt att över huvud taget vistas i korridoren, innan han vant sig vid atmosfären. Att märka vore, att denna korridor även vore matsal för de anhållna. En anhållen kunde riskera att få sitta i cell upp till fem dagar och skulle alltså under denna tid intaga alla sina måltider i arrestkorridoren. Likaså användes korridoren såsom rökrum för de intagna. Mot de celler, som användes av kriminalpolisen, torde inga större anmärkningar i hygieniskt hänseende kunna framföras. Likaså vore den cell för fyllerister, som vore belägen i denna våning, relativt god. Den torde i varje fall icke kunna betecknas såsom direkt hälsovådlig, även om den ur hygienisk synpunkt lämnade en hel del övrigt att önska. Däremot vore de i källarvåningen befintliga fylleristcellerna nog att betrakta såsom direkt hälsofarliga. De vore kalla, mörka, unkna, svåra att hålla rena och illa ventilerade. Väggarna vore delvis sönderispade; en del putsade ytor hade icke blivit oljemålade. Den större cellen, i vilken fem till sex personer torde kunna få rum, saknade annan toalettanordning än ett galler i golvet, genom vilket de inhysta finge kasta vatten. Luften i dessa lokaler, där kanske flera fyllerister tillbringat en natt, kräkts och utfört sina naturbehov, kunde kanske tänkas. En viss smittofara torde också finnas, om man betänkte, att det måhända kunde inläggas en person med öppen tuberkulos, vars sjukdom ju icke behöfde vara känd av polismännen, och att denne avlevererade tuberkelbaciller i cellen. Sådana som förhållandena vore, torde livsbetingelserna för tuberkelbaciller vara tämligen idealiska i dessa celler. — Som allmänt omdöme om de nuvarande lokalerna kunde sägas, att arrestkorridoren vore i stort behov av förbättring vad beträffade ventilation och ljusförhållanden. Endast sekundärbelysning funnes. De i övertvåningen befintliga cellerna kunde godtagas efter vissa förbättringar, avseende uppsnyggning av desamma. De i källarvåningen inredda cellerna vore hälsofarliga och användande av desamma borde icke tillåtas.

Stadsläkarens yttrande kan kompletteras med upplysningen att i de fyra fylleristcellerna bruka årligen intagas sammanlagt 700—800 personer.

Beträffande stadshäktet i Hälsingborg, även det flitigt använt, har åberopats ett av andre stadsläkaren i staden den 16 maj 1949 i annat sammanhang avgivet utlåtande, vari anföres i huvudsak följande: Häktet vore inrymt centralt i rådhusets bottenvåning. Häkteskorridoren vore av källarvalvskaraktär utan dagerbelysning. Cellerna låge på ömse sidor av en ny korridor i rät vinkel mot den förra. Även cellkorridoren vore mörk. Den belystes indirekt med dagsljus från en fönsterlucka längst bort under taket. De olika cellerna hade stenvägg och stengolv. De vore praktiskt taget att betrakta såsom källarlokal med gallerfönster, belägna 1 ½ m över golvet och vettande ut mot det indirekt belysta gårdsområdet. Endast i ett par av cellerna vore dagerbelysningen så god, att man vid den ljusaste tidpunkten av dagen och året kunde läsa exempelvis en tidning. I övriga celler vore det nödvändigt att städse ha det elektriska ljuset brinnande hela dagen. Anordning för luftväxling bjödes enbart genom en i gallerfönstret insatt fällbar lucka, otillräcklig och ohygieniskt inrättad, i det att damm och smuts utifrån spredes in i rummet. Vid ventilation vintertid samlade sig kalluften vid golvet och resulterade i golvdrag. Temperaturförhållandena kunde ej regleras på riktigt sätt, i synnerhet icke under den varma årstiden, då centralvärmen vore avstängd. Fuktighet runne då flerstädes på väggarna, och på många ställen vore målning och rappning till följd därav avflagade. Tvättanordningar saknades helt och hållet i cellerna, medan däremot öppna vattenklosetter utan lock intoge dominerande platser innanför dörrarna. Det kunde ej vara förenligt ens med de mest elementära krav på hygien att tillåta människor att vistas, sova, göra sina naturbehov och intaga sina måltider i dylika dagerfattiga, illa ventilerade, kalla och fuktiga utrymmen annat än för några timmar på sin höjd. Det hände emellertid ej sällan, att omhändertagna personer förvarades i lokalerna ända upp till två veckor. Den till häktet hörande friluftsgården saknade tillgång till direkt solljus annat än för en kortare stund under ett par av årets ljusaste månader. Med hänsyn till bristen på dagsljus i cellerna vore denna olägenhet av väsentlig betydelse. De biutrymmen, som borde vara obligatoriska för en häkteslokal, vore otillfredsställande eller saknades helt. Sålunda vore badrummet i behov av fullständig översyn. Till mat- och dryckeskärilen för utspisning, vilka nu placerades på golvet i ytterkorridoren, borde skåp eller andra anordningar anskaffas. Till de mera väsentliga olägenheterna hörde ytterligare bristen på sjukrum eller lokal för undersökning av omhändertagna. Då man besinnade, att stadshäktet tjänstgjorde jämväl som polis-härbärge för omhändertagna fall av icke-kriminell art, såsom för hemlösa, utläningar med oklara papper, rymlingar från ungdomsanstalter, ibland även för sjuka personer, måste det anses beklämmande att inga andra lokaler stode till buds. Sammanfattningsvis borde sålunda understrykas, att

häktet föredde så allvarliga brister i sanitärt avseende, att vistelse därstädes annat än för mycket korta tidsperioder finge anses som direkt hälsofarlig.

Polisarresten i Sösdala municipalsamhälle i Kristianstads län, varest årligen intagas i genomsnitt 3 personer, beskrives av provinsialläkaren därstädes på följande sätt: Arresten vore i högsta grad undermålig ur hygienisk synpunkt samt direkt hälsofarlig genom drag, fukt, mögel samt otillräcklig belysning och uppvärmning. De väggfasta sovbritsarna vore mycket för smala, så att arrestanten måste pressa sig mot den kalla, våta och mögliga stenväggen för att kunna ligga kvar. Luften vore mycket unken av fukt och mögel. Toalettanordning saknades helt med undantag för en gammal hink utan lock.

I häradshäktet i Sjöbo i Malmöhus län brukar årligen intagas omkring 25 personer. Häktet har på begäran av landsfiskalen i distriktet den 8 maj 1950 inspekterats av vederbörande provinsialläkare, vilken därom anför följande: Besiktningen hade givit vid handen, att allvarliga sanitära brister vidlåde arrestlokalen. Cellerna vore belägna långt under markytan. Dagerbelysningen vore ytterst otillfredsställande. Fönstren vore för små och vette dessutom mot en hög vägg på omkring 3,6 meters avstånd, varför något solljus aldrig komme in. Inredningen vore mycket primitiv. Toaletter och tvättställ saknades. Enda tvättmöjligheten vore en kran i tingshusvaktmästarens tvättstuga. I alla celler funnes tydliga tecken på fukt, vilka i två av cellerna vore så uttalade, att dessa måste anses uppenbart hälsovådliga.

Polisarresten i Skara rymmer tre celler. En av dessa uppgives vara i stort sett utan anmärkning. Om de två andra anför förste stadsläkaren i staden i ett den 29 mars 1950 avgivet yttrande: Cellen nr 2 vore dåligt underhållen. Sålunda vore taket söndersprucket, wc-stolen vore trasig, golvbrunnen saknade vattenlås och träbritsen vore på grund av de stora springorna mellan brädorna svår att hålla ren. Ventilationsanordningen vore mindre tillfredsställande, då evakuering saknades. Denna cell måste betraktas som mindre god men ej direkt hälsovådlig. Cellen nr 3 vore i högsta grad osund. Ett här befintligt otätt avträde sprede en otäck lukt. Ventilationsanordningen vore otillfredsställande. I väggar och tak funnes stora springor mellan brädorna. Denna cell vore mycket dålig, stående på gränsen till hälsofarlig och i varje fall ovärdig staden.

Slutligen må återgivas följande uttalande av hälsovårdsnämnden i Torsåkers socken, Gävleborgs län, rörande arrestlokalen därstädes: Cellerna, tre till antalet, vore belägna i kommunalhusets källarvåning. En av cellerna vore placerad mot yttervägg med stark fuktighet. I varje cell funnes en torrklosett utan ventilation. Ventilationen vore även i övrigt mycket bristfällig. Den bestode av en ventil under britsen. Vid förvaring av arrestanter i cellerna uppstode, då torrklosettarna användes, stark lukt som vore direkt hälsofarlig. Cellerna saknade vidare direkt dagerbelysning. Indirekt belys-

ning erhöles från förrummet genom ett fönster ovanför dörren. Golvet låge 1,6 m under markytan, vilket orsakade fukt. Fukten kunde vid längre vistelse i cellerna vara hälsofarlig.

Förutom de brister av sanitär art, för vilka ovan redogjorts, förekomma i många arrestlokaler även andra missförhållanden. Sålunda är det icke ovanligt, att man klagat över att cellerna sakna ljudisolering så att arrestanter i olika celler kunna samtala med varandra eller avlyssna vad som yttras i angränsande förhållningsrum. Då flera personer sitta anhållna i samma mål, innefattar detta förhållande en allvarlig olägenhet ur utredningssynpunkt. Understundom uppgives, att arrestanterna ha möjlighet att träda i förbindelse med yttervärlden genom fönstren. Någon gång klagat man även över att arrestlokalen erbjuder möjlighet till rymning.

De för arrestlokalerna närmast ansvariga — i regel vederbörande polischef — ha mångenstädes gjort allvarliga ansträngningar för att få de brister, som i det ena eller andra avseendet vidlåda arresterna, avhjälpta. I regel ha dessa ansträngningar emellertid icke lett till något omedelbart resultat. Mången gång ha gjorda framställningar strandat på bristande förståelse för frågans betydelse från de kommunala myndigheternas sida. En hämsko har även varit, att frågan om iordningställande av ny arrestlokal så ofta sammankopplats med andra kommunala byggnadsprojekt såsom uppförande av kommunalhus eller brandstation. Under senare år har man vidare på flera håll icke velat ingå på några byggnadsplaner i avvaktan på den nya kommunindelningen. Beslut, som fattats om uppförande av nya arrestlokaler, ha slutligen i flera fall icke kunnat verkställas på grund av den rådande byggnadsregleringen. Åtskilliga förbättringar borde emellertid kunna vidtagas även utan ny- eller ombyggnad. Framför allt kunna de brister, som hänföra sig till cellernas utrustning med möbler, sängkläder och dylikt, icke urskuldas med hänvisning till byggnadsregleringen. Med god vilja borde det heller icke vara omöjligt att ersätta de sämsta arrestlokalerna med provisoriska anordningar. Denna utväg synes emellertid i stor utsträckning ha lämnats oprövd.

På grund av vad vid utredningen framkommit har jag beträffande samtliga de arrestlokaler, som uppgivits vara hälsovådliga, vänt mig till vederbörande länsstyrelser för att söka få arresterna förbättrade eller nedlagda.

2. Iakttagelser rörande vissa missförhållanden vid verkställighet av straffarbete och fängelse i slutna anstalt.

Antalet klagomål, som inkommit till mig från de å fängvårdsanstalterna intagna rörande vård och behandling i sådan anstalt, har efter tillkomsten av lagen den 21 december 1945 om verkställighet av frihetsstraff m. m. visat en påtaglig ökning. Medan dylika klagomål sålunda under 6-års-

perioden 1941—1946 höllo sig till i medeltal 34 om året, uppgingo de till 60 under år 1947, 76 år 1948, 65 år 1949 och 134 år 1950.

En omständighet som särskilt varit ägnad att rikta min uppmärksamhet på hithörande förhållanden har varit, att klagomålen — framför allt i vad de avsett anstaltsorganisatoriska förhållanden — i större omfattning än tidigare visat sig icke vara utan grund. Vad som anförts i avgivna förklaringar från styresmännen vid anstalterna eller från fångvårdsstyrelsen har sålunda ej sällan givit vid handen, att åtskilliga missförhållanden råda inom den nuvarande fångvården. Under mina inspektionsresor har jag vid samtal med fångvårdsmän och intagna gjort samma iakttagelse.

Dessa omständigheter ha föranlett mig att under år 1950 företaga en närmare undersökning av de förhållanden, under vilka verkställighet av frihetsstraff försiggår. Denna har begränsats till de slutna anstalterna, vilka synas vara de som särskilt blivit satta i efterhand och där de största missförhållandena yppats. Undersökningen har vidare endast tagit sikte på verkställigheten av straffarbete och fängelse; de speciella problem som uppkomma vid behandlingen av ungdomsfängelsefångar, förvarade och internerade ha lämnats åsido.

Vid undersökningen har jag tagit del av och sammanställt de berättelser, som styresmännen för fångvårdsanstalterna avgivit till fångvårdsstyrelsen rörande verksamheten under åren 1948 och 1949. Jag har vidare inspekterat de två största anstalterna för slutet fångförvar, nämligen fångvårdsanstalterna å Långholmen och Härlanda. Anstaltsnämnden vid den förstnämnda anstalten har i ärendet till mig inkommit med en skrivelse. Över det sålunda sammanbragta materialet har styrelsen för Sveriges fångvårdsmannaförbund avgivit yttrande. Utlåtande i ärendet har vidare inhämtats från fångvårdsstyrelsen.

De viktigaste av de iakttagelser, som gjorts vid denna undersökning, skola framläggas i det följande.

Åtskilliga styresmän ha uppgivit, att *antalet fångar* nu ökat så, att anstalterna, åtminstone tidvis, besväras av överbeläggning. Fångvårdsstyrelsen har också bekräftat, att antalet fångar i hela riket numera är väsentligt högre än under tiden före det sista världskriget. Medelbeläggningen varierade tidigare mellan 1 700 och 2 100; numera utgör den 2 200—2 600.

Det högre fångantalet avspeglar en ökad kriminalitet. Fångvårdsstyrelsen har framhållit, att icke blott brotten blivit flera utan även att brottsligheten numera, jämfört med förkrigstiden, har en hänsynslösare och hårdare prägel. Brotten äro av svårare karaktär, vilket leder till längre straff och därmed till ökad beläggning av anstalterna.

Orsaken till den ökade kriminaliteten har man från vissa håll velat finna i de uppmjukade formerna för straffverkställigheten. Enligt fångvårdssty-

relsen innebär emellertid ett sådant resonemang en otillåten förenkling av problemet. Styrelsen har anfört följande om detta spörsmål: Det höga fångantalet vore, även om man bortsåg från "landssvikare", en internationell företeelse. Även i våra grannländer utom i Norge, där kriminaliteten förvånansvärt snabbt gått tillbaka till förkrigstidens nivå, vore fångantalet högre än före kriget. En av förklaringarna till den ökade brottsligheten i vårt land vore att söka i det förhållandet att brottslingarna numera tillägnat sig metoder, som länge tillämpats annorstädes i världen men som hos oss varit sparsamt förekommande eller okända. Tekniska hjälpmedel — sprängämnen m. m. — hade i stor utsträckning tagits i bruk också av brottslingen. Den rikliga tillgången på bilar och andra kommunikationsmedel hjälpte honom exempelvis när det gällde att snabbt försvinna från brottsplatsen. Till detta komme, att i vissa storstäder, framför allt i Stockholm, polisväsendet icke upprustats i takt med befolkningsökningen och med hänsyn till brottslighetens skärpta karaktär. När det med all säkerhet förhölle sig så, att vetenskapen om snabb upptäckt mera än tanken på straff avskräckte den som planlade brott, vore det en akt av klok förtänksamhet att se till, att denna faktor icke försvagades. En bidragande orsak till den ökade brottsligheten vore också det förhållandet, att vissa brottslingar av utländsk härkomst av olika anledningar sökt sig hit. Dessa utgjorde visserligen blott en ringa del av den breda ström av främlingar, som Sverige haft förmånen att kunna mottaga, men att döma av fångvårdens erfarenheter rörde det sig här om människor, som antingen genom resistent föregående brottslighet eller — i vad gällde förstagångsbrottslighet — genom hemlöshet, politiska förvecklingar och krigets förvildande inflytande kommit utanför ordnade samhällsförhållanden.

Den överbeläggning, som flera av våra fångvårdsanstalter besväras av, har enligt vad styresmännen uppgivit medfört olägenheter i åtskilliga hänseenden. I några anstalter har man sålunda i viss utsträckning nödgats placera två intagna i samma cell, något som betecknats såsom olämpligt icke minst ur hygienisk synpunkt. På Långholmen har den ökade beläggningen lett till att man måst taga i bruk även de s. k. nattcellavdelningarna, vilka redan för 20 år sedan utdömts såsom olämpliga till fångförvar, enär cellerna där endast äro sovboxar, som sakna fönster mot det fria. Vanligt är, att man klagat över att förråden av sängutrustning och klädespersedlar för de intagna visat sig för knappa vid överbeläggning samt att persedlarna till följd av den flitiga användningen blivit starkt förslitna. Jag kunde själv vid min inspektion av fångvårdsanstalten å Härlanda konstatera, att de intagnas kläder stundom voro så dåliga, att de kunde liknas vid lumpor. I några anstalter råder till följd av överbeläggningen brist på möbler för cellerna. I fångvårdsanstalten i Örebro måste sålunda i vissa celler tomma lådor och plywoodskivor användas som möbler. Överbeläggningen har vidare angivits som en av de främsta orsakerna till den svårig-

het att bereda de intagna lämplig sysselsättning, som ofta yppat sig. Då fångvårdspersonalen icke är beräknad efter det nuvarande högre fångantalet, har överbeläggningen på flera håll medfört stora svårigheter och påfrestningar för personalen i dess arbete.

Lokala förhållanden ha understundom bidragit till att skärpa olägenheterna av den ökade beläggningen. Fångvårdsanstalten i Falun har sålunda icke kunnat helt utnyttjas under den kallare årstiden, enär 16 av de 40 såsom bostadsrum använda cellerna icke kunna uppvärmas tillräckligt vid sträng kyla. Även i Örebro har man klagat över att uppvärmningsanordningen är otillräcklig för att kunna tillgodose hela anstalten.

Ett allmänt klagomål har varit, att *fångklientelet undergår en fortlöpande försämring*. De sämre elementen, vilka uppgivas allt mera taga överhand, beskrivas såsom lata, slarviga och oppositionella. Understundom förekomma desperata och våldsamma typer, som vålla personalen stora bekymmer och ej sällan skrida till direkta våldsdåd. Oresonlighet och hänsynslöshet läggas ofta i dagen. Ökade förmåner medföra ej sällan, att fångarna pocka på nya sådana. Psykiska defekter, särskilt olika former av psykopati, förekomma i stor utsträckning bland de intagna. Styresmannen vid fångvårdsanstalten i Växjö har uppgivit, att de där intagna kvinnorna alla äro mer eller mindre och på olika sätt nervskadade eller psykiskt insufficianta, varför anstalten mest liknar ett psykopat- eller nervsjukhus. Av de å fångvårdsanstalten i Jönköping i början av år 1950 intagna 24 fångarna bedömde styresmannen endast en eller två som fullt normala. Dessa uttalanden representera ytterligheter; allmänt klagas emellertid över att psykiska anomalier blivit allt vanligare.

Styresmannen vid Kristianstadsanstalten har omtalat, att den yngste som han någonsin träffat i ett fängelse varit intagen där under år 1949. Ynglingen, som vid ankomsten varit 15 år 4 månader gammal, hade varit en stockholmspojke av den typ, som i de krigshärjade länderna ginge under benämningen "vilda barn". Han hade varit ett gatans barn, utan anhöriga som kunde taga vård om honom och fruktansvärt kvalificerad på brottets område. En sådan yngling rådde icke ens fängelserna på.

Bland orsakerna till den försämring, som inträtt i fråga om fångklienteletets sammansättning, ha i främsta rummet nämnts de ändringar av strafflagens tillräknelighetsbestämmelser, som trädde i kraft den 1 januari 1946. Fångvårdsstyrelsen har härom anfört följande: Resultatet av ändringarna i strafflagen hade blivit, att fångvården ungefär samtidigt med att den nya lagen om verkställighet av frihetsstraff sattes i kraft fått börja mottaga personer, som enligt tidigare praxis skulle ha blivit straffriförklarade. Till belysning därav kunde nämnas, att av dem som under år 1942 undergått sinnesundersökning såsom häktade 49 procent straffriförklarats, medan motsvarande procenttal år 1947 varit 22. Detta innebure, att fångvården

år 1947 mottagit minst ett hundratal intagna, som om de lagförts år 1942 skulle ha kommit till sinnessjukhus. Man borde emellertid icke, såsom ibland skedde, överdriva verkningarna av lagändringen. Många intagna, som enligt tidigare praxis skulle ha straffriförklarats, hade uppfört sig väl och icke intagit någon särställning. Men det funnes å andra sidan inom detta klientel grava psykopater, som genom orosutbrott, arbetsvägran och våldshandlingar allvarligt störde arbetsron och ställde personalen inför de svåraste påfrestningar.

Som en annan orsak till klienteletets försämring har nämnts den vidgade tillämpningen av villkorlig dom. Härigenom har, framhåller bland andra fångvårdsstyrelsen, antalet uppfostringsbara och relativt välanpassade fångar minskat. Fångvårdsstyrelsen har vidare pekat på den inverkan, som den vidgade användningen av öppen anstaltsvård haft på detta område. Genom utflyttningen till kolonier hade, anförde styrelsen, de slutna anstalternas beläggning, vilken av tidigare anförda skäl kommit att bestå av brottslingar med sämre prognos, ytterligare homogeniserats i ogynnsam riktning; de mera pålitliga hade i första hand flyttats till kolonier. Erfarenheterna från kolonivården vore goda och talade för ett fortsatt utbyggande av denna. För de slutna anstalterna skapade emellertid den differentiering som vunnes genom utflyttningen sådana svårigheter, att en styresman vid ett tillfälle anmärkt, att arbetet på de slutna anstalterna skulle gå lättare, om man icke hade kolonier.

Liknande synpunkter ha utvecklats av styrelsen för fångvårdsmanförbundet.

Åtskilliga styresmän ha klagat över att de utländska brottslingarna, vilkas antal som ovan antytts ökat, äro särskilt besvärliga att handskas med. Fångvårdsstyrelsen har framhållit, att många av dessa brottslingar representera en brutalare människotyp än den våra anstalter äro utrustade för, samt håller för troligt, att ett straff i svenskt fängelse för dem ter sig föga eller alls icke avskräckande.

Slutligen har fångvårdsstyrelsen pekat på en orsak till fångklienteletets försämring av mera allmän natur. Styrelsen har anført: Medborgarnas förmåga till anpassning i samhället syntes ha minskat. Denna oförmåga komme till synes bland annat i olustreaktioner inför arbete, exempelvis ovilja mot tyngre eller mindre lockande arbetsuppgifter, med därav följande täta arbetsbyten. Måhända hade en ökad benägenhet för psykisk trötthet bidragit till den känsla av vantrivsel, som tycktes göra människorna mera förströdda, splittrade och disharmoniska. Under trycket av dessa vantrivselkänslor reagerade man med impulsiva handlingar, ofta innebärande brott mot lyd-nadsföreskrifter, vilkas iakttagande tidigare betraktats såsom något tämligen självklart. I detta läge hade det blivit svårare att utföra sådana arbetsuppgifter, som innebure ett tvångsmässigt inpassande i samhällsordningen. Erfarenheterna från militärlivet och skolorna, särskilt i storstäderna, ådaga-

lade i synnerhet unga människors oförmåga att hålla ut. Anstaltslivet hade ej kunnat bliva oberört av dessa allmänna tendenser. Förhållandena inom fångvården visade, att verkställandet av frihetsberövande åtgärder stötte på hårdare motstånd än tidigare. Om man gäve den nya verkställighetslagen skulden härför, förbisåge man i väsentlig grad, att anstalternas interner toge med sig till anstalten vanor och ovanor, tänkesätt och reaktionskomplex från livet utanför. Även om verkställigheten hade fortsatt efter äldre mönster, skulle fångvården icke ha förskonats från rymningar och andra obstruktioner; det vore att märka, att sådana i långt större utsträckning än förr förekomme även inom vårdområden, vilka i huvudsak haft oförändrad verkställighetslagstiftning.

Fångvårdsstyrelsen har i detta sammanhang vidare yttrat: Styrelsen ville icke bestrida, att verkställighetslagen genom den större frihet den gäve de intagna kommit att försvåra anstalternas arbete, men detta berodde i första hand på bristande personella och lokala resurser. Många intagna förmådde ej inse, att en ökning av friheten också krävde motprestationer och ökat ansvar. Under den nya verkställighetslagens första tid hade det visat sig, att många intagna levde i den föreställningen att arbetstvånget vore borta och att man hade rätt att ordna dagen som man ville. Efter hand hade förhållandena kommit tillbaka i normala former, men vad som då skett vore betecknande för huru människor utan förankring i sociala sedvanor kunde uppfatta ökad frihet såsom en förmån utan förpliktelser. Tvärt emot vad många utomstående menat, när verkställighetslagen antogs, hade lagen bidragit till att öka spänningen inom verkställigheten, nämligen hos bottenklientelet på de slutna anstalterna. Från att tidigare ha verkställt straffen efter ett rätt odifferentierat system, där så gott som alla intagna behandlades efter samma mall, hade fångvården nu att utforma frihetsberövandet på ett sätt, som närmare svarade mot den intagnes behov. Utflyttningen till öppen vård vore redan omnämnd; den efterlämnade på de slutna anstalterna en grupp intagna, som vore missnöjda med att behöva stanna kvar. Ett mindre antal intagna åtnjöte frigång, innebärande att de under omkring tio timmar av dygnet levde under förhållanden, som komme mycket nära den fria medborgarens. Mellan 2 500 och 3 000 permissioner beviljades årligen. Vissa intagna finge taga emot besök utan kontroll och brevväxla utan att korrespondensen vore underkastad censur. Med denna grupp hade man att jämföra en annan: de som till följd av opålitlighet eller samhällsvådighet alls icke eller i mycket begränsad omfattning kunde bliva delaktiga av dylika förmåner. Denna grupp, som befunde sig i ett minimiläge, kunde giva utlopp åt sin olust genom täta klagomål hos olika myndigheter och genom urladdningar mot anstalten i form av s. k. överspelningar. Spänningstillstånd vore emellertid ofrånkomliga, när — såsom riktigt vore — behandlingen sträckte sig över en vid latitud, från föga beskuren frihet

till en tidvis fullständig isolering. Även vid bedömandet av de svårdisciplinerade måste man emellertid vara på sin vakt mot överdrifter, särskilt beträffande numerären. Våren 1950 hade styresmännen vid de för verkställighet av straffarbete och fängelse avsedda slutna anstalterna anmodats att hos styrelsen namngiva de straff- och fängelsefångar, som till följd av sitt uppförande ansåges böra omhändertagas på särskilda anstalter. Det hade visat sig, att det i allt rört sig om cirka 110 fångar eller omkring 8 procent av hela klientelet inom de nämnda kategorierna. Flertalet styresmän hade också vitsordat, att de flesta fångarna vore hyggliga och ordentliga människor.

Enligt 50 § verkställighetslagen må fånge, som undergår straffarbete eller fängelse i slutna anstalt, under *fritid tillsammans med andra fångar* deltaga i undervisning, gudstjänst, utomhusvistelse, gymnastik och dylikt såframt ej särskilda skäl äro däremot. Finnes det kunna ske utan fara för menlig påverkan, må fånge även eljest tillbringa fritiden eller del därav tillsammans med en eller flera andra fångar. Fånge som visat pålitlighet må medgivas att ha rumsdörren olåst under fritid.

Dessa bestämmelser tillämpas på de flesta anstalter så, att man generellt medgiver fångarna rätt att tillbringa fritiden i gemenskap. Inlåsnings i cell förekommer icke annat än i undantagsfall; ej heller är det vanligt, att fångarnas rörelsefrihet inom anstaltsbyggnaden är på något sätt begränsad. Endast vid några få anstalter tillämpas en mera restriktiv ordning. Systemet med vidsträckt gemenskap under fritiden omfattas emellertid ingalunda med gillande av styresmännen, tvärtom ha de flesta av dem ställt sig mycket kritiska därtill. Man anser sig emellertid av olika anledningar icke kunna vidtaga någon ändring i systemet; enda möjligheten vore att hålla samtliga fångar inom anstalten inlåsta i sina celler, en utväg som man dock icke vill tillgripa av eget initiativ. Vid mina inspektioner ha styresmän vid upprepade tillfällen framhållit, att det är ogörligt att inom en och samma anstaltsavdelning hålla somliga fångar inlåsta, medan andra få röra sig fritt i korridoren. Åtskilliga styresmän ha i sina berättelser till fångvårdsstyrelsen påpekat, att anstalterna borde förses med särskild isoleringsavdelning, helt skild från den gemensamma avdelningen. Bristen på isoleringsavdelningar har betecknats som ett allvarligt hinder för en tillfredsställande utformning av straffverkställigheten. Till belysande av de svårigheter, som uppstå då inom en gemensamhetsavdelning vissa fångar skola hållas isolerade, må återgivas följande uttalande av styresmannen vid fångvårdsanstalten i Falun: Han hade under år 1948 nödgats under kortare tider fråntaga en del fångar förmånen att få röra sig fritt i korridorerna, när de uppträtt störande samt varit otidiga och trotsiga mot bevaktningsspersonalen. Dessa inlåsnings under fritiden hade emellertid ofta givit upphov till nya intermezzon. De som skulle tillbringa fri-

tiden i enrum hade på alla sätt försökt krångla sig ifrån inläsningen. När de exempelvis besökt toalett eller rökrum och tillsagts att återvända till bostadscellen, hade de ibland högljutt protesterat och ofta blivit understödda av andra intagna.

Allmänt har uppgivits, att gemenskapen under fritid medfört olägenheter i skilda avseenden. Framförallt har det visat sig svårt att upprätthålla ordning och disciplin. Styresmannen vid fångvårdsanstalten i Kristianstad, där yngre fångar intagas, har exempelvis anfört följande: Man finge betänka, att det icke vore någon lätt sak att dirigera ett femtiotal bångstyriga pojkar, som själva icke hade något intresse av ordningsfrågor. Ju galnare det vore, desto bättre funne de det ur sin synpunkt. De hade ju hela den stora byggnadens inre till sitt förfogande; och varför icke utnyttja situationen? Bland annat hade de upptäckt, att det tre våningar höga fängelset hade en härlig akustik, och denna utnyttjades till de mest intensiva visselkonserter. Man kunde icke beskriva det oväsen, som femtio pojkar kunde åstadkomma, då de under fritiden vistades på nedre botten.

Än värre förhållanden synas emellertid förekomma. Vid min inspektion på Långholmen anförde sålunda en överkonstapel: I de stora gemensamhetsavdelningarna, med upp till 90 fångar i varje och endast två vaktkonstaplar, vore det icke tänkbart att upprätthålla någon disciplin och ordning. Det rådde ett rent befängt liv med bråk och oväsen nästan ständigt. Fångarna överhopade vaktpersonalen med hån och smädelser. "Djävla bondtjuv" vore ett vanligt tillmäle. En order till en fånge möttes ofta med svaret: "Det gör jag inte." Så fort vakten vände ryggen till, hördes skrån, visslingar och hånfulla oförskämdheter. Då det vore omöjligt att utpeka gärningsmännen, måste vaktpersonalen tolerera allt. Om personalen skulle försöka hävda sig, skulle detta endast medföra utbrott med allmän sönderslagning av fönster och inventarier. Att söka åstadkomma rättelse genom bestraffningar vore också utsiktslöst. Fångarna skrattade endast åt isoleringsstraffet. De betraktade det blott som en tids välbehövlig avkoppling.

Uppgifter om oroligheter på anstalterna ha lämnats från flera håll, lika så om våldshandlingar mot vaktpersonalen. En styresman har i detta sammanhang yttrat, att det blott finge tillskrivas en nådig försyn, att ännu icke någon tjänsteman fått sätta livet till. Från några anstalter har rapporterats, att fångarna stört förbipasserande eller närboende utom anstalten med högljudda och olämpliga tillrop. Det skall även ha förekommit, att fångar från korridorfenster, vilka varit synliga från gatan utanför fängelset, blottat sig för kvinnor som gått förbi.

Från åtskilliga håll har anförts, att många fångar själva lida av den oro, som den vidsträckta gemensamheten för med sig. Det har även förekommit, att intagna till mig framfört klagomål över att de stördes av sina medfångar. Särskilt synas återfallsförbrytare, som undergått straff även

på den äldre verkställighetslagens tid, vara missnöjda med det nuvarande tillståndet. Äldre fångar klaga ofta över att de icke kunna få någon ro tillsammans med yngre, mera bråkiga element. Fängelsepastorn å Långholmen anförde vid min inspektion därstädes, att han sett många upprörande fall, då en fånge småningom förfallit allt djupare under inflytande från omgivningen eller bragts till ett sådant tillstånd av övernervositet, att han måst föras över till sinnessjukavdelningen. Pastorn tillade: Atmosfären i anstalten bleve laddad med bitterhet och outhärdlig vantrivsel. Det funnes intagna som icke kunde fördraga detta utan ständigt ginge och gnagde sönder sig själva till stor plåga och vantrevnad även för de andra. Pastorn hölle för sin del för troligt, att strafflidandet nu vore större än före den nya verkställighetslagens tillkomst.

Belysande är vad en fånge på Långholmen anført i en klagoskrift till fängvårdsstyrelsen. Han har där yttrat: "Jag vantrivs fruktansvärt med omgivningen. Klientelet här och mentaliteten i övrigt är direkt själsdödande. Överallt möter jag samma intetsägande försoffning och inåtvända livsuppfattning. Från morgon till kväll: begångna brott, planering av brott, rättsförhandlingar och själlöshet i största allmänhet. Jag står inte ut med det."

Det synes vidare icke vara ovanligt, att fångar av sina kamrater utsättas för trakasserier, även av handgriplig art. Misshandel eller hot om sådan fångar emellan har rapporterats från flera håll. Även i klagomål till mig ha fångar fört fram dylikt. En fånge anförde därvid, att han och många med honom voro upprörda över att man icke kunde skyddas mot misshandel ens i fängelset. Ett par styresmän ha framhållit, att fall av misshandel fångar emellan hemlighållas av de intagna och därför sällan kunna komma till fängelseledningens kännedom; sönderrivna kläder vittna dock understundom om att misshandel ägt rum. Ofta uppgives, att likasinnade sluta sig samman i kottierier som terrorisera medfångarna. Stölder intagna emellan ha även förekommit. Rörande förhållandena på Långholmen i detta hänseende har anstaltsnämnden därstädes i sin till mig ingivna skrivelse anført följande: Nämnden hade sedan åtskillig tid tillbaka haft anledning att med bekymmer iakttaga vissa förhållanden, som sammanhänge med det sätt, varpå de intagna förvarades under fritid. Sålunda hade, enligt vad styresmannen vid åtskilliga tillfällen anmält, bland de intagna bildats ligor, vilka uppträdde på ett terroriserande sätt, särskilt mot yngre fångar och sådana som vore mindre försigkomna. Bland annat förekomme det, att dessa förmåddes, stundom med våld, att lämna ifrån sig s. k. premievaror, som de hade förvarade i sina celler. Nämnden hade också själv kunnat göra liknande iakttagelser, i det att inför nämnden vid åtskilliga tillfällen företrätt fångar, som begärt att nämnden skulle medverka till att de kunde få tillbringa sin fritid i enrum. Det hade jämväl förekommit att fångar, som i disciplinerande syfte insatts för viss tid i

isoleringscell, vid denna tids slut hemställt att få kvarbliva i cellen, emedan där vore så lugnt.

I anslutning till vad nämnden anført om önskemål från fångars sida att få tillbringa fritiden i enrum må här återgivas vad styresmannen å Långholmen yttrat i anledning av en fånges klagomål till mig över att han ej fått ha celldörren låst. Styresmannen anförde: För många intagna vore frihetsförlusten faktiskt ett mindre straff än den nödtvungna flocksamvaron med personer, vilkas sällskap de ville undvika. Tyvärr lämnade icke anstaltsorganisationen möjlighet att tillmötesgå de mycket berättigade kraven på respekt för den intagnes personliga integritet. I verkställighetslagen stadgades visserligen, att om fånge önskade arbeta eller tillbringa fritid i enrum, detta icke finge vägras honom, såframt ej synnerliga skäl vore däremot. I realiteten vore det emellertid omöjligt att ordna enrumsförvar inom anstalterna, vilka nästan alla numera hade karaktär av överbelagda gemensamhetsavdelningar. De intagna, som inom dessa avdelningar begärde att få bliva inlåsta, skulle utsättas för trakasserier från medfångarnas sida.

Från de flesta anstalter klagas över att den vidsträckta gemensamheten fångarna emellan medför, att de sämre elementen påverka de bättre i negativ riktning. Det har ej sällan uppgivits, att förekomsten av ett enda eller blott några få rötägg bland fångarna lett till att hela andan inom en anstalt blivit förgiftad. Styrelsen för fångvårdsmannaförbundet har yttrat, att uppviglande och ordningsnedbrytande individer ha lätt att få sin mening spridd bland övriga intagna och att de hyggliga men i allmänhet svaga bliva utsatta för så stark press, att även de förmås medverka vid demonstrationer och brott mot ordningsföreskrifter. Styresmannen vid fångvårdsanstalten i Kristianstad har i detta hänseende yttrat: Fängelsevistelsen förlorade all uppfostrande betydelse och endast den preventiva effekten kvarstode. Samhället sluppe brottslingarna, så länge de vore inhysta i fängelset. Hordmentaliteten bleve den förhärskande. Man såge tydligt och klart, hur de tveksamma och tillbakadragna rycktes med av suggestionens makt.

Den omständigheten att fångarna till följd av den vidsträckta gemenskapen få tillfälle att lära känna så många urspårade individer har också ansetts betänklig. Fängelsepastorn å Långholmen anförde härom vid min inspektion, att resultatet av fängelsevistelsen numera måste anses långt skadligare än tidigare för brottslingens återbördande till samhället samt att de hyggligare fångarna fruktade, att de skulle få svårt att reda sig mot sina medfångar efter frigivningen.

Fångvårdsstyrelsen har vitsordat, att de klagomål över buller, oro, menlig påverkan, hot och andra liknande företeelser, vilka tid efter annan framförts från de intagna själva, icke sakna berättigande. Bland annat för att åstadkomma mera stillhet borde, anförde styrelsen, de intagna inom

anstalterna fördelas i grupper. Om 50, 100 eller, såsom vid de största anstalterna, ett ännu större antal intagna under fritiden rörde sig tämligen fritt inom fängelset, innebure detta moraliska risker och skapade dessutom hos de hyggligare en stark känsla av olust. Så länge modernt inredda anstalter icke kunde uppföras, skulle åtskilligt vara att vinna, om den stora genom alla våningar gående korridoren försåges med mellangolv, så att varje våning bleve en enhet för sig. Ytterligare kunde våningen uppdelas i två avdelningar. Efter denna princip hade styrelsen gått fram vid de ombyggnadsföretag, som genomförts under senare år vid två förvaringsanstalter (Kalmar och Karlstad), samt vid de i huvudsak för vanligt fångförvar avsedda anstalterna i Växjö, Kristianstad, Mariestad och Härnösand. Vid vissa andra anstalter i tre våningar hade styrelsen av kostnadsskäl nödgats inskränka uppdelningen till inläggande av golv mellan första och andra våningen. För ändamålet hade styrelsen till sitt förfogande haft ett anslag å 125 000 kronor om året. Detta anslag vore alltför knappt. Ett annat hinder för en dylik uppdelning vore det ökade personalbehov, som uppkomme därav. Styrelsen kunde vitsorda, att många anstalter saknade möjlighet att på ett betryggande sätt för kortare tid avskilja en intagen, som störde ordningen eller eljest uppträdde indisciplinärt. Det vore synnerligen angeläget, att denna brist avhjälpes.

De olägenheter, som följa av den vidsträckta gemenskapen fångarna emellan, accentueras ytterligare genom den otillfredsställande lösning som *differentieringsproblemet* erhållit. Allmänt klagas sålunda över att anstalterna rymma ett synnerligen heterogent klientel.

I icke obetydlig utsträckning förekommer det, att intagna av alla möjliga slag — såsom straff- och fängelsefångar, förvarade och internerade, ungdomsfängelseelever och straffriförklarade — inhysas i samma anstalt, i regel utan att möjlighet finnes att åtskilja de olika kategorierna. Sämst synas förhållandena i detta avseende vara i kvinnofängelset i Växjö, där man sammanför kvinnliga intagna av alla kategorier, däribland även sådana, som dömts till tvångsarbete, samt icke kriminella alkoholister. Styresmannen därstädes har omtalat, att tvångsarbeterskor och alkoholister ofta protesterade mot att vårdas å fångvårdsanstalt samt att de funne förklaringen att de vårdades å statens tvångsarbets- och alkoholistanstalt och icke å fångvårdsanstalt närmast vara en spetsfundig lek med ord, en uppfattning som styresmannen för sin del ej hade svårt att förstå. Från några håll har framhållits det olämpliga i att hålla förvarade tillsammans med andra intagna. Styresmannen vid fångvårdsanstalten i Malmö har sålunda framhållit, att de särskilda förmåner som de förvarade åtnjuta missbrukas till förmån för straffångarna, exempelvis på det sätt att en strafffånge låter sina anhöriga skicka matvaror under en förvarads adress. Sam-

ma styresman har uppgivit, att förhållandet mellan straff- och fängelsefångar, å ena, samt förvarade, å andra sidan, är mindre gott, i det att de förstnämnda betrakta de senare som deklasserade.

Även inom en och samma kategori förekomma intagna av vitt skilda naturer. En strängare differentiering inom kategorierna efterlyses också allmänt.

Från flera håll har sålunda påtalats såsom mycket otillfredsställande, att förstagångsförbrytare förvaras tillsammans med förhårdade återfallsbrottslingar. Fängelsepastorn å Långholmen anförde i detta sammanhang, att det vore fullkomligt oförsvarligt att, såsom nu skedde, sända förstagångsförbrytare från landsorten att avtjäna straff på Långholmen, där de omhändertoges av sådana medlemmar av Stockholms undre värld, som nått botten av förfall; de hyggliga elementen ginge obönhörligen under på detta sätt.

Sammanförandet av äldre och yngre fångar har även påtalats som olämpligt. Fängelsepastorn å Långholmen anser den stora ålderskillnaden de intagna emellan vara en av fångvårdsanstalternas sjukaste punkter. Å andra sidan har styresmannen för fångvårdsanstalten i Kalmar anfört, att erfarenheten där visat, att de yngre vid flera tillfällen rönt påverkan i god riktning från de äldres sida, om dessa blott varit skötsamma.

Såsom ovan nämnts förekomma psykiska rubbningar i stor utsträckning bland de intagna. I den mån de psykiskt defekta icke förvaras å de särskilda sinnessjukavdelningar, som finnas inrättade vid vissa anstalter, kunna de i regel icke hållas avskilda från övriga fångar. Allmänt har klagats över att de psykiskt defekta fångarna och bland dem särskilt de talrika psykopaterna vållat stora svårigheter på anstalterna samt utövat ett dåligt inflytande å sina medfångar. Styresmannen vid fångvårdsanstalten i Mariestad har i detta hänseende anfört, att svårskötta och affektlabila psykopater och hysteriker ofta taga ledningen och ibland äventyra ordningen i anstalten, som icke lämpar sig för förvaring av sådana fångar; de kunna ej skiljas från de mera hyggliga och lättskötta vare sig i arbetet eller under fritiden och förorsaka därför oro och irritation samt förstöra andan inom anstalten. Från ett par anstalter har uppgivits, att man icke kan belägga de psykiskt defekta fångarna med disciplinstraff, om de exempelvis vägra att arbeta. Vanligt är, att fångarna därvid förebära, att de ej tåla slamret och bullret i verkstäderna. Att vissa fångar opåttalt få utebliva från arbetet orsakar emellertid missnöje hos de övriga, vilka anse sig orättvist behandlade när de straffas för arbetsvägran. Styresmannen vid fångvårdsanstalten i Kristianstad har klagat över att anstalten på grund av platsbrist på annat håll brukat få mottaga sinnesoroliga, ofta sådana som tidigare under längre tid gått som städare på centralfängelsernas sinnessjukavdelningar. Om de svårigheter som uppstått härvid har styresmannen anfört: Anstalten vore på intet sätt rustad att taga emot

sådana intagna. Omsvängningen i deras tillvaro bleve för abrupt, varför de hade svårt att finna sig i de nya förhållandena. De pockade på narkotika och annan medicin, vid vilken de kanske vore vana. De ställde till uppträden och bråk av alla slag och måste slutligen vidareändas till någon ny sinnessjukavdelning. Samtliga fall av sådan art hade misslyckats på anstalten.

Från många håll har man vidare klagat över att utlänningarna utgöra en oroshärd bland övriga fångar. Ofta saknas vaktpersonal, som förstår deras språk. Östörda av andra kunna de smida sina planer.

Man har genomgående betecknat det som en allvarlig brist i anstaltsorganisationen, att möjlighet i stort sett saknas att till särskilda anstalter eller anstaltsavdelningar överföra svårdisciplinerade och ordningsupplösande element. De bristfälliga differentieringsmöjligheterna ha angivits som en av de främsta orsakerna till de oroligheter och uppträden av varjehandla slag, som förekommit på de flesta anstalter. Det har stundom sagts, att underlåtenheten att föranstalta om erforderlig differentiering av de intagna medfört, att verkställighetsreformen blivit förfuskad.

Fångvårdsstyrelsen har i sitt yttrande anfört följande om differentieringsproblemet: Vid bedömandet av detta spörsmål borde beaktas, att klienteletts uppdelning på öppna och slutna anstalter utgjorde den mest betydelsefulla differentieringsgrunden. Vad som därefter borde eftersträvas vore en klassificering av anstalterna inom den öppna vården för sig och den slutna för sig. Inom den öppna vården hade klassificeringen hunnit längre, bland annat därför att det vore lättare att giva olika uppgifter åt anstalter, vilka vore avsedda för endast ett begränsat antal intagna. Vid de slutna anstalterna, särskilt vid anstalter av s. k. centralfängelsetyp, vore problemet mycket mera svårlöst. Vad som i första hand behövdes vore vissa specialanstalter för utpräglad svårbehandlade och störande. En av fångvårdsanstalterna hade sedan något år tillbaka reserverats för dylika vårduppgifter. Men utöver de omkring 40 platser som funnes vid denna anstalt erfordrades ytterligare 60 à 70. Vad anginge psykopaterna saknade fångvården motsvarighet till de oroliga avdelningarna vid sinnessjukhusen, dit störande patienter snabbt kunde överföras, och fångelsernas isoleringsmöjligheter vore överhuvud otillfredsställande och otillräckliga, även om en upprustning påginge för att få bättre förhållanden till stånd. En utväg skulle vara att få svårt störande psykopater eller sinnessjuka överflyttade till sinnessjukhus. Strafflagberedningen hade räknat med en sådan utväg och lagen gäve direkta anvisningar därom, men platsbristen på sjukhusen stode mestadels hindrande i vägen. I någon mån hade väl den omständigheten bidragit, att de grava psykopaterna vållat också sinnessjukhusen stora svårigheter. Före 1946 hade från sinnessjukvårdens sida ofta och kraftigt klagats över att psykopaterna genom sin hänsynslöshet och sitt pockande och störande uppträdande äventyrade vården av

de i egentlig mening sinnessjuka. Det vore samma psykopater, som fångvården med sina otillräckliga resurser nu fått omhändertaga. Det vore icke att undra över att omflyttningen gäve upphov till vanskligheter.

Slutligen har styrelsen framhållit, att differentiering erfordras även inom de särskilda anstalterna. Rörande de utvägar, som styrelsen härutinnan velat anlita, må hänvisas till styrelsens här ovan återgivna anförande om inläggande av mellangolv i de gamla fängelsekorridorerna.

Den vidsträckta gemenskapen har övat inflytande även på arten av *fångarnas fritidssysselsättning*. Allmänt klagas över att intresset för ett ändamålsenligt utnyttjande av fritiden nedgått. Gudstjänsterna äro fåtaligt besökta; från en anstalt uppgives till och med, att hån och glåpord från kamraterna följa de fångar som bevista söndagens andaktsstund. Föredrag och konserter väcka icke heller något intresse. Antalet boklån från anstalternas bibliotek uppgives ha minskat. Studieverksamhet samlar icke många deltagare. Från Falun rapporteras, att i genomsnitt endast 5 till 6 man sysslat med korrespondensstudier. Intresset är stort till en början, men de flesta sakna uthållighet och tröttna efter en tid. Endast ett fåtal fullfölja studierna så att synliga resultat uppnås. Huvudsaken för flertalet intagna är, att få tiden att snabbt rinna undan, varför prat, spel och läsning av kolorerad veckopress äro de mest omtyckta fritidssysselsättningarna. Samtalen röra sig mest om förövade brott, planer på nya sådana samt om förmenta orättvisor i fängelserna. Äldre fångar — anføres från ett håll — försöka understundom upptaga självstudier och hobbyarbeten som förr i tiden, men då de aldrig få vara i fred för sina kamrater, sluta de snart därmed och hängiva sig åt vantrevnad och bitterhet. Från Gävle uppgives, att fångarna tycka om tillställningar med lättare gods och schlagermusik samt att en del av de intagna fordrat, att fängelsepredikanten skulle anordna nöjestillställningar oftare, ”för det är hans göra”. Styresmannen å Långholmen berättade vid min inspektion, att han för att få bort det sysslolösa springandet i korridorerna anordnat bridgeaftnar, då fångarna under övervakning fått tävlingsspela vid tio bord i en särskild korridor. Experimentet synes ha utfallit lyckligt. Fängelsepastorn vid samma anstalt anförde: Det vore ju icke så lämpligt, att fångarna mest sysslade med kortspel, men pastorn hade uppmuntrat kortspelandet. Han hade använt mycken tid till att tigga kortlekar åt fångarna, något som väckt icke ringa förvåning bland oinitierade. Kortspelet avhölle emellertid fångarna från de eljest vanliga samtalen om förövade brott och från planerandet av nya sådana efter frigivningen.

Från några anstalter klagas över att personalens tid och krafter icke som förr räcka till för medverkan vid organiserandet av fritidsverksamheten. Styresmannen vid fångvårdsanstalten i Vänersborg har av denna anledning hemställt, att en särskild befattning som fritidsledare måtte

tillsättas. Styresmannen i Västerås har å andra sidan anført, att de intagna enligt hans mening borde i största möjliga utsträckning själva sörja för förströelsemomentet under fritiden; för ändamålet hade vid anstalten organiserats en klubb bland de intagna, vilken samarbetade med anstaltsledningen.

Fritidsverksamheten uppgives vidare ha hämmats av brist på tillräckliga anslag och av bristen på någorlunda hyggliga lokaler, där fångarna kunna vistas. Många gånger få de intagna tillbringa fritiden i de lokaler, där de arbeta. På Långholmen konstaterade jag vid min inspektion, att två av flyglarna saknade andra dagrum än korridorerna. Dessa voro emellertid så gott som omöblerade och verkade synnerligen otrivsamma. Anmärkas må också, att man från flera håll efterlyst initiativ från fångvårdsstyrelsens sida i fråga om organiserandet av fångarnas fritidssysselsättning.

Om de nu behandlade problemen har fångvårdsstyrelsen i sitt yttrande anført följande: Frågan om den riktiga användningen av fritiden hade även under cellsystemets tid utgjort ett problem, ehuru av annan art och av betydligt mindre räckvidd än nu. Tidigare hade den intagne mestadels varit innesluten i enrum. Isoleringen hade medfört, att han tacksamt begagnat sig av den läsning och annan fritidsförströelse, som erbjudits, och begärligt gripit de tillfällen till avbrott i ensamheten, som yppat sig genom deltagande i gudstjänster eller bevistande av föredrag och skolundervisning. Även om detta livaktigare intresse, framkallat av en undertryckt gemenskapsinstinkt, ofta varit ett sken, hade det dock underlättat de yttre formerna för fångelsets själavårdande och pedagogiska verksamhet. I samma mån som den stränga isoleringen lättat, vilket skett successivt under de senaste decennierna, hade de intagnas inställning blivit en annan. Förändringen vore särskilt märkbar vid de slutna anstalterna och efter den nya verkställighetslagens ikraftträdande. Då slutenheten riktade sig utåt och icke annat än i undantagsfall betydde isolering från andra intagna, hade dessa icke samma anledning som förr att söka sig till gudstjänster, föredrag, studier eller hobbyarbeten. Många av dem hade i frihet mest följt tillfälliga impulser, när det gällt att fördriva den lediga tiden. Det fölle sig då rätt naturligt för dem att även på anstalterna syssla med sådant som icke krävde ansträngning, såsom radiolyssnande, kortspel och dylikt. Att frågan om fritidssysselsättningen kommit i blickpunkten berodde på att fritiden nu vore ett för fångvården nytt problem. Vid slutna anstalter inom andra världsområden vållade gemenskapen liknande svårigheter, men man hade icke där tidigare prövat något annat system än gemensamhetssystemet och hade därför ej tillfälle till jämförelser. Styresmännen insåge utan tvivel, att personalen borde genom personliga insatser söka göra fritiden fostrande och nyttig för de intagna. Värdefulla initiativ hade också tagits. Men det stora hindret vore, att tjänstemännens

tid icke räckte till. Att särskilda befattningshavare skulle behövas för ändamålet, åtminstone vid större anstalter, vore uppenbart liksom att det behövdes höjda anslag för fritidsverksamheten över huvud. Tidigare hade det varit omöjligt för styrelsen att taga sig an frågan om fritidssysselsättningen till följd av brist på arbetskraft. Från den 1 april 1950 funnes emellertid inom styrelsen en förste byråsekreterare med uppgift att ordna undervisningen vid anstalterna, häri inbegripna jämväl vissa delar av fritidssysselsättningen. Denne vore för närvarande sysselsatt med att upplägga program för bildningsarbetet vid anstalt efter anstalt. Möjligheterna att få till stånd en riktigare användning av fritiden komme att öka i den mån en strängare differentiering av klientelet genomfördes. Men därjämte erfordrades ökade penninganslag. Om dessa förutsättningar icke kunde åvägbringas, syntes det riktigare och för de intagna mera gagneligt att inskränka på gemensamheten under fritid, i den mån den icke kunde kontrolleras.

I fråga om *fångarnas arbete* ha åtskilliga missförhållanden yppats. Sålunda ha åtta styresmän klagat över att det varit svårt, tidvis till och med omöjligt, att förse de intagna med arbete eller i varje fall med lämpligt sådant. En av dessa styresmän har förklarat, att dagdriveriet i fängelserna vore en skrämmande verklighet. Förhållandet har givit upphov till missnöje bland de intagna, bland annat emedan deras möjligheter att köpa premievaror härigenom minskat. I Östersund har man för att i görligaste mån undvika helt sysslolösa dagar tillgripit ransonering av vissa arbeten. Å Långholmen gallras de fångar ut, som verkligen duga till arbete, och endast dessa få sysselsättning i verkstäderna. Övriga hållas, i mån av tillgång, till enklare sysslor såsom vikning av papper, kuvertklistring och dylikt. Många intagna kunna dock icke alls sysselsättas. Från Härlanda-fängelset har uppgivits, att följderna av arbetsbristen, som där synes vara det allvarligaste bekymret, främst gått ut över sådana intagna, som av juridiskt-tekniska skäl icke kunna placeras i arbete med de övriga. Särskilt drabbas därav de häktade, vilka äro hänvisade till cellsittande och för vilka det av denna anledning skulle vara synnerligen välgörande med någon sysselsättning.

Ej sällan har man nödgats anvisa fångarna olämpliga och själsdödande sysselsättningar. Styresmannen för fångvårdsanstalten i Falun har exempelvis anfört, att arbeten med hylsrullning och flaggirlander måst tillgripas i rätt stor omfattning samt att dessa "nödhjälpsarbeten" tyvärr varit en stadigvarande sysselsättning för en del unga interner med långa straff-tider, vilka sänts till anstalten med löfte om att få påbörja ett ordentligt yrkesarbete. Styresmannen ansåg det otänkbart, att arbetsglädje och ansvarskänsla skulle kunna skapas i sådana fall. I Kristianstad erbjödes vid sidan av handräckningssysslor icke annat arbete än kuverttillverkning.

Styresmannen har anført, att fångarna själva, fängelseläkaren och anstaltsnämnden i allt kraftigare ordalag fördöma det själlösa och intresse-dödande arbete, som denna tillverkning utgör. Styresmannen har vidare yttrat: Snälla och hyggliga ynglingar hade anførtrott honom, att de ibland grepes av förtvivlan över den enformiga sysselsättningen. En skötsam pojke hade sagt, att han känt sig alldeles sinnesförvirrad, när han på en enda dag dragit 17 000 kuvert ur gummeringsmaskinen, något som i och för sig innefattat ett rekord. En annan yngling hade skrivit hem, att han önskade att en bomb skulle slå ned framför fötterna på honom eller att han skulle bli överfallen av en tiger, bara någonting hände. Till den grad hade han känt enformigheten tryckande. Fliten vore också genomgående usel. En krona och ned till 20 öre vore den vanliga dagspremien. Danska intagna hade kunnat förtjäna upp till 6 kronor om dagen på samma arbete. Det vore också känt, att en hemlig agitation och obstruktion mot allt arbete existerade. Fångar hade talat om för styresmannen, att de blivit hotade med stryk av sina kamrater, därför att deras arbetsprestation överstigit den tillåtna. De oroligheter, som efter den nya verkställighetslagens ikraftträdande tid efter annan uppstått i anstalten, kunde huvudsakligen tillskrivas de usla arbetsförhållandena.

Styresmannen vid fångvårdsanstalten i Kalmar har framhållit som en brist, att icke större möjligheter finnas för de intagna att få välja det arbete, som kan intressera dem.

Från flera håll klagar man över att lämpliga och ändamålsenliga arbetslokaler saknas. Arbetet bedrivs ej sällan i bostadscellerna eller korridorerna. Styresmannen vid fångvårdsanstalten i Umeå, varest fångarna sysselsätts med strumptillverkning och klippning av mattor, har anført följande om de olägenheter, som följa av bristen på särskilda arbetslokaler: Den årliga upprivningen av flera tusen par gamla strumpskaff liksom all hantering med garn under maskinstickningsarbetet, trasklippningen m. m. gjorde att det dammade rätt kraftigt. Olägenheten därav vore uppenbar, då samtliga intagna måste använda sina bostadsrum för allt arbete. Dammtorkning och utvädring ägde visserligen rum både under arbetet och efter dess slut för dagen, men förhållandet vore dock ej nöjaktigt. Bostadsrummen bleve vidare belamrade med mattor, gamla säckar, gammalt ylle och dylikt. Stickmaskiner, där sådana funnes, alstrade därjämte en obehaglig oljelukt. Användningen av bostadsrummen som arbetsplats medförde vidare den nackdelen, att en effektiv vägledning av de intagna i deras arbete försvårades.

Vid min inspektion av Härlandaanstalten anförde styresmannen följande: Anstalten hade en ganska stor trädgård, som delvis vore inhägnad. Styresmannen hade velat använda trädgården för odling av trädgårdsprodukter för fångssets behov, en ypperlig sysselsättning för de intagna under våren och sommaren. Fördenskull hade han hos fångvårdsstyrelsen

anhållit att få anställa en trädgårdsmästare. Styrelsen hade emellertid svarat, att överskottet av trädgårdsodlingen bleve så litet, att anledning saknades att bibehålla trädgården, ävensom tillagt att antalet tillfälliga vakt-tjänster måste på allt sätt begränsas. I stället hade fångvårdsstyrelsen föreslagit, att trädgården antingen skulle arrenderas ut eller också i sin helhet användas för potatisodling. Styresmannen ställde sig frågande till detta sätt att förslösa möjligheterna för fångarna att få ett nyttigt och välbehövt friluftsbete.

Ett i viss mån likartat spörsmål uppdrogs av styresmannen å Långholmen vid min inspektion där. Han beklagade, att en vid anstalten tidigare befintlig skrädderiverkstad nedlagts, samt tillade: Verkstaden hade varit till stor nytta. Där hade fångarna kunnat börja med de enklaste sysslorna och sedan, allteftersom de blivit skickligare, övergå till mer och mer kvalificerat arbete. Styresmannen ansåge, att man icke finge fästa någon större vikt vid frågan om yrkesutbildning. Det hade visat sig, att endast mycket få senare valde skräddaryrket. Men det vore av stor betydelse att kunna ordna olika slags arbete åt fångarna. De intagna behövde få den glädje, som arbetsdisciplin och arbetsintensitet kunde skänka.

Även fångvårdsmannaförbundet har framhållit, att arbetsförhållandena och arbetstillgången icke ordnats på ett tillfredsställande sätt. Sammanblandningen av arbetsvilliga och arbetsvägrare jämte bristen på lämpligt arbete har enligt förbundets mening i hög grad försvårat disciplinen och minskat arbetstakten samt ökat olusten och vantrivseln hos de intagna.

I sitt yttrande har fångvårdsstyrelsen berört även de nu behandlade problemen. Styrelsen har därvid anfört bland annat följande: Frågan om sysselsättningens lämplighet hade numera skjutits i förgrunden på ett sätt, som saknat motsvarighet tidigare. Under cellstraffets tid hade särskilt enrumsfångarna varit hänvisade till arbete som knappast gjort skäl för namnet. Förhållandena vore numera helt annorlunda. På de slutna anstalterna hade sysselsättningen blivit alltmera differentierad och intensiv. Jämsides därmed hade arbetspremierna stigit och uppginge numera till belopp, som sannolikt vore högre än inom någon annan vårdform. Genom denna utveckling hade anstaltsledningen fått tillfälle att bedöma den intagne med hänsyn till arbetsförmåga och arbetsvillighet, ett bedömande som i många fall varit omöjligt på den tid, när i övervägande antalet fall arbetets art och arbetspremiernas storlek icke eggat till arbetsprestationer. Arbetsdriften i dess helhet befunde sig i snabb utveckling. Den totala omsättningen, bruttoinkomsten av utförda arbeten m. m., hade under de fyra senaste budgetåren successivt stegrats från omkring 3 932 000 kronor under budgetåret 1946/47 till omkring 5 915 000 kronor under budgetåret 1949/50, en ökning med 50 procent. Överskottet av driften, redovisat enligt affärsmässiga grunder, alltså med hänsyn till förändringar i värdet av ineliggande lager av materialier m. m., hade under nämnda tid

mer än fördubblats i det att överskottet, som under budgetåret 1946/47 uppgått till 605 000 kronor, under budgetåret 1949/50 stigit till 1 300 000 kronor, det högsta överskott som hittills uppnåtts. Den alltsedan år 1946 pågående omorganisationen av arbetsdriften toge framförallt sikte på följande åtgärder, nämligen *att* i görligaste mån anpassa arbetsgrenarna och deras inbördes storlek efter förhållandena inom näringslivet, *att* införa rationella arbetsmetoder och en modern driftsorganisation, *att* öka sysselsättningsmöjligheterna och förbättra produktiviteten *samt att* bereda de intagna en så intensiv arbets- och yrkesträning som straffid och övriga förhållanden medgäve. En jämförelse mellan yrkessammansättningen inom verkstadsdriften vid tiden för verkställighetsreformens början och industristatistiken hade givit vid handen, att vissa av fångarbetena — exempelvis skrädderi — vore överdimensionerade, medan andra — såsom mekaniskt arbete — vore underdimensionerade i förhållande till industrien. Man hade därför inriktat sig på att utöka det mekaniska arbetet på bekostnad av bland annat skrädderi. Sålunda hade de tre stora skrädderiverkstäderna, å Långholmen, å Härlanda och i Malmö, numera nedlagts och antalet mekaniska verkstäder ökats från 3 år 1946 med ett sammanlagt platsantal av omkring 50 till för närvarande 12 med ett platsantal av omkring 225. Andra arbetsgrenar som begränsats i större eller mindre omfattning vore skomakeri, sadelmakeri, enklare pappersarbeten samt handräkning, under det att bland annat snickeri och byggnadsarbete utökats. Jämsides med denna omställning påginge en allmän rationalisering och intensifiering av driften. Den maskinella utrustningen moderniserades och utökades, arbetslokalerna omändrades och upprustades. Fångvårdsstyrelsen fäste stor vikt vid åstadkommandet av trivsamma och stimulerande arbetsförhållanden. Denna omvandlingsprocess vore emellertid både tidsödande och dyrbar. De medel, som hittills stått till styrelsens förfogande för moderniserings- och förbättringsarbeten inom arbetslokalerna, hade varit knappa och hade i stort sett räckt endast till avhjälpande av de mest påtagliga bristerna. Driftens effektivisering krävde ökad personal. Trots att fångvården under de senaste åren tillförts ett antal nya arbetsledartjänster, föreläge fortfarande ett underskott vid åtskilliga anstalter. Därest omorganisationen av driften i fortsättningen skulle kunna bedrivas med den snabbhet och i den omfattning, som fångvårdsstyrelsen icke blott med hänsyn till vård- och behandlingsskäl utan även ur statsfinansiell och samhällsekonomisk synpunkt funne önskvärd, måste medel till moderniserings- och nybyggnadsarbeten samt till utökning av arbetsledarpersonalen ställas till disposition i större utsträckning än hittills. Styrelsen ville slutligen framhålla, att beläggningen på anstalterna företedde stora variationer. Under år 1949 hade den lägst varit 2 206 och högst 2 537. Vid en anstalt som Långholmen hade fångantalet varit lägst i september med 293 och högst i mars med 396 intagna. Att utrusta en arbetsdrift på

sådant sätt, att den skulle vara parat att vid varje tidpunkt kunna tillgodose sysselsättningsbehovet, vore både dyrbart och förenat med stora praktiska svårigheter.

Vad angår trädgårdsanläggningen å Härlandaanstalten anförde fångvårdsstyrelsen, att styrelsen med hänsyn till de direktiv om besparingsåtgärder, som utfärdats av statsmakterna, ansett sig icke kunna stå till svars med att avdela en särskild arbetsledare för den ur sysselsättningsynpunkt och ekonomiskt sett tämligen betydelselösa trädgårdsdriften vid anstalten. Rörande nedläggandet av skradderiet å Långholmen framhöll styrelsen, att åtgärden ingått som ett led i den av styrelsen år 1946 beslutade omorganisationen av arbetsdriften. När åtgärden vidtogs hade beläggningen å anstalten varit mycket låg. Samtliga verkstäder hade haft betydande underskott av arbetskraft. En koncentration till ett mindre antal verkstäder hade framstått som en tvingande ekonomisk nödvändighet.

I ett betydande antal av de hos mig anförda klagomålen från de å fångvårdsanstalterna intagna har uttalats missnöje med att begärda *permissioner* förvägrats dem. Klagandena ha därvid gjort gällande, att andra fångar, som ej förtjänat det, fått permission samt att avlagen å klagandenas egna ansökningar föranletts av godtycke eller trakasseringslusta från anstaltsledningens sida.

Anstaltschefernas omdömen om permissionsinstitutet äro av skiftande natur. I regel ha uttalandena gått i negativ riktning. Från åtskilliga håll har sålunda framhållits, att permissionerna varit en källa till irritation, oro och avund fångarna emellan. Vidare har institutet uppgivits vara ägnat att undergräva de intagnas förtroende till styresmannen. Styresmannen å Långholmen har exempelvis anført: Fångarna saknade kännedom om alla de omständigheter, som lades till grund vid prövning av permissionsansökningarna. Hänsyn måste ju tagas ej blott till sökandens uppförande på anstalten utan även till hans tidigareandel, graden av pålitlighet och andra sådana omständigheter. Anstaltschefen borde städse söka vinna de intagnas förtroende; fångarna borde känna att de i honom hade ett stöd och en hjälp. Detta förtroende kunde lätt försvinna, om fångarna finge den uppfattningen att anstaltschefen medverkat vid en förment orättvis behandling av en permissionsansökan. Styresmannen hade vidare ansett sig kunna konstatera, att permissionerna i vissa fall innebure en grymhet mot fångarna. Att frivilligt återvända efter permissionen vore en stor påfrestning för den permitterade. Att först utsätta en svag natur för denna frestelse och sedan straffa honom, om han fölle för frestelsen, vore icke humant.

Från andra håll åter har framhållits, att permissionsinstitutet är ett utmärkt disciplinmedel. Det uppgives, att fångarna bruka hålla strängt efter varandra för att förhindra att permissionerna missbrukas. Ett miss-

lyckande för *en* fånge brukar nämligen medföra minskade förmåner för samtliga.

Fångvårdsstyrelsen har i sitt yttrande anfört: Om man beaktade, att många av fångarna vore begivna på alkohol, finge det anses tillfredsställande att, såsom siffrorna för år 1949 visade, endast 78 permissioner av 1 489 kunde betecknas såsom missbrukade. I ett avseende vållade permissionsinstitutet vanskligheter, nämligen så till vida som kostnaden för permission minskade den intagnes penninginnehav vid frigivningen. Den anförda synpunkten att permissionsinstitutet i vissa fall innebure en grymhet mot de intagna föranledde från styrelsens sida det påpekandet, att permissionerna av de intagna själva betraktades som en utomordentlig förmån samt att man icke för deras skull, som måste vägras permission, borde avstå från att nyttja en behandlingsmetod som gäve den intagne — för att taga blott ett, men ett betydelsefullt exempel — möjlighet att med viss kontinuitet uppehålla förbindelse med hustru och barn.

Flera styresmän ha klagat över *avsaknaden av tillämpningsföreskrifter till verkställighetslagen* samt framhållit, att den bristande uniformitet i anstalternas praxis, som blivit en följd härav, skapat oro och irritation bland fångarna.

Styresmannen vid fångvårdsanstalten i Härnösand har anfört följande rörande behovet av tillämpningsföreskrifter: Viktiga följdförfattningar, som skulle tjäna som supplement till verkställighetslagen och instruktionen för fångvårdsstyrelsen och fångvårdsanstalterna, hade ännu icke utfärdats. Detta hade haft till följd, att likformighet i fråga om fångbehandlingen numera icke rådde mellan de olika anstalterna. Särskilt ville styresmannen framhålla behovet av ny arbetsordning. Tillräckliga bestämmelser saknades om styresmans befogenheter i fråga om vid anstalten anordnad sinessjukavdelning. Nya anvisningar och föreskrifter borde även utfärdas angående sjukvård, undervisning, gudstjänster och andaktsövningar. Styresmans befattning med till anstalten anknuten koloni borde regleras. Slutligen borde de föråldrade bestämmelserna angående efterlysning revideras.

Styresmannen i Kristianstad har lämnat följande skildring av fångarnas reaktioner inför den bristande uniformiteten: Fångar från olika anstalter berättade, att så hade de haft det på den anstalten och så på den anstalten. Därmed jämförde de förhållandena i det fängelse, där de nu vistades. Det vore givet, att allt detta åstadkomme en viss förvirring. Fångarna frågade: "Varför få vi inte röka i cellen här, när vi fingo det där? Vi hade kläderna inne på natten där, varför få vi inte ha det här? Få vi inte köpa tändstickor som premievara? Det fingo vi på den anstalten."

Som ett slående exempel på huru olika praxis är på skilda anstalter vill jag nämna att, medan å Härlandafängelset förbud råder mot kortspel, de

intagna å Långholmen, såsom ovan nämnts, av anstaltsledningen direkt uppmuntras till sådant spel.

I särskilda till mig inkomna klagomål har en styresman påtalat, att fångvårdsstyrelsen försummat att utarbета en sådan redogörelse för verkställighetens organisation och syfte samt för de stadganden och föreskrifter angående de intagnas behandling, som enligt 24 § verkställighetslagen skall hållas tillgänglig för de intagna.

Fångvårdsstyrelsen har i anledning av klagomålen över bristen på enhetliga tillämpningsföreskrifter påpekat, att den nya verkställighetslagen är mera detaljerad än någon tidigare lagstiftning i ämnet. Lagen själv, fortsatte styrelsen, gäve rätt ingående anvisningar i behandlingsfrågor. Därjämte hade styrelsen genom särskilda cirkulär eller rundskrivelser lämnat kompletterande bestämmelser rörande en rad spörsmål. Föreskrifter hade sålunda utfärdats angående verkställighetsundersökningar, normaldagordning, permissioner, frigång, arbetsdrift m. m. När man därutöver menade, att det skulle vara till gagn, om genom ytterligare reglering av detaljfrågor en större uniformitet kunde åvägbringas, ville styrelsen erinra om att den uniformitet, som sålunda eftersträvades, komme i strid mot den individualisering, som vore behandlingens syfte. I yttrande till statsrådsprotokollet den 20 april 1934 hade dåvarande chefen för justitiedepartementet anført, att man vid en reform av straffverkställigheten borde sträva efter att "ge de lokala organen större rörelsefrihet". Samma tankegång återkomme i förarbetena till den nu gällande lagen. Enligt styrelsens mening borde styresman inom en fastställd ram lämpa behandlingen på det sätt, som funnes mest ägnat att främja den intagnes tillrättaförande. Om en intagen skulle ha öppen dörr, om han under fritiden skulle äga tillåtelse att vara tillsammans med andra, hur han skulle sysselsättas under fritiden, allt detta vore frågor där styresmannen med sin kännedom om klientelet i dess helhet liksom om varje enskild intagen ägde större förutsättningar än en central myndighet att träffa det riktiga avgörandet. Det vore vidare att märka, att klientelet ofta vore mycket olika på olika anstalter och att behandlingsformer, som vore nödvändiga på *en* anstalt, icke borde praktiseras på en annan. Enligt nu antydda principer försigginge anstaltsarbetet inom exempelvis alkoholistvården och sinnessjukvården. Att samma arbetsmetod skulle visa sig vara den gagneligaste även för fångvården bestyrktes av erfarenheterna från våra grannländer och England, där fångvårdsledningen lämnade anstaltscheferna mycket fria händer. Det sagda innebure ej, att ytterligare tillämpningsföreskrifter icke skulle vara behövlige i vissa avseenden, såsom beträffande förhållandet mellan styresman och läkare, utspisningsordningen m. m. De nämnda två frågorna låge för närvarande under styrelsens prövning. Så snart arbetskraft inom styrelsen kunde disponeras för ändamålet, borde vidare de spridda tillämpningsföreskrifterna sammanföras. Styrelsen ville slutligen

framhålla, att styresmännen, när tveksamhet uppstått rörande tillämpningen, rådgjort med tjänsteman hos styrelsen eller underställt frågan styrelsens prövning.

De flesta styresmän ha framhållit, att *personalorganisationen* vid anstalterna är alltför knappt tilltagen. Från flera håll ha framförts önskemål om inrättande av ytterligare ett antal befattningar. Styresmannen å Härlanda har i detta sammanhang yttrat följande: Man hade räknat fullständigt fel, då man trott att de nya verkställighetsreglerna skulle kräva färre befattningshavare än de tidigare. Det vore tvärtom så, att det nu fordrades långt större bevakningspersonal än förut. De rådande svårigheterna inom fångvården skulle delvis kunna minskas eller till och med bemästras, om anstalterna finge tillräcklig personal.

Styrelsen för fångvårdsmannaförbundet har i denna del anfört: Genom tjänstepersonalens fåtalighet och på grund av de mångdubbla arbetsuppgifterna, som tillkommit genom den nya lagens föreskrifter, bleve övervakningen i hög grad bristfällig. Än värre vore, att personalen icke tillnärmelsevis försloge för att möta de våldsamerheter, som de desperata och otyglade elementen tätt som oftast arrangerade. Medvetandet att lokaliteterna i anstalten icke medgäve möjlighet till isolering och att personalen på grund av sin fåtalighet icke kunde förhindra uppträden skapade en atmosfär av spänning och irritation, som icke vore nyttig för livet inom anstalten. Förhållandet ingäve även bråkmakarna mod och utlöste deras handlingsbegär.

Från flera anstalter har rapporterats, att arbetet numera är synnerligen slitsamt och nervpåfrestande för personalen. Styrelsen för fångvårdsmannaförbundet har gjort gällande, att situationen blivit ohållbar, då personalen icke längre förmår uthärda det hårda tryck, som tjänsten vid de slutna anstalterna för närvarande innebär; tjänsten måste fullgöras i en atmosfär av vantrivsel och oro. Åtskilliga styresmän ha uppgivit, att det pressande arbetet utövat en menlig inverkan på personalens hälsotillstånd samt att en markerad ökning i antalet sjukdagar inträtt. Från Härnösand omtalas, att vid ett tillfälle icke mindre än en fjärdedel av tjänstemannakåren varit sjukledig. Exempel ha nämnts på fall, då vaktkonstaplar måst beviljas årslånga sjukledigheter på grund av neuros. En konstapel har av sådan anledning ansökt om förtidspension.

Fångvårdsstyrelsen har anfört följande: Det vore ställt utom allt tvivel, att de nya verkställighetsformerna blivit synnerligen arbetskrävande vid de slutna anstalterna. Förhållandet ådagalades också av den undersökning rörande sjukdomsfrekvensen för vaktkonstaplar och vaktfruar som verkstälts hos styrelsen. Undersökningen hade omfattat två år, nämligen år 1945 — det sista hela året före verkställighetslagens ikraftträdande — samt

år 1949. Det totala antalet sjukledighetsdagar framginge av följande tabell:

År	Ordinarie vaktkonstaplar och vaktfruar	Icke-ordinarie vaktkonstaplar och vaktfruar	Summa
1945	9 322	2 151	11 473
1949	13 577	7 043	20 620

Tabellen visade, att en betydande ökning av sjukledighetsdagarna ägt rum. Antalet sjukledighetsdagar per befattningshavare framginge av följande uppställning:

År	Ordinarie vaktkonstaplar och vaktfruar	Icke-ordinarie vaktkonstaplar och vaktfruar	Totalt
1945	22	7	16
1949	41	18	28

Den totala ökningen av antalet sjukledighetsdagar per befattningshavare vore således 75 procent. Denna avsevärda ökning torde till stor del få tillskrivas den nya verkställighetslagen, som gjort arbetet för personalen mer pressande än tidigare. Antalet neuroser och hjärtbesvär med långa sjukledigheter som följd hade visat tydlig ökning.

Den betydande omfattning, i vilken vaktpersonal måste tjänstgöra som fångförare, har från några håll framhållits som en ytterligare belastning. Vid min inspektion å Långholmen anförde en överkonstapel därom: Det svåraste för fångvårdspersonalen vore de ständiga fångtransporterna. Det kunde icke tänkas något värre elände än att frakta en svårhanterlig fånge i en tredjeklasskupé. För att undgå uppmärksamhet vore fångkonstapeln civilklädd, och fången hade sina egna kläder. Konstapeln sökte alltid dölja vad det vore för slags passagerare han hade med sig. Men så icke alltid fången. Denne slog sig gärna i samspråk med medpassagerarna, skroderade och ljöge. Han förevisade sitt koppel — en kedja om livet, vid vilken handbojorna vore fästade — och underhölle medresenärerna med hårresande skildringar av fångvårdsanstalten och fångvårdspersonalen. Hur fräckt och obehagligt fången än uppträdde, kunde den medföljande konstapeln ej göra något. Det hände ej sällan, då två fångar sändes tillsammans, att den ene gjorde allt för att undgå att uppmärksammas, medan den andre högljutt avslöjade situationen. I allmänhet ginge ju transporterna bra, men ginge det illa, bleve det ibland de otroligaste uppträden. Fångtransporterna innebure en oerhörd psykisk press på vaktmanskapet och kunde verka helt nedbrytande. På långa sträckor måste det också vara två man om en fånge. En vaktman ensam kunde icke stå ut med en så lång resa som exempelvis från Stockholm till Härnösand. Det vore lätt för en fånge att under en transport smussla till sig sprit eller vapen av någon bekant. Vaktmannen finge därför ej lämna fången ett ögonblick och nödgades även

följa med honom på toaletten. Enär en fånge ej finge mottaga sprit och matvaror, hade det ibland kommit till svåra uppträden, då fångens bekanta velat överlämna sådana varor till honom och vaktmannen hindrat detta. Ej sällan vägrade fången att överhuvud taget medfölja. Han måste då tagas med våld. Vid ett tillfälle hade en fånge, som skulle föras till Karlskrona, satt sig till motstånd. Tre till fyra konstaplar hade behöfts för att kunna släpa in honom på tåget, och han hade sedan uppträtt våldsamt under nästan hela resan. Överkonstapeln ansåge, att då transportererna nu vore så många, de lämpligen borde ske i fångvagn. Fångvagnen fordrade liten personal och kunde gå exempelvis en gång i veckan en tur från norr till söder och åter, därvid fångarna kunde avlämnas eller hämtas på ombytesstationerna till fängelserna. Vinsten av arbetskraft vore med ett sådant system högst väsentlig. Nu hade det inträffat, att 18 av Långholmsanstaltens vaktmän på samma gång varit ute på fångtransport. Fångarna själva ville icke åka i fångvagn annat än vid färder nattetid eller om resorna eljest vore mycket långa.

Fångvårdsstyrelsen har vitsordat, att transportererna kunna ställa transportförarna inför påfrestande uppgifter. Samma påfrestningar, fortsatte styrelsen, kunde emellertid möta den, som i järnvägsvagn transporterade en sinnessjuk eller en alkoholist. Man borde beakta, att transportererna i allmänhet ginge bra. En återgång till det tidigare systemet med regelbundna transporter i fångvagn borde enligt styrelsens mening icke ifrågakomma.

Från åtskilliga håll har påtalats, att rekryteringen av fångvårdspersonalen möter allt större svårigheter. Stundom har även nämnts, att tjänstemännen visa benägenhet att lämna banan. Styresmannen vid fångvårdsanstalten i Kalmar har klagat över att det är svårt att få kvalificerade personer att inträda på fångvårdsmannabanan, när bättre lönevillkor erbjudas på andra håll. Styresmannen i Vänersborg har framhållit, att det av samma anledning är svårt att anskaffa semestervikarier. Samme styresman har vidare påpekat, att de nuvarande ringa befodringsmöjligheterna utgöra en alltför obetydlig stimulans till extra bemödanden och tjänsteiver och att därför större möjligheter till befodran borde beredas vaktkonstaplarna. Styresmannen vid anstalten i Härnösand har anfört: Flykten från fångvårdsmannabanan bleve alltmera markant. Att märka vore därvid, att det endast vore unga och dugliga tjänstemän, som sökte sig annan utkomst. Rekryteringen försvårades genom de rådande osäkra och oroliga arbetsförhållandena, de njudda lönevillkoren och fångvårdens minskade anseende. Åtgärder borde vidtagas för avvärjande av den katastrof, som nalkades på detta område.

Flertalet styresmän ha givit sin personal de bästa vitsord för intresse och omtanke i arbetet. Det är mig dock bekant, att exempel på mindre

gott uppförande — övergrepp mot fångar, hjälp vid insmuggling av varor samt fylleri i tjänsten — icke saknats.

Man har klagat över att personalen icke erhållit erforderlig utbildning. Styresmannen vid fångvårdsanstalten i Härnösand har bland annat yttrat: Det vore svårare att fostra människor gruppvis än var för sig. Det vilade därför ett stort ansvar på den enskilde tjänstemannen. Anstaltens yrkesledare vore väl utbildade för sin uppgift som undervisare och arbetsledare. Flertalet bevakningsmän saknade dock ännu den utbildning och vana, som fordrades för att under den kritiska fritiden handleda ett heterogent och svårdisciplinerat klientel. Anstalterna behövde tjänstemän med ledaregenskaper, god allmänbildning och intresse för fostrande uppgifter.

Fångvårdsstyrelsen har i denna del anfört följande: Utbildningen av personalen vid fångvårdsanstalterna vore alltjämt bedrövtligt eftersatt. Under krigsåren hade utbildningen av statsfinansiella skäl fått anstå. De medel, som därefter ställts till förfogande, hade icke på långt när räckt till för att kompensera verkningarna därav. Förhållandena hade blivit sådana, att det funnes många vaktkonstaplar med 5—8 års tjänstgöring, som ännu icke kommit i åtnjutande av någon utbildning. För att råda bot på detta uppenbara missförhållande hade styrelsen under budgetåret 1949/50 med Kungl. Maj:ts medgivande övergivit systemet med en enda årlig kurs om tre månader och övergått till tre kurser om året, envar om tre veckor. Om dessa kortare kurser kunde fortsätta även under budgetåret 1950/51, skulle vid 1951 års utgång alla icke-ordinarie vaktkonstaplar och vaktfruar med minst fem års tjänstgöring ha fått någon form av utbildning, längre eller kortare. Uppenbarligen vore emellertid även ett sådant tillstånd otillfredsställande, eftersom utbildningen komme på ett alltför sent stadium. Efter ett års tjänstgöring på anstalt hade befattningshavarna den praktiska erfarenhet av anstaltsvård, som vore nödvändig såsom grund för en teoretisk utbildning. Om utbildningen kunde sättas in strax efter första året, skulle under utbildningen ådagalagd kunnighet och lämplighet kunna läggas till grund för befordran, i stället för att, som nu vore fallet, utbildningen i regel komme efter befordran till extra ordinarie. Ett genomförande av förslaget att igångsätta utbildning redan omedelbart efter befattningshavarens första anställningsår skulle medföra väsentliga kostnadsökningar. Av finansiella skäl hade några kurser för arbetsledare hittills icke kunnat anordnas, ehuru angelägenheten därav framstode allt tydligare. Därest man lyckades vinna de intagna för arbetet, berodde detta i hög grad av andan på arbetsplatsen. Denna anda åter vore beroende på arbetsledningens kvalitet. Det tekniska kunnandet hos arbetsledarna syntes bliva allt bättre, men dessa tjänstemän behövde undervisning om hur man skulle handskas med ett klientel, inom vilket funnes många med en likgiltig eller avvisande inställning till ordnat arbete. Vad anginge befattningshavare i högre lönegrader ville styrelsen meddela, att styrelsen i sina

petita för budgetåret 1951/52 begärt medel för en kurs, avsedd för ett tiotal styresmän.

Vid mina inspektioner har jag funnit, att *underhållet av fångvårdsanstalterna* mångenstädes blivit eftersatt samt att möbler och andra inventarier mestadels befinna sig i dåligt skick. På Långholmen konstaterade jag sålunda, att målningen i många celler var avflagad i stora stycken och jämväl i övrigt bristfällig. Styresmannen vid fångvårdsanstalten i Kristianstad har uppgivit, att de hygieniska förhållandena vid anstalten vore bedrövliga. Varje morgon, anförde styresmannen, skulle de till ett femtiotal uppgående fångarna rusa ned till ett på nedre botten befintligt, i miserabelt skick varande badrum för att tvätta ansikte och händer. Någon rusning hade det dock kanske aldrig varit fråga om, de flesta underlåte nog helt enkelt att tvätta sig. Styresmannen hade försökt återinföra det gamla systemet från celltidens dagar, att de intagna tvättade sig i handfat inne i cellen. Detta hade emellertid icke velat lyckas, och det vore kanske lika bra, så förstörda som väggar och inventarier bleve av tvättvattnet. Sedan styresmannen förbjudit de intagna att borsta tänderna över de hälsovådliga utslagsbackarna i sköljrummen, där cellbäckenen tömdes, hade en del fångar tagit sig före att borsta tänderna vid den i varje korridor belägna s. k. göteborgsvasken. Följden därav hade blivit den, att golven kring dessa vaskar blivit uppruttna på grund av allt spillvattnet. Även detta tillvägagångssätt vore snuskigt och otrevligt, men man kunde icke i det oändliga förbjuda allting.

Från Västerås ha rapporterats liknande förhållanden. Styresmannen därstädes har yttrat: För anstaltens cirka 50 intagna funnes endast ett enda handfat, vilket naturligtvis medförde en del irritation. För att man skulle kunna kräva, att de intagna hölle sig rena och snygga, måste anstalten ha nödiga toalettanordningar. Vidare befunde sig de elektriska ledningarna i sådant skick, att risk föreläge för kortslutning, köket vore alltför gammalmodigt o. s. v., vilket allt visade att snara åtgärder måste vidtagas för att få anstalten i sådant skick, att en god fångvård kunde förverkligas.

Fångvårdsstyrelsen har anfört bland annat följande: Den kritik, som riktats mot anstaltsbyggnaderna, saknade tyvärr icke fog. Styrelsen hade också hemställt om betydande anslag för byggnadsändamål, därvid styrelsen hävdat att man, när läget nu nödvändiggjorde att byggnadsfrågan angreps i långsammare takt än som från början varit avsett, borde gå fram på den linjen, att man satte sådana redan befintliga anstalter, som vore avsedda att bibehållas, i tillfredsställande skick. Bristerna beträffande beklädnad, sängutrustning, matkärl och andra inventarier hade styrelsen vid flera tillfällen fört på tal i samband med anslagsäskanden. Bland annat hade styrelsen därvid påpekat, att många anstalter alltjämt måste använda hopfällbara, tredelade sängar av en typ, som införts 1880 och som saknade mot-

stycke utanför fängelserna. Styrelsen erinrade om att 1950 års riksdag utöver sedvanliga anslag å omkostnadsstaten beviljat ett engångsanslag å 100 000 kronor till anskaffande av beklädnadspersedlar och inventarier. Av departementschefens yttrande i propositionen framginge, att fångvården, när behovet av beklädnadspersedlar blivit slutligt utrett, kunde förvänta ytterligare medel till förstärkning av beklädnadsförrådet. En av styrelsen verkställd utredning i ämnet hade numera överlämnats till Kungl. Maj:t.

Styresmännen ha stundom gjort *uttalanden av mera allmänt innehåll* rörande det nuvarande tillståndet inom fångvården. Ofta ha de därvid framhållit, att de stora förhoppningar de fäst vid verkställighetsreformen bytts i besvikelse. Styresmannen vid fångvårdsanstalten i Härnösand, vilkens uttalande synes betecknande för stämningen bland fångvårdspersonalen i landet, har vidare yttrat: Att fångvården nu befunde sig i en allvarlig kris, därom rådde intet tvivel. Denna kris löstes helt säkert icke spontant utan fordrade botemedel av skilda slag. Skulle fångvården komma helskinnad ur det förfall, vari den nu befunde sig, krävdes att statsmakterna beaktade, att fångvårdsreformen medfört kostnader, som man från början icke räknat eller velat räkna med. Sedan reformen snabbt genomförts, hade man slagit sig till ro med att konstatera, att nu vore fångvården humaniserad och nu skötte den sig själv. Att kriminalvården humaniserats vore ett steg i rätt riktning, men endast under den förutsättningen att de nya formerna i jämförelse med de gamla verkade i mera positiv och uppbyggande anda. De sista årens erfarenheter hade visat, att detta icke skett i någon nämnvärd omfattning. Lagstiftarens strävan efter högsta möjliga humanitet inom kriminalvården hade ofta i praktiken resulterat i raka motsatsen — i en uppenbar inhumanitet för att icke rent av säga grymhet mot de i fångvårdsanstalterna intagna.

Fångvårdsmannaförbundet har yttrat, att förhållandena vid anstalterna lett därhän, att det med lagen avsedda syftet — att som goda och samhällsnyttiga medborgare återföra de intagna till ett normalt och laglydigt liv — förfelats och att det vore fara värt, att framåtskridandet i stället bleve ett bakslag.

För egen del har fångvårdsstyrelsen anfört: Det vore uppenbart, att lagstiftningen om straffverkställighet kunde behöva revideras i enskildheter med stöd av de under tillämpningen vunna erfarenheterna. I princip vore lagstiftningen emellertid riktig. Men för sitt genomförande krävde den resurser, som i nuvarande läge icke ens tillnärmelsevis kunnat ställas till förfogande. Dessa resurser vore kostnadskrävande men ofrånkomliga.

VI. Inspektionsresor under år 1950.

Under mina ämbetsresor år 1950 har jag inspekterat domstolar och andra myndigheter inom Stockholms, Älvsborgs, Värmlands, Gävleborgs och Jämtlands län. Därjämte har jag förrättat inspektion av fångvårdsanstalterna å Långholmen och Härlanda.

Redogörelse för vad under inspektionerna förekommit lämnas i de därunder förda protokollen, som jämte justitieombudsmannens diarium och registratur komma att för granskning överlämnas till vederbörande lagutskott.

VII. Under år 1950 handlagda klagomål och anställda åtal m. m.

Antalet härstädes under år 1950 diarieförda ärenden har uppgått till 754.

Vid 1950 års början voro — fränsett ett antal balanserade ärenden av annan beskaffenhet — av förut inkomna klagomål eller eljest mot tjänstemän anhängiggjorda ärenden fortfarande under handläggning härstädes 68

Under år 1950 ha anhängiggjorts ärenden mot tjänstemän:
genom inkomna klagomål — däribland icke inberäknat ett antal anonyma skrifter, vilka icke diarieförts — ett antal av 589
samt på grund av anmärkningar, gjorda vid granskning av fångförteckningar eller vid ämbetsresa eller annorledes, ett antal av . . 122

Summa balanserade och inkomna ärenden mot tjänstemän 779

Av berörda 779 ärenden ha under år 1950:

1) såsom återkallade avskrivits	9
2) till annan myndighet överlämnats	9
3) efter vederbörandes hörande fått förfalla	303
4) efter annorledes verkställd utredning avskrivits	69
5) utan åtgärd avskrivits	187
6) till åtal hänvisats	6
7) föranlett annan åtgärd än åtal	135
8) föranlett framställning till Kungl. Maj:t	1

och äro vid 1950 års slut:

9) i avbidan på infordrad förklaring, påminnelsers avgivande eller annan utredning vilande	32
10) i avbidan på domstols eller myndighets beslut vilande	18
11) på prövning beroende	10

Summa 779

Under år 1950 har, såsom av ovanstående redogörelse framgår, i 6 ärenden beslutits anställande av åtal, nämligen

på grund av förd klagan i	2
av annan anledning i	4
	<u>Summa 6</u>

För nedan angivna fel eller försummelser i tjänsten har förordnats om åtal mot:

- 1) stadsfiskal för felaktigt förfarande med avseende å meddelade strafförelägganden (s. 35 o. f.);
- 2) stadsfiskal för olaga anhållande (s. 42 o. f.);
- 3) t. f. förste byråsekreterare för felaktig beräkning av strafftid;
- 4) landsfiskal för försummelse vid besvarandet av remisskrivelser m. m.;
- 5) poliskonstapel och extra poliskonstapel för felaktigt förfarande vid transport av alkoholist till alkoholistanstalt; samt
- 6) borgmästare för olaga hämtning av svarande i tvistemål.

Ordföranden i nedre justitierevisionen har på förfrågan uppgivit, att sedan början av senaste riksdag någon förklaring av lag, i den ordning § 20 regeringsformen bestämmer, icke blivit av Kungl. Maj:t meddelad.

För fullgörande av den i 14 § av instruktionen för justitieombudsmannen lämnade föreskriften om avgivande av redogörelse för behandlingen av riksdagens hos Kungl. Maj:t anmälda beslut och gjorda framställningar ha från statsdepartementen införskaffats uppgifter rörande *dels* vilka åtgärder, som blivit vidtagna i anledning av 1950 års riksdags skrivelser, *dels ock* — beträffande sådana genom föregående riksdagens skrivelser hos Kungl. Maj:t anhängiggjorda ärenden som vid 1950 års början voro i sin helhet eller till någon del oavgjorda — vilka åtgärder under nästlidna år blivit vidtagna.

Uppgifterna, som angiva ärendenas ställning vid utgången av år 1950, innefattas i tre såsom bilagor II, III och IV till denna berättelse fogade förteckningar. Såsom bilagor äro även intagna en tabell över de skrivelser 1950 års riksdag avlätit till Kungl. Maj:t (bil. I) och en förteckning över ärenden, som hos Kungl. Maj:t anhängiggjorts genom skrivelser från justitieombudsmannen före den 1 januari 1950 och vari under år 1950 åtgärd vidtagits eller vilka vid samma års slut ännu voro på Kungl. Maj:ts prövning beroende (bil. V).

Stockholm i justitieombudsmansexpeditionen den 10 januari 1951.

FOLKE RUDEWALL.

Gösta Stenlund.

BILAGOR.

Bilaga I.

Tabell

över de av 1950 års riksdag avlätna skrivelser m. m. i nummerföljd enligt fjortonde samlingen av bihanget till riksdagens protokoll.

Det andra siffertalet utvisar det nummer, under vilket skrivelserna för varje särskilt departement upptagits i den såsom bilaga II här nedan införda förteckningen.

1	Fi	10	38	K	2	76	Jo	8	113	Fö	9	151	U	13	189	Jo	19
2	Ju	4	39	U	5	77	U	8	114	Fi	28		Fi	37	190	Jo	20
3	U	6		H	1	78	Fi	21	115	K	8	152	Fi	40	191	Jo	21
4	Fö	6	40	H	2		H	11	116	K	9	153	Ju	21	192	Fi	58
5	S	5	41	I	5		I	9	117	Fö	10	154	I	14	193	I	18
6	K	7	42	Fi	14	79	K	3	118	S	6	155	S	8	194	Fi	52
7	Fi	17	43	Jo	1	80	Ju	12	119	Ju	17	156	I	15	195	Fi	53
8	E	3	44	Jo	2	81	S	4	120	I	13	157	I	16	196	Fi	78
9	Jo	10	45	Fi	15	82	K	4	121	Fi	32	158	K	13	197	Ju	23
10	H	15	46	Fi	16	83	K	5	122	Ju	14	159	Fi	41	198	K	17
11	I	10	47	Fö	1	84	Fi	22	123	Ju	15	160	Fo	6	199	U	18
12	Fö	2	48	H	3	85	K	6		I	12	161	K	14	200	H	26
	Fi	19	49	Fo	1	86	Ju	11	124	Ju	16	162	K	15	201	H	27
	H	6	50	I	7	87	S	3	125	Fi	29	163	K	16	202	H	28
13	I	6	51	Ju	5	88	U	9	126	Fi	30	164	Fi	42	203	U	19
14	U	1	52	Ju	6		Fi	23	127	Fi	31	165	Fi	43		E	10
15	Fi	1	53	Jo	3	89	Fi	24	128	Ju	18	166	Fi	44	204	S	10
16	Fi	2	54	Jo	4	90	H	12	129	H	20	167	Fi	45	205	S	11
17	Fi	3	55	U	7	91	H	14	130	Fi	33	168	Fi	46	206	S	12
18	U	2		H	4	92	Fi	25	131	K	11	169	Fi	47	207	I	21
19	U	3	56	H	5	93	Ju	13	132	U	11	170	U	14	208	I	22
	Fi	4	57	Fi	18	94	Fo	3	133	H	21	171	Fi	48	209	I	23
20	U	4		E	2	95	U	10	134	Ju	19	172	Fö	12	210	I	24
	Fi	5	58	Ju	7		Jo	9		H	22	173	H	24	211	I	25
21	Fi	6	59	Ju	8	96	Fi	26	135	F	34	174	H	25	212	Fö	13
22	Fi	7	60	S	2	97	I	11	136	S	7	175	E	4	213	Fi	54
23	Fi	8	61	Ju	9	98		¹⁾	137	Fi	35	176	E	5	214	Fi	55
24	Fi	9	62	Fö	3	99		²⁾	138	Fö	11	177	E	6	215	Fi	56
25	K	1	63	Fö	4	100		³⁾	139	H	23	178	E	7	216	Fi	57
26	Fi	11	64	Fö	5	101	Jo	11	140	Jo	12	179	E	8	217	I	19
27	S	1	65	H	7	102	C	1	141	Jo	13	180	U	15	218	I	20
28	Fi	12	66	H	8	103	Fi	27	142	Fi	38		Fi	49	219	Fi	59
29	E	1	67	Fo	2	104	K	10	143	Jo	14	181	U	16	220	Fi	60
30	I	1	68	H	9	105	Fö	7	144	K	12		Fi	50	221	H	29
31	Fi	13	69	H	10	106	Fo	4		Fi	39	182	Fi	51	222	Fo	7
32	Ju	1	70	Fi	20	107	Fö	8	145	Jo	15	183	I	17	223	Fö	14
33	Ju	2	71	I	8	108	H	16	146	U	12	184	S	9	224	Ju	24
34	Ju	3	72	Ju	10	109	H	17	147	Ju	20	185	E	9	225	U	17
35	I	2	73	Jo	5	110	H	18	148	Fo	5	186	Ju	22	226	⁴⁾	
36	I	3	74	Jo	6	111	H	19	149	Fi	36	187	Jo	17	227	⁴⁾	
37	I	4	75	Jo	7	112	H	13	150	Jo	16	188	Jo	18	228	⁴⁾	

¹⁾ Skrivelse till fullmäktige i riksbanken. — ²⁾ Skrivelse till fullmäktige i riksgäldskontoret. —

³⁾ Skrivelse till styrelsen för riksdagsbiblioteket. — ⁴⁾ Utfärdade förordnanden.

229	4)	264	Fi 63	299	E 15	329	S 23	360	Fi 93	391	U 27
230	4)	265	Ju 25	300	Ju 27	330	U 22	361	Ju 30		H 40
231	4)	266	Ju 26	301	S 19		Fi 79		I 31	392	S 33
232	4)	267	S 14	302	I 26	331	U 23	362	S 31	393	Fi105
233	4)	268	Fi 67	303	Fi 75		H 32	363	H 36	394	U 26
234	4)	269	Jo 30	304	C 3	332	Jo 36	364	Fi 94		Fi106
235	4)	270	Fi 68	305	S 20	333	Jo 37	365	4)	395	E 27
236	4)	271	Fø 17	306	Jo 31	334	Jo 38	366	4)	396	S 34
237	4)	272	S 17	307	Fø 8	335	K 23	367	C 6	397	I 34
238	H 30	273	Fi 69	308	S 21		Fi 80	368	Fi 95	398	Fi107
239	S 13	274	Fi 70	309	S 22		E 16	369	Fi 96	399	Ju 34
240	Fø 15	275	K 18	310	Fi 76		I 27	370	Fi 97	400	Fi109
241	Jo 22	276	K 19	311	Fi 77	336	E 17	371	Ju 31	401	Fi108
242	Jo 23	277	K 20	312	Fø 22	337	S 26	372	Fi 98		Jo 42
243	Jo 24	278	K 21	313	Fø 23	338	S 27	373	Fi 99	402	Jo 43
244	Jo 25	279	K 22	314	S 24	339	I 29	374	K 26	403	E 28
245	Jo 26	280	C 2		E 19	340	Fø 25	375	Fi100	404	E 29
246	Jo 27	281	S 18	315	E 20	341	E 24	376	Fi101	405	Fi110
247	Jo 28	282	Fø 18	316	E 21	342	S 28		E 25	406	I 35
248	Jo 29	283	Fø 19	317	I 28	343	S 29	377	Fi102	407	I 36
249	Fi 61	284	Fø 20	318	S 25	344	S 30		H 37	408	S 35
250	Fi 62	285	Fø 21	319	Ju 28	345	Fi 89	378	I 32	409	K 27
251	Fi 64	286	H 31		Fø 24	346	Fi 90	379	Fi103	410	C 8
252	4)	287	Fi 71		K 24	347	K 25	380	Ju 32	411	C 9
253	4)	288	Fi 72		Fi 81	348	Fi 91	381	Jo 40	412	Ju 35
254	4)	289	Fi 73		E 22	349	Fi 92	382	Ju 33	413	Fø 27
255	4)	290	C 4		H 33	350	H 34	383	Jo 41	414	Fi113
256	4)	291	S 15	320	Fi 82	351	Ju 29	384	S 32	415	K 28
257	Fi 65	292	S 16	321	Fi 83	352	E 23		I 33	416	Fi114
258	4)	293	Fø 16	322	C 5	353	Fi 86	385	Fi104	417	Fi115
259	4)	294	E 11	323	Fi 84	354	Fi 87		C 7	418	Fi116
260	4)	295	E 12	324	Fi 85	355	Fi 88	386	Fø 26	419	Fi111
261	4)	296	E 13	325	Jo 32	356	U 24	387	H 38	420	Fi112
262	U 20	297	E 14	326	Jo 33	357	Jo 39	388	U 25		Jo 44
	Fi 66	298	E 18	327	Jo 34	358	I 30	389	H 39	421	U 28
263	U 21	299	Fi 74	328	Jo 35	359	H 35	390	E 26	422	C 10

*Bilaga II.***Förteckning**

över de av 1950 års riksdag till Konungen avlätna skrivelser jämte uppgifter om de åtgärder, som under nämnda år vidtagits i anledning av samma skrivelser.

(Det för varje ärende inom parentes utsatta siffertalet utvisar riksdagsskrivelsens nummer enligt fjortonde samlingen av bihanget till riksdagens protokoll.)

1. Justitiedepartementet.

Riksdagens skrivelse

1. den 18 februari 1950, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande rörande frågan om uppdelning av finansdepartementet m. m. (32.)

Kungl. Maj:t har den 29 juni 1950 utfärdat ny stadga angående statsdepartementen (SFS nr 401) ävensom utfärdat kungörelser dels om överflyttande å civildepartementet av vissa uppgifter som tillkomma finansdepartementet m. m. (SFS nr 402) och dels om överflyttande å jordbruks- och handelsdepartementen av de uppgifter som tillkomma folkhushållningsdepartementet m. m. (SFS nr 403).

2. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om upphävande av 15 kap. 13 och 22 §§ giftermålsbalken, m. m. (33.)
Lagar i ämnet utfärdade den 24 februari 1950 (SFS nr 30 och 31).

3. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 3 § lagen den 29 maj 1931 (nr 157) om indrivning i Sverige av underhållsbidrag, fastställda i Danmark, Finland, Island eller Norge. (34.)
Lag i ämnet utfärdad den 24 februari 1950 (SFS nr 32).

4. den 25 februari, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1950/51 under andra huvudtiteln, avseende anslagen inom justitiedepartementets verksamhetsområde. (2.)
Den 24 mars, den 19 maj, den 16 juni och den 29 juni 1950 anmäld, därvid Kungl. Maj:t ställt de av riksdagen anvisade anslagen till vederbörandes förfogande.

5. samma dag, i anledning av väckta motioner om anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1949/50 till understöd åt föreningarna Skyddsvärnet i Stockholm och Göteborg. (51.)
Den 17 mars 1950 anmäld, därvid Kungl. Maj:t ställt det av riksdagen anvisade anslaget till fångvårdsstyrelsens förfogande att av styrelsen disponeras till understöd åt de två nämnda föreningarna samt uppdragit åt fångvårdsstyrelsen att meddela beslut om anslagets fördelning mellan de båda föreningarna.

6. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 29 juni 1945 (nr 520) om återställande av viss från ockuperat land härrörande egendom, m. m. (52.)
Lagar i ämnet utfärdade den 3 mars 1950 (SFS nr 50—53).

7. den 4 mars, i anledning av väckta motioner om förlängning av den tid, inom vilken moder till barn utom äktenskap kan erhålla införsel i faderns lön eller andra tillgångar för sin bidragsfordran. (58.)
Lag om ändrad lydelse av 6 § lagen den 14 juni 1917 (nr 380) om införsel i avlöning, pension eller livränta utfärdad den 19 maj 1950 (SFS nr 179).

8. samma dag, i anledning av väckta motioner angående översyn av "lagen om förmyndarskap" i vissa avseenden. (59.)
Den i skrivelsen berörda frågan angående meddelande av bestämmelser om skyldighet för domstol att med jämna tidsmellanrum verkställa inspektion hos överförmyndare skall upptagas till behandling i samband med utredning av frågan om en omorganisation av förmyndarkontrollen i Stockholm, vilken utredning jämlikt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 22 juni 1950 uppdragits åt särskild utredningsman.

9. den 11 mars, i anledning av väckta motioner angående ändring av reglerna om platsfördelning enligt lagen om proportionellt valsätt vid val inom landsting, å kommunalstämma m. m. (61.)
Den 5 maj 1950 anmäld, varvid Kungl. Maj:t uppdrog åt 1950 års folkomröstnings- och valsätsutredning att verkställa den av riksdagen begärda utredningen om revision av ovannämnda lag i syfte att undanröja rådande olägenheter vid platsfördelning inom grupp med samma partibeteckning.

10. samma dag, i anledning av väckt motion angående ändrade grunder för ersättning åt jordbrukare, som beröras av sjöregleringar i Norrlands inland, m. m. (72.)
Skrivelsen har, i enlighet med riksdagens hemställan, överlämnats till sakkunniga för utredning rörande vissa ändringar i vattenlagen för att tagas i övervägande vid fullgörande av de sakkunnigas uppdrag.

11. den 18 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 103 § 1 mom. samt 223 § 1 och 2 mom. lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag. (86.)
Lag i ämnet utfärdad den 24 mars 1950 (SFS nr 89).

12. den 21 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar angående anslag å kapitalbudgeten för budgetåret 1950/51, i vad avser justitiedepartementets verksamhetsområde. (80.)
Den 19 maj 1950 anmäld, därvid Kungl. Maj:t meddelat fångvårdsstyrelsen föreskrifter i fråga om dispositionen av de av riksdagen anvisade anslagen.

13. den 24 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om rätt för hantverkare att sälja gods som ej avhämtats. (93.)
Lag i ämnet utfärdad den 31 mars 1950 (SFS nr 104).

14. den 20 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 19 juni 1942 (nr 429) om hyresreglering m. m., så ock om fortsatt giltighet av samma lag. (122.)
Lagar i ämnet utfärdade den 28 april 1950 (SFS nr 130—132).

15. den 22 april, i anledning av väckta motioner om undanröjande av vissa tekniska hinder för utövande av rösträtt vid allmänna val. (123.)
Lag angående ändrad lydelse av 71 § 2 mom. lagen den 26 november 1920 (nr 796) om val till riksdagen utfärdad den 28 april 1950 (SFS nr 140).

16. samma dag, i anledning av väckta motioner angående översyn av gällande lagar om aktiebolag och om försäkringsrörelse. (124.)
Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

17. den 29 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsverkets övertagande av staden Noras förpliktelser gentemot borgmästaren Erik Åke Edvardsson, vilkens befattning kommer att indragas vid upphörande av rådhusrätten i samma stad. (119.)
Den 12 maj 1950 anmäld, därvid Kungl. Maj:t delgivit statskontoret riksdagens beslut.

18. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av utlänningslagen den 15 juni 1945 (nr 315). (128.)
Lag utfärdad den 5 maj 1950 (SFS nr 155).

19. samma dag, i anledning av väckt motion angående straff för fartygsbefälhavare, som visat oförstånd eller varit försumlig i tjänsten. (134.)
Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

20. den 3 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 10 juli 1947 (nr 511) om särskilda förmåner för vissa internationella organisationer. (147.)
Lag utfärdad den 12 maj 1950 (SFS nr 154).

21. den 9 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1949/50, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde. (153.)
Den 19 maj 1950 anmäld, därvid Kungl. Maj:t ställt det av riksdagen anvisade reservationsanslaget till Kommittéer och utredningar genom sakkunniga å tilläggsstat II till statskontorets förfogande att disponeras för därmed avsett ändamål i enlighet med föreskrifter, som av Kungl. Maj:t meddelas för varje särskilt fall.

22. samma dag, i anledning av väckt motion angående stadsdomares tjänstgöring vid det statliga domstolsväsendet. (186.)
Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

23. den 10 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet, m. m. (197.)
Lagar i ämnet utfärdade den 26 maj 1950 (SFS nr 182—186).

24. den 16 maj, i anledning av väckta motioner *dels* om utredning och förslag rörande utvidgad tillämpning av åtalseftergift och strafföreläggande, *dels ock* angående översyn av rättegångsbalken och tillhörande författningar. (224.)
Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

25. den 20 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i 9 kap. lagen den 28 maj 1886 (nr 46) angående stenkolsfyndigheter m. m. (265.)

Lag i ämnet utfärdad den 26 maj 1950 (SFS nr 197).

26. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i lagen den 12 maj 1917 (nr 269) om fastighetsbildning i stad, m. m. (266.)

Lagar i ämnet utfärdade den 2 juni 1950 (SFS nr 209—213).

27. den 23 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1950/51 till fångvården m. m. jämte i ämnet väckta motioner. (300.)

Den 16 juni 1950 anmäld, därvid Kungl. Maj:t meddelat fångvårdsstyrelsen föreskrifter i fråga om dispositionen av de av riksdagen anvisade anslagen samt ställt anslagen till fångvårdsstyrelsens förfogande.

28. den 26 maj, i anledning av riksdagens år 1949 församlade revisorers berättelse angående verkställd granskning av statsverkets jämte därtill hörande fonders tillstånd, styrelse och förvaltning jämte vissa motioner m. m. (319.)

Skrivelsen har enligt beslut den 9 juni 1950 överlämnats från finansdepartementet till justitiedepartementet för behandling av de under punkterna 1 och 3 i statsutskottets utlåtande med anledning av revisorernas berättelse, nr 177, upptagna ärendena. Beträffande ärendet under punkt 1 har Kungl. Maj:t genom beslut den 8 september 1950 uppdragit åt fångvårdsstyrelsen att i samråd med statens organisationsnämnd verkställa undersökning av möjligheterna att utan eftersättande av vårdsynpunkterna och behovet av differentiering ernå ett effektivare utnyttjande av befintliga förvaringsmöjligheter för det kvinnliga klientelet vid fångvårdsanstalterna samt att till Kungl. Maj:t inkomma med de förslag i ämnet, vartill undersökningen kunde giva anledning. Genom beslut samma dag har Kungl. Maj:t — som den 17 oktober 1947 uppdragit åt statens sakrevision att verkställa översyn av det statliga taxeväsendet, vilket uppdrag omfattar även vattendomstolsavgifterna — överlämnat ärendet under punkt 3 till sakrevisionen att tagas under övervägande vid fullgörande av uppdraget i vad avser översyn av vattendomstolsavgifterna, därvid samråd skulle äga rum med vattenlagskommittén.

29. den 30 maj, i anledning av *dels* Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om svenskt medborgarskap, *dels ock* i ämnet väckta motioner. (351.)

Lag i ämnet utfärdad den 22 juni 1950 (SFS nr 382).

30. den 31 maj, angående åtgärder mot tillgrepp av motorfordon. (361.)
Skrivelsen har överlämnats till inrikesdepartementet.

31. den 21 november, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående allmän beredskapsstat för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser justitiedepartementets verksamhetsområde. (371.)
Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

32. den 22 november, i anledning av *dels* Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om gräns mot allmänt vattenområde, m. m., *dels ock* i ämnet väckta motioner. (380.)

Den 1 december 1950 anmäld, därvid Kungl. Maj:t låtit utfärda lagar i ämnet i överensstämmelse med vad riksdagen på hemställan av tredje lagutskottet i dess utlåtande nr 22 och memorial nr 27 beslutat (SFS nr 595 och 599).

33. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet, m. m. (382.)

Lagar i ämnet utfärdade den 1 december 1950 (SFS nr 600 och 601).

34. den 6 december, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 2 § 11:o), 15:o), 17:o) och 19:o) lagen den 26 maj 1909 (nr 38 s. 3) om Kungl. Maj:ts regeringsrätt. (399.)

Lag i ämnet utfärdad den 22 december 1950 (SFS nr 662).

35. den 7 december, i anledning av *dels* Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om tillfälligt byggnadsförbud inom vissa strandområden, *dels ock* i ämnet väckta motioner. (412.)

Lag i ämnet utfärdad den 15 december 1950 (SFS nr 639).

2. Utrikesdepartementet.

Riksdagens skrivelse

1. den 20 januari 1950, angående utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden. (14.)

Anmäld den 27 januari 1950, varvid Kungl. Maj:t förordnade kabinettssekreteraren D. Hammarskjöld att vara sekreterare i utrikesnämnden och utrikesrådet S. Dahlman att vara ersättare för sekreteraren.

2. den 8 februari, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1949/50, i vad propositionen avser utrikesdepartementets verksamhetsområde. (18.)

Anmäld den 10 februari 1950, varvid nödiga föreskrifter meddelades.

3. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige och Norge för undvikande av dubbelbeskattning beträffande skatter å kvarlåtenskap, m. m. (19.)

Anmäld den 24 februari 1950, varvid Kungl. Maj:t beslöt att för Sveriges del ratificera ifrågavarande avtal ävensom förordnade, att ratifikationsinstrument skulle utfärdas i vanlig ordning för att utväxlas med motsvarande dokument från norsk sida.

4. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige och Finland för undvikande av dubbelbeskattning beträffande skatter å inkomst och förmögenhet. (20.)

Anmäld den 24 februari 1950, varvid Kungl. Maj:t beslöt att för Sveriges del ratificera berörda avtal och slutprotokoll ävensom förordnade, att ratifikationsinstrument skulle utfärdas i vanlig ordning.

5. den 18 februari, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av 1948 års internationella konvention för betryggande av säkerheten för människoliv till sjöss. (39.)

Anmäld den 17 mars 1950, varvid Kungl. Maj:t beslöt ratificera nämnda konvention samt förordnade, att ratifikationsinstrument skulle utfärdas i vanlig ordning för att deponeras enligt konventionens bestämmelser.

6. den 25 februari, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1950/51 under tredje huvudtiteln, avseende anslagen inom utrikesdepartementets verksamhetsområde, jämte i ämnet väckta motioner. (3.)
Anmäld den 19 maj 1950, varvid nödiga föreskrifter meddelades.

7. den 1 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en mellan Sverige och Italien träffad handelsöverenskommelse. (55.)
Anmäld den 10 mars 1950, varvid Kungl. Maj:t lämnade bemyndigande till svenske beskickningschefen i Rom att med italienska regeringen verkställa skriftväxling om överenskommelsens slutgiltiga ikraftträdande.

8. den 15 mars, i anledning av väckt motion angående viss ändring av bestämmelserna om utseende av ombud i Europarådets rådgivande församling. (77.)
Anmäld den 21 april 1950, varvid Kungl. Maj:t beslöt, att skrivelsen skulle läggas till handlingarna.

9. den 22 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående Sveriges anslutning till allmänna tull- och handelsavtalet (GATT), m. m., såvitt propositionen hänvisats till bevillningsutskottet. (88.)
Anmäld den 31 mars 1950, varvid Kungl. Maj:t bemyndigade Sveriges ständiga ombud hos Förenta Nationerna att underteckna protokollet den 10 oktober 1949 om villkor för anslutning till ifrågavarande avtal ävensom att vidtaga de ytterligare åtgärder, som må vara erforderliga för Sveriges anslutning till avtalet enligt bestämmelserna i protokollet.

10. den 29 mars, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition rörande godkännande av en mellan Sverige och Norge den 14 december 1949 avslutad konvention om ändring i konventionen mellan de båda länderna den 5 februari 1919 angående flyttlapparnas rätt till renbetning, m. m. (95.)
Anmäld den 9 juni 1950, varvid Kungl. Maj:t dels beslöt för Sveriges del ratificera ifrågavarande konvention, dels ock förordnade, att ratifikationsinstrument skulle utfärdas i vanlig ordning för att utväxlas med motsvarande dokument från norsk sida.

11. den 26 april, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1949/50 under utrikesdepartementets verksamhetsområde. (132.)
Anmäld den 28 april 1950, varvid nödiga föreskrifter meddelades.

12. den 3 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående godkännande av Sveriges anslutning till den allmänna överenskommelsen rörande Europarådets privilegier och immunitet. (146.)
Anmäld den 26 maj 1950, varvid Kungl. Maj:t beslöt att för Sveriges del ratificera berörda överenskommelse ävensom förordna, att ratifikationsinstrument skulle utfärdas i vanlig ordning.

13. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av avtal mellan Sverige och Finland för undvikande av dubbelbeskattning beträffande skatter å kvarlåtenskap. (151.)
Anmäld den 12 maj 1950, varvid Kungl. Maj:t beslöt att för Sveriges del ratificera berörda avtal ävensom förordnade, att ratifikationsinstrument skulle utfärdas i vanlig ordning.

14. den 9 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående inköp av fastighet för beskickningen i Buenos Aires. (170.)

Anmäld den 19 maj 1950, varvid utfärdades nödiga föreskrifter.

15. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en mellan Sverige och Finland träffad överenskommelse angående betalning av vissa till Finland lämnade svenska krediter. (180.)

Anmäld den 2 juni 1950, varvid Kungl. Maj:t bemyndigade ministern för utrikes ärendena att med finska regeringen verkställa skriftväxling om överenskommelsens slutgiltiga ikraftträdande.

16. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av en mellan Sverige och Norge träffad överenskommelse angående återbetalning av viss under år 1944 lämnad svensk statskredit till Norge. (181.)

Anmäld den 12 maj 1950, varvid Kungl. Maj:t godkände förslaget till skriftväxling samt lämnade bemyndigande att verkställa densamma.

17. den 10 maj, angående val av ombud i Europarådets rådgivande församling med suppleanter. (225.)

Anmäld den 22 juni 1950, varvid Kungl. Maj:t utfärdade föreskrifter rörande ersättning m. m. för ombuden.

18. den 16 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag under tredje huvudtiteln för budgetåret 1950/51. (199.)

Anmäld den 19 maj 1950, varvid nödiga föreskrifter meddelades.

19. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1950/51 till vissa iståndsättningsåtgärder å San Michele m. m. (203.)

Anmäld den 29 juni 1950, varvid Kungl. Maj:t bemyndigade svenske beskickningschefen i Rom att med italienska vederbörande verkställa viss noteväxling.

20. den 20 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av mellan Sverige och Polen träffade uppgörelser rörande ersättning för vissa svenska privata ekonomiska intressen m. m. (262.)

Anmäld den 22 juni 1950, varvid Kungl. Maj:t dels beslöt att för Sveriges del ratificera berörda överenskommelse och avtal och dels förordnade, att ratifikationsinstrument skulle utfärdas i vanlig ordning för att utväxlas med motsvarande dokument från polsk sida.

21. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslutning till en av Förenta Nationernas generalförsamling under andra delen av dess tredje ordinarie möte i New York i april 1949 antagen reviderad generalakt om avgörande på fredlig väg av internationella tvister. (263.)

Anmäld den 2 juni 1950, varvid Kungl. Maj:t dels godkände Sveriges anslutning till denna generalakt, dels ock bemyndigade Sveriges ständiga ombud hos Förenta Nationerna att hos dess generalsekreterare deponera anslutningsakten.

22. den 25 maj, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av Sveriges anslutning till en överenskommelse angående inter-europeiska betalningar och kompensationer för 1949/50 m. m. (330.)

Anmäld den 29 juni 1950, varvid Kungl. Maj:t beslöt dels att för Sveriges del ratificera ifrågavarande överenskommelse, dels att låta deponera ratifikationsinstrumentet hos generalsekreteraren hos Organisationen för europeiskt ekonomiskt samarbete.

23. samma dag, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående godkännande av en handelsöverenskommelse mellan Sverige och det ockuperade Japan. (331.)

Anmäld den 9 juni 1950, varvid Kungl. Maj:t bemyndigade Sveriges diplomatiska representant i Japan att verkställa skriftväxling rörande slutgiltigt ikraftträdande av ifrågavarande överenskommelse.

24. den 30 maj, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av allmänna riktlinjer för en tvångsclearing med Tyskland, dels ock i ämnet väckta motioner. (356.)

Anmäld den 29 juni 1950, varvid Kungl. Maj:t utsåg medlemmar av nämnden för prövning av förekommande anspråk å betalningar ur tillgängliga tysksmedel och fördelningen av dessa samt utfärdade föreskrifter rörande kostnaderna för denna nämnd.

25. den 25 november, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1950/51, i vad propositionen avser utrikesdepartementets verksamhetsområde. (388.)

Anmäld den 1 december 1950, varvid Kungl. Maj:t lämnade nödiga föreskrifter.

26. den 29 november, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av tilläggsavtal till avtalet den 24 december 1936 mellan Sverige och Frankrike för undvikande av dubbelbeskattning och fastställande av bestämmelser angående ömsesidig handräckning beträffande direkta skatter, m. m. (394.)

Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

27. den 2 december, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännandet av en överenskommelse angående varuutbytet mellan Sverige och Schweiz. (391.)

Anmäld den 15 december 1950, varvid Kungl. Maj:t bemyndigade svenske beskickningschefen i Bern att verkställa notväxling om överenskommelsens slutgiltiga ikraftträdande.

28. den 13 december, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av Sveriges anslutning till en överenskommelse angående upprättande av en europeisk betalningsunion. (421.)

Ärendet är beroende på Kungl. Maj:ts prövning.

3. Försvarsdepartementet.

Riksdagens skrivelse

1. den 25 februari 1950, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1949/50, i vad propositionen avser försvarsdepartementets verksamhetsområde. (47.)

Anmäld och slutbehandlad den 17 mars 1950.